

MONTUÏRI: PATRIMONI I MIGRACIONS

III Jornades d'estudis locals

TERCERES JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

MONTUÏRI: PATRIMONI I MIGRACIONS

TERCERES JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Ajuntament de Montuïri

2019

Montuïri: Patrimoni i migracions. Terceres Jornades d'estudis locals

@ 2019: els autors

@ de l'edició: Ajuntament de Montuïri

Edició a cura de Josep Ramon Santiago Peset i Joan Miralles i Monserrat

Coberta: Vehicle de l'empresa que el montuïrer Miquel Moll *des Forn* va fundar a Xile a començament del segle XX

Maquetació i impressió: Imprenta Bristol, SL

Amb el suport de

 Departament de Cultura, Patrimoni i Política Lingüística
Consell de Mallorca

Dipòsit Legal: PM 1249-2019

TAULA

Pròleg

Joan Verger i Rosiñol, Batle de Montuïri	9
--	---

Introducció del Comitè Organitzador

Montuïri: patrimoni i migracions.	11
---	----

PONÈNCIA INAUGURAL

De terres d'emigrants a territori d'immigració: cent anys de canvis migratoris a Mallorca

Pere Antoni Salvà Tomàs.	13
----------------------------------	----

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

L'emigració montuïrera segons els registres de passaports (1917-1930)

Benet Albertí Genovart	33
----------------------------------	----

Els amos de possessió i la seva incidència en el repertori onomàstic montuïrer (ss. XVIII-XX)

Francesc Canuto Bauçà	45
---------------------------------	----

L'emigració peninsular a Montuïri a les dècades dels 50 i dels 60

Guillem Mas Miralles i Catalina Escalas Tous	81
--	----

Forasters i estrangers a Montuïri des de 1783 a la Guerra Civil

Joan Miralles i Monserrat	85
-------------------------------------	----

L'emigració montuïrera a la ciutat de Nova York durant el segle XX

Gabriel Mayol Arbona	115
--------------------------------	-----

Migració de l'aigua a Montuïri

Mateu Oliver Munar.	135
-----------------------------	-----

Emigrar per la fe

Joan Socies Fiol	145
----------------------------	-----

COMUNICACIONS SOBRE PATRIMONI**Inventari del casat de la possessió de Son Comelles, a Montuïri (1570)**

Maria Barceló Crespi 165

**Notícia sobre un ball a l'església parroquial de Montuïri
la nit de la festa de l'Assumpció de la Mare de Déu de l'any 1383**

Joan Miralles i Monserrat 177

L'arxiu d'història oral de Joan Miralles (AHOJM). El cas de Montuïri

Joan Miralles i Monserrat i Mar Umbert 185

Estudi de la talla policromada de Sant Bartomeu de Montuïri

Miquel Àngel Moncades Batle 201

Evolució de la música dels cossiers

Benjamí Salom Miró 217

**El lèxic de Montuïri al *Diccionari català-valencià-balear*.
Estudi, classificació i posada en valor**

Cristian Raúl Sánchez Curto 229

COMUNICACIONS SOBRE HISTÒRIA LOCAL**La depuració del magisteri.****Mestres a les escoles públiques de Montuïri (1936-1943)**

Antoni Aulí Ginard, Aina Maria Torres Flores i Joan Pons Julià. 239

50 anys de corresponsalia del *Diario de Mallorca* a Montuïri

Biel Gomila 250

La partió nord-oriental del terme de Montuïri.**Son Miralles, *olim* La Torrassa**

Andreu Ramis Puig-gros i Antoni Ginard Bujosa 281

Montuïri a la *Història de Llucmajor* de Bartomeu Font Obrador

Pau Tomàs Ramis 293

PRÒLEG

Un nou llibre sobre Montuïri sempre és una bona notícia. Les actes de les comunicacions a les *III Jornades d'Estudis Locals: Patrimoni i migracions*, de les quals vàrem poder gaudir el darrer cap de setmana d'octubre de 2018, s'han convertit en aquest volum, que permetrà conèixer millor el nostre municipi a tots els montuïrers i montuïreres i, en general, a totes les persones que hi estiguin interessades.

Com a batle, vull destacar i agrair la constància i dedicació del Comitè Organitzador de les Jornades d'Estudis Locals de Montuïri. Arribar a la tercera edició d'aquesta trobada d'investigadors demostra que les ganes de saber i aprendre sobre el nostre poble segueixen més vives que mai. També vull tenir unes paraules de reconeixement per a totes les persones, de la vila i de fora poble, que de manera altruista han investigat i han presentat una comunicació a les nostres Jornades.

El tema que es presenta en aquesta edició, les migracions, no podia ser de més actualitat. El nostre municipi, com la resta de Mallorca, viu des de fa uns vint-i-cinc anys un canvi demogràfic molt important, causat en bona part per l'arribada de gent procedent d'arreu del món. Aquest fenomen ens presenta una sèrie de reptes i d'oportunitats que no podem ni defugir ni desaprofitar. És per això que repassar quina ha estat la història de les migracions a Montuïri ens pot donar pistes per a encarar un futur millor.

Igualment, voldria destacar el patrimoni com la riquesa immensa que en han llegat les generacions anteriors a nosaltres i que tenim la responsabilitat de transmetre als qui venen darrere, perquè en puguin gaudir, també. Jornades com les que presentam poden servir de full de ruta perquè les administracions públiques tinguem cada vegada més i millor cura del patrimoni. Estic ben segur que serà així.

Joan Verger Rossiñol

Batle de Montuïri

INTRODUCCIÓ

MONTUÏRI: PATRIMONI I MIGRACIONS

Aquest volum que teniu a mans conté els textos de les III Jornades d'Estudis Locals de Montuïri que varen tenir lloc els dies 26 i 27 d'octubre al CEIP Joan Mas i Verd. Per segona vegada, al títol genèric de *patrimoni*, s'uneix una temàtica específica triada pel Comitè Organitzador: les migracions.

Montuïri és, com tota comunitat humana, fruit dels esdeveniments històrics passats que han transformat la vila, el paisatge i la gent fins a ser tal com els coneixem ara. En aquest procés de construcció històrica del poble, les migracions han tengut un paper fonamental. Des del primer ésser humà que trepitjà les contrades montuïreres fins al darrer nouvingut que s'ha instal·lat a la vila, passant pels centenars de persones que deixaren en algun moment el poble per diversos motius, fan part d'aquest gran cicle que és el moviment dels ésser humans.

Per tal de donar a conèixer part d'aquest fenomen cabdal per entendre com són els montuïrers del segle XXI s'encomanà una ponència al professor Pere Antoni Salvà Tomàs i es presentaren set comunicacions.

Sobre les immigracions a Montuïri, les comunicacions tractaren els següents temes: les primeres arribades d'humans a Mallorca i la relació amb el jaciment de Son Forners (Cristina Riuhe), els amos de possessió procedents d'altres indrets i com s'establiren al poble (Francesc Canuto), el registre de persones procedents de fora Mallorca des del final del segle XVIII fins a la Guerra Civil (Joan Miralles i Monserrat) i l'onada d'immigració peninsular dels anys 50 i 60 (Guillem Mas i Catalina Escalas).

En la qüestió de les emigracions de persones de Montuïri, es presentaren comunicacions sobre els missioners que sortiren del poble per espargir la fe catòlica (Joan Socies), el registre dels passaports a començament del segle XX (Benet Albertí) i l'emigració montuïrera a Nova York en les primeres dècades del segle passat (Gabriel Mayol).

Per acabar aquest primer grup es presentà una comunicació sobre la migració geològica de l'aigua al terme de Montuïri (Mateu Oliver).

Una segona tongada de comunicacions són les que s'explicitaren en forma de miscel·lània, sempre relacionades amb el patrimoni de Montuïri. Aquestes són un inventari de la possessió de Son Comelles del segle XVI (Maria Barceló Crespi), la depuració dels mestres que exerciren al poble durant la Guerra Civil i la postguerra (Antoni Aulí, Aina Maria Torres i Joan Pons), presentació de l'Arxiu d'Història Oral de Joan Miralles (AHOJM), sobre els enregistraments fets a la nostra vila (Joan Miralles i Monserrat), la presència montuïrera a la *Història de Llucmajor* de Bartomeu Font Obrador (Pau Tomàs), evolució de la música dels cossiers (Benjamí Salom), la talla

de sant Bartomeu de la parròquia de Sant Bartomeu (Miquel Àngel Moncades), la possessió de Son Miralles, entre Montuïri i Lloret de Vistalegre (Andreu Ramis i Antoni Ginard), els cinquanta anys de corresponsal periodístic de Biel Gomila (Biel Gomila) i el lèxic de Montuïri al diccionari *Català-Valencià-Balear*, d'Alcover-Moll (Cristian Raül Sánchez).

Com a Comitè Organitzador no podem deixar de fer referència a dues qüestions sobre les migracions i sobre el patrimoni.

En aquests moments que vivim, voldríem que el tema de les jornades fossin un clam contra el racisme i la xenofòbia que creixen a tot al món. A la vegada, aquestes jornades haurien de ser un vot a favor d'una integració que permeti conservar els trets definidors de les diferents comunitats humanes per tal que no siguin desfigurats i, tal volta, esvaïts, per l'onada uniformitzadora de la globalització.

Tampoc no volem perdre l'ocasió per reivindicar que els estudis sobre patrimoni no quedin només a les lleixes de les biblioteques, sinó que serveixin per generar una normativa urbanística i conservacionista que, d'una vegada per totes, acabi amb les pèrdues i desaparicions irreparables d'elements naturals, historicoartístics i immaterials que conformen la fesomia del nostre poble.

Només ens queda agrair les aportacions del ponent i de les persones que han presentat comunicacions, i l'assistència massiva de les persones que ompliren l'aula del CEIP Joan Mas i Verd i, de l'Ajuntament de Montuïri i del Consell de Mallorca, per haver fet possible l'edició de les actes de les III Jornades d'Estudis Locals.

EL COMITÈ ORGANITZADOR

PONÈNCIA INAUGURAL

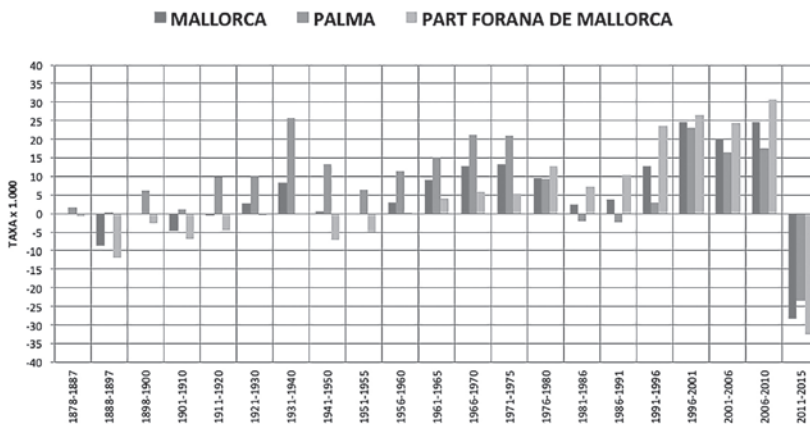
DE TERRES D'EMIGRANTS A TERRITORI D'IMMIGRACIÓ: CENT ANYS DE CANVIS MIGRATORIS A MALLORCA

PERE A. SALVÀ TOMÀS

1. Mallorca: 100 anys de canvis i fluctuacions en la mobilitat humana de la seva població

L'illa de Mallorca presenta al llarg de la seva etapa contemporània una evolució poblacional en la qual juguen un important paper les migracions. Des d'aquesta perspectiva l'evolució històrica de la població mallorquina es pot analitzar a través de dues grans etapes que impliquen importants canvis en el seu comportament demogràfic: l'etapa preturística, que arriba fins el quinquenni 1950-1955, i l'etapa turística, que inclou el període entre 1956 i l'actualitat. Les diferències entre ambdues etapes són els signes de les migracions, que impliquen passar d'una situació emigratòria en la primera etapa a una d'immigratòria des de la data a l'actualitat.

GRÀFIC 1. BALANÇ MIGRATORI A L'ILLA DE MALLORCA. 1878-2015

La data frontissa del 1951-1955 representa, doncs, el pas d'unes terres d'emigració a un territori d'immigració. Aquesta circumstància es materialitza amb el pas d'una illa d'emigrants que perdura fins a la meitat de la dècada dels cinquanta del passat segle XX a la seva conversió en un important focus d'atracció d'immigrants des de la data (vegeu gràfic 1).

La data de transició i/o inflexió es troba en els efectes dels canvis econòmics que experimenta l'illa de Mallorca a partir de la segona meitat del segle passat, produïts per la irrupció del fenomen del turisme de masses. La demanda de treball relacionada amb el desenvolupament turístic i sectors complementaris i/o dependents n'han estat un dels factors clau. Simultàniament, l'afluència turística també ha possibilitat el descobriment de Mallorca, que s'ha convertit en un territori preferit per a una immigració de tipus residencial no laboral, majoritàriament d'origen estranger.

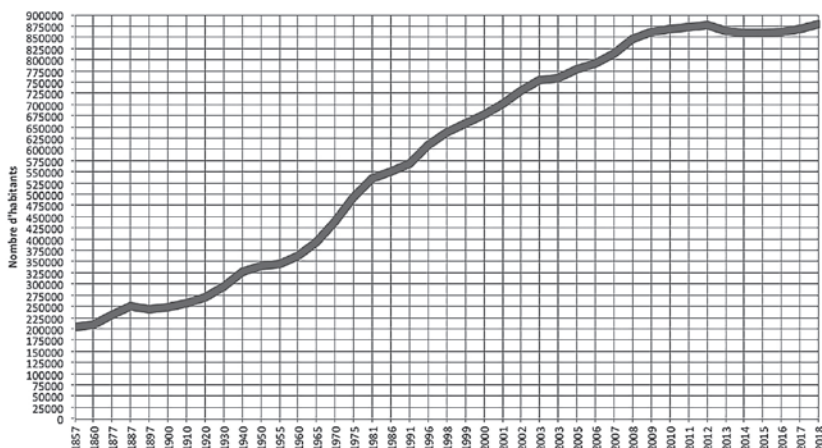
2. El fenomen de l'emigració a l'etapa preturística

L'important increment de la població a la segona meitat del segle XIX provocà una inadequació entre el volum de la població de Mallorca i les possibilitats de treball que es podien generar. Aquesta circumstància s'agreuja encara més per un seguit d'esdeveniments de tipus polític i la successió de diverses crisis econòmiques, molt especialment en els darrers decennis del segle XIX, entre els quals destaquen la suspensió del tractat comercial amb França, la prohibició de l'exportació de vins i aiguardents, la ruptura dels mercats americans i/o la invasió de la fil·loxera, entre d'altres.

La resposta a aquestes greus circumstàncies fou la intensificació d'un procés emigratori que implicà una constant pèrdua de recursos humans que fou intensa fins el 1910, data a partir de la qual se desaccelera, però que es manté fins al quinquenni 1951-1955 (vegeu gràfic 1).

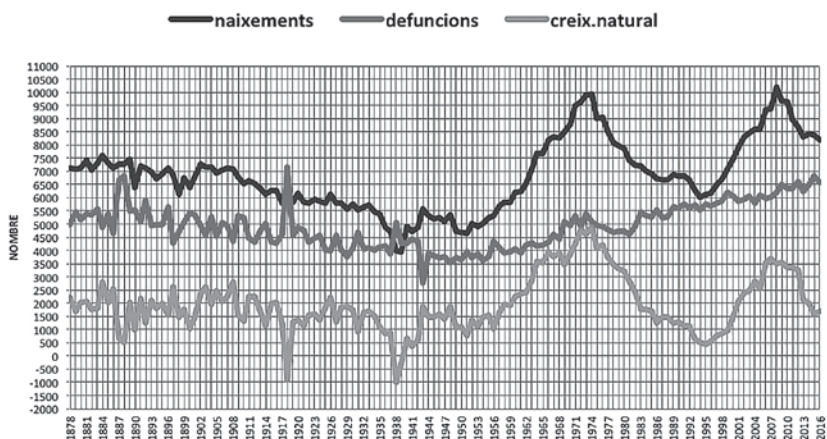
Aquesta conjuntura implicà un gran impacte sobre l'evolució de la població mallorquina que, fins i tot, registra a finals del segle XIX una disminució del nombre d'habitants pels efectes de l'emigració. De 249.008 habitants que es registraren en el 1887 es passa a 244.322 en el 1897. La primera xifra no es recuperarà fins a mitjan de la primera dècada del segle XX. En el 1910 la xifra d'habitants fou de 257.015 persones (vegeu gràfic 2).

GRÀFIC 2. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE L'ILLA DE MALLORCA (1857-2018)

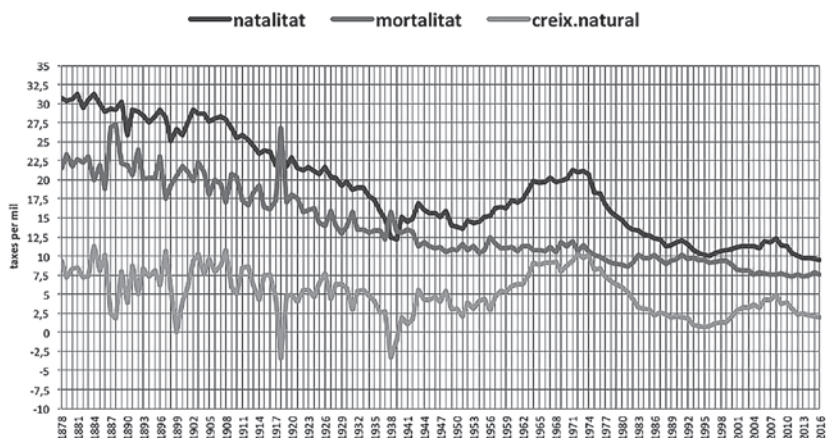

Les conseqüències d'aquests fluxos emigratoris sobre l'estructura de la població mallorquina generen un gran desequilibri de sexes, especialment en els grups d'edats adultes joves. L'augment de l'emigració d'aquests grups d'edats generarà una baixa oferta d'homes fadrins en les variables del mercat matrimonial, factor que imposa un alt índex de fadrinatge obligatori per a un important sector femení d'edat fèrtil, un retardament en l'edat del matrimoni i una conseqüent recessió de la natalitat. L'emigració actuà d'aquesta manera com un mecanisme regulador de l'alta natalitat registrada a l'època. Així mateix incideix la ruptura de parelles per l'absència dels caps de família, provocant aquests fets un progressiu procés d'envelliment de la població mallorquina (vegeu gràfics 3 i 4).

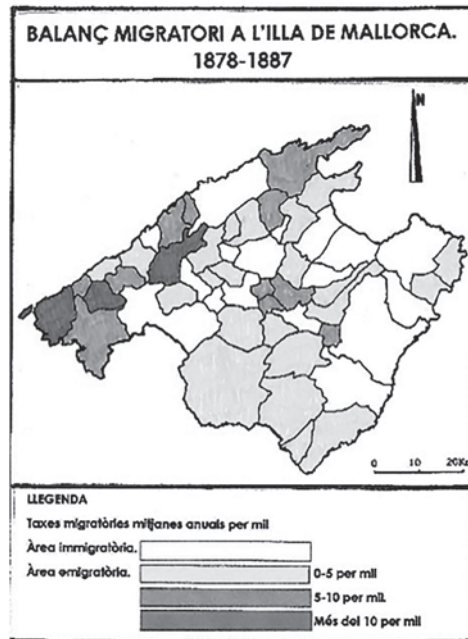
GRÀFIC 3. DINÀMICA NATURAL DE LA POBLACIÓ DE L'ILLA DE MALLORCA. 1878-2016. XIFRES ABSOLUTES

GRÀFIC 4. DINÀMICA NATURAL DE LA POBLACIÓ DE L'ILLA DE MALLORCA. 1878-2016. TAXES BRUTES (per mil)

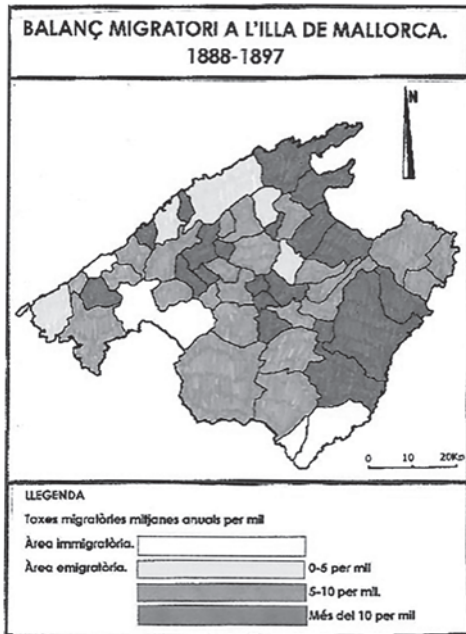
L'etapa de 1878-1900 representa una de les èpoques més mogudes per a la població mallorquina. Al llarg d'aquest període es succeeixen distintes onades emigratòries que incidiren sobre les estructures geodemogràfiques de la població balear. Són conseqüència dels primers símptomes dels inicis d'una transició demogràfica que comença amb la caiguda de la mortalitat des dels anys setanta del segle XIX, especialment quan desapareixen les epidèmies, i es mantenen altes taxes de natalitat (vegeu gràfics 3 i 4). D'aquesta situació resulta un increment de la pressió demogràfica sobre el territori. Apareixen, així, les primeres crisis de carestia.

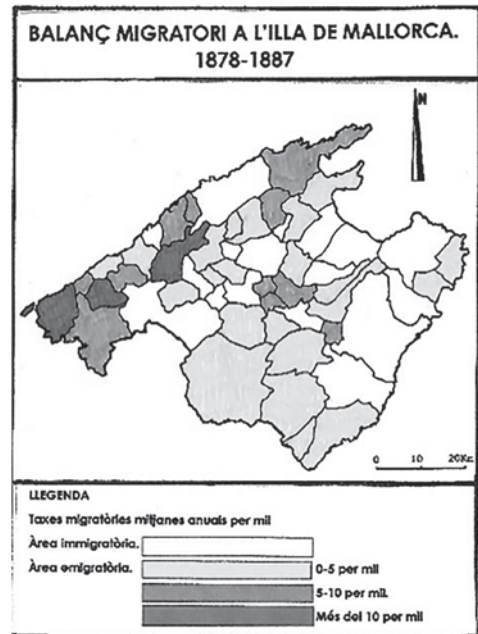
Gràfic 5. Balanç migratori entre 1878 i 1887.

Entre 1878 i 1887 ja es detecta l'esmentada tendència emigratòria amb un balanç migratori negatiu, que registren un bon grapat de municipis mallorquins (vegeu gràfic 5). Els esdeveniments polítics, la magra productivitat de les terres agràries, la successió d'una sèrie de crisis agràries van incrementant els problemes per a poder mantenir el continu augment de la població de Mallorca.

Per a superar aquests inconvenients s'imposa la sortida emigratòria. Per altra part, aquesta situació crítica és aprofitada per un grapat de contractistes de mà d'obra per a redirigir aquests excedents de recursos humans cap els països nous americans i/o altres destinacions a través de discursos i promeses d'hipotètics paradisos de riquesa i abundància. Aquests fets incidiren sobre la presa de la decisió d'emigrar per part d'un elevat nombre de persones que perceberen aquesta ocasió com únic mitjà per a sobreviure. Aquesta idea es converteix en la psicosis del pagès. La fugida té efectes tant en el lloc de partida de Mallorca com en el d'arribada. En les

Gràfic 6. Balanç migratori entre 1888 i 1897.

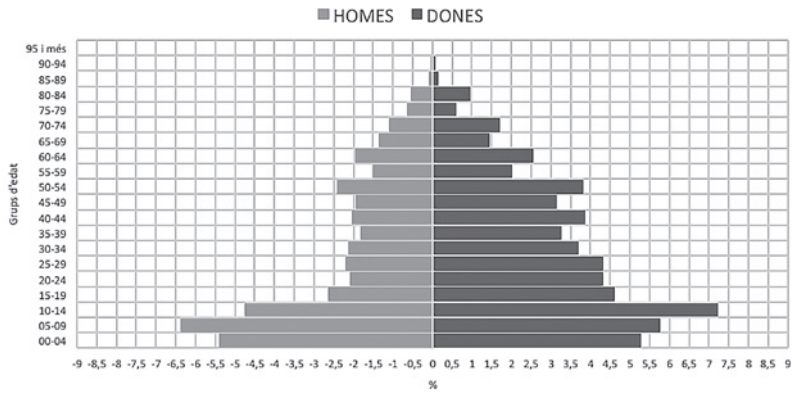
Gràfic 7. Balanç Migratori entre 1898 i 1900.

regions de destinació la via més comuna es la integració en xarxes socials on el factor de l'idioma fou bàsic i on es troben la majoria dels que els precediren en el fenomen migratori. La intensitat migratòria és prou visible en els mapes que representen les taxes dels saldos migratoris de Mallorca des de 1878 a 1900 (vegeu gràfics 5, 6 i 7).

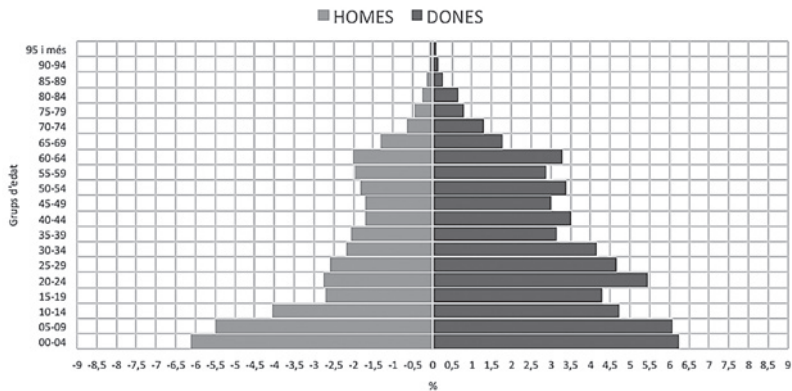
En aquests anys, els principals corrents d'emigració es concentren en dues direccions. Per una part, destaca la recerca de destinacions mediterrànies, que són majoritàriament cap a Algèria, i per altra, la majoritària, representa el corrent transoceànic, dirigida cap a Amèrica Llatina i el Carib. Aquesta emigració d'ultramar es focalitza cap a l'Argentina, Xile i països del Carib. Ambdues corrents, la mediterrània i la transoceànica, es converteixen en la terra de promissió per a un important col·lectiu de pagesos desertitzats.

La sortida d'amplis segments de la població mallorquina, composts majoritàriament per homes joves i adults joves, generaren un desequilibri de sexes, especialment notable a les edats adultes joves. El descens d'oferta d'homes fadrins fou un important impacte que va incidir en el mercat matrimonial, provocant un considerable augment del celibat femení en edat fèrtil. Aquestes mancances es poden comprovar en la morfologia de les piràmides de població de 1887, 1897, 1900 i 1920 del municipi d'Andratx, on es pot observar l'absència dels homes entre els 15 i 60 anys, mentre que es mantenen els paràmetres que representen les dones, els nins i els majors (vegeu gràfics 8, 9, 10 i 11).

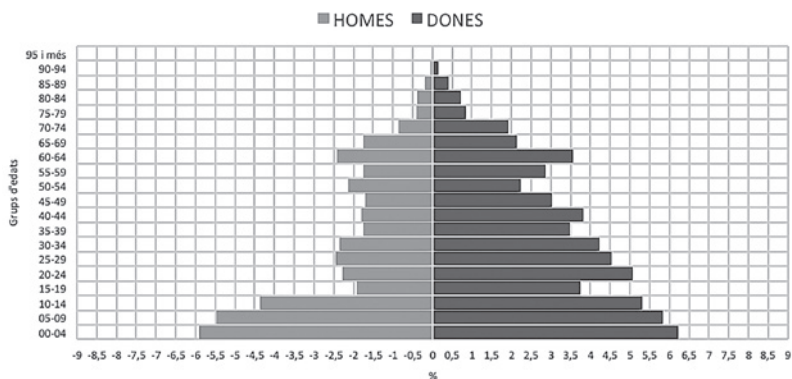
GRÀFIC 8. ESTRUCTURA PER SEXES I EDATS DE LA POBLACIÓ D'ANDRATX. 1887

GRÀFIC 9. ESTRUCTURA PER SEXES I EDATS DE LA POBLACIÓ D'ANDRATX. 1897

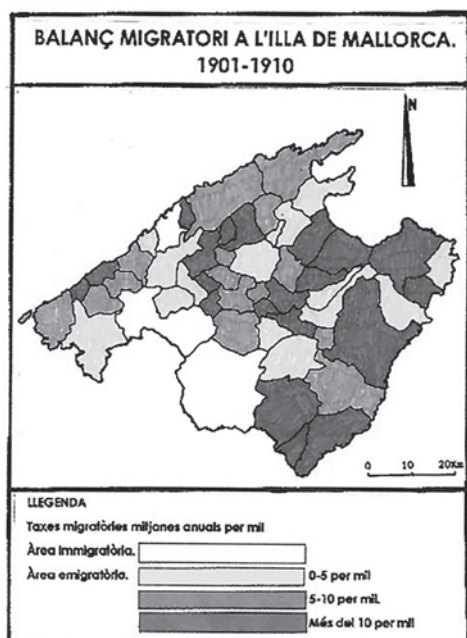

GRÀFIC 10. ESTRUCTURA PER SEXES I EDATS DE LA POBLACIÓ D'ANDRATX. 1900

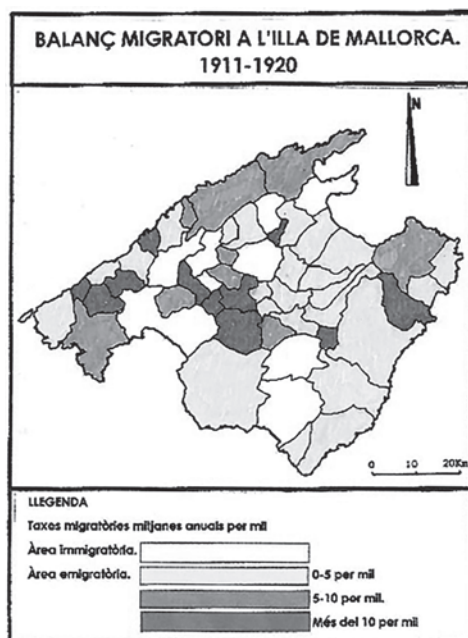

L'escassetesa d'homes i/o la ruptura de parelles per l'absència dels caps de família, així com el retard a l'accés al matrimoni, en el cas de realitzar-se, formen part dels processos que expliquen la situació geodemogràfica als anys previs a l'inici del desenvolupament turístic, conjuntura, aleshores, que incidí en un important procés d'envelliment de la població per la dràstica disminució del nombre de naixements i per la fugida dels adults joves.

Amb l'entrada al segle XX, en els seus dos primers decennis, els moviments emigratoris continuen, enllaçant amb la mateixa tendència dels darrers decennis del segle XIX. És la continuació de les pèrdues de recursos humans, si bé la intensitat emigratòria disminueix, tal com es pot comprovar en els mapes que representen els balanços migratoris del decenni 1901-1910 i 1911-1920 (vegeu gràfics 12 i 13).

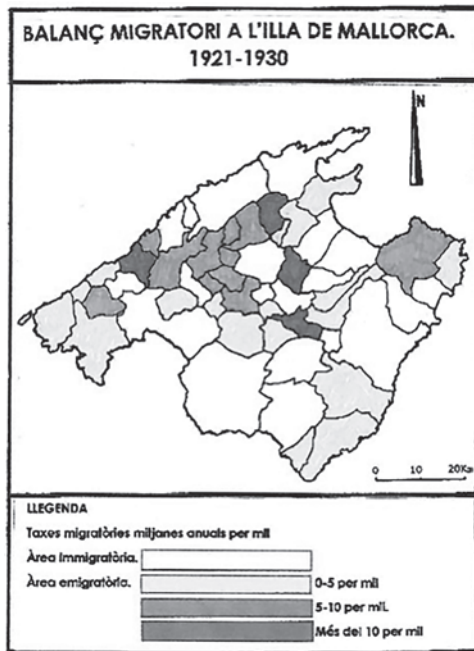
Gràfic 12. Balanç migratori entre 1901 i 1910

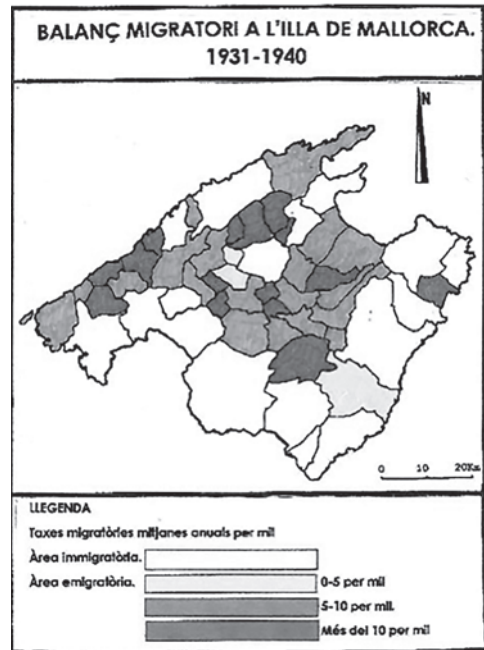
Gràfic 13. Balanç migratori entre 1911 i 1920.

El decenni 1931-1940 mostra ja una certa debilitació per la problemàtica de la Guerra Civil espanyola de 1936-1939. Però els saldos es tornen a intensificar en el període de la postguerra (vegeu gràfic 14 i 15).

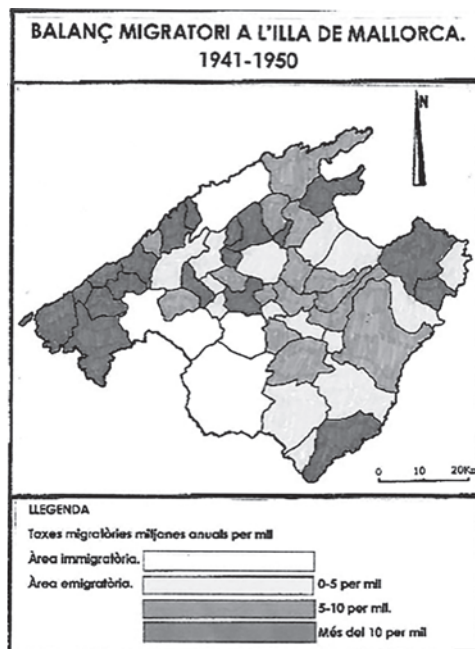
El decenni 1941-1950 es caracteritza també per un seguit de fets. En primer lloc destaca el paper de la ciutat de Palma, que es converteix en focus d'atracció i lloc de recepció d'immigrants procedents tant de la resta de municipis de l'illa i/o de les altres illes Balears com de l'exterior de Balears. És l'inici del procés de macrocefàlia de la ciutat de Palma. Si bé a nivell global el saldo migratori continua essent negatiu, ja s'observa una important moderació en les seves taxes. Però encara són molts els municipis en taxes negatives, cosa que implica una pèrdua del seu nombre d'habitants (vegeu gràfic 1, 16 i taula 1).

Gràfic 14. Balanç migratori entre 1921 i 1930.

Gràfic 15. Balanç migratori entre 1931 i 1940.

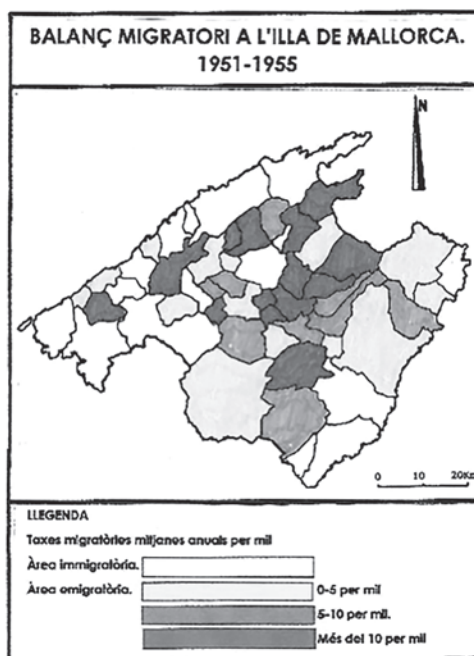

Gràfic 16. Balanç migratori entre 1941 i 1950.

Taula núm. 1. Evolució dels saldos migratoris entre 1901 i 1955

PERÍODES	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1955
ESpanya	-433.660	54.538	80.223	364.266	-225.418	-418.448
BALEARS	-13.604	-6.818	5.907	28.947	-1.814	-766
MALLORCA						
Palma	688	7.187	8.408	26.012	16.766	4.050
Part Forana	-12.411	-8.456	-764	-266	-14.877	-2.768
Total	-11.803	-1267	7.644	25.744	1921	1.291
MENORCA	1.176	-2.587	-2.891	241	-2.404	-407
PITIÛSES	-2.879	-2.964	1.154	2.962	-1.331	-1.650

Font: Pere Antoni Salvà.

Gràfic 17. Balanç migratori entre 1951 i 1955.

3. Els canvis de les migracions a l'etapa turística de l'illa de Mallorca (1956- 2018)

L'arribada del turisme de masses implicà un canvi en la tendència i direcció de les migracions. Al llarg del període que comença en el 1955 cal distingir tres fases bàsiques:

1. La fase de la mobilitat interna a Mallorca i entre illes que afecta bàsicament una mobilitat humana que va des del camp a la ciutat, provocant un canvi en la distribució de les ocupacions preexistents fins a la data. És el transvasament de l'agricultura i la ramaderia als restants sectors econòmics. A una primera fase, els moviments

migratoris són interns, a Mallorca, en forma de moviments intermunicipals, essencialment des de la Part Forana. Després es convertiran en interinsulars, des de les illes de Menorca i Pitiüses cap a Palma i les àrees de desenvolupament turístic. La progressiva conversió de les terres mallorquines en un territori d'alta especialització turística implicà la necessitat d'una construcció intensiva d'infraestructures d'allotjament, habitatges i/o obres públiques, que implicaren una demanda de recursos humans en el sectors de l'hoteleria, construcció i complementaris, cosa que converteix l'illa de Mallorca en un focus d'alt índex d'atracció.

2. Quan s'han exhaurit els excedents illencs, l'atracció traspasa les terres insulars i incideix en un procés immigratori des de la península espanyola. D'aquesta manera es desenvolupa un corrent immigratori des d'altres regions espanyoles. Molt especialment des d'àrees rurals deprimides d'Andalusia i Castella - la Manxa. És una immigració composta bàsicament per adults entre els 20 i els 45 anys.

3. La tercera fase, més propera, està representada per la intensificació de l'arribada de migrants estrangers a Mallorca, ja ben significativa en les darreres dècades del segle XX. Aquesta darrera tipologia de mobilitat humana inicialment és composta per estrangers de caràcter residencial no laboral. Posteriorment, molt especialment des de mitjan de la dècada dels anys noranta, s'agrega una immigració de tipus econòmic i laboral. Es passa d'un model migratori tipus «Nova Florida» a un nou model tipus «Nova Califòrnia». Aquest darrer destaca per la seva alta heterogeneïtat i complexitat en els perfils immigratoris de Mallorca. En el cas de la immigració estrangera es pot observar l'existència de tres generacions de països d'immigració:

- a) Els capdavanters, originaris de l'Europa del nord-oest, que representen la migració de direcció nord-sud. Conflueixen en aquesta tipologia la migració residencial amb l'econòmica laboral i l'econòmica empresarial.
- b) Els nouvinguts del sud, que conformen la migració sud-nord, de caràcter laboral, de procedència africana i llatinoamericana.
- c) Els novíssims, originaris del centre i est d'Europa i de països asiàtics. És el flux est-oest, bàsicament econòmic laboral.

Aquesta mobilitat immigratòria és la causa dels grans increments del creixement absolut de la població de l'illa de Mallorca. Entre 1996 i el 2018 el creixement absolut de la població ha estat de 270.963 habitants (vegeu gràfic 2). El creixement natural, la diferència entre naixements i defuncions, aporta 49.150 persones, cosa que implica que el saldo migratori sigui de 221.813 habitants, i que suposa el 82,26 % del total de l'increment demogràfic entre ambdues dates. D'ells, aproximadament un terç corresponen a la immigració des d'altres comunitats autònomes espanyoles, mentre que les restants dues terceres parts provenen de la immigració d'estrangers.

3.1. La primera etapa immigratòria: El sorgiment i la consolidació dels corrents migratoris des d'altres comunitats autònomes

A finals dels anys cinquanta i inicis del seixanta del passat segle XX, el constant augment de l'arribada de turistes a l'illa de Mallorca, que presenta una trajectòria més primerenca en el desenvolupament turístic que les restants illes, possibilita un creixement econòmic constant, del qual deriven noves necessitats de mà d'obra que ja no poden ser cobertes pels residents autòctons de les Illes. Aquesta circumstància implica una ampliació de l'àrea d'atracció cap a regions espanyoles, fet que provoca l'inici d'una intensa fase immigratòria de persones procedents de fora de les Illes, que poc a poc es van establint a Mallorca. Representa un col·lectiu de persones que són atretes pel potent mercat laboral i que fugen de les fràgils condicions econòmiques i socials d'àrees rurals deprimides, majoritàriament de les regions andalusa i castellanomanxega.

Aquesta arribada de nous immigrants tingué importants efectes sobre la situació geodemogràfica de Mallorca. Suposà, en primer lloc, una important aportació a l'increment de la població absoluta de Mallorca i, per l'altra, incidí en el seu rejoventament amb l'agregació d'adults joves. Simultàniament motiva un increment del nombre de naixements.

En aquesta etapa immigratòria de Mallorca es poden distingir dues etapes bàsiques en el procés d'instal·lació i/o establiment definitiu a l'illa:

- a) En els anys inicials de la dècada dels seixanta dominà clarament un tipus d'immigració temporal que sols viatja a Mallorca a les temporades d'alta intensitat turística i retorna als seus domicilis habituals a les temporades baixes. Un cicle semblant és el que registren els treballadors de la construcció, si bé la temporalització de les estacions de treball és diferent, dominant en aquest darrer cas una permanència que es concentra bàsicament a la tardor i l'hivern.
- b) En una segona etapa, des de mitjans dels seixanta, aquests moviments migratoris es converteixen en definitius. D'aquesta manera, els immigrants s'estableixen de manera definitiva a Mallorca, generalment en àrees properes a les regions turístiques, fet que implicarà efectes sobre la distribució de la població mallorquina preturística.

La població de Mallorca, que en el 1955 registrava 345.208 habitants, vint anys després, en el 1975, es transformen en 492.257 habitants, cosa que representa un augment del 42,6 % (vegeu el gràfic 2). Aquesta fase representa el desenvolupament del primer model migratori insular de l'etapa turística. Es tracta d'una immigració composta quasi exclusivament per immigrants procedents de distintes regions espanyoles amb un domini d'edats entre els 20 i 45 anys. Aquest succés tindrà una gran influència sobre el creixement natural de la població mallorquina, que registrava fins el moment una situació d'una certa desnatalitat (vegeu els gràfics 3 i 4). L'establiment definitiu d'aquesta immigració d'adults joves implica l'inici d'una situació conjuntural, per la qual es concentra a Mallorca un important segment de població que es troba en els grups d'edats d'alta fecunditat potencial.

El resultat posterior d'aquestes incorporacions fou el redreçament positiu del nombre de naixements, fet que fou conseqüència de diversos factors i/o situacions que actuen conjuntament:

- a) L'arribada d'un important nombre de parelles immigrants d'edats adultes joves d'edats entre els 20 i 45 anys.
- b) La reagrupació de parelles, ja constituïdes abans de la immigració dels homes, que implica una mobilitat de dones des dels llocs d'origen dels migrants prèviament arribats.
- c) La constitució de noves parelles que es realitza a través de dos àmbits diferents del mercat matrimonial: per una part, la unió d'homes/dones originàries i/o residents en el espais de sortida dels immigrants arribats a Mallorca; per altra, la unió amb dones residents a les àrees receptores d'immigrants que registraven alts nivells de fadrinatge femení a causa de les anteriors etapes emigratòries de l'illa de Mallorca.

En aquests primers anys d'immigració es detecten posicions de la població resident respecte a la consideració d'aquests nousvinguts amb algunes situacions de problemàtiques d'exclusió social. Es detecten en alguns llocs tensions amb distints col·lectius que deriven cap a actuacions despectives vers els «forasters».

Entre 1950 i 1980 augmenta de manera considerable el pes de nascuts a altres comunitats autònomes espanyoles, quintuplicant els seus efectius. De poc més del 7 % de la població total es passa a quasi una quarta part del total. Els índexs d'increment són prou significatius entre 1961-1965 i 1971-1975.

A finals de la dècada dels anys seixanta els fluxos migratoris es diversifiquen, així com també les motivacions per migrar. En la dècada dels setanta comença a intuir-se una primera barreja d'immigrants procedents de regions espanyoles amb l'inici d'una primera immigració originària de països estrangers, majoritàriament des de l'Europa industrialment avançada, que s'anirà intensificant des de la data. Aquesta primera presència de nousvinguts estrangers representa l'inici d'un model migratori d'estrangers que denominam «Nova Florida», basat bàsicament en una immigració de tipus residencial.

El quinquenni 1981-1986 representa una certa inflexió en els saldos migratoris, registrant una important reducció de les seves xifres absolutes. La desacceleració econòmica d'aquests anys i la disminució del nombre de turistes són símptomes de refredament, ja que s'entra en un període de crisis cícliques del turisme de l'illa de Mallorca. Aquesta circumstància provoca un cert relaxament dels restants sectors econòmics i, per tant, una certa pèrdua de l'atracció del mercat laboral.

A finals de la dècada dels vuitanta es dona un canvi de les característiques dels migrants espanyols arribats a Mallorca. Del migrant rural dels anys seixanta i setanta es passa a un nou perfil del migrants de tipus interurbà. És una persona més qualificada i les migracions es tornem més dinàmiques, amb una mobilitat humana més alta en funció del dinamisme econòmic de les àrees de destinació.

A partir de la dècada dels noranta del segle XX es detecta ja una important diversificació dels fluxos immigratoris que implica una coexistència espacial i temporal de distints grups de població que es van agregant a la població preturística. Es dona una coincidència entre la població autòctona preturística, una població procedent d'altres regions de la península espanyola i una població originària de països estrangers. Aquesta circumstància implica una presència de no nascuts a Mallorca que progressivament creix al llarg dels darrers decennis.

3.2. Mallorca com a focus d'atracció de fluxos immigratoris d'estrangers

Des de mitjan dels anys setanta, l'illa de Mallorca es va convertint de manera progressiva en un espai de cruïlla de mobilitat inter i intracontinental. En el primer cas implica una afluència de persones procedents dels continents africà, llatinoamericà i asiàtic, mentre que la segona tipologia es defineix per diferents corrents originaris de països de la U.E. i europeus extracomunitaris.

A l'actualitat el model immigratori de Mallorca es pot sintetitzar a través d'un model que es basa en una sèrie de jocs de dualitats de diferent significació econòmica i social:

- a) Per les direccions dels fluxos es detecta un flux nord-sud i un altre de sud-nord i, fins i tot, est-oest, que bàsicament podem definir com de rics i pobres.
- b) Per les diferents motivacions per migrar: fluxos immigratoris de motivació residencial i fluxos immigratoris de motivació econòmica i laboral.
- c) Pels tipus de qualificació de les ocupacions en què treballen: migració laboral qualificada i migració laboral menys qualificada.
- d) Per la situació legal tenim migrants regularitzats i migrants no regularitzats. Aquesta situació és especialment greu en el cas dels «sense papers», atès que un indocumentat és un «mort civil», una persona que no és ciutadana, sinó usuària de serveis.
- e) Per la situació front a la reacció i percepció peculiar que implica la població resident a Mallorca. Mentre que els migrants del sud i est representen una situació de complementarietat, atès que aquests treballen en general en aquelles ocupacions que rebutgen els residents, són objecte d'un cert rebuig, els migrants qualificats del nord presenten una situació de competència, ja que competeixen en els mateixos sectors que els residents, són ben vistos.

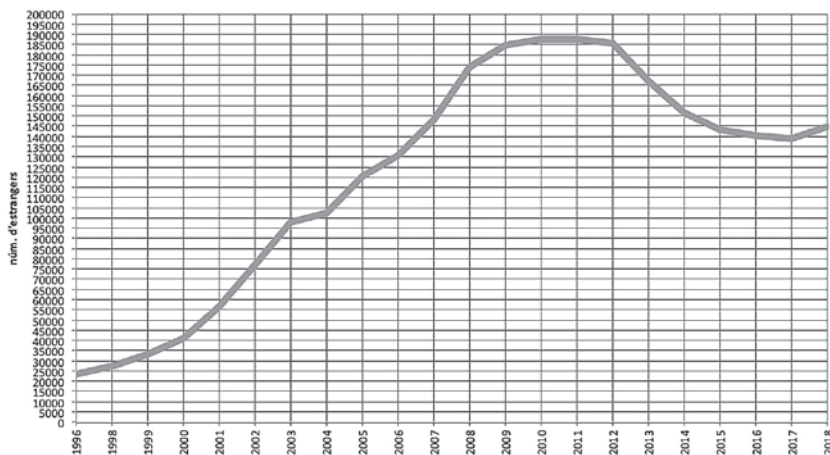
En els darrers decennis, la mobilitat migratòria dels estrangers, com ja s'ha comentat anteriorment, ha experimentat una evolució en el perfil i característiques dels seus models migratoris, passant d'un model migratori tipus «Nova Florida» a un nou model tipus «Nova Califòrnia».

El fenomen tipus «Nova Florida» es basa en un model residencial per a residents d'edats grans, integrat bàsicament per retirats, jubilats i/o rendistes amb motivació de recerca d'espais residencials d'oci i/o descans. És un model migratori residencial basat en el consum i no en la producció.

El model actual tipus «Nova Califòrnia» representa la incidència sobre la mobilitat humana d'un territori, caracteritzat per un espai d'alt creixement econòmic i increment de l'ocupació i un alt dinamisme en les inversions. Aquests factors, incidents en el consum, els serveis complementaris i la construcció, provoquen una alta demanda d'ocupacions qualificades tant a l'àmbit tècnic o executiu al mateix temps que conformen a Mallorca com un territori amb importants dèficits de mà d'obra per a ocupacions menys qualificades. És un model que, amb coincidència amb el consum, predomina la producció.

L'evolució d'arribada de migrants d'origen estranger ha experimentat un increment molt significatiu des de mitjan dels anys noranta del passat segle XX, però es pot observar com a partir del 2010 s'estabilitza el seu nombre i pes i, fins i tot, des de 2012 registra una significativa baixada: dels 23.729 estrangers registrats en el 1996 s'arriba a un màxim en el 2012 de 188.009 persones. El nombre d'estrangers empadronats a l'illa de Mallorca, conforme al Padró Municipal de l'1 de gener de 2018 fou de 145.140 habitants, cosa que representa un nou redreçament positiu de la xifra d'estrangers empadronats (vegeu gràfic.18).

GRÀFIC 18. EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'ESTRANGERS A L'ILLA DE MALLORCA

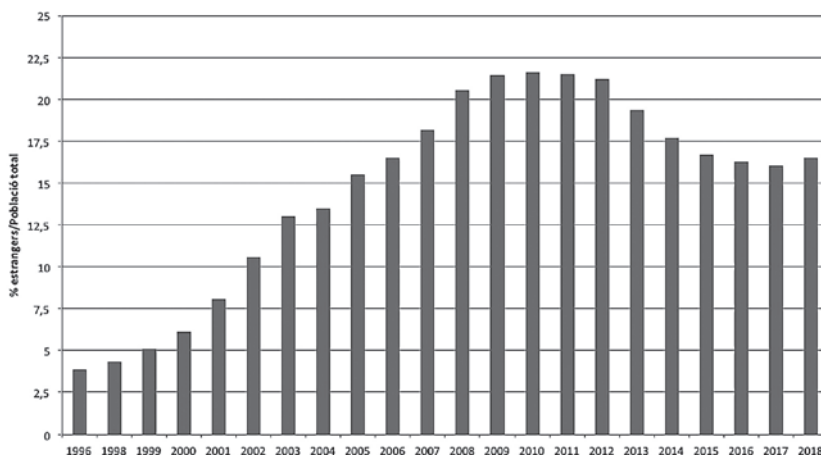

Aquestes dades incideixen sobre el constant increment dels pesos dels estrangers empadronats sobre la població total mallorquina, molt especialment des de mitjan de la dècada dels anys noranta del segle XX. D'un 3,89 % del seu total en el 1996 s'arribà a un màxim del 21,63 % en el 2012, per a gaudir en el 2018 del 16,49 % (vegeu el gràfic 19).

Aquestes dades representen una pèrdua d'uns 40.600 estrangers des de 2012. Curiosament, gran part de pèrdua de persones de nacionalitat estrangera correspon a migrants europeus d'origen comunitari i extracomunitari, molts d'ells de tipus residencial, sense una relació coherent amb la crisi econòmica que es detecta des de

2008. Guarda relació amb l'aplicació de la Llei 7/2012, de 29 d'octubre, per la qual els estrangers residents a Espanya han de declarar per tots els seus béns i drets, no sols del territori espanyol, sinó de tot el món. Aquestes circumstàncies animen a milers d'europaus, generalment pensionistes o rendistes, a abandonar Mallorca a la recerca d'altres territoris amb menys fiscalitat.

GRÀFIC 19. EVOLUCIÓ DELS PESOS DELS ESTRANGERS SOBRE LA POBLACIÓ TOTAL. ILLA DE MALLORCA

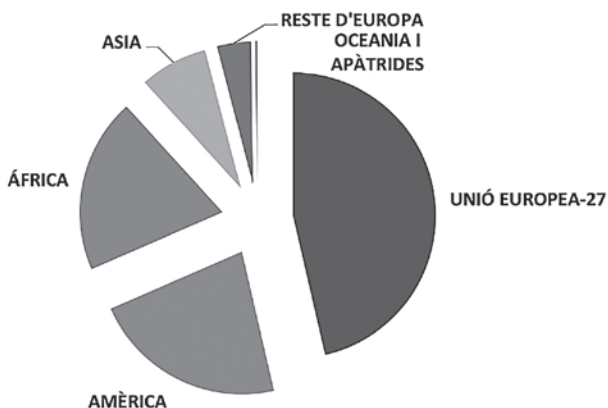
Per les esmentades circumstàncies, en el 2018, la distribució dels estrangers segons la seva nacionalitat, representa canvis respecte a dates anteriors a 2012, especialment amb el retrocés del nombre d'empadronats de nacionalitat alemanya i britànica, que ara no ocupen les primeres posicions del rang d'importància. En el 2018, els originaris dels diversos països de la Unió Europea eren 67.304 residents, que representa el 46,37 % del total dels estrangers de Mallorca. Per altra part, 32.078 persones, el 21,11 %, procedien de països ubicats en el continent americà, mentre que 8.709, el 19,81 %, eren originaris de terres africanes. Els asiàtics, amb 10.383 empadronats, assolien el 7,43 %, mentre que els 5.592 europeus extracomunitaris concentraven el 3,82 % i el restant 0,27 %, eren 300 habitants amb origen d'Oceania i apàtrides (vegeu el gràfic 20).

A l'actualitat, la distribució dels estrangers per nacionalitats és encapçalada pels marroquins, que conformen el col·lectiu més nombrós, amb 19.152 persones. El segon lloc és ocupat pels empadronats de nacionalitat alemanya, ara amb 16.163 residents, xifra que representa un retrocés de 14.862 alemanys respecte de 2012. El tercer i quart lloc, molt més lluny, són ocupats pels de nacionalitat italiana i britànica, aquests darrers bastant reduïts respecte als anys anteriors i amb una pèrdua de gairebé quasi 6.000 persones des de 2012 (vegeu gràfics 21 i 22).

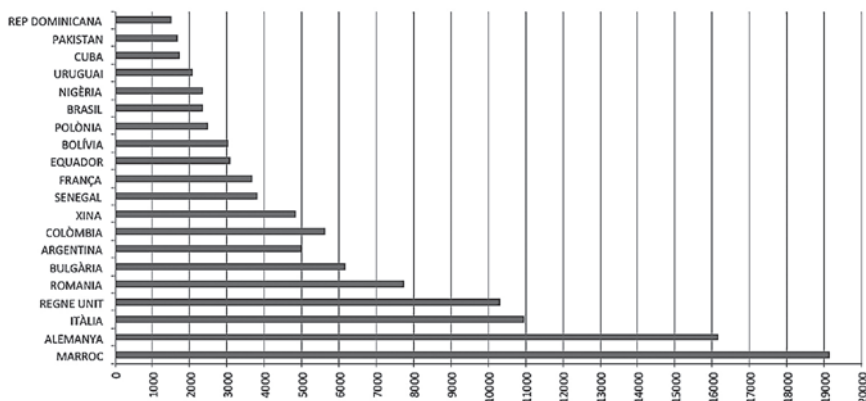
L'ordre de la distribució dels estrangers per nacionalitats pot canviar si l'anàlisi es fa pels països de naixement dels empadronats a Mallorca, ja que l'origen dels

residents pot mostrar la importància de les migracions des de països estrangers i que molts de migrants tenen doble nacionalitat o bé han estat nacionalitzats com a espanyols al llarg de les darreres dècades. Això es pot comprovar amb l'observació dels nascuts a diferents països llatinoamericans, que són numèricament més importants que els inscrits per nacionalitats. Especialment aquesta situació és molt clara en el cas dels residents de nacionalitat italiana, que en gran mesura són nascuts a l'Argentina. Aquesta diferència es pot comprovar en el fet de que sols estan registrats 7.141 persones de nacionalitat argentina mentre que els nascuts en aquest país són 17.196 residents a Mallorca. Contràriament dels 10.970 residents registrats com de nacionalitat italiana, sols 5,291 són nascuts a Itàlia (vegeu el gràfic 23).

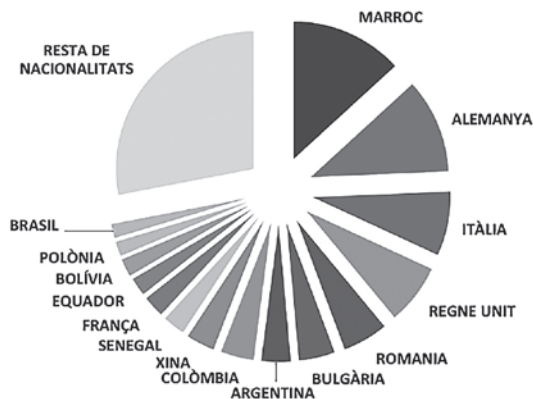
GRÀFIC 20. DISTRIBUCIÓ DELS ESTRANGERS PER ÀREES DE PROCEDÈNCIA. ILLA DE MALLORCA. 2018

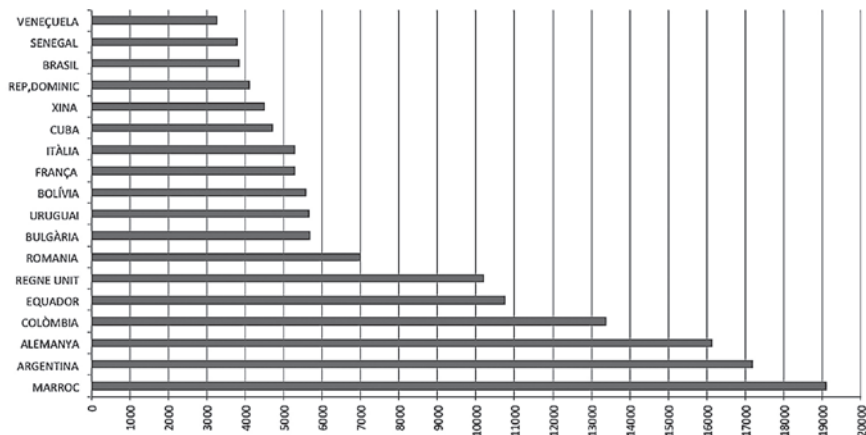
GRÀFIC 21. DISTRIBUCIÓ DELS ESTRANGERS PER PRINCIPALS NACIONALITATS (TOP 20). ILLA DE MALLORCA. 2018

GRÀFIC 22. DISTRIBUCIÓ DELS ESTRANGERS PER PRINCIPALS NACIONALITATS. ILLA DE MALLORCA. 2018

GRÀFIC 23. POBLACIÓ RESIDENT A MALLORCA SEGONS PAÏSOS DE NAIXEMENT (top-20). 2018

4. A mode de conclusió

A l'actualitat, des de la perspectiva geodemogràfica, l'illa de Mallorca conforma una societat de composició complexa. El fenomen migratori, especialment en els darrers seixanta anys, implica una percepció d'una situació de desarrelament amb l'ambient cultural i tradicional que provoca, sovint, certes problemàtiques d'identificació. Aquests fets provoquen una certa fragmentació demogràfica i social de la societat mallorquina.

El mite del paradís, moltes vegades decisiu en la decisió de migrar, no informa de la identitat cultural de Mallorca. Quan el migrant surt del seu territori sols pensa en incrementar la seva qualitat de vida, interpretada en la vessant econòmica i/o residencial. Cal recordar que, de manera freqüent, en el cas dels migrants econòmics laborals sols s'integren si tenen garantida la seva mobilitat social ascendent, millorant les seves condicions de vida i/o superant les situacions d'exclusió.

Mallorca ha sofert al llarg de la seva etapa immigratòria una seqüència de xocs culturals que es poden detectar en les diferents fases del seu model migratori:

- a) En la fase de l'enlairament de la immigració peninsular espanyola es dona un primer xoc entre llengua i costums amb una diferenciació entre «forasters» i mallorquins. Cal assenyalar que aquest fet es produeix en un ambient de «bombolla colonial», donat el caràcter privilegiat del castellà, que fa impossible assegurar eines de supervivència cultural.
- b) Un segon xoc, lligat al desenvolupament del turisme de masses, implica un fenomen d'efecte exemple, pel qual s'adopten hàbits i comportaments que, si bé incideixen sobre el procés de modernització de la societat illenca, també són causa de processos de comodització i aculturació.
- c) El tercer xoc, ja a finals del segle XX, es lliga amb la consolidació de nous tipus migratoris, en els quals cada vegada és més important la presència d'estrangers tant de tipus residencial com econòmic laboral.

La rapidesa dels canvis econòmics, socials i culturals impliquen una sensació de desestructuració social. Però cal manifestar que els nouvinguts són part del present. I per tant, amb ells haurem de construir el futur.

Bibliografia

- ALBERTÍ HUGUET, Pere; BONNÍN CORTÈS, Carmel; SALVÀ TOMÀS, Pere (coord.); SPINOLA LÓPEZ, María Angustias (2004): *La immigració d'estrangers a les Illes Balears*. Palma: Sa Nostra, 263 p.
- AMENGUAL, Catalina; ANTICH, Francesc; SALVÀ, Pere; SERRA, Sebastià; TARABINI-CASTELLANI, Aina; VANRELL, Maria Magdalena (2001): *La immigració a les Balears (2000-2001). Estudis sobre història, geografia humana i realitat social*. Palma: Lleonard Muntaner Editor-GADESO, 136 p.
- Instituto Nacional de Estadística (INE). Totes les dades estadístiques provenen de l'INE, de diferents Estadístiques dels Padrons Continu de Població dels diferents anys. INE. Madrid.
- RODRÍGUEZ, V.; Salvà, P. & WILLIAMS, A. M. (2001): «Northern Europeans and the Mediterranean: a new California or a new Florida». A: King, R.; De Mas, P. & Mansvelt Beck, J. (eds.): *Geography, Environment and Development in the Mediterranean*. Brighton: Sussex Academic Press, Brighton, p.176-195.
- SALVÀ TOMÀS, P. (1998): «La Méditerranée, frontière entre le Sud et le Nord: les nouveaux courants de migration de l'Afrique méditerranéenne sur le littoral méditerranéen». A: Conseil de l'Europe (1998): *Conférence Méditerranéenne sur la population, les migrations et le développement*. Strasbourg, p. 261-271.

- (2001): «Tourism and Retirement Communities in the Balearic Islands (Spain)». A: *2001 AAG Annual Meeting*. New York: AAG, 14 p.
- (2002): «Foreign immigration and tourism development in Spain's Balearic Islands». A: Hall, M.; Williams, A. M. (eds.) (2002): *Tourism and Migration: News relationships between production and consumption*. Dordrecht-London: Kluwer Academic Publishers, p. 119-134.
- (2002): «The complex human mobility flows in the Mediterranean Region: The case of the Balearic Islands as phenomenon typ «New California»». A: Montanari (ed.): *Human Mobility in a Borderless World*. Roma: Società Geografica Italiana, p. 243-258.
- (2002): «Tourist Development and Foreigner Immigration in Balearic Islands». *REMI: Revue Européenne des Migrations Internationales*, 2002, 18, 1. Université de Poitiers, p. 87-101.
- (2002): «Les Illes Balears: Un espai de cruïlla de fluxos immigratoris». *Llengua i Ús*, 24. Barcelona: Departament de Normalització Lingüística / Generalitat de Catalunya, p. 4-11.
- (2003): «The Mediterranean Region as a crossroad of Intercontinental Human Mobility: The Balearic Islands Case». A: Ishikawa, Yoshitaka; Montanari, Armando (eds): *The New Geography of Human Mobility. Inequality trends*. Roma: UGI / Home of Geography / Società Geografica Italiana. ISBN: 88-88692-09-6, p. 7-19.
- (2003): «La inmigración en Baleares: De un fenómeno tipo "Nueva Florida" a un modelo migratorio de "Nueva California"». A: Aubarell, Gemma (directora): *Perpectivas de la inmigración en España. Una aproximación desde el territorio*. Barcelona: Icaria Editorial, p. 129-154.
- (2003): «El Mediterráneo Occidental. Una encrucijada de gran movilidad demográfica intercontinental». A: Aubarell, Gemma; Zapata, Ricard (eds.): *Inmigración i procesos de cambio. Europa i el Mediterráneo en el contexto global*. Barcelona: Icaria-Antrazyt / IE Med. ISBN: 84-7426-688-2, p. 279-303.
- (2003): «The Mediterranean Region as a crossroad of Intercontinental Human Mobility: The Balearic Islands Case». A: Ishikawa, Yoshitaka; Montanari, Armando (eds): *The New Geography of Human Mobility. Inequality trends*. Roma: UGI / Home of Geography / Società Geografica Italiana. ISBN: 88-88692-09-6, p. 7-19.
- (2004): «La nova realitat geodemogràfica de les Illes Balears al començament del segle XXI: Creixement de la població i fluxos migratoris». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 18. Barcelona, p. 131-141.
- (2005): «Les Illes del turisme de masses com un espai de cridada per a mmigrants d'altres comunitats autònomes espanyoles». A: Serra Busquets, S.; Pons Bosch, J. (eds.): *Història de la immigració de l'Estat Espanyol a les Illes Balears*. Palma: UIB, p. 31-42.
- (2005): «La inmigración de europeos retirados en las islas Baleares». A: Rodríguez Rodríguez, Vicente; Casado Díaz, María Angeles; Huber, Andreas (coords.): *La migración de europeos retirados en España*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, p. 221-239.
- (2008): «Impacto económico y social de la inmigración en España». A: *Dimensión educativa, científica y social de la inmigración*. Palma: Alexander Von Humboldt de España / UIB, p. 67-104.
- (2008): «Les Illes Balears: de terres d'emigrants a territoris d'immigració». A: Santesmases i Oller, Josep (dir.): *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VII Congrés de la CCEPC*. Tarragona: Cossetània Edicions, p. 375-391.
- (2011): «Immigration dans les Baléares: Impacts Socioculturels sur la Société». *Migrations Société*, vol. 23, núm. 134-135. Paris: CIEMI, p. 95-107.
- (2018): «La població de les Illes Balears al llarg dels quaranta anys de la UIB». Lliçó inaugural de l'any acadèmic 2018-2019. Palma: UIB, 18 p.

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

L'EMIGRACIÓ MONTUÏRERA SEGONS ELS REGISTRES DE PASSAPORTS (1917-1930)

BENET ALBERTÍ GENOVART

A escala global, l'època de les grans migracions al llarg del segle XIX i primeres dècades del segle XX va ser un procés que afectà milions d'europaus, però també als habitants d'altres regions del planeta. En el cas concret del denominat Sistema Atlàntic de Migració, entre 55 i 58 milions de persones, la majoria europeus, arribaren a Amèrica (Mackeown, 2004: 156). La major integració econòmica mundial, el creixement demogràfic, la revolució dels transports, el desenvolupament dels països d'ultramar o el diferencial salarial s'han apuntat com a causes generals de l'emigració (Sánchez, 1995: 29). Els processos migratoris del passat a les Balears han estat uns dels fets més importants de la nostra història contemporània pel volum demogràfic que es veié implicat i les conseqüències de tot tipus a què va donar lloc (Buades, 2009: 5).

Montuïri va participar activament en aquest procés, amb efectius demogràfics desplaçats principalment a l'Argentina i Cuba, a més d'altres com França, Estats Units, Panamà, Xile, Algèria, Bèlgica i Suïssa. Després de la Guerra Civil espanyola s'hi afegiren altres destinacions com Veneçuela i Brasil (Genovart, Barceló, 2002: 35). El cicle de les migracions massives va finalitzar devers el 1930. De fet, a Mallorca el cens d'aquell any va registrar un saldo migratori plenament positiu, cosa que no ocorria des de 1878. Per les rectificacions anuals dels padrons, sabem que el punt d'inflexió fou a partir de 1927, primer any en el qual predominà la immigració en el conjunt de l'illa. No fou el mateix per a la part Forana de Mallorca, que continuà perdent població. Per realitzar una aproximació a aquest procés a Montuïri hem acudit al registre de passaports expedits en el Govern Civil de Balears, tot i que també s'han tingut en compte altres fonts com els saldos migratoris (Salvà, 1984 i 1987) i els censos de població.

A l'Estat espanyol i a les Balears, des de la dècada de 1880 i fins al 1914, es va experimentar l'etapa de major incidència de l'emigració internacional. El moment de declinació del fenomen fou durant la Primera Guerra Mundial. En aquest temps es pot dir que finalitzà l'etapa de les migracions lliures i sense restriccions, començant una època de majors controls fronterers entre els països. Durant el conflicte s'habilitaren els passaports com a forma de control dels estrangers en els països en guerra. En el Govern Civil de Balears, els llibres de registre de passaport començaren a partir de l'abril de 1917.

Fins a la dècada de 1880 el fet migratori va ser poc important a Montuïri. En el cens de 1877 l'Ajuntament, en una llarga carta dirigida a la Junta Provincial del cens, es felicitava de l'augment de població obtingut, cosa que atribuïa a la bona conjuntura agrícola amb l'alça de preus i millora de l'alimentació i, especialment, a la mecanització del camp que havia permès alliberar de les feines més feixugues el col·lectiu

de jornalers, especialment a les dones en l'època de les collites.¹ En el 1882, en una enquesta de l'Institut Geogràfic Estadístic realitzada a les Balears sobre la incipient emigració, l'Ajuntament de Montuïri va contestar el següent: «(...) No existen causas de emigración y de inmigración y los que han dejado de ser vecinos trasladando su domicilio a otras poblaciones son peones camineros que lo hacen por no pagar las cargas municipales y varios colonos que han concluido sus arriendos».²

Després de 1877, ja no es feu cap menció significativa en les memòries municipals del censos sobre l'augment o disminució de la població, fet pel qual ens hem de centrar en els saldos migratoris. En el calculat, el 1887, per a Montuïri es constatà una escassa emigració, de 27 individus des de 1878, probablement fruit de la crisi agrària que es vivia al finals de la dècada de 1880.

La situació va canviar radicalment entre 1888 i 1897. Aquest període va ser el de màxima activitat migratòria, com també va succeir arreu de l'illa. Almenys 303 montuïrers abandonaren definitivament el municipi, fet que representà la major taxa migratòria en el període observat, prou important en relació a la seva població (-11,18 per mil), situant-se en el lloc 16è entre els municipis de Mallorca amb majors índexs. Hem de tenir en compte per aquestes dades la crisi migratòria de 1889, quan els passatges subsidiats a Amèrica varen propiciar una allau d'embarcaments amb destinació a diferents països. Poc temps després, a partir de 1892 l'aparició de la fil·loxera provocà una profunda crisi econòmica i social a l'illa. L'abril de 1894 l'Ajuntament de Montuïri va informar a la Diputació Provincial de l'existència d'uns 100 jornalers en atur —un col·lectiu que no tenia feina permanent—, indicant que aquests necessitarien un jornal d'1,50 pessetes per cobrir mínimament les seves necessitats (Albertí, 2017: 287).

Entre 1898 i 1900 el procés es va aturar momentàniament a conseqüència de la crisi de la guerra de Cuba i Filipines. Els retorns varen predominar sobre les sortides amb el resultat final d'una petita immigració o saldo positiu tant a Mallorca en general com en el cas de Montuïri que va donar 19 individus de més en el càlcul de la població probable.

El començament del segle XX va tornar a experimentar un auge migratori, tot i que sense arribar als nivells assolits en el XIX. Entre 1901 i 1910 a Montuïri hi hagué un saldo negatiu de 103 habitants. De 1911 a 1920 el saldo migratori negatiu augmentà a 179 individus. En realitat, el nombre d'emigrants degueren ser molt més. A causa de la major temporalitat en els trasllats a l'estranger a les primeres dècades del XX, un bon nombre d'habitants tornaren al seu lloc d'origen, amb la qual cosa finalment no quedarien registrats en els saldos migratoris. Com a exemples concrets de l'intens èxode, en el 1909 el secretari de l'Ajuntament de Montuïri envià a les autoritats una petita llista de trasllats per justificar les baixes en el moviment de la població. Es tractava de 7 altes i 21 baixes del padró, entre les quals hi hagué una família formada per Antoni Nicolau, d'ofici ferrer, i Margalida Julià, de 31 i 26 anys respectivament, i els seus dos fills de 4 i 3 anys que anaren a Buenos Aires. La resta de baixes eren famílies de llauradors que es traslladaren a Orient, Porreres i Lluçmajor i la d'un peó caminer que es desplaçà a Palma.

¹ INE. Caixa 108. Arxiu del Regne de Mallorca (en endavant, ARM).

² INE. Caixa 260. ARM.

Per un control que la Diputació Provincial va efectuar entre els joves que residien a l'estranger en edat de ser sortejats pel servei militar en el 1916 sabem que almenys n'hi havia 4 de Montuïri. El 30 de gener de 1916, l'Ajuntament de Montuïri, després d'haver fet les oportunes gestions en l'entorn de les famílies, dirigí una carta al president de la Comissió Mixta de Reclutament i informà que Miquel Arbona Gomila residia a la República de Xile. Per altra part, Josep Ballester Mas, Miquel Trobat i Pere Miralles Nicolau es trobaven a Buenos Aires.³ Els joves en qüestió havien de presentar-se al consolat de la ciutat on residien per a ser mesurats, passar un reconeixement i posteriorment enviar la documentació a Mallorca dintre d'un termini. Si no ho feien així podien ser declarats pròfugs, com fou bastant habitual, segons mostren els expedients de quintes en els ajuntaments de l'illa, i més amb un conflicte militar en curs en el nord d'Àfrica. De fet, coneixem casos a Montuïri d'emigració per eludir el servei militar de l'època, o la sortida de joves amb documentació falsa simulant ser altres persones (Genovart, Barceló, 2002: 33).

En el conjunt global de la dècada de 1921 a 1930 el procés migratori es va reduir considerablement amb un saldo negatiu moderat de 32 habitants en el cens de 1930. La Junta Municipal del cens de Montuïri va manifestar el següent: « (...) La emigración reviste escasa importancia, observándose, por el contrario, que han regresado a sus hogares bastantes de los que hace algunos años se ausentaron».⁴ En el cens de 1940 es va tornar a registrar un fort augment de l'emigració. Les dures condicions econòmiques i socials de la postguerra espanyola provocaren de nou l'expulsió de població fins al punt de disminuir el nombre absolut d'habitants respecte del cens de 1930.

A partir de 1923 els Ajuntaments estigueren obligats a enviar les rectificacions anuals dels seus padrons, amb data de l'1 de desembre de cada any, a l'autoritat estadística provincial. Per aquest motiu podem conèixer en quin moment es produïren les sortides i retorns al llarg de la dècada dels anys vint a Montuïri. Prou important va ser el saldo migratori negatiu calculat entre 1921 i 1924, de 169 persones. Davant aquest fet, hi hagué una petició d'explicacions per part de l'Oficina Estadística de Palma per ser considerada una baixa excessiva. L'Ajuntament de Montuïri va atribuir el fet al tancament d'una fàbrica de sabates: «La baja de 169 habitantes que figura en el resumen con la calculada probable para este municipio (...) se explica por la paralización de la fábrica de calzado que en esta villa tenía establecida el industrial don Pedro M. Estrany que ha llevado aparejada la emigración de algunas familias a otras poblaciones de esta isla y a Ultramar».⁵

Poc temps després, a mitjan dècada, sembla que la tendència va canviar cap a un clar predomini dels retorns. Aquest fet es veuria confirmat pel nombre absolut d'habitants de fet en els padrons anuals, que varen anar augmentant progressivament fins al 1930, tot i que això no era incompatible amb l'existència de l'expatriació a l'estranger o a altres llocs. El cens de 1930 a Montuïri va registrar un increment molt important dels absents, és a dir, de l'emigració de caràcter recent. En concret

³ Lligall X-445/2. Arxiu General del Consell de Mallorca.

⁴ INE. Caixa 166. ARM.

⁵ INE. Caixa 397. ARM.

foren 224 els habitants (7,5 % de la població) que no eren presents en el seu domicili a l'hora de la inscripció en el cens el 31 de desembre de 1930. Amb el pas del temps aquesta absència temporal es podia convertir en definitiva, cosa que efectivament es va produir segons les dades registrades en el cens de 1940. Les estadístiques mostren una reducció del nombre absolut d'habitants respecte de 1930, fruit d'un saldo migratori negatiu de 172 habitants entre 1931 i 1940.

Com ja s'ha dit, una de les causes que afavorí l'emigració fou el diferencial salarial entre països. A Mallorca, la generalització dels baixos salaris i la constatació que aquests eren més elevats a l'estranger va provocar un nombrós èxode de treballadors, especialment en determinades conjuntures favorables en el canvi de moneda, i intentar així reunir uns estalvis en un temps relativament curt, cosa que era impossible de realitzar a la Mallorca de l'època. Montuïri, segons una enquesta dels salaris nominals realitzada durant el cens de 1920 entre la classe obrera (568 homes i sols 31 dones a causa de l'ocultació del treball femení a les estadístiques), se situava entre els de l'escala més baixa de Mallorca. Un 89,3 % dels assalariats no superaven les 3 pessetes de jornal mentre que en el conjunt de l'illa era un 50 %. D'aquest col·lectiu els menors d'edat i les dones cobraven molt menys. Si sols tenim en compte els homes de 15 a 60 anys, encara així representaven un 72,5 % dels jornalers (Albertí, 2017: 486). Amb aquesta dada, Montuïri era el tercer municipi amb els salaris nominals més baixos per darrere Porreres i Sant Llorenç. La penúria econòmica es contrapesava amb una elevada divisió de la propietat agrícola. Però com s'ha constatat en altres regions, potser l'excessiva fragmentació existent també va poder influir com a factor causant d'emigració. En el 1920 al municipi hi havia un alt percentatge de propietaris en relació a la població de fet del cens. Un 66,5 % de la població havia de satisfer la contribució per rústica (1.900 propietaris), essent el segon municipi de l'illa per darrera Fornalutx amb major percentatge.

En els llibres de registre de passaports expedits pel Govern Civil de Balears a partir del març de 1917 és on podem seguir el rastre d'una part de l'emigració, dades que en general manquen massa sovint en les fonts oficials a Mallorca com els censos i padrons de població. Representen bàsicament una llista nominal de sol·licitants, el lloc on havien nascut i a on volien anar.⁶ Fins al 1918 es consignà l'edat dels interessats i la seva professió, dades que desaparegueren dels llibres els anys següents, precisament en uns moments d'intensa activitat migratòria, especialment en el 1920. Després d'aquest any, es va produir un descens molt acusat en les demandes de passaport. A partir de 1925 els llibres de registre tornaren a inscriure l'edat dels sol·licitants, a més de la seva data de naixement, la professió i el motiu del viatge.

Cal posar de relleu que representen una font incompleta per raó que una part important de l'emigració mallorquina obtenia aquest document a Barcelona, principal port de sortida a ultramar. També potser alguns dels que sol·licitaren passaport finalment no efectuassin el viatge pel seu elevat cost. Per anar a Amèrica es necessitava una quantitat important de diners, més de 500 pessetes per pagar el bitllet del passatge en el anys vint. Tampoc tots els registrats eren emigrants per raó econòmi-

⁶ En algunes ocasions l'anotació de noms i llinatges són il·legibles, fet pel qual s'ha distingit aquests casos amb un signe d'interrogació (?).

ca. De fet, alguns casos correspongueren a comerciants que realitzaren viatges de negocis, o per motius religiosos en el cas d'aquells que anaren a Itàlia. En uns pocs casos foren viatges amb finalitat turística. Per exemple, el 3 de novembre de 1928 sol·licitaren passaports per poder anar a Suïssa, França, Bèlgica, Holanda, Alemanya, i Itàlia el secretari de l'Ajuntament de Montuïri José Maria Llorens, la seva esposa Mercedes de Ros i el seu fill Antonio Llorens de Ros. El matrimoni format per Antoni Sampol Arbona, comerciant de 42 anys, i Joana Aina Rosiñol Verger, el maig de 1925 demanaren anar a França per turisme. Així mateix, una mateixa persona podia sol·licitar més d'un passaport o realitzar diversos viatges al llarg del temps. Almenys dues persones demanaren passaports per a dos països distints en la mateixa sol·licitud.

Quant a les destinacions a Montuïri, destaca la preferència majoritària per Cuba fins al 1920. L'auge comercial i econòmic de l'illa va atreure nombrosos jornalers de les Balears. Els alts salaris pagats foren un dels principals factors d'atracció. De fet, entre 1915 i 1920 l'emigració espanyola a la República de Cuba i probablement la balear també va superar en nombre als qui triaren l'Argentina lloc on, des de 1914, hi havia una crisi econòmica. En el 1919, en el Govern Civil de Balears es comptabilitzaren 1.395 sol·licituds per anar a Cuba. En el 1920 augmentaren a 1.887 superant fins i tot les que ho feien a França, amb 1.744 sol·licituds. L'èxode va ser prou nombrós i generalitzat arreu de Mallorca, en unes localitats més que en les altres. Com a prova d'això, no era estrany veure colles de joves del mateix poble partint al mateix temps. Ho podem observar amb els montuïrers que demanaren passaport el mateix dia o en dies propers. Com els cinc que ho demanaren el 20 de març de 1920 (Gaspar Sastre Miralles, Rafel Mayol Pocoví, Gabriel Arbona Arbona, Josep Arbona Gomila i Jaume Mas Mas (?)) o els sis que ho feren el 7 d'agost de 1920 (Guillem Gomila Perelló, Melcior Fiol Pocoví, Miquel Gomila Pocoví, Miquel Arbona Martorell, Onofre Gomila Pocoví i Joan (?) Bauzà Bauzà). Els mesos de juliol i agost de 1920 podem constatar com partiren almenys vint-i-cinc homes de Montuïri. Però l'absència de Mallorca per alguns d'ells va ser curta. Moltes il·lusions de reunir uns estalvis es veren momentàniament frustrades quan, a l'octubre de 1920, esclatà una crisi econòmica i financera a Cuba —la moratòria— amb una forta caiguda del preu del sucre, principal producte de l'economia exportadora cubana. La conseqüència més immediata fou la davallada dels salaris i l'aparició de l'atur, fet que va provocar el retorn forçat d'un bon nombre de jornalers mallorquins. Així ho informava la premsa de Palma el juliol de 1921. Pel testimoni d'Onofre Gomila Pocoví, que demanà passaport el 7 d'agost de 1920 als 32 anys, coneixem la intensitat de la crisi i com es lamentava de la tornada abans de temps: «(...) Lo que hi 'guéssim estat [a Cuba], si no hi ha sa moratori aquesta, lo que mos va fotre va ser sa moratori» (Miralles, 1995: 281). En canvi, altres optaren per romandre a l'illa. En aquest sentit, coneixem l'exemple de Monserrat Cerdà Miralles, que demanà anar a Cuba el 20 d'abril de 1920 amb 26 anys. Es casà amb una cubana i residí al país fins a la seva mort, el 1974, amb 80 anys (Miralles, 2010: 234).

A conseqüència de la crisi, en els llibres de passaports després de 1920 sols hi hagué dues sol·licituds més procedents de Montuïri, la de Bartomeu Mayol Miralles el 9 de juliol de 1921 i de Bartomeu Miralles Verd el 21 de gener de 1922. En el conjunt del Govern Civil de les Balears, les sol·licituds varen caure fins a les 202 en el 1921.

En conjunt, l'emigració espanyola a Cuba va passar de registrar 98.358 individus en el 1920 fins a 26.163 en el 1921. Una vegada superat l'embat més virulent de la crisi, segurament es degué reemprendre l'èxode mallorquí a Cuba, probablement menys nombrós que en el passat. De fet, coneixem exemples de sortides a Cuba al llarg dels anys vint i que no surten reflectides en els passaports del Govern Civil. Com el cas del montuïrer Jaume Bauzà Miralles, de 19 anys, resident a Cuba, el 1926, segons mostra el seu carnet del Centre Balear de l'Havana.⁷

La següent destinació en importància fou França. Gairebé tots els municipis de Mallorca hi tengueren efectius demogràfics desplaçats amb major o menor nombre, destacant especialment els casos coneguts de Sóller i Fornalutx a més de Deià, Binissalem, Lloseta i Alaró, entre d'altres. Des del segle XIX, el comerç de fruits i vi amb la República francesa posà les bases d'una intensa emigració, en bona part estacional, lligada a la temporada dels fruits. En el segle XX, els establiments i magatzems de venda de fruita, els cafès i restaurants a diferents ciutats franceses en mans de mallorquins es nodrien exclusivament de mà d'obra mallorquina, la qual cosa va fer que l'èxode continués. A Montuïri es demanaren en 45 ocasions passaport a França. Algunes de les poques dones que apareixen en els llibres de registre demanaren anar-hi per reunir-se amb els seus marits. Foren els casos de Margalida Julià Pocoví, de 26 anys, el 27 d'agost de 1918 i Maria Colom Serra, de 24 anys, el 22 d'octubre de 1918. A partir de 1925, sabem que la majoria de les sol·licituds per viatjar a França era per motius «familiars» com els casos de Catalina Garcia Garau, el 1925, dels llauradors Miquel Cerdà Gomila, el 1926, i Gabriel Mas Arbona, el 1928, o de la sabatera, de 18 anys, Margalida Mas Miralles l'abril de 1930.

Per l'escassa presència de mallorquins a Nord-Amèrica, un dels elements distintius de l'emigració montuïrera en relació a la resta de Mallorca, amb l'excepció de Santa Eugènia on un col·lectiu destacat també s'hi desplaçà, fou el petit grup que anà als Estats Units. En els llibres de registre apareixen alguns sol·licitants com Pere Cerdà Miralles, que el maig de 1918 demanà anar tant a l'Argentina com als Estats Units. Posteriorment, Gabriel Arbona Arbona, que havia demanat passaport a Cuba, el 1920, el novembre de 1921 sol·licità anar als Estats Units juntament amb els germans Pere i Gabriel Cerdà Miralles, a més d'Isabel Mayol i Aina Lladó Fiol.⁸

Altres destinacions minoritàries entre les sol·licituds de montuïrers foren a Algèria, lloc on des de 1830 fou un destí important per a l'emigració balear. La facilitat de les comunicacions, la necessitat de mà d'obra i els jornals més elevats feren d'Algèria el lloc on molts jornalers del llevant espanyol i de les Balears s'hi desplaçaven estacionalment o de manera permanent. Entre els sol·licitants hi hagué Antoni Manera Vich que passà a l'Alger el 1929 i 1930 per motius comercials. A més hi hagué els casos de Josep Borràs Pons, cuiner de 26 anys, nascut a Selva però resident a Montuïri, i la seva esposa Antònia Morell Fontseca de 22 anys.

⁷ Informació del seu net Llorenç Caldenty Bauzà.

⁸ Vegi's l'actuació dels montuïrers a Nova York a MAYOL, Gabriel (2015): «El rastre dels emigrants montuïrers a Nova York». *Ara Balears*. En xarxa: <https://www.arabalears.cat/societat/rastre-emigrants-montuierers-Nova-York_0_1447055367.html>, ampliada per la investigació del mateix autor en aquestes jornades.

Per anar a Bèlgica hi hagué les sol·licituds de Maria Ferriol Munar i el seu fill Pere, probablement per reunir-se amb el seu marit; el jornalero Josep Gomila Pocoví, de 27 anys, també hi sol·licità un passaport el 1925 a més del llaurador de 40 anys Bartomeu Sastre Balaguer el juny de 1930. Per altra banda, Bernat Garau Mayol de 17 anys, el 27 de juliol de 1920 va sol·licitar anar a Suïssa.

Així mateix la poca presència de sol·licituds cap a l'Argentina malgrat ser una destinació majoritària entre l'emigració mallorquina es deu al fet ja indicat anteriorment. La majoria dels interessats tramitaven la documentació a la ciutat de Barcelona. Entre els pocs casos que ho sol·licitaren al Govern Civil de Balears hi hagué Gabriel Manera, fadrí de 28 anys, que demanà anar a Buenos Aires el 18 de juny de 1917 en qualitat d'emigrant segons s'anotà a la seva sol·licitud. Així mateix el 9 de novembre de 1921 demanaren anar a Buenos Aires Rafel Arbona Vich i la seva esposa. Sabem que entre 1898 i 1940 almenys 142 montuïrers anaren a l'Argentina (Genovart, Barceló, 2002: 34). Segons la guia de residents de les Balears a l'Argentina de Josep Garcias Moll, en el 1918 hi havia 21 montuïrers i en el 1929 foren 20, dades incompletes, ja que a la llista sols es feren constar els homes caps de família (Serra, 1986: 74).

Quant a l'edat dels participants, s'anotaren poques dades en els llibres de registre. Igualment sobre la professió o l'estat civil dels interessats. Entre els més joves que apareixen amb l'edat consignada hi hagué Miquel Bestard Garcia, nascut a Montuïri però resident a Santa Maria. Amb 14 anys demanà passaport per anar a França per motius «comercials». Per les característiques de l'emigració mallorquina a França segurament fou cridat per treballar en algun dels establiments que regentaven altres mallorquins. Aquest fet ho podem comprovar amb el cas de Guillem Garcia Fiol de 17 anys. El 14 d'abril de 1917, obtingué passaport cap a França per fer feina de dependent del sollerí Bartomeu Castañer. Entre els de més edat destaca el llaurador Miquel Cerdà Gomila quan l'1 de juliol de 1926, amb 62 anys, demanà passar a França per motius familiars. Gabriel Rosiñol Miralles, el 29 de juliol de 1920, amb 44 anys volgué anar a Cuba.

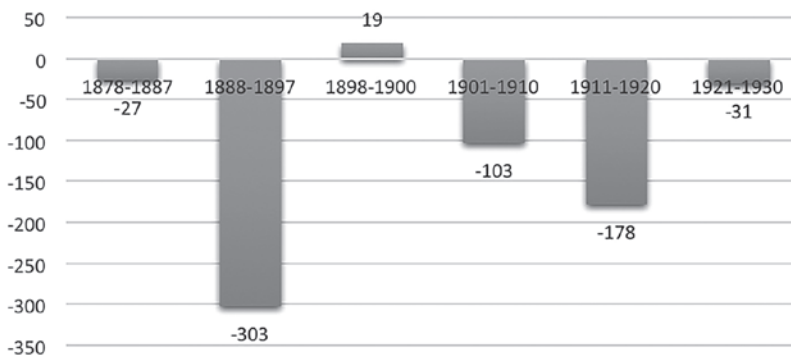
La intensitat del procés migratori a Montuïri va ser prou notable al llarg del període analitzat. Entre 1878 i 1930 almenys 642 habitants abandonaren Montuïri definitivament (Salvà, 1984 i 1987). No tots acabaren a l'estranger, una part d'ells tengué com a destinació altres llocs de Mallorca, principalment Palma. A finals del segle XIX el creixement de la població i la crisi agrària posà en una situació al límit de la subsistència a un sector de la classe jornalera de Mallorca. Posteriorment, l'experiència migratòria prèvia, la voluntat d'imitar l'exemple d'altres emigrants, el desig d'augmentar l'estatus econòmic o les crides des de l'estranger procedents de familiars, amics i coneguts motivaren un persistent trasllat d'habitants al llarg del temps. Segons les dades procedents dels passaports, tant a Montuïri com a Mallorca, després de l'aturada de la I Guerra Mundial, es va produir un increment molt important de les sortides a l'estranger, fins a un màxim, el 1920. El «contagi» per anar a fer l'Havana es va estendre per tota l'illa. Aquell any almenys 52 montuïrers demanaren passaport a Cuba. Però com hem vist, a partir de 1921, el nombre de sortides va caure en picat. Paral·lelament, el padró d'habitants de Montuïri, el 1924, registrava una forta emigració respecte del cens de 1920. En general, en els anys vint l'èxode a l'estranger ja no fou tan avantatjós com en el passat. La crisi de 1920-1921

a Cuba i el crack a la borsa de Nova York el 1929 obligaren a la repatriació de molts emigrants. Després de l'aturada forçada per la Guerra Civil espanyola, el moviment a l'exterior montuïrer es va reiniciar però amb unes característiques socioeconòmiques i destinacions distintes respecte de l'èxode anterior.

Bibliografia

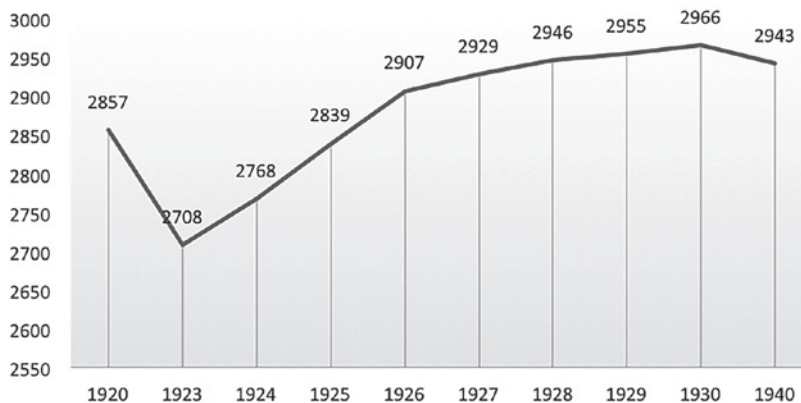
- ALBERTÍ GENOVART, Benet (2017): *Els moviments migratoris a la Mallorca contemporània (1877-1920)*. Tesi doctoral presentada a la UIB.
- BUADES, Joan (2009): *L'emigració Balear a Ultramar (1830-1960)*. Palma: Documenta Balear.
- GENOVART RAPADO, Magdalena; BARCELÓ SASTRE, Catalina (2002): «L'emigració a Mallorca: El cas de Montuïri (1898-1970)». *Lluc*, 830-831, p. 32-37
- MACKEOWN, Adam (2004): «Global Migration 1846-1940». *Journal of World History*, 15, p. 155-189.
- MAYOL, Gabriel (2015): «El rastre dels emigrants montuïrers a Nova York». *Ara Balears*. En xarxa: <https://www.arabalears.cat/societat/rastre-emigrants-montuierers-Nova-York_0_1447055367.html>.
- MIRALLES, Joan (1995): *Un poble, un temps*. Palma: Miquel Font Editor, 2^a ed. ampliada.
- MIRALLES, Joan; JAUME, Honorat (2010): «Una enquesta historicosociològica sobre l'emigració balear a Cuba. El cas de Montuïri». *Montuïri: Terres i Gent. Primeres Jornades d'Estudis Locals*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri, p. 229-235.
- SALVÀ TOMÀS, Pere (1984): «La dinàmica de la població de las Islas Baleares en el último tercio del siglo XIX (1878-1900)». *Trabajos de Geografía*, 38. Palma: UIB, p. 77-139.
- (1987): *La dinámica de la población de las islas Baleares en la etapa preturística de 1901 a 1955*. (Inèdit). Palma: Universitat de les Illes Balears.
- SERRA BUSQUETS, Sebastià (1986): «L'emigració mallorquina a Amèrica Llatina de començaments de segle fins els anys 30. El cas de l'Argentina». A: *Quinze anys dels premis d'investigació Ciutat de Palma*. Palma: Ajuntament de Palma, p. 61-85.

Saldos migratoris a Montuïri per períodes intercensals

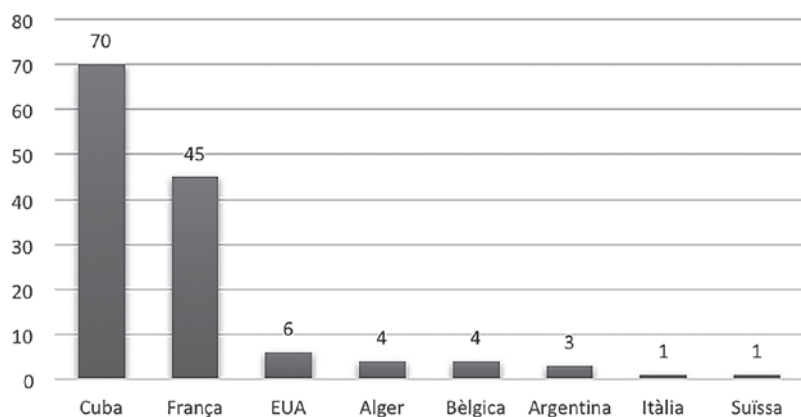
Font: Pere Salvà 1984 i 1987.

Evolució de la població de fet de Montuïri (1920-1940)

Font: Censos de 1920, 1930, 1940 i rectificacions padrons de població 1923-1929. ARM.

Nombre de passaports de Montuïri (1917-1930)

Font: Elaboració a partir llibres de registre de passaports. Govern Civil de Balears. ARM.

Passaports sol·licitats a Montuïri		
Data	Nom	Lloc
14-IV-1917	Guillem Garcia Fiol	França
18-VI-1917	Gabriel Manera (?)	Argentina
1-V-1918	Pere Cerdà Miralles	EUA
21-V-1918	Pere Cerdà Miralles	Argentina
27-VIII-1918	Margalida Julià Pocoví	França
22-X-1918	Maria Colom Serra	França
10-V-1919	Joan Gomila Arbona	França
5-VII-1919	Joan Pomar Pomar	França
23-VII-1919	Francesc Sastre Mas	Cuba

23-VII-1919	Miquel Ribas Miralles	Cuba
23-VII-1919	Gaspar Sastre Miralles	Cuba
4-VIII-1919	Gaspar Mas Munar	Cuba
8-VIII-1919	Bartomeu Verger Arbona	Cuba
12-VIII-1919	Nadal Noguera Martorell	Cuba
19-VIII-1919	Pau Gomila (?) Fiol	Cuba
21-VIII-1919	Jaume Servera Miralles	Cuba
3-IX-1919	Joan Martorell Fiol	Cuba
4-IX-1919	Joan Julià Pocoví	França
10-IX-1919	Antoni Garau Bauzà	França
11-IX-1919	Rafel Nicolau Ribas (?)	França
16-IX-1919	Antoni Marimon Gomila	Cuba
18-IX-1919	Miquel Mas Arbona	França
7-X-1919	Bonaventura Roca Mayol	Cuba
8-X-1919	Jaume Fiol Vidal	Cuba
13-X-1919	Miquel Fiol Vidal	Cuba
15-X-1919	Antoni Mayol Muntaner	França
22-X-1919	Antoni Payeras Manera	França
23-X-1919	Francesc Sastre Mas	Cuba
28-X-1919	Jaume Lladó Fiol	Cuba
30-X-1919	Catalina Pomar Valls	França
28-XI-1919	Gabriel Bibiloni	França
12-XII-1919	Josep Mas Munar	Cuba
12-I-1920	Antoni Mas Miralles	Cuba
19-I-1920	Gabriel Pomar Valls	França
1-III-1920	Antoni Pocoví Julià	Cuba
10-III-1920	Bartomeu Mayol Mayol	Cuba
11-III-1920	Miquel Miralles Roca	Cuba
11-III-1920	Bartomeu Verger Arbona	Cuba
16-III-1920	Gabriel Manera Garau	Cuba
20-III-1920	Gaspar Sastre Miralles	Cuba
20-III-1920	Rafel Mayol Pocoví	Cuba
20-III-1920	Gabriel Arbona Arbona	Cuba
20-III-1920	Josep Arbona Gomila	Cuba
20-III-1920	Jaume Mas Mas (?)	Cuba
8-IV-1920	Melcior Rigo Miralles	Cuba
14-IV-1920	Josep Manera Garau	Cuba
14-IV-1920	Joan Miralles Roca	Cuba
20-IV-1920	Montserrat Cerdà Miralles	Cuba
1-V-1920	Gabriel Arbona Gomila	França
14-V-1920	Guillem Mas Munar	Cuba
7-V-1920	Bartomeu Roca Bujosa	França
11-VI-1920	Catalina Bibiloni	França
21-VI-1920	Jaume Pocoví Jordà	Cuba
28-VI-1920	Pere Munar (?) Miralles	Cuba

5-VII-1920	Joan Pocoví Jordà	Cuba
5-VII-1920	Gabriel Munar Miralles	Cuba
10-VII-1920	Sebastià Bauzà Moll (?)	Cuba
12-VII-1920	Joan Roca Mayol	Cuba
12-VII-1920	Melcior Garcia Mas	Cuba
23-VII-1920	Maria Garau Bauzà	Cuba
27-VII-1920	Miquel Martorell	Cuba
27-VII-1920	Antoni Martorell	Cuba
27-VII-1920	Bernat Garau Mayol	Suïssa
27-VII-1920	Gabriel Castelló (?) Manera	Cuba
29-VII-1920	Gabriel Rosiñol Miralles	Cuba
29-VII-1920	Jaume Fiol Gomila	Cuba
31-VII-1920	Josep Martorell Gomila	Cuba
3-VIII-1920	Bartomeu Vaquer Gomila	Cuba
3-VIII-1920	Jaume Gomila Garau	Cuba
5-VIII-1920	Josep Pocoví Vidal	Cuba
7-VIII-1920	Guillem Gomila Perelló	Cuba
7-VIII-1920	Melcior Fiol Pocoví	Cuba
7-VIII-1920	Miquel Gomila Pocoví	Cuba
7-VIII-1920	Miquel Arbona Martorell	Cuba
7-VIII-1920	Onofre Gomila Pocoví	Cuba
7-VIII-1920	Joan (?) Bauzà Bauzà	Cuba
10-VIII-1920	Bartomeu Miralles Manera	Cuba
13-VIII-1920	Antoni Verger Cerdà	Cuba
14-VIII-1920	Joan Gomila Verger	Cuba
6-IX-1920	Ignasi Tomàs Cerdà	Cuba
14-IX-1920	Pau Gomila Fiol	Cuba
22-IX-1920	Miquel Pomar Valls	França
7-X-1920	Joan B. Mas Sastre	Cuba
13-X-1920	Joan Gomila Mesquida	Cuba
21-X-1920	Miquel Manera Arbona	Cuba
21-X-1920	Antoni Rigo Miralles	Cuba
23-X-1920	Joan Verger Cerdà	Cuba
2-XI-1920	Joan Rigo Verger (?)	Cuba
3-XI-1920	Joan Manera Vich	Cuba
3-X-1920	Bartomeu Pocoví Pocoví	Cuba
6-XI-1920	Gabriel Arbona Arbona	EUA
17-XI-1920	Pere Cerdà Miralles	EUA
20-XI-1920	Gabriel Cerdà Miralles	EUA
20-XI-1920	Isabel Mayol Felani (?)	EUA
22-XI-1920	Aina Lladó Fiol (?)	EUA
3-III-1921	Margalida Pocoví Manera	França
20-IV-1921	Joan Fuster Bauzà	França
9-VI-1921	Bartomeu Mayol Miralles	Cuba
13-VI-1921	Joan Julià Pocoví	França

4-VIII-1921	Catalina Bibiloni Fuster	França
8-VIII-1921	Rafel Arbona Vich	França
9-XI-1921	Bartomeu Arbona Roca	Argentina
21-I-1922	Bartomeu Miralles Verd	Cuba
10-II-1922	Jaume Mas Miralles	França
18-IX-1922	Antoni Sampol Arbona	França
2-X-1922	Francesca Pomar Valls	França
26-X-1922	Josep Marimon (?) Manera	França
29-I-1923	Joan Bibiloni (?)	França
29-I-1923	Gaspar Mesquida Serra	França
21-II-1923	Jeroni Grau Marimon (?)	França
28-IX-1923	Maria Ferriol Munar	Bèlgica
28-IX-1923	Pere (fill)	Bèlgica
2-X-1923	Honorat Ribas Manera	Itàlia
28-VII-1924	Joan Pomar Pomar	França
20-XII-1924	Joan Mas Miralles	França
2-VI-1925	Josep Gomila Pocoví	Bèlgica
6-VI-1925	Miquel Miralles Arbona	França, Itàlia
7-X-1925	Catalina Garcia Garau	França
1-VII-1926	Miquel Cerdà Gomila	França
12-I-1927	Miquel Bertard Garcia	França
18-V-1927	Gabriel Sampol Arbona	França
22-VIII-1928	Miquel Martorell Fiol	França
27-X-1928	Martina Tous (?) Cerdà	França
3-XI-1928	José M ^a Llorens	Diversos
3-XI-1929	Mercedes de Ros	Diversos
3-XI-1930	Antonio Llorens de Ros	Diversos
22-XII-1928	Gabriel Mas Arbona	França
23-I-1929	Antoni Manera Vich	Alger
13-V-1929	Antoni Sampol Arbona	França
13-V-1930	Joana Aina Rosiñol Verger	França
18-I-1930	Antoni Manera Vich	Alger
26-II-1930	Miquel Miralles Arbona	França
14-IV-1930	Margalida Mas Miralles	França
5-VI-1930	Bartomeu Sastre Balaguer	Bèlgica
5-VII-1930	Andreu Roig López	França
17-VII-1930	Josep Pocoví Tous	França
13-IX-1930	Josep Borràs Pons	Alger
13-IX-1930	Antònia Morell Fontseca	Alger
15-IX-1930	Miquel Bestard Garcia	Suïssa, França

Font: Govern Civil. Llibres 849-855. ARM.

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

ELS AMOS DE POSSESIÓ I LA SEVA INCIDÈNCIA EN EL REPERTORI ONOMÀSTIC MONTUÏRER (SS. XVIII-XX)

FRANCESC CANUTO BAUÇA

Introducció

Si param esment en la documentació històrica (padrons de població, llibres del registre civil, llibres sacramentals, etc.), dels segles XVIII-XX, notam una sèrie de llinatges singulars, portats pels conductors o amos de possessió amb llurs famílies, procedents de diverses localitats del territori insular. A través dels anys, per raons diverses, la descendència d'aquestes nissagues varen arrelar al poble de tal manera que la memòria col·lectiva no en recorda ni la seva introducció ni la procedència.

Amb la present comunicació i a través de la documentació històrica adduïda, posam de manifest aquest fet i constatam com a través d'aquestes famílies es varen introduir llinatges absents en aquella època en el repertori onomàstic montuïrer. La nòmina de llinatges, tot seguint l'orde alfabètic, és aquesta: *Alcover, Aloy, Amengual, Andreu, Arbona, Bisquerra, Camps, Clar, Crespi, Ferrer, Garau, Garcies, Gual, Jordà, Juan, Lladó, Noguera, Oliver, Roca, Servera i Vic*. N'hem localitzat alguns altres, que tot i poder ésser encabits en el cas que ens ocupa, han tengut una presència esporàdica i que, per raons que ara per ara desconeixem, no han tengut continuïtat: *Gili, Ginard, Guasp, Llompart i Puigserver*.

Resseguir la descendència d'aquestes nissagues al llarg dels segles XVIII-XX és l'objectiu perseguit en aquest article. També, el que aquí modestament es tracta és constatar com un col·lectiu, els arrendataris, formaren un grup significativament important a l'àmbit local, tant pel seu potencial econòmic com pel seu prestigi. Els successius matrimonis entre els descendents d'aquestes famílies denoten l'existència d'una estratègia matrimonial encaminada a mantenir i consolidar el patrimoni familiar (la figura de l'hereu universal, aliances matrimonials amb dones d'un estatus similar, les donacions *propter nuptias*...). El potencial econòmic es posa de manifest amb l'adquisició de cases al poble i de peces de terra significatives, quan es varen efectuar les grans parcel·lacions (Son Miró, s'Almudaina, Galiana, Son Costa, es Rafal...). La forta influència social d'aquest col·lectiu es pot constatar amb la seva participació en els ajuntaments i altres càrrecs de l'administració local.

El marc cronològic (1752-1934)

Hem iniciat la recerca a la segona meitat del segle XVIII, amb l'arribada de tres famílies d'arrendataris: Els Garcies, de malnom *Soldadet* i procedents de Lluçmajor,

arrendataris de la possessió d'Alcoraia (Montuïri) el 1752. Segueix el llinatge *Garau*, també originari de Lluçmajor, associat al malnom *de Mianes*, conductors de la possessió de Mianes (Montuïri) el 1779. Procedent de Sóller, s'introduí el 1781 el llinatge *Arbona*, associat al malnom *Solleric*, arrendataris de la possessió de Tagamanent (Montuïri) el 1811. L'altre llinatge cronològic l'hem establert en el primer terç del segle XX, amb l'arribada del llinatge *Andreu*, originari de Porreres i associat al malnom *d'Horteta*. Altra família, també originària de Porreres, és *Amengual*, portador del malnom *de sa Mata* i el llinatge Ferrer, associat al malnom *de Son Coll*, procedent de Santa Maria. Cal dir que aquests tres darrers llinatges ja existien en el repertori onomàstic montuïrer i coexisteixen en l'actualitat.

Els malnoms

Des del punt de vista de la malnomenació, aquests famílies eren identificades amb el topònim relatiu a les finques que explotaven. Hi ha diversos esquemes d'ús referents als malnoms provinents dels noms de lloc, en el cas que ens ocupa són aquests dos:

- *Preposició de + Son + Nom: de Son Forners, de Son Manera, de Son Collell, de Son Miró, etc.*
- *Preposició de + Nom: d'Alcoraia, des Dau, de Sabor, de s'Hort [des Rafal Franc], de Mianes, de sa Torre, etc.*

En alguns casos i una vegada desvinculats de les terres que conraven, han estat identificats sense la partícula de relació: *Moio* (< *de Son Moio*), *Ripoll* (< *de Son Ripoll*), *Miró* (< *de Son Miró*) i *Sabor* (< *de Sabor*). Excepcionalment, algunes famílies han estat conegudes amb el malnom del seu poble d'origen: els Garcias, originaris de Lluçmajor, traslladaren el malnom *Soldadet* (pronúncia *Seldadet* a Montuïri) i que manté vigorós, actualment, la nombrosa descendència. Altre malnom, *Serena*, fou portat per la família Aloy, originària de Sencelles i arrendataris de la possessió des Puig Moltó (Montuïri). Generalment, la descendència d'aquest grup d'arrendataris, una vegada desvinculats de les terres que conraven i establits al poble, han estat identificats, majoritàriament, amb el malnom del contraient respectiu, a través d'una partícula de relació amb alguna persona o casa: *de na Ramona, de Can Quelet, des Forn, d'en Carreró, de na Rua, de na Pastora, de na Carriona, de na Rebenta, etc.* Finalment alguns d'ells han estat coneguts amb el seu gentilici: *Solleric* (Arbona) i *Esporlerina* (Camps).

Els arrendataris de les possessions

En el col·lectiu d'arrendataris pagesos, el terme "amo", antigament "conductor", és la persona que té arrendada o llogada una possessió. Les explotacions agràries que tenien llogades les portaven directament i/o amb l'ajuda dels seus fills, altres membres de la família i amb el personal que contractaven (missatges i jornalers). Els aspectes socials i professionals d'aquest grup social, amb gran pes específic dins el

món agrari de Mallorca, ja han estat estudiats, principalment per Morey (2015) i Vibot (2016), entre d'altres. En el cas que ens ocupa, exposarem a continuació, una sèrie de consideracions sobre l'arrelament a la nostra vila d'aquestes famílies provinents de localitats (Artà, Esporles, Sóller, etc.) tan allunyades del nostre entorn geogràfic.

En primer lloc, un dels factors determinants és la durada dels contractes d'arrendament. Aquests documents notariais són una font cabdal d'informació sobre la diàspora d'aquest col·lectiu d'arrendataris. La duració o termini dels arrendaments registrat en els documents oscil·lava entre 4 i 9 anys, i en molts casos s'anaven renovant, de tal manera que, en algunes ocasions, quan el cap de família finia, la viuda i els fills seguien al front de la possessió. És el cas de la família Camps, arrendataris de la possessió de Son Brondo (Sant Joan) els quals estigueren 34 anys en aquella explotació.

Altre factor a tenir en compte són les obligacions estipulades en els contractes d'arrendament, que s'havien de complir escrupolosament, com és ara que no es podia subarrendar la possessió i era norma de complida obligació habitar les cases,¹ la qual cosa fixava i arrelava el nouvingut.

Altre motiu que generava forts vincles d'arrelament era la nombrosa descendència de les famílies: molts dels fills naixien a la possessió i eren molt freqüents les aliances matrimonials (donacions *propter nuptias*) amb homes o dones del poble o de les possessions del entorns d'un estatus similar, la qual cosa lligava definitivament el llinatge al poble.

Les conseqüències d'aquest arrelament motivaren la liquidació del patrimoni familiar ubicada als pobles d'origen. Hem localitzat, a la documentació històrica (protocols notariais), algunes actes de compravenda sobre la casa pairal i la terra que posseïen als pobles respectius. Així, els Alcover, abans d'arribar a Montuïri i a la localitat de Sineu estant, varen vendre la casa pairal de Manacor i compraren un habitatge a la plaça del Fossar de Sineu. La família Garcias, originària de Lluçmajor, el 1823, encantaven en pública subhasta la casa pairal situada al carrer de la Síquia d'aquella població. Altrament, la família Vic, la casa i corral situada a Establiments Nous (Esporles), és venuda pel seus descendents el 1834.

Els càrrecs a l'administració local

La forta influència social d'aquest col·lectiu hom la pot constatar fent una ullada als diferents càrrecs que varen ocupar (batle, regidor, síndic, secretari, jutge municipal, etc.). El buidatge efectuat en els Llibres d'Actes de la corporació municipal entre el 1797-1895, aporta aquests resultats:

Damià Garau Gallard, diputat del comú el 1797 i 1798.

Gabriel Roca Gomila, *de Son Miró*, secretari interí el 1817 (des del 29 de febrer fins el 7 de juliol), batle constitucional el 1821, diputat del comú per part de l'ajuntament montuïrer el 1823 i regidor el 1841 i el 1842.

¹ En moltes ocasions s'obligava també l'arrendatari a netejar i ventilar l'habitatge destinat al propietari o senyor de la possessió.

Bernat Garau Salvà, *de Mianes*, regidor el 1821, 1822, i batle reial el 1827.

Melcion Garcias Cerdà *Seldadet*, diputat del comú el 1827 i 1828 i regidor el 1831, 1844, 1845 i 1846.

Joan Garau Tomàs, *de Son Miró*, diputat del comú el 1830.

Antoni Garau, regidor el 1833.

Bernat Garau Rossinyol, *de Mianes*, regidor el 1840, 1841, 1843; síndic el 1848; regidor el 1849; tinent de batle el 1850 i 1851; altra volta regidor el 1854, 1856, 1857 (des de l'1 de gener i va dimitir el 15 de gener del mateix any), és nomenat secretari el 15 de març de 1857 fins el 27 de gener de 1859, altra vegada secretari el 1861 (des del 13 de gener fins el 3 de març), jutge municipal primer suplent el 1864. Finalment el 1868 i 1872 fou altra vegada regidor.

Gabriel Roca Pocoví, *Miró*, regidor el 1846 i 1847.

Rafel Vic Ginard, *de Sabor*, regidor entre el 1844-1848, 1849, 1852 i 1853, tinent de batle el 1854, regidor el 1857 (des del 15 de març) i 1867.

Melcion Garcias Cerdà, *Seldadet*, diputat del comú el 1827 i 1828 i regidor el 1831, 1844, 1845 i 1846.

Antoni Jordà Fiol, *de Son Collell*, regidor el 1867 i 1868.

Miquel Crespí Garau, *de Son Palou*, regidor el 1867, 1868 (fins el 4 d'octubre) i 1869.

Miquel Vic Cerdà, *de Sabor*, secretari interí el 1867, jutge municipal entre 1872-1876.

Joan Garau Rossinyol, *de Mianes*, regidor entre el 1873-1876 i 1891.

Miquel Roca Tous *Roqueta*, regidor el 1873, 1874 i 1875.

Bernat Clar Tous, *de na Petita*, regidor entre 1877-1881.

Pere Josep Lladó Mayol, *des Dau*, regidor el 1879.

Andreu Alcover Lull, *de Son Comelles*, regidor entre el 1885-1887, segon tinent de batle el 1887 (des de l'1 de juliol), 1888 i 1891, síndic el 1891 (des del 24 de gener fins el 17 de novembre).

Antoni Jordà Servera, *de Son Collell*, regidor entre 1887-1890 i segon tinent de batle el 1891 (des del 24 de gener).

Antoni Garcias Cerdà *Seldadet*, regidor el 1872, 1887, 1888 i el 1889 (fou cessat el 29 de desembre). El 1890 torna a ésser regidor, el 1891 regidor interventor i regidor el 1893

Pere Francesc Noguera Moll, *Miró*, segon tinent de batle el 1891 (des de l'1 de juliol), regidor el 1894 i 1895.

Miquel Clar Sastre, secretari interí des del 27 de desembre de 1891 fins el 29 de desembre de 1892.

Antoni Lladó Mayol, regidor el 1895.

La nòmina dels llinatges

Vet ací, ordenats alfabèticament, els llinatges en qüestió. Posam en primer lloc la seva procedència, seguit de l'any de la primera documentació localitzada i el malnom amb què foren coneguts. Afegim també alguns registres localitzats a la documentació històrica, relatius a la seva descendència (testaments, donacions, vendes, etc.).

Alcover

Llinatge originari de Manacor. Primera documentació *circa* 1853. Es tracta d'una família d'arrendataris procedents de Manacor, establits a Sineu al segle XIX. El 1837, Andreu Alcover, fill de Guillem i de Magdalena Riera, natural de Manacor, és el conductor de la possessió de Son Ferragut (Sineu).² El 1839, Andreu Alcover ven la casa pairal de Manacor, ubicada al carrer de Palma, a Joan Parera Serra, fill de Joan i de Francina Gomila. Com que hi tenia dret d'estatge, la seva germana Margalida concanvia aquest dret a les cases que ha adquirit de Bartomeu Gibert Bonet a la plaça des Fossar, de Sineu.³ El mateix any, també, ven dos quartons de terra situats a Son Mas (Manacor).⁴

El 1840, es formalitza el contracte entre Andreu Alcover Riera, conductor de la possessió de Son Ferragut, el qual compra unes cases i corral situades al Fossar de ses Eres de Sineu, a Bartomeu Gibert Bonet, de Sineu, per 600L, moneda de Mallorca.⁵ Un document del 1841 ens revela la renúncia a l'arrendament de la possessió de Son Ferragut, propietat de Nicolau Dameto i Villalonga, per part dels germans Bartomeu i Andreu Alcover, que l'havien arrendada el 1840.⁶ El mateix any, Andreu Alcover arrendava per un termini de quatre anys i quatre esplets i ànnua mercè de 460L, la possessió de Carrutxa (Sant Joan), propietat aleshores de don Miquel Alemany Marcel.⁷

El 1845, a Carrutxa estant, testà Andreu Alcover, el qual havia enviudat de Magdalena Riera i s'havia casat de segones núpcies amb Elisabet Maria Bergas Moll, natural de Sineu, amb la qual havia tengut una filla, Maria Alcover Bergas. Deixà llegendes als fills de la primera esposa: Bartomeu, Antoni, Guillem, Magdalena, Margalida i Catalina.⁸

Un document notarial del 1846, sobre una donació *propter nuptias*, ens revela el futur casament de la viuda Elisabet Maria Bergas Moll amb Francesc Aloy Ramis (n. 1812c), fill dels amos de la possessió des Puig Moltó (Montuïri) i arrendatari aleshores de la possessió de Son Company (Montuïri), el qual havia enviudat de Margalida Andreu.⁹

² ARM, protocol R-740, f. 303.

³ ARM, protocol R-741, f. 230.

⁴ ARM, protocol R-741, f. 331.

⁵ ARM, protocol O-428, f. 110v-111v. 1840, juny 22. «Bartomeu Gibert, fill de don Juan, difunt i de doña Francina Bonet, cònjuge vivent, natural y vizí de la vila de Sineu. [...] otorch que vench a Andreu Alcover, conductor del predio Son Ferragut, marit en primeras núpcias de Magdalena Riera y en actuals de Elizabet Maria Verger [Bergas], fill de Guillem y de Magdalena Riera, cònjuges difunts, natural de la vila de Manacor y vezí del terme de la mencionada vila de Sineu, ausent a la estipulació del present acta, tingut però com a present y als seus y a los qui perpètuament voldrà, unas casas, corral y ortet, situades dins la dita vila de Sineu, en la plasa del Fosar de la heras, tingudas en halou y directa domini del Honor de Defla, actualment poceit per lo excel·lentíssim señor don Joseph de España y Rosiñol, vizconta de Couceran antes, a sisè de lluisme y presentació de fadiga de deu dias, francas de cens. Confrontan ab casas de los hareus de doña Catalina Riutort, antes de las matexas pertenèncias, ab ortet de doña Francina Anna Torelló y ab dita plasa del Fosar [...]».

⁶ ARM, protocol 2285, f. 37v.

⁷ ARM, protocol R-742, f. 363-365.

⁸ ARM, protocol R-744, f. 246.

⁹ 1846, març 13. «En el predio Son Company. Francisco Aloy, viudo de Margarita Andreu, hijo de José, difunto y de Catalina Ramis, viviente, natural de la villa de Sancellas y vecino de Muntuïri, por mi conocido

Hem documentat alguns dels fills del primer matrimoni. El fill Guillem Alcover Riera arrendava el 1844 la possessió de Serritxoleta (Sineu), propietat de don Rafel Costa, per quatre anys i quatre esplets (ARM, protocol R-744, f. 83). Posteriorment, el 1855, havia enviudat de Margalida Nadal i el trobam domiciliat a la possessió des Gassons (Maria de la Salut), casat de segones núpries amb Maria Agnès Munar, juntament amb els fills Joan, Francisca, Margalida, Catalina, Francina Aina, Maria, Guillem i Magdalena (ARM, protocol R-750, f. 387).

El fill Bartomeu Alcover Riera, casat amb Francina Fiol, natural de Manacor, sense descendència, estava domiciliat el 1853 a la possessió de Son Comelles, juntament amb el germà Antoni.¹⁰

Resseguint la descendència del fill, Antoni Alcover Riera, natural de Manacor, casat amb Joana Maria Lull Amer (1812-1887) natural de Sineu, els quals foren els arrendataris de la possessió de Son Comelles, trobarem la branca de la nissaga que es va establir a Montuïri. Antoni i Joana Maria varen tenir cinc fills: Magdalena, Antònia, Joana Maria, Andreu i Margalida. El fill mascle, Andreu Alcover Lull (1835-1911), natural de Sineu, és el perpetuador de la nissaga a Montuïri. Fou regidor de l'ajuntament montuïrer entre el 1885-1887, segon tinent de batle el 1887 (des de l'1 de juliol), 1888 i 1891, síndic el 1891 (des del 24 de gener fins el 17 de novembre).

Es casà amb Bàrbara Noguera Ginard (1838-1899), *de Son Gual*,¹¹ i seguint les passes del seu pare fou l'arrendatari de Son Comelles. En aquella possessió varen néixer els cinc fills, coneguts tots ells amb el malnom *de Son Comelles*: 1) Antoni Alcover Noguera, casat amb Catalina Mut Garau, natural de Lluçmajor. 2) Joana Maria Alcover Noguera (1872-1934), casada amb Benet Camps Riera (1870-1939), *de Son Brondo*. 3) Bàrbara Maria Alcover Noguera (1874-1929) religiosa, monja tancada del convent de Santa Clara.¹² 4) Magdalena Alcover Noguera (1878-1944) casada amb

y dijo: que tiene tratado matrimonio que pronto espera celebrar previos los ritos establecidos por la Iglesia, con Isabel Maria Bergues, viuda de Andrés Alcover, hija de Sebastián y de Maria Moll, natural de la villa de Sineu y vecina de la de San Juan, que la memorada su futura esposa promete llevar diferentes bienes muebles y semovientes, entregarlos al otorgante por dote y caudal suyo propio para ayuda de mantener las cargas matrimoniales [...] Otorga que confiesa haber recibido de la precitada su futura esposa un par de mulas, un carro, una burra, un mulo, veinte y siete ovejas, algunos muebles y granos, justipreciados todos dichos géneros y muebles en quinientos cincuenta libras de esta moneda. Cuya total cantidad de quinientas cincuenta libras se obliga a restituir y entregar, esto es docientas libras cuando tome estado Maria Alcover, hija de la expresada Isabel Maria Bergas, su futura esposa, la cual partida se ha calculado corresponderle por su legítima y demás bienes hereditarios a ella expectantes, en bienes de Andres Alcover su padre, con mas una arca y ropa segun su estado y las restantes trescientas cincuenta libras a su futura esposa o a quien su acción tenga, luego que el matrimonio se disuelva por qualquiera de los motivos. El fiador [el germà Guillem Aloy, prevere de Sencelles] hipoteca una pieza de tierra llamada Son Boy, de tenor de una cuarterada de tierra [...] y la servitud de darle habitación en unas casas y corral sitas en la expresada villa de Sancellas y calle llamada del Rafal, a la Bergas, por todo el tiempo que será viuda de Francisco Aloy, su hermano y a la Alcover por todo el tiempo que será soltera [...]» (ARM, protocol 7022, f. 30-31v).

¹⁰ ARM, protocol R-748, f. 211. En el seu testament fa hereus dels seus béns, als nebots, fills del germà Antoni.

¹¹ Bàrbara Noguera Ginard (1838-1899), *de Son Gual*, era filla de Jaume Noguera Coll (1810-1864), natural de Santa Eugènia i de Bàrbara Ginard Munar (1806-1887), natural de Sant Joan. Eren el 1864 els arrendataris de la possessió de Son Gual (Sant Joan). Les altres dues filles d'aquest matrimoni, Antonina Aina Noguera Ginard (n. 1838c) i Francina Aina Noguera Ginard (n. 1841c) eren casades de primeres i segones núpries respectivament amb Jaume Oliver Ferragut (1839-1910) *des Calderes* i foren els arrendataris de la possessió d'Albocàsser (Manacor).

¹² Vegeu: OLIVER OLIVER, Jaume (2001). «Bàrbara Maria Alcover Noguera "de Son Comelles"». A: Montuïrers que han deixat petjada, p. 124-125. Montuïri: Revista Bona Pau.

Rafel Manera Cerdà (n. 1871c). 5) Jaume Alcover Noguera (1878-1935), fou batle de Montuïri des del 15 de gener de 1928 fins el 26 de febrer de 1930.¹³ Era casat amb Antònia Ribas Nicolau (n. 1879c), *de Can Costa*, i tots els seus descendents ha estat coneguts amb el malnom *de Son Collell*.

Aloy

Llinatge originari de Sencelles. Primera documentació el 1819. A Montuïri coexisteixen el llinatge *Aloy* i el malnom *Eloi*, el primer provinent d'una família originària de Sencelles, arrendataris de la possessió des Puig Moltó i el malnom *Eloi*, que prové del nom de pila *Eloi* portat per la família Pomar, el qual ha deixat la seva empremta en noms de casa com Ca n'Eloi i Ca ses Eloies.

Pere Aloy Picornell (1775-1832) era casat amb Catalina Ramis Vallès (1770-1846), ambdós naturals de Sencelles. El padró de població de l'any 1824, registra aquesta família a la possessió des Puig Moltó: Pere Aloy (n. 1775), l'esposa Catalina Ramis (n. 1770) i els fills Magdalena (n. 1807c), Guillem (n. 1808c), Francesc (n. 1812c), Margalida (n. 1816c) i Pere Josep (n. 1818c), tots ells naturals de Sencelles. El document precisa que feia 5 anys que residien a Montuïri, per la qual cosa arribaren a la possessió l'any 1819.

El 1832, morí Pere Aloy: «Pedro Aloy Picornell, del Puig Moltó, murió a los siete días del mes de diciembre de este año de 1832 y a la edad de 57 años. Recibió la extremaunción. Era hijo de Guillermo y de Magdalena Picornell, natural de Sancellas y vecino de esta. No consta disposición testamentaria. Esposa, Catalina Ramis. Funeral en el lugar de Pina».¹⁴ El 1846, finí la seva esposa, Catalina Ramis: «Catalina Ramis Vallés, murió a los veinte y un días del mes de marzo 1846, viuda de 76 años, en el predio Son Company, hija de Francisco y de Catalina Vallés, de Sancellas. No consta testamento. Fue enterrada en el cementerio de Pina».¹⁵

No podem precisar quants d'anys estigueren a la possessió des Puig Moltó, presumiblement foren 16 anys, ja que encara els trobam registrats en el padró de població de l'any 1834. Sembla que posteriorment passaren a Son Company, ja que en aquella possessió finí la viuda Catalina Ramis, el 1846, on el fill Francesc era l'arrendatari. Dels cinc fills del matrimoni, solament un arrelà a Montuïri, Pere Josep Aloy Ramis (1818-1881) conegut amb el malnom *Serena*. Els altres germans sembla que retornaren a Sencelles o passaren a viure al lloquet de Pina, on foren sepultats els seus pares.¹⁶ Així doncs, seguirem la descendència del fill petit de la família, Pere Josep Aloy Ramis, el generarca de la branca montuïrera del llinatge Aloy:

¹³ Vegeu: ARBONA, Onofre (2001). «Jaume Alcover Noguera “de Son Comelles”». A: *Montuïrers que han deixat petjada*, p. 151-152. Montuïri: Revista Bona Pau.

¹⁴ ADM, defuncions, 1828-1851, f. 39.

¹⁵ ADM, defuncions, 1828-1851, f. 123.

¹⁶ Vàrem localitzar un document notarial, el qual fa referència als germans Francesc i Guillem, aquest aleshores prevere de Sencelles: 1846, maig 30. Francesc Aloy, viudo de Margalida Andreu, fill de Josep i de Catalina Ramis, natural de Sencelles i vesí de Montuïri, fa donació *propter nuptias* a Isabel Maria Bergues, viuda d'Andreu Alcover, filla de Sebastià i de Maria Moll, natural de Sineu i vesina de Sant Joan [possessió

1. Pere Josep Aloy Ramis (1818-1881) *Serena*

Fill de Pere i de Catalina. Natural de Sencelles, ferrer d'ofici, segons els padrons de població. Matrimonià amb Antònia Aina Miralles Gomila (1814-1886) *Pieres*, natural de Montuïri, filla de Francesc i d'Antònia; a l'acta de defunció de l'Arxiu Parroquial, la trobam registrada com «la viuda *Serena*» i morí als 72 anys, viuda, al seu domicili del carrer de Baix núm. 16.¹⁷ Pere Josep Aloy i Antonina Aina Miralles tingueren vuit fills i tots ells portaren el malnom *Serena*. Vet ací la seva descendència:

1. 1. Pere Josep Aloy Miralles (1840-1892) *Serena*

Fill de Pere Josep i d'Antònia. Religiós. Ordenat jesuïta a Portugal, exercí l'apostolat a Roma, París i Moçambic. Morí el 1892, a l'edat de 52 anys, a la població de Quintamano (Moçambic) a conseqüència d'unes febres (Arbona, 2001: 62).

1. 2. Catalina Maria Àngela Aloy Miralles (1842-1926) *Serena*

Filla de Pere Josep i d'Antònia. Era casada amb Jordi Gual Garau (1813-1907), natural de Porreres, el qual havia enviudat d'Isabel Maria Noguera. Vegeu el llinatge *Gual* en aquest mateix treball.

1. 3. Antònia Aina Aloy Miralles (1846-1927) *Serena*

Filla de Pere Josep i d'Antònia. El 1884 matrimonià amb Sebastià Pocoví Puigserver (1846-1894), fuster d'ofici, fill de Rafel natural de Montuïri i de Margalida Puigserver natural de Porreres. Estaven domiciliats el 1884 al carrer Mediodia (des Mig) núm. 5 i aquí va néixer el fill Rafel. El 1889 s'havien traslladat al carrer Major núm. 14. Antònia i Sebastià tingueren un fill pubil, el qual fou conegut amb el malnom de la mare:

1. 3. 1. Rafel Pocoví Aloy (1885-1949) *Serena*

Fill d'Antònia Aina i de Sebastià. Fuster d'ofici, era casat amb Miquela Mayol Clar (1892-1929), filla de Pere i de Margalida. El 1924, s'havien traslladat al domicili dels seus pares, al carrer Major núm. 16. Rafel i Miquela tingueren tres fills: 1) Antonina Aina Pocoví Mayol (1916-2002) *Serena*, casada amb Miquel Verger Socias (1917-1996) *de Pola o de Son Palou*. 2) Sebastià Pocoví Mayol (1922-1994) *Serena*, militar, coronell d'artilleria, casat amb Maria Servera Garau (n. 1929c) *de Son Toni Coll*. 3) Pere Pocoví Mayol (1925-1927) no va superar els dos anys d'edat.

1. 4. Maria Aloy Miralles (1849-1876) *Serena*

Filla de Pere Josep i d'Antònia. Religiosa. Fou mestra i vicerectora del col·legi de la Puresa, des de 1872. Morí als 27 anys de tuberculosi pulmonar (Arbona, 2001: 76).

de Carrutxa]. La futura esposa aporta béns per valor de 550L. El fiador de Francesc fou el germà Guillem, prevere, natural i vesí de Sencelles (ARM, protocol 7022, f. 30).

¹⁷ Aquest edifici, retolat actualment amb el núm. 32 (al costat de Can Ramon Solleric, núm. 34) fou conegut com Can *Serena* i l'heretà Antonina Aina Pocoví (1916-2002) *Serena*, esposa de l'amo en Miquel de Son Palou. Fou habitat per l'amo en Tomeu Doia casat amb na Rosa Badia. L'amo en Tomeu era canador de finques i els vespres feia escola a ca seva. El propietari d'aquesta casa era fins fa pocs anys, Joan Roca Fullana (1928-2011) *Boivàs*, fadrí.

1. 5. Magdalena Aloy Miralles (1851-1936) *Serena*

Filla de Pere Josep i d'Antònia. Matrimonià, ja granada, als 44 anys d'edat amb Miquel Ribas Antic (1838-1910) *Borraió*, de 56 anys, viudo de Jerònia Miralles Sampol (m. 1880) *Menut*.¹⁸ Magdalena Aloy i el viudo Miquel Ribas es casaren a les tres i mitja del matí el dia onze de maig de 1895 i oficià el sagrament el prevere Rafel Nicolau Gual, regent de la parròquia de Montuïri. Era usual, a la societat mallorquina d'aquella època, celebrar els enllaços matrimonials de viudos a hores intempestives. És ben segur que no foren escàpols de la sàrria i esquellots¹⁹ que presumiblement els muntaren cada vespre, almanco durant una setmana. Miquel Ribas, morí als 72 anys, el 23 de setembre de l'any 1910 i havia format part durant molt anys de l'ajuntament montuïrer: fou procurador síndic el 1877; regidor el període 1878-1886; procurador síndic el 1887; altra vegada regidor el 1888-1890; batle des del 24 de gener de 1891 fins l'1 de juliol de 1891; primer tinent de batle des de l'1 de juliol de 1891 fins el 27 de desembre de 1891. La viuda Magdalena Aloy, de 85 anys, estava domiciliada el 1936 al carrer Pi i Margall (Major) núm. (?) No varen tenir descendència.

1. 6. Joan Baptista Aloy Miralles (1856-1939) *Serena*

Fill de Pere Josep i d'Antònia. Era casat amb Joana Aina Verger Torres (1850-1918) filla de Miquel i d'Antònia Aina. Joana Aina Verger era viuda de Bartomeu Mesquida Cerdà (1848-1875) *Rebent*, mort als 27 anys, de pulmonia, amb el qual havia tengut dos fills. Joan Aloy i la seva esposa, Joana Aina Verger, estan domiciliats el 1879 al carrer de la Barrera (Pare Vicenç Mas), núm. 11 (Ca na Margalida Bella). Joan Aloy, fou l'impulsor del Partit Conservador del poble, juntament amb Joan Verger *Fraret*, Joan Verd *Potecari Verd*, Joan Manera *de ca s'Hereu* i Joan Garau *de Mianes*.²⁰ Formà part diverses vegades de l'ajuntament montuïrer. Fou batle per primera vegada el 1901 i posteriorment ho va tornar ésser tres vegades més, entre el 1904 i el 1922. El 1889, estava per amo a la possessió de Tagamanent. Seguint Arbona (2001: 79) tenia llogades les possessions de Malesherbes, Polo, Son Company, Son Trobat i sa Mata Nova, on tenia per amitgers, entre ells, alguns membres de la família dels *Piedosos* (descendents del seu fillastre Joan Mesquida *Rebent*). Joan Aloy i Joana Aina Verger tengueren dues filles: 1) Antònia Maria Aloy Verger (n. 1882) *Serena*, casada amb Miquel Clar Sastre (1866-1938), militar, amb la graduació de tinent, natural de Randa (Algaïda).²¹ 2) Joana Maria Aloy Verger (1884-1965) *Serena*, casada amb Joan Antoni Ramonell Miralles (1875-1965) *Matxo*.

¹⁸ Amb la qual havia tengut tres fills, tots ells de malnom *Borraió*: 1). Bernat Ribas Miralles (1866-1946) *Borraió*, fadrí. 2). Margalida Ribas Miralles (1863-1946) *Borraiona*, fadrina. 3). Bartomeu Ribas Miralles (1874-1934) *Borraió*, casat amb Antònia Gomila Pocoví (1875-1958). El 1889, la casa pairal de Can Borraió era al carrer de Sant Bartomeu núm. 10.

¹⁹ *Sàrria* o *Esquellotada*: Esvalot que es fa amb soroll d'esquelles, corns, llaunes etc. davant la casa d'un viudo el dia que es torna a casar (DCVB, V, 468).

²⁰ Vegeu: MARIMON, Antoni; MAYOL, Gabriel (2010). «Política i Eleccions a Montuïri sota la Restauració (1874-1923)». A: *Montuïri terres i gent. I Jornades d'Estudis Locals*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri.

²¹ Tot i que estaven domiciliats al carrer de la Mar núm. 4 de Palma, tots els fills varen néixer a cas padrins de Montuïri, al carrer Major núm. 10 (Cas Tinent, edifici actual de la Caixa de Pensions). Fills d'ambdós

1. 7. Francesc Aloy Miralles (1854-1890) *Serena*

Fill de Pere Josep i d'Antònia. Caminer d'ofici, matrimonià amb Coloma Serra Marimon (1860-1938) *Catxona*? i estaven domiciliats el 1889 al carrer de Palma núm. 29 (Can Jordi Bruixó). Francesc i Coloma varen tenir cinc fills, dels quals solament en sobrevisqueren dos: 1) Pere Josep Aloy Serra (1880-1966) *Catxó*, casat amb Catalina Garau Company (1892-1981) *Bruixona*.²² 2) Damià Aloy Serra (1883-1966) *Catxó*, casat amb Catalina Manera Garau (1892-1978) *Carro*.²³

1. 8. Margalida Aloy Miralles (1857-1927) *Serena*

Filla de Pere Josep i d'Antònia. Era casada de primeres núpcies amb Bartomeu Bauçà Cerdà (1856-1886) *Pelut*, fill de Bartomeu i d'Aina. Estaven domiciliats, el 1884, al carrer de la Carnisseria (Costa i Llobera) núm. 5 i aquí va néixer el fill Bartomeu, que veurem tot seguit:

1. 8. 1. Bartomeu Bauçà Aloy (1884-1918) *Llull*

Fill de Bartomeu Bauçà Cerdà (m. 1886) *Pelut* i de Margalida Aloy. Prevere. Ordenat l'any 1908, fou vicari de Montuiri fins l'any 1913 en què fou nomenat rector de Llorito pel bisbe Pere Joan Campins. Morí a Llorito el 28 de febrer de 1918 (Cortès, 1999: 213). Segons Miralles (1995: 125) deixà inèdit un diari sobre els esdeveniments de la vida local montuïrera de principis del segle XX.

La viuda Margalida Aloy Miralles, es va casar de segones núpcies amb Miquel Gomila Manera (1859-1923) *Llull*, ferrer d'ofici. Fou coneguda com la madona de Can Llull. Estaven domiciliats el 1889 al carrer Major núm. 25. Margalida i Miquel tengueren quatre fills, dos dels quals finiren poc temps després de néixer. Aquests són els altres dos fills: 1) Gabriel Gomila Aloy (1887-1959) *Llull*,²⁴ casat amb Isabel Horrach Amengual (1891-1942) *de Ca ses Comunes*, filla de Sebastià i de Catalina, natural d'Algaida.²⁵ Estaven domiciliats el 1924 al carrer Major núm. 31 (Can Llull). Gabriel i Isabel tengueren nou fills i tots ells han portat el malnom *Llull* o *de Can Llull*. 2) Josep Gomila Aloy (1892-1950) *Llull*. Metge. Morí a Petra. No tenim més dades sobre ell.

foren: 1) Jaume Clar Aloy (1897-1937) *Serena*, *Clar* o *de Cas Tinent*, militar de professió, capità d'infanteria, mort a la batalla de Brunete el 1937. Fou ascendit a comandant pocs anys després de la seva mort. Era casat amb Rosa Lladó Comas. 2) Pereta Maria Clar Aloy (1904-1998) *de Cas Tinent*, casada amb Antoni Sabater? Morí a Palma. 3) Joan Clar Aloy (n. 1906c) *Serena*, militar de professió. No tenim més dades sobre ell.

²² Estaven domiciliats, el 1924, al carrer des Sol núm. 1. Posteriorment, es traslladaren al carrer d'en Ribes núm. 26. Pere Josep i Catalina tengueren cinc fills, dos dels quals moriren en l'edat infantil. Aquests són els altres fills: 1) Jordi Aloy Garau (n. 1923c) *Bruixó*, casat amb Antònia Vaquer Sampol (1930-2010) *Carrerona*. 2) Francesc Aloy Garau (1923-2006) *Eloi*, casat amb Margalida Lladó Miralles (1930-2008) *Reus*. 3) Coloma Aloy Garau (1929-2014) *Bruixona*, casada amb Gabriel Arbona Gallard (1933-2010) *Quelet*.

²³ Estaven domiciliats el 1945 al carrer de sa Posada núm. 19. Tengueren quatre fills, dos dels quals finiren pocs anys després de néixer. Aquests són els altres fills: Francesc Aloy Manera (1914-1999) *Carro*, casat amb Joana Maria Oliver Ordinas (1922-2011). Damià Aloy Manera (1919-2012) *Carro*, casat amb Francisca Lladó Marimon (n. 1929c) *Guerrera*.

²⁴ Industrial i mercader. Juntament amb Bartomeu Ribas *de Son Boivàs* i Joan Oliver, metge, *de Meià*, tengué una farinera a la plaça Vella, durant la 2a República i la postguerra (Miralles, 1995: 192). També era propietari d'una societat que explotava les mines de lignits situades entre Maria i Sineu.

²⁵ Els seu pare, Sebastià Horrach, era natural de Santa Eugènia i la mare, Catalina Amengual Jaume, de Llorito.

Seguint les vicissituds del llinatge *Aloy* i el malnom associat *Serena*, ambdós originaris de Sencelles, introduïts a Montuïri el 1819, hem constatat com Pere Josep Aloy Ramis, el genearca de la nissaga, fou identificat inicialment per la comunitat montuïrera com *de na Pieres*, malnom de la seva esposa Antonina Aina Miralles Gomila, natural de Montuïri. Posteriorment el malnom *Serena* es va imposar i així fou conegut ell i tots els fills. La descendència dels seus fills fou identificada amb el malnom del contraent respectiu (*Carro, Llull, Bruixó, Catxó, de Can Carreró, Clar o de Cas Tinent, de ses Donades, Matxo...*). Solament una branca d'aquesta família ha conservat el malnom *Serena* fins a l'actualitat, a través dels descendents del matrimoni format per Rafel Pocoví Aloy (n. 1885) *Serena* i Miquela Mayol Clar (1892-1929). Malgrat ésser un malnom conegudíssim, actualment es troba en vies d'extinció, ja que la darrera generació d'aquesta branca ha estat identificada amb un altre malnom.

Respecte del llinatge *Aloy*, vigorós actualment, perviu a través de la descendència dels matrimonis formats per Jordi Aloy Garau (n. 1922c) *Bruixó*, casat amb Antònia Vaquer Sampol (1930-2010) *Carrerona* i de Francesc Aloy Garau (1923-2006) *Eloi* i Margalida Lladó Miralles (1930-2008) *Reus*. Curiosament, tant el pare com els dos fills d'aquest darrer matrimoni, en Josep i en Francesc porten el malnom *Eloi*.

Amengual

Llinatge originari de Porreres. Primera documentació *circa* 1900. El llinatge *Amengual* és usual a Montuïri des d'almenys el 1824. Es tracta d'una família originària de Porreres formada per Cristòfol Amengual Mora (1849-1927) i Catalina Figuera Font (1854-1941) arrendataris de la possessió de sa Mata (Algaida). Estaven domiciliats, el 1927, al carrer de Sant Bartomeu núm. 4. Sis fills del matrimoni es varen casar i establir a Montuïri i foren identificats tots ells amb el malnom *de sa Mata*, excepte el fill Antoni, conegut com *de ses Veles*: 1) Catalina Amengual Figuera (1878-1948) *de sa Mata*, casada amb Miquel Miralles Bauçà (1878-1972) *Perull*, estaven domiciliats, el 1924, al carrer de Palma núm. 22. 2) Maria Amengual Figuera (1882-1949) *de sa Mata*, casada amb Baltasar Tous Cerdà (1887-1964) *Tous*, estaven domiciliats, el 1945, al carrer San Fernando (Jaume II) núm. 45. 3) Llorenç Amengual Figuera (1887-1961) *de sa Mata*, casat amb Maria Mesquida Verd (1891-1976) *Rebent*, domiciliats, el 1924, al carrer de Sant Bartomeu núm. 4. 4) Bartomeu Amengual Figuera (1890-1971) *de sa Mata*, casat amb Magdalena Socias Miquel (1890-1978) *Xoroia*, domiciliats, el 1945, al carrer del Príncep (es Pujol) núm. 20. 5) Margalida Amengual Figuera (1895-1979) *de sa Mata*, fadrina, domiciliada, el 1945, al carrer de Palma núm. 75. 6) Antoni Amengual Figuera (1898-1988) *de ses Veles*, casat amb Sebastiana Garcias Sampol (1901-1988) *Seldadet* o *de ses Veles*, domiciliats, el 1945, al carrer de Sant Bartomeu núm. 4.

Andreu

Llinatge originari de Porreres. Primera documentació *circa* 1934. El llinatge *Andreu* és usual a Montuïri des d'almenys el 1780. El matrimoni format per Sebastià Andreu Roig (1879-1955) natural de Porreres, casat amb Miquela Oliver Tauler (1882-

1970) natural de Felanitx, juntament amb els tretze fills, Apol·lònia, Antoni, Sebastià, Catalina, Josep, Miquela, Magdalena, Maria, Antoni, Andreu, Miquel, Margalida i Jaume, eren, el 1940, els arrendataris de la possessió Horteta, situada al terme de Sant Joan. Es varen establir a Montuïri i estaven domiciliats, el 1955, al carrer de Joan Alcover núm. 30. Dos dels fills es varen casar i fixaren la seva residència a Montuïri: Josep Andreu Oliver (1912-1986) *d'Horteta*, natural de Porreres, casat amb Joana Aina Garcies Mas (1914-1992) *Seldadet*, natural de Montuïri. El padró de població de l'any 1945 registra que estaven domiciliats al carrer de Baix núm. 58. La seva descendència ha estat coneguda amb el malnom *d'Horteta*. L'altre fill, Magdalena Andreu Oliver (n. 1909c) *d'Horteta*, era casada amb Baltasar Martorell Ribas (n. 1907c) *de la Riba*, natural de Llorito. La seva descendència ha estat coneguda amb el malnom *de la Riba*.

Arbona

Llinatge originari de Sóller. Primera documentació el 1781. Associat principalment al malnom *Solleric*, gentilici indicador de l'origen dels membres d'aquesta família. El nom de pila masculí característic és *Ramon* i el femení *Sebastiana*, així com l'ofici de picapedrer, el qual han exercit un bon nombre de descendents. El genearca de la nissaga l'hem documentat el 1781, any en què va morir a Montuïri sense fer disposició testamentària Ramon Arbona Marquès, natural de Sóller, fill de Lluc i de Francina, casat a Sóller el 1752 amb Elisabet Pallicer Arbona, natural de Sóller, filla de Gabriel i de Joana Maria. Varen residir un temps a Manacor, on va néixer el fill Miquel Arbona Pallicer (1761-1831) *Solleric*, paredador d'ofici, el qual es va casar a Montuïri el 1781 amb Sebastiana Mesquida Daviu (m. 1826), filla d'Antoni, natural de Montuïri i de Sebastiana, natural de Llorito. És aquest Miquel, l'introduïdor a Montuïri del malnom *Quelet*, hipocòrístic de Miquel, malnom viu en l'actualitat que porten alguns membres de la nissaga Arbona.

El període 1809-1811, el matrimoni format per Miquel Arbona i Sebastiana Mesquida, juntament amb els fills Ramon, Antoni, Miquel, Lluc, Elisabet i Sebastiana, eren el arrendataris de la possessió de Tagamanent (Montuïri). El gentilici *Solleric* és el que identifica a la majoria dels membres de la nissaga, però alguns d'ells foren coneguts amb el malnom del contraent: Bartomeu Arbona *de na Ramona*, Antoni Arbona *Solleric de na Vollandina*.

Les fonts orals apunten que aquesta família va venir a Montuïri a fer de picapedrers o paredadors i que molts d'ells s'han distingit en el seu ofici. És el cas de Ramon Arbona Cerdà (n. 1827c) *Solleric*, mestre d'obres, el qual va construir a Sant Joan, el 1865, els porxos dels rentadors dels pous públics anomenats Pou Nou de Son Santos i es Pou Llarg de la barriada de sa Sínia.²⁶

²⁶ Arxiu Municipal de Sant Joan, Llibre d'Actes, Reg. 12/2, Any 1865, f. 10v. : «[...] Mas se tuvo presente una comunicación del señor sobrestante de caminos vecinales encargado de dirigir las obras de los cobertizos de los pozos públicos que se están construyendo en este pueblo de 1º del actual en la que participa a esta alcaldía que podía recibirse provisionalmente la empresa de dichos cobertizos dejando en (...) el depósito y lo demás podría satisfacerse al empresario. Tomada en cuenta por el ayuntamiento aquella comunica-

Bisquerra

Llinatge originari d'Artà. Primera documentació *circa* 1893. Associat als malnoms *de Son Menera* i *Trapellí*.

Joan Bisquerra Massanet (n. 1835c), casat amb Teresa Pascual Llaneres (n. 1834c), ambdós naturals d'Artà, foren durant el període 1868-1891 els arrendataris de la possessió de s'Hostalet (Sant Joan). La possessió de s'Hostalet està situada suvora la carretera de Manacor i confronta amb els lloquets d'Horteta, Cugulutx i Son Deixobte, tots ells situats dins el terme municipal de Sant Joan. El 1862 era propietat de Josep Despuig i Fortuny i tenia 47 quarterades d'extensió.

Joan Bisquerra i Teresa Pascual varen tenir cinc fills. El fill major, Joan Bisquerra Pascual (1861-1931), era natural d'Artà i les quatre filles varen néixer a Sant Joan: Margalida (n. 1868c), Joana Aina (n. 1873c), Catalina (1876-1956) i Antònia (1881-1963). La filla Margalida es va casar a Sant Joan amb Miquel Gayà Oliver (n. 1863c) *des Pujol*. Varen tenir sis fills i tots ells foren coneguts en aquella vila amb el malnom *des Pujol*.

El 1893, la família Bisquerra s'havia traslladat a Montuïri i eren els arrendataris de la possessió de Son Manera de s'Ullastrar. El fill major, Joan Bisquerra Pascual (n. 1861c) *de Son Manera*, es va casar amb Teresa Rosselló Expòsita (n. 1871c) *Rubí*. El 1924, estaven domiciliats en aquella possessió. Teresa i Miquel varen tenir dues filles mortes a l'edat infantil, Miquela (m. 1905), altra Miquela (m. 1907); Teresa (1903-1931), morta de tuberculosi a l'edat de 28 anys, i un fill: Joan Bisquerra Rosselló (1913-2007) *Trapellí* o *de Son Menera*, casat amb Catalina Miralles Ribas (1914-2009) *Costa*.

Antònia Bisquerra Pascual (1881-1963) *des Forn*, matrimonià amb Bartomeu Moll Nicolau (1875-1952), natural de Felanitx i forner de professió. S'establí al carrer des Pou del Rei, per passar després al carrer des Pujol núm. 5. Finalment es va traslladar al carrer Major núm. 17, on a més del forn també hi va muntar una taverna. D'aquí que en el padró de l'any 1924 fos registrat com a taverner d'ofici. El fet d'exercir de forner originà que l'esposa i els cinc fills del matrimoni fossin coneguts a la vila amb el malnom *des Forn*.²⁷

Catalina Bisquerra Pascual (1876-1956) matrimonià amb Bartomeu Fullana Tous (1868-1961) *Galiana* i estaven domiciliats, el 1924, al carrer de Gràcia núm. 14. Els seus descendents han estat identificats amb el malnom *Galiana*.

Camps

Llinatge originari d'Esporles. Primera documentació *circa* 1862. El dia 7 de novembre de l'any 1825 un nou matrimoni d'arrendataris, format per Joan Camps Bosch (m. 1859)²⁸ i Margalida Lladó Morey (n.?), ambdós originaris de la vila d'Espor-

ción después de considerar que aquellas obras no estaban construidas y con objeto de no satisfacer mas de lo remitido definitivamente acordaron: que se satisficiese al empresario Ramon Arbona la cantidad de 6112 reales nueve céntimos a cuenta de la mencionada empresa, quedando en satisfacer lo demás después de recibida aquella definitivamente, de cuya cantidad se expide el correspondiente libramiento [...]».

²⁷ Veu de sa Memòria (1999). «Cafès (IV)». A: *Bona Pau*, núm. 559, p. 21. Montuïri.

²⁸ Hem localitzat un germà seu, Bartomeu Camps Bosch, natural i vesí de Puigpunyent, conductor el 1808 de la possessió de Son Antic del terme d'Esporles (ARM, protocol 3894, f. 16). Posteriorment, el 1826,

les, arrendaren la possessió de Son Brondo (Sant Joan), propietat aleshores de dona Joana Rocabertí de Boxadors, comtessa de Peralada. El contracte, signat en principi per vuit anys, es va anar perllongant fins el 1859, any en què finí Joan Camps. La nombrosa descendència d'aquests nouvinguts va perpetuar el llinatge Camps a la vila de Sant Joan i, a més a més, els successius matrimonis dels descendents d'aquesta nissaga es varen escampar pels termes municipals de Montuiri, Sineu, Llorito i probablement de Sencelles, de tal manera que encara perdura la seva descendència en aquelles localitats.

En els contractes d'arrendament era norma que els nous arrendataris haguessin de presentar un fiador, el qual s'obligava amb tots els seus béns, per donar seguretat i garantia al contracte. Generalment, en el cas de joves matrimonis, eren els pares, també amos de possessió, els que actuaven de fiadors; és el cas de Joan Camps, fill de Josep Camps Ramon, d'Esporles, amo i conrador d'algunes possessions d'aquella vila, i de Joan Lladó Albertí, de Banyalbufar, pare de Margalida Lladó, també conrador i amo de possessió, al terme municipal de Banyalbufar.

Joan Camps Bosch (m. 1859), natural d'Esporles, era fill de Josep Camps Ramon, fill de Bartomeu i d'Antonina, d'Esporles, i la seva esposa Margalida Lladó Morey era filla de Joan Lladó Albertí i d'Antonina Morey, ambdós de Banyalbufar. Com ja hem dit anteriorment arribaren a Son Brondo, el 1825, i conraren aquesta possessió fins el 1859, any en què finí Joan Camps, sense fer disposició testamentària. Aquest són els descendents que es varen establir a Montuiri:

1. Sebastià Camps Lladó (n. 1822c) de *Son Brondo*

Fill de Joan i de Margalida. Era casat amb Francisca Fontiroig Capó (n.?), natural de Llorito, filla de Joan i de Francina Aina. El 1858, Sebastià Camps va adquirir 1 quarterada de terra a Son Munar, propietat de Catalina Pocoví Ferrando, natural de Montuiri, esposa de l'honor Miquel Crespí.²⁹ La finca confrontava per dues parts amb la possessió de Son Munar, amb terra de Miquel Munar, amb terra de Jaume Manera i amb terres establides de la possessió de Llorac (Llorito).³⁰ Els béns que posseïa Sebastià Camps en el terme municipal de Sant Joan, els trobam registrats amb el núm. 250 a l'Amillament de l'any 1864 i són els següents:

– Son Munar, A-15, 4 quarterades, 3 quartons i 4 destres. La finca estava plantada amb 35 figueres i 26 ametlers.

El padró de població de l'any 1862 de Montuiri registra Sebastià Camps al terme de Montuiri i era l'arrendatari de la possessió de Galiana. Sebastià i Francisca tengueren cinc fills documentats: Joan (n. 1852c), Margalida (n. 1854c), Sebastià (n. 1856c), Francisca (n. 1858c) i Maria (n. 1860c). No tenim més dades d'aquesta família, la qual sembla que es va establir a Sineu o a

era l'arrendatari de la possessió des Verger, també del terme d'Esporles (ARM, protocol O-421, f. 247).

²⁹ Miquel Crespí Garau (n. 1820c), natural de Santa Maria, i Catalina Pocoví Ferrando (n. 1857c), natural de Montuiri, eren els arrendataris de la possessió de Son Palou (Montuiri) el 1857.

³⁰ ARM, protocol G-863, f. 104.

Llorito, ja que tot seguint Ginard & Ramis (2001: 306), Sebastià Camps fou regidor de l'Ajuntament de Sineu el 1872-73.

2. Catalina Camps Lladó (n. 1823c) *de Son Brondo*

Filla de Joan i de Margalida. Natural d'Esporles. Era casada amb Rafel Pocoví Mayol (n. 1820c) de Montuïri, fuster d'ofici, el qual havia enviudat de Margalida Puigserver, natural de Porreres i tenia dos fills de curta edat, Andreu Pocoví Puigserver (n. 1845c) i Sebastià Pocoví Puigserver (n. 1848c).³¹ El 1850, Rafel Pocoví va fer donació en contemplació de matrimoni a Catalina Camps dels béns següents: una casa al carrer Major, la qual confrontava en aquelles saons amb casa i corral de Pere Josep Trobat, amb la de Bartomeu Pocoví, amb el corral de Rafel Manera i el mateix carrer Major (es tracta de la casa que fou de Rafel Pocoví Aloy *Serena*). També li va fer donació de mitja quarterada de terra a Son Bascós, de pertinències de l'antiga possessió anomenada Magalaf.³² Un dels fills del primer matrimoni, Sebastià Pocoví Puigserver matrimonià amb Antonina Aina Aloy Miralles (1846-1927) *Serena* i estaven domiciliats el 1889 al carrer Major núm. 14. Tengueren un fill pubil Rafel Pocoví Aloy (1885-1949) *Serena*, fuster d'ofici.

3. Benet Camps Riera (1870-1939)

Fill de Gabriel Camps Lladó (1834-1918), de Sant Joan, i de Margalida Riera Jaume (n.?) *Barrufau*, de Manacor. El padró de població de Montuïri de l'any 1924 registra que era natural d'Artà, però el llibre de defuncions del Registre Civil atesta que era de Llorito. Era casat amb Maria Alcover Noguera (1872-1934) *de Son Comelles*, natural de Montuïri.³³ Sembla que varen estar per amos en alguna possessió del terme de Lluçmajor, ja que allà hi varen néixer els dos fills:

3. 1. Gabriel Camps Alcover (1901-1988) *de Sabor*

Natural de Lluçmajor.³⁴ Era casat amb Miquela Ferrer Fontiroig (n.?) de Llorito, filla de Jaume Ferrer Jaume, *Traquet*, majoral de la possessió de Son Joan Arnau (Llorito). Gabriel Camps fou conegut a Llorito amb el malnom *Socies*, per mor que els seus pares conraven en aquella època la possessió de Can Socies (Tagamanent). A la mort del seu sogre, l'any 1945, agafà la possessió de Son Joan Arnau. L'any 1942, fou batle de Llorito, encara que el seu càrrec durà uns quants mesos. Posteriorment adquirí la possessió de Sabor (Montuïri).

³¹ Sebastià Pocoví Puigserver matrimonià amb Antonina Aina Aloy Miralles (1846-1927) *Serena* i estaven domiciliats el 1889 al carrer Major núm. 14. Tengueren un fill pubil Rafel Pocoví Aloy (1885-1949) *Serena*, fuster d'ofici. Per a més informació d'aquesta família vegeu: CANUTO BAUÇA, Francesc (2013). «Sobre l'origen del llinatge Aloy». A: *Bona Pau*, núm. 722, p. 30-36.

³² ARM, protocol 2347, f. 16v.

³³ Filla d'Andreu Alcover Lull (1839-1911), natural de Sineu i de Bàrbara Noguera Ginard (1838-1899), natural de Sant Joan, arrendataris de la possessió de Son Comelles (Montuïri).

³⁴ El padró de població de Montuïri de l'any 1924 registra els dos germans, Gabriel i Andreu, com a naturals de Lluçmajor.

3. 2. Andreu Camps Alcover (1912-1966) *de Galiana*

Natural de Lluçmajor. Era casat amb Bàrbara Amengual Martorell (1913-1995) *de Son Trobat*. El 1945, conraven la possessió de Tagamanent. Va adquirir la possessió de Galiana (Montuïri). Conten que Andreu Camps era molt bon establidor de finques i juntament amb el seu cosí, Gabriel Camps Oliver (1901-1971) *de Son Gual*, de Sant Joan, varen establir la possessió des Dau (Montuïri), duita a terme als anys cinquanta, impulsada pel batle Joan Miralles Riera (1907-1980) *Porrerenc*.

Clar

Llinatge originari de Lluçmajor. Primera documentació *circa* 1869. Associat al malnom *de sa Petita* i posteriorment *Mestret*. En alguna ocasió, ja en el segle XX, el llinatge *Clar* ha estat utilitzat com a malnom. L'hem documentat, el 1869, al llibre d'actes de l'ajuntament montuïrer. Una breu nota ens revela que en aquella època, l'usufructuari era arrendatari de la possessió de Malesherbes (Algaida): «Bernardo Clar, colono del predio Malas Herbas». Es tracta de Bernat Clar Tous (1825-1911) *de sa Petita*,³⁵ natural de Lluçmajor. Fou regidor de l'ajuntament montuïrer entre 1877-1881. Era casat de primeres núpcies amb Catalina Mulet Manera (m. 1873), amb la qual va tenir un fill, Miquel Clar Mulet (n. 1855c), mort a l'edat infantil. Posteriorment enviudà i es va casar de segones núpcies amb Francina Aina Fiol Castellà (1832-1912) *Terric o Mestret* i estaven domiciliats, el 1889, al carrer del Príncep (es Pujol) núm. 15.

Respecte del malnom *Mestret*, viu actualment i que porta tota la seva descendència cal fer els següents aclariments. Aquest malnom estava associat el 1773 al llinatge *Trobat*, documentat en el testament de Rafel Trobat Martorell *Mestret*, fuster d'ofici, fill de Pere i de Joana Martorell, casat amb Margalida Gomila.³⁶ El 1863, el matrimoni format per Rafel Trobat Ribas (n. 1793c) *Mestret*, casat amb Francisca Rossinyol Trobat (n. 1793c) estaven domiciliats al carrer del Príncep (des Pujol) núm. 15. Varen tenir un fill i una filla,³⁷ el fill Pere Josep Trobat Rossinyol (m. 30-11-1873) *Mestret*, es va casar amb Francina Aina Fiol Castellà (1832-1912) *Terric* i varen tenir una filla Francina Aina Trobat Fiol (n. 1873c) *Mestret*.³⁸

El 1876, Francina Aina Fiol, que havia enviudat de Pere Josep Trobat, es va casar de segones núpcies amb Bernat Clar, viudo de Catalina Mulet. És a través d'aquest matrimoni que es va efectuar el transvasament del malnom *Mestret* al llinatge *Clar* i es va abandonar definitivament el malnom tradicional i familiar del seu pare, el qual era conegut com *de sa Petita*. Els fills del matrimoni foren coneguts amb el malnom

³⁵ Va heretar el malnom de la seva mare Margalida Tous Marimon (n. 1792) coneguda a la documentació històrica com la viuda *Petita*.

³⁶ RM, protocol 6983, f. 53.

³⁷ Es tracta de Francina Trobat Rossinyol (n. 1838c) *Mestret*, casada amb Josep Vic Cerdà (n. 1830c) *de Sabor*. Estaven domiciliats, el 1889, al carrer de ses Tres Creus núm. 17.

³⁸ El 1924, Francisca Trobat Fiol «*Mestret*» viuda, de 49 anys, residia al carrer de San Fernando (Jaume II) núm. 15 (Ca s'Hortolà) juntament amb els fills: Francesc 22 anys, Josep 22 anys, Joan 20 anys, Rosa 18 anys, Francisca 16 anys, Margalida 14 anys, Rafel 12 anys i Rosa Trobat Trobat de 6 anys.

provinent de la mare, que a la vegada l'hi havia empeltat el seu primer espòs Pere Josep Trobat *Mestret*, ja que ella era de Can Terric.

Francina Aina i Bernat varen tenir dos fills:

1. Miquel Clar Fiol (n. 1877c)

Fill de Bernat i de Francina Aina. Morí a l'edat infantil.

2. Bernat Clar Fiol (1878-1968) *Mestret*

Fill de de Bernat i de Francina Aina. Era casat amb Prudència Sastre Balaguer (1878-1941) *Pellusca* i estaven domiciliats, el 1924, al carrer del Príncep (des Pujol) núm. 36. Bernat i Prudència varen tenir cinc fills: 1) Bernat Clar Sastre (1903-1989) *Mestret*, fadrí. 2) Miquel Clar Sastre (n. 1904c) *Mestret*, casat amb Francisca Massanet Servera (n. 1908c) *Parrina*. 3) Francisca Clar Sastre (1908-2005) *Mestret*, casada. 4) Margalida Clar Sastre (1911-1998) *Mestret*, casada amb un llorità. 5) Prudència Clar Sastre (1919-2005) *Mestret*, casada amb Antoni Verger Garau (1919-2001) *de Mianes*.

Crespí

Llinatge originari de Santa Maria. Actualment extingit. Primera documentació *circa* 1848. Associat al malnom *de Son Palou*. El 1857 el matrimoni format per Miquel Crespí Garau (n. 1821c), natural de Santa Maria i Catalina Pocoví Ferrando (n. 1819c) natural de Montuiri,³⁹ juntament amb els fills Francisca, Apol·lònia, Pere Josep, Catalina i Miquel, estaven domiciliats a la possessió de Son Palou (Montuiri). Miquel Crespí Garau fou regidor de l'ajuntament montuier el 1867, 1868 (fins el 4 d'octubre) i 1869. Els seus béns estan registrats amb el núm. 220 a l'Amillament de l'any 1863 i consistien en la possessió de Son Palou, de 13 quarterades, 3 quartons i 16 destres d'extensió i de cinc peces de terra, situades a Son Manera de la Cigonya i Son Mut, les quals sumaven 11 quarterades, 1 quartó i 88 destres d'extensió. Tenia un mul i un ase destinats a les feines agrícoles.

Hem documentat dos dels cinc fills que varen tenir Miquel i Catalina:

1. Francisca Crespí Pocoví (n. 1844c) *de Son Palou*

Filla de Miquel i de Catalina. Era casada amb Joan Verger Cantallops (n. 1848c) *de Pola*, natural de Randa (Algaida).⁴⁰ Són els pares de Joan Verger Crespí (1874-1958) *de Pola*, casat amb Antònia Socias Mas (1877-1949) *Vermell*. Els sis fills d'aquest matrimoni han portat el malnom *de Pola*: 1) Francisca Ver-

³⁹ Era filla de l'Honor Miquel Pocoví Nicolau (n. 1786c) *de Son Moià* i d'Apol·lònia Ferrando Nebot (n. 1791c) *Ferrando*, propietaris de la possessió de Son Moià.

⁴⁰ Es varen casar el 5 de novembre de 1873. Joan Verger Cantallops, n. 26-6-1848, de 26 anys, natural de Randa, domiciliat a Son Coll, fill de Joan, de Randa i d'Isabel Cantallops de Lluçmajor. Padrins paterns: Joan, de Randa i Catalina Garau, de Lluçmajor. Padrins materns: Antoni, de Randa, i Apol·lònia Ripoll, de Lluçmajor. Amb Francisca Crespí Pocoví, n. 7-5-1844, de 29 anys, filla de Miquel de Santa Maria i de Catalina Pocoví, de Montuiri. Padrins paterns: Pere Josep Crespí, de Santa Maria i Francisca Garau, de Sant Marçal (Marratxí). Padrins materns: Don Miquel i dona Apol·lònia Ferrando, de Montuiri (AMM, Llibre de Matrimonis (1848).

ger Socias (1900-1988) *de Pola*, casada amb Jaume Bauçà Gayà (1892-1962) *Capità*. 2) Antònia Verger Socias (1906-1989) *de Pola*, casada amb Miquel Mascaró Rigo (1905-1980) *d'Alcoraia Nou*. 3) Margalida Verger Socias (1906-1994) *de Pola*, fadrina. 4) Maria Verger Socias (1909-1997) *de Pola*, casada amb Rafel Alcover Ribas (1911-1996) *des Castellet o de Son Collell*. 5) Joan Verger Socias (1911-1996) *de Pola*, casat amb Antònia Maria Ramonell Aloy (1916-2003) *Matxa*. 6) Miquel Verger Socias (1917-1996) *de Pola o de Son Palou*, casat amb Antonina Aina Pocoví Mayol (1916-2007) *Serena*.

2. Pere Josep Crespí Pocoví (1848-1929) *de Son Palou*

Fill de Miquel i de Catalina. Sacerdot, fou ordenat el 1874. Va fer de mestre d'escola de Montuiri durant molts anys i és recordat per la gran majoria dels entrevistats a l'obra de Joan Miralles.⁴¹ Un acord de l'ajuntament montuier de l'any 1889, ens revela que feia escola els vespres a Can Marc, edifici situat al carrer del Molinar: «También se acordó cerrar este Ayuntamiento para la escuela de adultos establecida bajo la dirección de don Pedro Josep Crespí y Pocoví, profesor de instrucción primaria de esta localidad, cuarenta pesetas mensuales por gratificación, concediéndole el alumbrado a dicho señor Crespí durante el tiempo de otoño e invierno que debe durar la clase nocturna, las mismas vacaciones y días de asueto que para la escuela elemental diurna».⁴²

Ferrer

Originari de Santa Maria. Primera documentació a principis del segle XX. Associat al malnom *de Son Coll*. Coexisteix, actualment, amb altre llinatge Ferrer documentat el 1824 i associat al malnom *Boivàs*.⁴³ Es tracta d'un matrimoni originari de Santa Maria, format per Guillem Ferrer Vic (n. 1836c) i Coloma Comas Pizà (1848-1922), juntament amb els fills Coloma, Margalida, Miquel, Beneta, Maria, Catalina, Francisca, Martí i Antònia, arrendataris de la possessió de Son Coll (Algaida). Hem documentat els fills següents: 1) Miquel Ferrer Comas (1878-1966) *de Son Coll*, casat amb Sebastiana Cerdà Gomila (1882-1953), natural de Montuiri. 2) Beneta Ferrer Comas (1879-1963) *Beneta*, fadrina. 3) Maria Ferrer Comas (1882-1957) *de Son Coll*, casada amb Gabriel Martorell Pou (n. 1875c), natural d'Algaida. 4) Francisca Ferrer Comas (1887-1977) *de Son Coll*, casada amb Cristòfol Melià Noguera (1889-1981) *Melià*, natural de Porreres. 5) Martí Ferrer Comas (1889-1968) *de Son Coll*, casat amb Sebastiana Sampol Arbona (1896-1974) *Sampol*, filla de Gabriel i de Sebastiana, natural de Montuiri.

⁴¹ Vegeu: MIRALLES, Joan (1995). *Un poble, un temps*. Palma: Miquel Font Editor, 2a edició. El mestre Pere Josep Crespí és citat a les pàgines següents: 88, 126, 132, 205, 224, 253, 272, 273, 285, 326, 339 i 382.

⁴² AMM, Llibre d'Actes (1886-1889), núm. 51. Sessió del 17 de febrer de 1889. Altra sessió, de 30 de juny del mateix any, acordava aquest pagament: «Se acordó pagar del capitulo de imprevistos ciento veinte pesetas a don Pedro José Crespí, por el haber de maestro de la escuela de adultos, diez por dos lámparas de petróleo por dicha escuela y siete pesetas, veinte y cinco céntimos por petróleo empleado en dicha escuela».

⁴³ El padró de població de 1824 registra Francesc Ferrer Gayà (1797-1877) *Recolat*, fadrí, natural de Llubí, fill de Joan i de Francina Aina, naturals de Sant Joan. El 1862 era casat amb Sebastiana Ribas Serra (n. 1803c) *de Son Boivàs* i estaven domiciliats al carrer de Dalt núm. 8. Els descendents actuals d'aquesta família són coneguts amb el malnom *Boivàs*.

Garau

Originari de Lluçmajor. Primera documentació *circa* 1779. Associat principalment al malnom *de Mianes*. Tots els montuïers de llinatge Garau, estan emparentats entre si i descendeixen del lloquet de Son Garau de sa costa del Puig de Randa, situat molt prop de la possessió de s'Aresta (Lluçmajor).⁴⁴ Els Garau de sa Costa des Puig de Randa, com així són coneguts a la documentació històrica, varen conrar les possessions de Castellitx (Algaida), Alcoraia (Montuïri), Son Miró (Montuïri), Son Collell (Montuïri) i sobretot la possessió de Mianes (Montuïri). Un dels membres d'aquesta nissaga fou majoral d'Albenya (Algaida) i altre torrer de l'illa de Cabrera.

Bernat Garau Mut, natural de Lluçmajor, fill de Damià Garau Mut i de Caterina Mut Morlà, casat el 1761 amb Jaumeta Sastre Puigserver, filla de Guillem i d'Antònia Aina, és el genearca de la nissaga montuïera. Els fills Sebastià, Jordi, que va conrar Son Miró i Bernat, arrendatari de Mianes, es varen establir a Montuïri, perpetuant el llinatge que ha perdurat fins als nostre dies. Davant la impossibilitat de registrar tota la descendència dels tres germans, hem triat el més representatiu, a parer nostre, de la nissaga, el que va conrar la possessió de Mianes:

1. Bernat Garau Mut (n. ?) *de Mianes*

Fill de Damià i de Caterina. El 1779 era l'arrendatari de la possessió de Mianes.⁴⁵ Posteriorment, el 1781, arrendava la citada possessió per un termini de quatre anys i quatre esplets.⁴⁶ Era casat amb Jaumeta Sastre Puigserver, amb la qual va tenir dos fills: 1) Guillem Garau Sastre (m. 1833), prevere i beneficiat de l'església de Sant Miquel de Palma. 2) Bernat Garau Sastre (n. ?) *de Mianes*, casat de primeres núpcies amb Anna Salvà Mas i de segones amb Joana Aina Mayol Barrera, amb la qual no va tenir descendència. Tots els fills del primer matrimoni foren coneguts amb el malnom *de Mianes*. Aquesta és la seva descendència:

1. 1. Bernat Garau Salvà (1795-1829) *de Mianes*

Fill de Bernat i d'Anna. Natural de Montuïri. Formà part diverses vegades de l'ajuntament montuïer, fou regidor el 1821, 1822, i batle real el 1827. Era casat amb Francina Aina Rossinyol Trobat (n. 1794c) filla de Jeroni Rossinyol Saver i de Coloma Trobat Moll. Bernat Garau finí el 1829⁴⁷ i la seva viuda, Francina Aina Rossinyol, es va casar el 1834, de segones núpcies amb Rafel Trobat Ribas (n. 1792c) *Mestret*, amb el qual va tenir una filla: Francina Tro-

⁴⁴ La retolació monosil·làbica *Grau* efectuada per Mascaró Pasarius al seu mapa (Mascaró, 1958: 35-2B), i la localització de registres documentals, els quals plasmen fidelment la pronúncia d'alguns parlants, ens convida a pensar, erròniament, en una etimologia provinent de *grau*, 'escaló'. La forma *Garau* és un derivat de *Guerau*, del nom propi germànic GAIRÓALD.

⁴⁵ ARM, protocol M-2212, f. 178. Any 1779. Bernat Guerau de Damià, natural de Lluçmajor, habitador del predi Mianes, compra una peça de terra a Son Barceló de pertinències de les rotes dites de Son Comelles.

⁴⁶ ARM, protocol R-485, f. 425-428v. 1781, gener 7. Arrendament. De frey Antoni Ribes Cavaller de la Santa Creu de la sagrada família i militar religiós de Sant Joan de Jerusalem a Bernat Garau Mut, fill de Damià i de Catalina, natural de Lluçmajor.

⁴⁷ Testament el 29-3-1829 en poder del notari Pere Joan Ferrando.

bat Rossinyol (n. 1838c), casada el 1862 amb Josep Vic Cerdà (n. 1830c) *de Sabor*. Bernat i Francina Aina Rossinyol varen tenir 6 fills:

1. 1. 1. Bernat Garau Rossinyol (1814-1893) *de Mianes*

Fill de Bernat i de Francina Aina. Formà part diverses vegades de l'ajuntament montuïrer, fou regidor el 1840, 1841, 1843; síndic el 1848; regidor el 1849; tinent de batle el 1850 i 1851; altra volta regidor el 1854, 1856, 1857 (des de l'1 de gener i va dimitir el 15 de gener del mateix any), és nomenat secretari el 15 de març de 1857 fins el 27 de gener de 1859, altre vegada secretari el 1861 (des del 13 de gener fins el 3 de març), jutge municipal 1er suplent el 1864. Finalment el 1868 i 1872 fou altra vegada regidor. Era casat amb Joana Aina Bunyola Mascaró (n. 1813c). Posteriorment enviudà i es va casar de segones núpcies amb la cunyada Magdalena Bunyola Mascaró. Bernat i Joana Aina varen tenir deu fills i tota la seva descendència fou coneguda amb el malnom *de Mianes*.

1. 1. 2. Aina Garau Rossinyol (n. 1817c) *de Mianes*

Filla de Bernat i de Francina Aina. No tenim més dades sobre ella.

1. 1. 3. Coloma Garau Rossinyol (n. 1820c) *de Mianes*

Filla de Bernat i de Francina Aina. Era casada amb Joan Marimon Mayol (1819-1901) *de s'Hort* i estaven domiciliats el 1889 al carrer de sa Trona núm. 24. Els seus descendents ha portat el malnom *de s'Hort* i *de Ca s'Hort*.⁴⁸

1. 1. 4. Joan Garau Rossinyol (n. 1829c) *de Mianes*

Fill de Bernat i de Francina Aina. Fou regidor entre el 1873-1876 i 1891. Era casat amb Joana Aina Miralles Antic (n. 1827c) *Roca* i estaven domiciliats el 1862 al carrer des Vent núm. 2. Els seus descendents, sis fills, han portat el malnom *Roca*.

1. 1. 5. Jeroni Garau Rossinyol (n. 1827c) *de Mianes*

Fill de Bernat i de Francina Aina. Fou nomenat guarda-rural el 29-6-1873 amb un sou de cinc reals diaris. Era casat de primeres núpcies amb Margalida Julià (n. ?) natural de Felanitx. De segones amb Margalida Clar Tous (n. 1826c). De 3es amb Jerònia Fiol Castellà (1837-1912) *Terric*. La continuïtat del llinatge ha estat a través del primer matrimoni, el fill Bernat Garau Julià (1855-1895) fuster d'ofici, casat amb Joana Maria Gomila Manera (n. 1853c) *Llull*. La seva descendència ha portat el malnom *Llull*.

1. 1. 6. Jaume Garau Rossinyol (n. ?) *de Mianes*

Fill de Bernat i de Francina Aina. Era casat amb Catalina Gomila Pocoví (n.?). La seva descendència ha portat el malnom *Rostit* i *Joanot*.

⁴⁸ Joan Marimon Mayol, era fill de Pere Joan Marimon Verd (n. 1786c) i de Joana Maria Mayol (n. 1786c). El 1811 eren els arrendataris de l'Hort d'Alcoraia, d'aquí que fossin coneguts amb aquest malnom d'origen geogràfic. La forma *de Ca s'Hort* és el malnom que perviu actualment a través de la línia masculina dels descendents de la nissaga.

Garcies

Originari de Lluçmajor. Primera documentació *circa* 1752. Llinatge associat principalment al malnom *Soldadet* (pronúncia *Seldadet* a Montuïri), així com *Volando* i *Gros*. Els noms de pila masculins, característics de la nissaga, són *Honorat*, *Melcion* i *Antoni*. Les variants gràfiques *Garcia* i *Gacies*, registrades en la documentació històrica, les hem resseguides genealògicament i pertanyen a la mateixa nissaga; són, per tant, errors imputables als escriptors de l'època. El genearca de la nissaga l'hem localitzat en un testament⁴⁹ de l'any 1728 el qual registra Bartomeu Garcies, àlies *Soldadet*, d'ofici pastor, natural de la parròquia de Lluc, habitador de la vila de Lluçmajor, fill d'Antoni i de Catalina Reynés. Era casat amb Joana Font, amb la qual va tenir sis fills: Antoni, Pere Joan, Catalina, Margalida Anna i Joana Maria.

El 1752 el fill Antoni Garcies Font, àlies *Seldadet*, natural de la vila de Lluçmajor i habitador en Montuïri, a la possessió d'Alcoraia, arrendava per quatre anys i quatre esplets les possessions de sa Bastida (Porreres), sa Marimona i Míner (Lluçmajor), propietats aleshores de don Fèlix de Montis.⁵⁰ El 1772, Antoni Garcies, fill de Bartomeu i de Joana Font, casat amb Joana Duran, natural de Lluçmajor i morador en la possessió de Son Brondo (Sant Joan), feia donació al seu fill Pere Garcies, d'ofici fuster, d'unes cases i corral situades al carrer Major de Montuïri: «Afróntan de una part ab cases o seller dels hereus del discret Bartomeu Marthorell, notari, de altre ab cases y corral dels hereus de Juan Gayà, de altre ab corral de Antoni Marthorell àlies Nana y ab porció de cases y corral del magnífic Pere Manera del Ullastrar, Ciutadà Militar de Mallorca y de altre ab lo carrer dit al Mayor».⁵¹ Com hem pogut constatar al document, era l'arrendatari de la possessió de Son Brondo i de ses Algorfes (Sant Joan), propietat aleshores de don Josep de Boxadors Sureda de Sant Martí. El 1777, Antoni Garcies finí la conducció d'aquelles dues explotacions agràries i entrà el nou conductor Martí Jordà, natural de Sineu.⁵²

El 1823, els fills d'Antoni Garcies Duran i de Pereta Maria Ribes procedien a liquidar el patrimoni familiar de Lluçmajor. Consistia en unes cases i corral situades al carrer de la Síquia d'aquella població, les quals foren encantades en pública subhasta. El document ens revela que tots els fills eren naturals de Montuïri, però Antoni, Honorat, Bartomeu, Miquela i Miquel residien a Algaida, Joana Maria a Llubí, Pereta a Porreres i Bernat a Lluçmajor.⁵³

De la nombrosa descendència d'aquesta nissaga, únicament destacarem aquests dos, simplement pel fet d'haver fet part de l'ajuntament montuïrer:

Melcion Garcies Cerdà (m.1879) *Seldadet*, fuster d'ofici, casat amb Antònia Cerdà Miralles, domiciliat el 1862 al carrer des Pou Nou núm. 8.⁵⁴ Formà part diverses vegades de l'ajuntament montuïrer, fou diputat del comú el 1827 i 1828 i regidor el 1831, 1844, 1845 i 1846.

⁴⁹ ARM, protocol 3679, f. 42-43v.

⁵⁰ ARM, protocol R-475, f. 83-88v.

⁵¹ ARM, protocol 6983, f. 37.

⁵² ARM, protocol 6978, f. 161-164.

⁵³ ARM, protocol T-126, f. 226.

⁵⁴ Els seus béns estan registrats a l'Amillament de l'any 1862 i consistien en dues peces de terra les quals sumaven 1 quarterada, 1 quartó i 27 destres d'extensió. També era propietari d'1 casa situada al carrer des Pou Nou núm. 8 i d'1 caseta a foravila. Tenia un ase destinat a les feines agrícoles.

Antoni Garcies Cerdà (n. 1839c) *Seldadet*, casat amb Antònia Gomila Coll (n. 1849c), domiciliats el 1889 al carrer del Príncep núm. 52. Fou regidor de l'ajuntament montuïrer el 1872, 1887, 1888 i el 1889 (fou cessat el 29 de desembre). El 1890 torna a ésser regidor, el 1891 regidor interventor i regidor el 1893.

Els Garcies de Porreres

Primera documentació *circa* 1857. Altra família d'amos de possessió, portadora del llinatge *Garcies*, naturals de Porreres, fou el matrimoni format per Gabriel Garcies Jaume (1805-1893)⁵⁵ i Aina Rosselló Vaquer (1811-1891). El 1857 eren els arrendataris de la possessió de Son Ripoll (Montuïri). Els seus descendents s'establiren a Montuïri i tots ells foren coneguts amb el malnom *Ripoll*, que els identificava amb les terres que havien conrat. Els darrers usufructuaris d'aquest malnom foren Margalida Garcies Rossinyol (1905-1993) *Ripolla*, fadrina, domiciliada el 1945 al carrer des Pou Nou núm. 10 i el germà Bartomeu Garcies Rossinyol (1903-1989) *Ripoll*, casat amb Francisca Munar Rebassa (1905-1991) *Ripoll*, natural de Sineu. Estaven domiciliats, el 1945, al carrer de Palma núm. 94.

Gual

Llinatge originari de Sant Joan. Primera documentació el 1833. Associat al malnom *de ses Donades*. Actualment extingit per la manca de progènie masculina. L'introductor a Montuïri fou Jordi Gual Ramis, natural de Sant Joan. El 1833, arrendava per quatre anys i quatre esplets la possessió des Rafal Franc (Montuïri) propietat de don Josep Puigdorfila.⁵⁶

El 1844, a Campos estant, arrendava per vuit anys i vuit esplets la possessió de s'Alqueria Fosca (Campos), propietat de don Martí Maria Boneo i Villalonga.⁵⁷ Altre document del 1851 ens revela que era l'amicter de la possessió de Son Garcies, del terme de Palma.⁵⁸ El 1860, Jordi Gual, estant a la possessió de Son Güeu (Campos) testà davant el notari porrerenc Bernat Vicens. Era propietari d'una casa i corral situada al carrer de la Posada de Son Nebot (Porreres). El document esmenta els fills: Margalida esposa de Gregori Nicolau de Sant Joan; Pereta de Bartomeu Servera; Coloma de Rafel Oliver; Antònia de Bartomeu Figuera; Jordi de Coloma Noguera; Isabel Maria de Gabriel Martorell; Àngela de Jaume de Son Viquet (Campos); Joana Aina i Miquel, fadrins.⁵⁹

El fill, Jordi Gual Garau (1813-1907), natural de Porreres, fou el continuador de la nissaga montuïrera. Era casat amb Isabel Maria Noguera Mora (1816-1872), natural de Porreres. El 1835, encara fadrí, fou l'arrendatari de la possessió de Son Castanyer (Montuïri) propietat de don Pere Josep Moyà Mayol, natural de Binissalem, per vuit

⁵⁵ Un germà seu, Joan Garcies Jaume, natural de Porreres, era l'arrendatari el 1829 de la possessió de Son Ribes (Montuïri).

⁵⁶ ARM, protocol 6101, f. 139v-141.

⁵⁷ ARM, protocol T-1088, f. 239.

⁵⁸ ARM, protocol V-518, f. 62.

⁵⁹ ARM, protocol V-526, f. 177.

anys i vuit esplets, amb la modalitat «amitges».⁶⁰ El 1872, estant a la possessió des Rafal Aixat (Montuiri) finí a l'edat de 56 anys, la seva esposa Isabel Maria Noguera Mora (1816-1872). El 1878, Jordi Gual, de 60 anys d'edat, viudo, matrimonià de segones núpcies amb Catalina Maria Àngela Aloy Miralles (1842-1926) *Serena*, de 34 anys, filla de Pere Josep, natural de Sencelles i d'Antònia, natural de Montuiri. Sembla que és en aquesta època quan va adquirir el lloquet de ses Donades (Montuiri), ja que el 1879 hi estava domiciliat. El 1907, finí al lloquet de ses Donades (Montuiri), Jordi Gual Garau, a l'edat de 94 anys, casat de primeres núpcies amb Isabel Maria Noguera Mora (1816-1872) natural de Porreres, amb la qual havia tengut tres fills: Coloma⁶¹, Catalina, Isabel i Jordi, ja difunts.⁶² De segones núpcies havia maridat amb Catalina Maria Aloy Miralles (1842-1926) *Serena*, amb la qual havia tengut tres filles: Coloma, Antònia i Catalina. Aquesta és la descendència de Jordi i de Catalina:

1. Coloma Gual Aloy (1880-1954) *de ses Donades*

Filla de Jordi i de Catalina. Era casada amb Gabriel Fullana Tous (1869-1954) *Galiana* i estaven domiciliats el 1924 al carrer de sa Trona núm. 27. Els cinc fills del matrimoni han portat el malnom *Galiana* o *de Galiana*.

2. Antònia Gual Aloy (1884-1891) *de ses Donades*

Filla de Jordi i de Catalina. Morí a l'edat de 7 anys.

3. Catalina Gual Aloy (n. 1888c) *de ses Donades*

Filla de Jordi i de Catalina. Era casada amb Joan Mayol Oliver (1886-1964) *de ses Donades*. Catalina i Joan varen tenir quatre fills: 1) Catalina Mayol Gual (n. 1912c) religiosa?. 2) Pere Mayol Gual (1912-1997) *de ses Donades*, casat amb Sebastiana Verger Gomila (1914-2009) *de ses Donades* o *de Cas Patró*, els quals foren els propietaris del lloquet de ses Donades. 3) Jordi Mayol Gual (1919-2010) *des ses Donades*, casat amb Catalina Pons Pons (n. 1924c) *Ponç*. 4) Antonina Mayol Gual (1921-1980) *de ses Donades*, casada amb Bartomeu Sampol Cerdà (1909-1975) *Sampol*.

Jordà

Llinatge originari de Llorito. Primera documentació *circa* 1809. Associat al malnom *de Son Collell*. El període entre 1809-1811 conraven l'Hort de Son Miró, Antoni Jordà Gelabert, natural de Llorito, casat amb Miquela Fiol Clar, natural de Felanitx, juntament amb els fills Vicenç, Onofre, Bàrbara i Antoni. El llinatge Jordà es va associar al malnom *de Son Collell* a través del matrimoni format per Antoni Jordà Fiol (n. 1800c), natural de Porreres, fill del matrimoni anterior. Era casat amb Catalina Serve-

⁶⁰ ARM, protocol M-2337, f. 267-272v.

⁶¹ ADM, defuncions 1876, f. 119: «Coloma Gual Noguera, de ses Donades, soltera, de 30 años de edad, natural de Campos, hija de Jordi Gual y de Isabel Maria Noguera. Murió de epilepsia».

⁶² La filla Catalina Maria Gual Noguera (1847-1890) natural de Campos, era casada amb Gabriel Bauçà Nicolau (n. 1847c), natural de Montuiri i residien, el 1889, a Can Carreró, ubicat subaix del Puig de Sant Miquel. Isabel Gual Noguera (1850-1865), morí a l'edat de 15 anys. No tenim dades del fill Jordi Gual Noguera (n. 1853c).

ra Vaquer (1806-1842)⁶³, també natural de Porreres i, el 1833, eren els arrendataris de la possessió de Son Collell (Montuïri), propietat de don Lluís Zaforteza, espòs de dona Margalida Anna de Troncoso. El contracte d'arrendament, amb la modalitat «amitges», es va firmar per quatre anys i quatre esplets.⁶⁴ No sabem amb certesa els anys que hi varen estar. El padró de població de l'any 1862 registra que encara estaven censats en aquella possessió. Tenia casa a la vila, situada al carrer de la Carnisseria (Costa i Llobera) núm. 7, adquirida el 1849.⁶⁵ Fou regidor de l'ajuntament montuïrer el 1867 i el 1868. Antoni i Catalina varen tenir quatre fills:

1. Miquela Jordà Servera (1828-1881) *des Puig*

Filla d'Antoni i de Catalina. Era casada amb Pere Antoni Cerdà Vaquer (n. 1828c) *des Puig*. Estaven domiciliats el 1889 al carrer de Sant Antoni núm. 5. Els quatre fills del matrimoni han estat coneguts amb el malnom *des Puig*, ja que aquesta família fou l'arrendatària durant molt anys de les terres comunals situades al Puig de Sant Miquel.⁶⁶

2. Francina Aina Jordà Servera (1832-1892) *de sa Mudaina*

Filla d'Antoni i de Catalina. Era casada amb Josep Martorell Jaume (n. 1832c), natural de Llorito. El 1857 estaven censats a Tagamanent, ja que Josep Martorell era fill d'Antoni Martorell Llompart (n. 1795c) i d'Isabel Jaume Capó (n. 1805c), arrendataris d'aquella explotació agrària. Francina Aina i Josep estaven domiciliats, el 1889, al carrer de sa Trona núm. 36 i varen tenir tres filles fadrines conegudes amb el malnom *de sa Mudaina*. Probablement Francina Aina Jordà va heretar les cases de s'Almudaina, que el seu pare Antoni Jordà Fiol, havia adquirit, el 1859, quan es va parcel·lar aquella possessió, d'aquí el seu malnom.⁶⁷

⁶³ El 1842, a la possessió de Son Collell estant, morí Catalina Servera, a l'edat de 36 anys, en el part del fill Mateu. El dia 10 de gener de 1844, Antoni Jordà, viudo, feia donació vitalícia anual de quatre quarteres de blat a Pereta Tomàs Garí, natural de Porreres amb la qual volia contraure matrimoni: «[...] Havent determinat convolar de segonas nupcias ab tu Pereta Tomàs, donzella, major de edad, filla de Cosme y Antonina Garí, consortes difunts, natural y vizina també de esta vila, present a la otorgació de este acte, per tant librement declaro que tenint efecte este meu proyecta de segon consorcio, fas donació y gràcia a tu, la pròpia mia venidora consorte Pereta Tomàs y Garí per el cas de que yo el otorgant de premuire, de quatre quarteras de blat nou, bo y net, al vèncer la cullita de cade any, aportat a la case de la teva habitació, cuio subsidi o vitalicio annual que desde are per la presuposade eventualidad te aseoñalo tant si tenguésem infants de este nõstron venidor matrimoni precitat com no, a fi de que sobre esta garantia a que se entendran afectes tots los meus béns, pugues asegurar una còmoda subsistència en la tua vellez [...]» (ARM, protocol M-2277, f. 270v). Tres dies més tard, el 13 de gener de 1844, s'efectuà el matrimoni: «A los 13 de enero de 1844 don Bernardo Mora, prevere y vicario desposó a Antonio Jordà, viudo de Catalina Cervera, hijo de Antonio y de Miquela Fiol, consortes, con Pedrona Thomàs, soltera, hija de Cosme y Antònia Garí, consortes naturales y vecinos de esta, siendo testigos Antonio Lliteras y José Lliteras» (Arxiu Parroquial Porreres, Matrimonis 1724-1852, f. 266v). Antoni i Pereta varen tenir un fill, Antoni Servera Tomàs (n. 1845c). No tenim més dades sobre ell.

⁶⁴ ARM, protocol P-1420, f. 177v.

⁶⁵ ARM, Contaduria de Hipotecas, 447, f. 139. «Una casa y corral sita en la espresada villa de Montuïri y calle llamada de la Carniceria, tenida en alodio Real, libre de censo y confinante con dicha calle, con otra llamada d'Abaix, con corral de Juan Pcoví y con el de Melchor Nicolau. De Antonio Ximenes, hijo de Miguel y de Catalina Anna Rigo, natural de la villa de Montuïri y vecino de Lluçmayor a Antonio Jordà, hijo de Antonio y de Micaela Fiol, natural de Porreres y vecino de la referida de Montuïri».

⁶⁶ Vegeu: CANUTO BAUÇÀ, Francesc (2019). «La família Cerdà i el Puig de Sant Miquel (s. XIX-XIX)». A: *Bona Pau*, núm. 792, p. 28-32. Montuïri: Revista Bona Pau.

⁶⁷ ARM, protocol 2368, f. 145. «1859, setembre 11. Antonio Jordà, natural y vecino de la Villa de Montuïri, hijo de Antonio y de Micaela Fiol, una porción de tierra de extensión de cuatro cuarteradas y 38 destres y en esto van comprendido las casas rústicas y urbanas y corral de higeras chumbas y tendrá ser-

3. Antoni Jordà Servera (n. 1835c) *de Son Collell*

Fill d'Antoni i de Catalina. Fou regidor de l'ajuntament montuïrer entre 1887-1890 i segon tinent de batle el 1891 (des del 24 de gener). Era casat amb Maria Miralles Vanrell (1832-1882) *Doia* i estaven domiciliats, el 1879, al carrer des Mig núm. 6.⁶⁸ Els tres fills del matrimoni ha estat coneguts com a *de Son Collell*:

3. 1. Antoni Jordà Miralles (1858-1908) *de Son Collell*

Fill d'Antoni i de Maria. Prevere. Ordenat el 1883. Fou vicari d'Ariany des de 1886 i vicari de Montuïri des del 31 d'agost de 1895. Morí dia 7 d'agost de 1908 (Miralles, 1995: 124).

3. 2. Joan Jordà Miralles (n. 1861c) *de Son Collell*

Fill d'Antoni i de Maria. És el fill perpetuador de la nissaga. Era casat amb Margalida Mateu Mas (n. 1858c) i estaven domiciliats el 1924 al carrer des Mig núm. 4. Varen tenir quatre fills: 1) Antoni Jordà Mateu (1891-1967) *de Son Collell*, fadrí. 2) Gabriel Jordà Mateu (1893-1966) *de Son Collell*, o *Jordà*, fadrí, fou batle des del 20 de setembre de 1950 fins al 12 de gener de 1953.⁶⁹ 3) Joan Jordà Mateu (1901-1981) *de Son Collell*, fadrí. 4) Mateu Jordà Mateu (1904-1987) *de Son Collell*, casat amb Catalina Castellà Manera (1906-2002) *Solandera*.

3. 3. Catalina Jordà Miralles (n. 1867c) *de Son Collell*

Filla d'Antoni i de Maria. Es va casar el 28 d'abril de 1894, a l'edat de 27 anys, amb Francesc Servera Mora, de 26 anys, natural de Porreres, fill de Gabriel Servera Mesquida i d'Antònia Mora Servera, ambdós de Porreres, el qual havia enviadat de Francisca Sastre Coll (m. 1892), també natural de Porreres. Es varen casar a les quatre del matí, tot seguint el costum usual del casament de viudos d'aquella època. Probablement passaren a viure a Porreres.

4. Mateu Jordà Servera (1838-1903) *de Son Collell*

Fill d'Antoni i de Catalina. Era casat de segones núpcies amb Magdalena Bunyola Mayol (n. 1850c) *Ferrera* i estaven domiciliats el 1889 al carrer de la Carnisseria (Costa i Llobera) núm. 7. Dels cinc fills del matrimoni, quatre han portat el malnom *Confiter* i un *Ferrera*. Aquesta és la seva descendència: 1) Francina Aina Jordà Gayà (n. 1869c)⁷⁰, casada amb Rafel Miralles Verd (n.

vitut de llevarse agua del pozo para el consumo de la casa [...] Y por entrada de esta enagenación confiesa haber recibido a presencia de mi, el notario y testigos, la cantidad de mil nuevecientas nueve libras, trece sueldos y dos dineros de Antonio Jordà, conductor de Son Collell».

⁶⁸ Aquest edifici situat al carrer des Mig, antigament carrer o travessa d'en Rei, havia estat adquirit per Antoni Jordà al prevere Pau Ribes (ARM, protocol 7026, f. 21). Pau Ribes Mesquida, prevere, natural de Montuïri, les havia adquirides el 1840 d'Eloi Pomar, espòs de Catalina Bonnín, fill de Bartomeu i de Francisca Valls, natural d'Algaida i vesí de Montuïri: «Casas y corral situadas a la calle d'en Rey. Linda con porción de casas de Gabriel Mas, con corral de Mateo Cerdà, con las de Joan Miralles àlias Doya y con casas y corral de Miguel Martorell. La poseia como heredero de Bartolomé Pomar, su padre, testamento el 1824 en poder de Bartolomé Tomàs, notario» (ARM, protocol 7016, f. 160).

⁶⁹ Vegeu: ARBONA, Onofre (2001). «Gabriel Jordà Mateu "Jordà"». A: *Montuïrers que han deixat petjada*, p. 194-195. Montuïri: Revista Bona Pau.

⁷⁰ Era filla de Mateu Jordà, casat de 1es núpcies amb Joana Aina Gayà, amb la qual havia tengut dos fills més, Catalina morta de disenteria el 1873, a l'edat de dos anys i Antoni mort el 1873 d'enteritis a l'edat d'un mes.

1873c) *Costa*. 2) Antoni Jordà Bunyola (1875-1927) *Confiter*, casat amb Joana Ribas Balaguer (n. 1882c) *de Son Boivàs*. 3) Jaume Jordà Bunyola (1881-1903) *Confiter*, fadrí.⁷¹ 4) Catalina Jordà Bunyola (1882-1962) *Ferrera*, casada amb Damià Fornés Veny (1881-1967) *Joanot*. 5) Antònia Jordà Bunyola (1891-1974) *Confitera*, casada amb Pere Sampol Pocoví (1887-1972) *Puret*.

Altra branca d'aquesta mateixa família Jordà, però actualment extingida, també es va establir a Montuïri. Es tracta d'Onofre Jordà Fiol (1793-1873), natural de Porreres, fill d'Antoni i de Miquela Fiol. Fou conegut amb el malnom *de s'Hort*, ja que el 1924 conraven l'hort des Rafal Franc.⁷² Era casat amb Joana Aina Mas Fiol (n. 1797c), natural de Porreres. El 1862, ja s'havien establert a Montuïri i estaven domiciliats al carrer de sa Creu d'en Gegues núm. 1. Foren continuadors de la nissaga els dos fills Joan Baptista Jordà Mas (1841-1888) *de s'Hort* i Antoni Jordà Mas (1826-1886) *de s'Hort*. La manca de progènie masculina dels dos germans fou el motiu de l'extinció d'aquesta branca del llinatge Jordà.

Juan

Llinatge originari de Valldemossa. Primera documentació *circa* 1862. Actualment desaparegut. El 1862 Josep Juan Darder (n. 1819c) casat amb Coloma Morey Calafat (n. 1818c), ambdós naturals de Valldemossa eren els arrendataris de la possessió de Son Forners. Dels tres fills que va tenir aquest matrimoni: Maria (n. 1842c), Coloma (n. 1849c) i Joan (n. 1853c), fou la filla Coloma Juan Morey, la que matrimonià amb Gabriel Serra Mulet (1850-1894) *Vedell*, natural de Montuïri. Estaven domiciliats, el 1879, al carrer de Palma núm. 39 (Can Vedell). Són els repadrins de Gabriel Serra Bauçà (1908-1996) *Serra* o *Vedell*, casat amb Ramos López Teruel (1922-2017) *Ramos*.

Lladó

Llinatge originari d'Esporles. Primera documentació *circa* 1824. Associat al malnom *Majoral*. El padró de població de l'any 1824 registra com a majorals d'Alcoraia, el matrimoni format per Antoni Lladó (n. 1786c) i Aina Tortella (n. 1792c), ambdós

⁷¹ Seguint el relat de Joan Miralles (1995: 297), fou assassinat per mor d'una brega: «[...] Perque aquí jo me record com se va matar en Jaume "Confiter", perque en "Toni Confiter", que va morir en es Coll de sa Grava, qui duia grava en so carro, son pare d'en Mateu, un conco d'en Mateu "Confiter", li varen envergar un parei de guinavetades i el mataren, el sendemà va ser mort. Això era dissabte de Sant Antoni, es dissabte de Sant Antoni a una esflorada d'ais, i va pegar a son pare des vicari "Queló", a dins caseva, aqueix Jaume, i en Pere agafa una guinaveta i el me troba assuquí devora ca na Molinera, assuquí darrere, li enverga punyida i li foradà es budells, pensa...i se'n va anar çap a caseva, es "Confiter", aquest "Confiter estava a can Collet, aquí avon estan ses "Baques" ara. Això era a can Collet, a ca l'amo en Gaspar, i tenia taverna aquí, aqueix "Confiter", i com va ser en es portal va caure, ja, i l'entraren, i es metge ja va dir: "No no, ja és mort!", i aquest, això va passar, però era un ruc, era un ase aquest, aquest, no, no... aquest Jaume era un poc grosser, molt grosser, molt, era molt grosser...això va passar també. Això era l'any tres. Això si que me record. Això era l'any tres, jo tenia tretze anys. Això me record bé...» El llibre de defuncions de l'Arxiu Municipal, certifica amb data de 18 de gener de 1903, l'òbit de Jaume Jordà Bunyola, de 22 anys d'edat, fill de Mateu Jordà Servera i de Magdalena Bunyola Mayol: «Falleció de hemorragia interna y peritonitis a las 13 y media horas del dia de hoy».

⁷² AMM, padró de població de l'any 1824.

naturals d'Esporles. Un dels tres fills que varen tenir, Pere Josep Lladó Tortella (n. 1816c), el qual va néixer en aquella possessió, fou l'introduïdor del llinatge Lladó a Montuiri. Si ens atenem a la data del seu naixement, podem aventurar que l'arribada del matrimoni a la possessió fou devers el 1808. Pere Josep Lladó es va casar a l'edat de 25 anys amb Joana Aina Mayol Castellà (n. 1819c) de 23 anys, natural de Montuiri i estaven domiciliats, el 1889, al carrer des Molinar núm. 18 (Can Pep Miró).

El malnom *Majoral*, amb què foren coneguts, està documentat a l'Amillament de l'any 1863⁷³ i fou de poca durada, ja que la nombrosa descendència fou tractada amb el malnom del contraent respectiu (Miró, Mosson, Fiol...). En algun cas, ja modernament, el llinatge Lladó ha estat utilitzat com a malnom per a identificar algun dels descendents d'aquesta nissaga. Un descendent de la tercera generació Jaume Lladó Fiol (1893-1981), d'ofici ferrer, fou conegut com a *ferrer d'Alcoraia*, malnom que l'identificava d'alguna manera amb les terres que havien conrat els seus avantpassats. Altre descendent, Pere Josep Lladó Mayol (n. 1846c), casat amb Margalida Miralles Sastre (n. 1849c), fou conegut com a *des Dau*, perquè foren els arrendataris, el 1924, de la possessió des Dau (Montuiri).

Noguera

Llinatge originari de Campos. Primera documentació *circa* 1824. Llinatge associat al malnom *de Son Moio*, *Moio* i *Cinto*. Els noms de pila masculins característics de la nissaga són Jacint i Nadal. El matrimoni format per Nadal Noguera i Joana Maria Mateu els trobam registrats al padró de l'any 1811. Sembla que conraven la possessió de Son Moio, ja que el fill Josep està documentat, el 1857, com a amitger d'aquell lloquet. El nom de pila característic de la família *Jacint* va generar el malnom *Cinto*, que encara perdura a la vila. Nadal i Joana Maria varen tenir quatre fills:

1. Coloma Maria Noguera Mateu (n. 1802c) *Cinta*

Filla de Nadal i de Joana Maria. Natural de Campos. Era casada de primeres núpcies amb Francesc Vanrell Cerdà i de segones núpcies amb Francesc Sastre Puigserver (n.?). Estaven domiciliats, el 1862, al carrer de ses Tres Creus núm. 10. Els seus béns estan registrats amb el núm. 776 a l'Amillament de l'any 1863 i consistien en una peça de terra de 89 destres d'extensió, situada al paratge Pou d'en Socies. Coloma i Francesc varen tenir una filla, Rosa Sastre Noguera (n. 1840c), natural d'Algaida, casada amb Pere Joan Servera Ribas (1816-1894) *Rafaler* i estaven domiciliats, el 1889, al carrer de ses Tres Creus núm. 20. Tots els seus descendents han portat el malnom *Rafaler*.⁷⁴

⁷³ Registrat amb el núm. 476, «José Lladó Mayoral». Els seus béns consistien en una peça de terra de 50 destres d'extensió situada al paratge So na Moiana i una casa al carrer des Molinar núm. 18. Tenia un ase destinat a les feines agrícoles.

⁷⁴ El gentilici *Rafaler*, és un malnom d'origen geogràfic, que identifica els habitants d'unes terres denominades genèricament es Rafals. El padró de població de l'any 1783 consigna dues propietats anomenades «Los Rafals», situades molt prop de Son Manera de la Cigonya. La primera, propietat de Miquel Valls Palou del Rafal (avui Son Palou), i la segona (Can Marc?) era habitada per Pere Joan Servera del Rafal, de la qual sembla que era l'arrendatari.

2. Margalida Noguera Mateu (n. 1823c) *Cinta*

Filla de Nadal i de Joana Maria. Era casada amb Sebastià Verger Gomila (1818-1890) *Salat* i estaven domiciliats el 1862 al carrer de sa Trona núm. 58. La seva descendència, cinc fills, ha portat el malnom *Llebre, Pollo* i *Guerrer*.

3. Jacint Noguera Mateu (m. 1856) *Cinto*

Fill de Nadal i de Joana Maria. Era casat amb Catalina Anna Pocoví Mayol (n. 1798c) *Oratger*, natural de Montuïri. Jacint i Catalina varen tenir dues filles:

3. 1. Benvinguda Noguera Pocoví (n. 1835c)

Natural de la Inclusa. Era casada amb Nadal Noguera Miralles (1817-1879) *de Son Moio* i estaven domiciliats, el 1889, al carrer de ses Tres Creus núm. 21. La seva descendència, quatre fills, han portat majoritàriament el malnom *Moio*.

3. 2. Joana Maria Noguera Pocoví (n. 1844c)

Filla de Jacint i de Catalina Aina. No tenim més dades sobre ella.

El llinatge Noguera d'origen santjoaner

Es tracta d'una família originària de Porreres, arrendataris de la possessió Horta del terme de Sant Joan. Un dels fills matrimonià a Montuïri i altre a Sant Joan.⁷⁵ L'introductor del llinatge a Montuïri fou Cristòfol Noguera Mora (1821-1887) *Miró*, natural de Sant Joan, fill de Pere Francesc i de Catalina Mora, ambdós naturals de Porreres. Cristòfol Noguera, havia tengut per dida Miquela Serra Coll, esposa de Joan Garau Tomàs.⁷⁶ Els forts lligams familiars adquirits, es poden constatar en el testament de Joan Garau àlies de Son Miró, el qual nomenava marmessors a «[...] Miquela Serra, ma muller y Cristòfol Noguera, que tenim desde infant, fill de Pere Francesch y de Catalina Mora àlies Escolana [...]».⁷⁷ El testament de l'any 1844, efectuat per Cristòfol Noguera, denota altre vegada aquest forts vincles adquirits: «[...] Hereu universal Pere Francesch Noguera, mon fill pupil y mort de pupilar edat li substituesch y hereu meu nombro al dit Joan Garau, mon ayo o didot a las suas voluntats [...]».⁷⁸

Cristòfol Noguera va heretar la casa del carrer de Dalt núm. 5 (Can Miró) i també el malnom *Miró* o *de Can Miró*, amb què fou conegut ell i la seva descendència. Era casat amb Clara Maria Moll (m. 1844) i estaven domiciliats, el 1879, al carrer de Dalt, núm. 5. Cristòfol i Clara Maria varen tenir un fill:

Pere Francesc Noguera Moll (1840-1906) *Miró*

Fill de Cristòfol i de Clara. L'hem documentat com a segon tinent de batle el 1891 (des de l'1 de juliol) i regidor el 1894 i 1895. Era casat amb Maria Cerdà Ribas

⁷⁵ Una filla, Coloma Noguera Mora (m. 1891), també natural de Sant Joan, es va casar amb Gregori Nicolau Bauçà (1814-1894) *de Son Font*, propietari del lloquet de Son Font (Sant Joan).

⁷⁶ Joan Garau Tomàs (n. 1772c) *de Son Miró*, era fill de Jordi Garau Mut (m. 1796) i de Joana Maria Tomàs Tomàs (m. 1794), arrendataris de la possessió de Son Miró. De fet, l'òbit del seu pare, Jordi Garau, fou en aquella possessió. Joan Garau ocupà el càrrec de diputat del comú de l'ajuntament montuïrer el 1830 i 1831. Era casat amb Miquela Serra i foren la dida i el didot de Cristòfol Noguera. Estaven domiciliats el 1824 al carrer d'en Rafela (de Dalt) núm. 5 (Can Miró).

⁷⁷ ARM, protocol O-476, f. 104.

⁷⁸ ARM, protocol 7018, f. 37.

(n. 1844c) i estaven domiciliats el 1889 al carrer de Dalt núm. 5 (Can Miró). Pere Francesc i Maria varen tenir tres fills: 1) Clara Maria Noguera Cerdà (n. 1869c), morí jove. 2) Catalina Noguera Cerdà (1871-1967) *de Can Miró*, casada amb Pere Josep Lladó Cerdà (1871-1954) *Miró* i estaven domiciliats el 1924 al carrer de Dalt núm. 3 (Can Miró). Posteriorment, el 1945 es traslladaren al carrer de Sant Bartomeu núm. 38. Catalina i Pere Josep varen tenir un fill: Antoni Lladó Noguera (1906-1983) *Miró*, casat amb Jerònia Miralles Miralles (1912-1974) *Molinera*.⁷⁹ 3) Miquela Noguera Cerdà (1880-1902), morí fadrina, a l'edat de 22 anys, de tuberculosi.

Oliver

Llinatge originari de Sant Joan. Primera documentació *circa* 1811. Un membre de la família Oliver dels Calderers, Joan Baptista Oliver Mir (1784-1846), casat amb Àngela Gual Ramis (1788-1846),⁸⁰ va passar a conprar la possessió de Meià; el 1811 ja hi estaven per arrendadors. Joan i Àngela varen tenir nou fills, dels quals tres moriren a l'edat infantil. El fill Joan Baptista Oliver Gual (1818-1885) *de Meià*, fou el perpetuador de la nissaga dels Oliver que conraren Meià. El trobam registrat als documents amb el tractament d'honor i conductor de la possessió de Meià. Fou regidor de l'ajuntament de Sant Joan el període 1863-1866. Es va casar amb Antonina Aina Matas Ferragut (1818-1885) *de Can Mates* o *de Son Santos*, filla d'Antoni Matas, cirurgià, i de Catalina Ferragut, família benestant de Sant Joan. La seva descendència va arrelar a Montuiri a través de Joan Oliver Matas (1845-1911) *de Meià*, casat amb Aina Mas Trobat (1845-1896) *de Can Comelles*, de Montuiri.

Roca

Llinatge originari de Santa Eugènia. Primera documentació *circa* 1820. El 1821 testà Gabriel Roca Capó (n. 1752c), fill de Joan Roca Bibiloni i de Catalina Rosa Capó, natural de Santa Eugènia. Era casat amb Margalida Gomila, natural de Montuiri i durant el període 1831-1835 conraven les terres de la possessió de Son Miró (Montuiri).⁸¹

El fill Gabriel Roca Gomila (m. 1843) *de Son Miró*, casat amb Maria Pocoví (n. 1801c) és el perpetuador de la nissaga a Montuiri. Fou secretari interí el 1817 (des del 29 de febrer fins el 7 de juliol), batle constitucional el 1821, diputat del comú per part de l'ajuntament montuïrer el 1823 i regidor el 1841 i el 1842.

Fill d'ambdós fou Gabriel Roca Pocoví (n. 1819c) *Miró*, casat amb Aina Mas Miralles (n. 1819c) els quals el 1853-1859 eren els arrendataris de la possessió de

⁷⁹ Era comare d'ofici. El 2 d'agost de 1936 fou represaliada i cessada com a practicant titular de l'ajuntament montuïrer, juntament amb altres empleats municipals, per «haber demostrado tibieza en apoyar el movimiento salvador de España iniciado por el Ejército». El seu espòs, Antoni Lladó, president de la Societat Republicana de Montuiri, el 1932, també fou represaliat i passà per la presó municipal (Mas & Mateu, 2001: 92). Fou rehabilitada per al càrrec el 1941 (Mas 2018: 138).

⁸⁰ Àngela Gual Ramis, era filla de Jordi Gual Alós (m. 1824), de Maria de la Salut, i de Margalida Ramis Torelló (m. 1821), de Muro. Estan registrats el 1770, com a arrendadors de Sa Bastida (Sant Joan). També conraren les possessions de Solanda i Son Pericàs. D'aquesta nissaga d'arrendadors, descendeixen tots els portadors del llinatge Gual a la localitat de Sant Joan.

⁸¹ ARM, protocol 5962, f. 138.

Son Picornell (Montuïri). Gabriel Roca fou regidor el 1846 i 1847 de l'ajuntament montuïrer. Els seus béns estan registrats amb el núm. 862 a l'Amillament de l'any 1862 i consistien en nou peces de terra que sumaven 11 quarterades, 1 quartó i 79 destres d'extensió. També era propietari d'una casa al carrer de sa Posada núm. 2 i d'1 caseta a foravila. La nombrosa descendència d'aquest matrimoni fou coneguda amb el malnom *Miró-na*, els diminutius *Mironet-a* i els provinents del llinatge homònim *Roca* i *Roqueta*.

Servera

Llinatge originari de Porreres. Primera documentació *circa* 1863. Llinatge associat al malnom *de sa Torre*. Cal dir que aquest llinatge coexisteix actualment amb altres dues famílies de llinatge Servera de malnom *Porreres* i *Rafaler* respectivament. El 1863, els germans Joan, Josep i Bartomeu Servera Picornell, naturals de Porreres, arrendaren per un termini de sis anys i sis esplets la possessió de sa Torre (Montuïri), propietat aleshores de don Josep Villalonga i Aguirre. El 1879, l'arrendatari de la possessió i introductor del llinatge Servera a Montuïri, fou el germà Joan Servera Picornell (1812-1898), casat amb Antònia Mora Gornals (1815-1892), natural de Porreres. Joan i Antònia varen tenir cinc fills:

1. Jaume Servera Mora (1839-1880) *de sa Torre*

Fill de Joan i d'Antònia. Natural de Porreres. Era casat amb Margalida Munar Camps (1845-1934) *de Son Munaret*. Estaven domiciliats, el 1934, al carrer Emili Pou, núm. 16. Margalida i Jaume tengueren dues filles (Maria i Antònia, de les quals no en tenim més notícies) i un fill:

1. 1. Joan Servera Munar (n. 1870c) *de sa Torre*

Un defecte físic a l'oïda originà que fos conegut com «es sord de sa Torre». Fou amo de la possessió de Son Perelló (Inca). Posteriorment conrà la possessió de Son Forners (Montuïri). Era casat amb Sebastiana Rossinyol Gomila (1870-1944) *Pujola*, i estaven domiciliats, el 1941, al carrer Emili Pou núm. 16. Joan i Sebastiana tengueren quatre fills: 1) Jaume Servera Rossinyol (1889-1902) morí a l'edat infantil. 2) Joan Servera Rossinyol (1900-1978) *de sa Torre* o *de Son Manera*, casat amb Francisca Nicolau Balaguer (1903-1972) *Calussa*. Joan Servera va adquirir la possessió de Son Menera de s'Ullastrar i va succeir el seu pare al front de la possessió de Son Perelló, ubicada al terme municipal d'Inca, limítrof amb el terme de Llubí. 3) Margalida Servera Rossinyol (1902-1992) *de Son Forners*, casada amb Llorenç Miralles Nicolau (1899-1987) *Queló*. Foren els amos de la possessió de Son Forners (Montuïri). 4) Jaume Servera Rossinyol (n. 1903c) Conrà juntament amb el seu pare la possessió de Son Perelló (Inca). Posteriorment fou amo de la possessió de Son Bordils (Inca). Es va casar a Llubí.

2. Pau Servera Mora (n. ?) *de sa Torre*

Fill de Joan i d'Antònia. Natural de Porreres. No tenim més dades sobre ell.

3. Joan Servera Mora (1845-1925) *de sa Torre*

Fill de Joan i d'Antònia. Natural de Porreres. Era casat amb Maria Munar Camps (1852-1937) *de Son Munaret*. Estaven domiciliats, el 1924, al carrer Cedrón (de sa Trona) núm. 47. Joan i Maria varen tenir deu fills, tots ells naturals de Montuïri, dels quals n'hem documentats nou:

3. 1. Maria Antònia Servera Munar (1876-1966) *de sa Torre* o *Volandina*

Filla de Joan i de Maria. Era casada amb Baltasar Nicolau Pocoví (1869-1955) *Volandí* i estaven domiciliats, el 1945, al carrer Major núm. 42.

3. 2. Miquel Servera Munar (1878-1946) *de sa Torre*

Fill de Joan i de Maria. Fou amo de la possessió de Can Mòger (Llucmajor) i de Son Grua (Pollença). El 1923, es va establir la possessió de sa Torre (Montuïri) i va adquirir una parcel·la, posteriorment, el 1925, comprà les cases i tota l'extensió que li fou possible. El 1930, fou nomenat jutge de pau de Montuïri, càrrec que va ostentar fins el 1944 (Arbona, 2001: 141). Era casat amb Maria Mora Ballester (1874-1955) *de Can Nyol* i tengueren dos fills: Joan Servera Mora (1905-1990) *de sa Torre*, casat amb Aina Manera Verger (1911-1977) *de ses Donades* i Maria Servera Mora (1903-1981) *de sa Torre*, casada a Palma.

3. 3. Jaume Servera Munar (1881-1925) *de sa Torre*

Fill de Joan i de Maria. Fadrí. Pertorbat mental.

3. 4. Maria Servera Munar (1885-1917) *de sa Torre*

Filla de Joan i de Maria. Fadrina. Morí a l'edat de 32 anys, de pulmonia.

3. 5. Llorenç Servera Munar (1887-1956) *de sa Torre*

Fill de Joan i de Maria. Fadrí.

3. 6. Antònia Servera Munar (1890-1917) *de sa Torre*

Filla de Joan i de Maria. Era casada amb Pere Cerdà Martorell (n. 1888c) *de Cas Puig*, militar, fou capità d'artilleria i morí a Palma. Pere i Antònia varen tenir una filla i dos fills bessons: 1) Isabel Cerdà Servera (n. 1915), casada amb Josep Coll Coll (n. 1910), natural de Santa Eugènia. 2) Antoni Cerdà Servera (n. 1917), bessó de Joan. No tenim més dades sobre ell. 3) Joan Cerdà Servera (n. 1917), bessó d'Antoni. Es va casar a Eivissa amb Francisca Caldentey Gibert el dia 14 de maig de 1949. Pere Cerdà Martorell havia enviudat, i el 1919, a l'edat de 31 anys, maridà amb la seva cunyada Joana Aina Servera Munar (1896-1957) *de sa Torre*, que aleshores tenia 23 anys d'edat. Pere Cerdà i Joana Aina Servera varen residir a Palma i tengueren dues filles Maria i Joana, les quals foren conegudes com a *de Cas Puig*.

3. 7. Pau Servera Munar (1891-1983) *de Son Toni Coll*

Fill de Joan i de Maria. Heretà la possessió de Son Toni Coll (Montuïri) adquirida pels seus pares. Fou batle de Montuïri el període 1938-1943. Era casat amb Joana Garau Martorell (1894-1972) *de Can Roca* (Arbona, 2001: 185).

3. 8. Bàrbara Servera Munar (1894-1987) *de sa Torre*

Filla de Joan i de Maria. Era casada amb Rafel Cerdà Martorell (1891-1977) *de Cas Puig*, fou jutge municipal de Montuïri, documentat el 1941 i el període 1949-1953. Estaven domiciliats el 1945 al carrer General Mola (de sa Torre) núm. 45. Bàrbara i Rafel varen tenir un fill, Antoni Cerdà Servera (1917-1938) *de sa Torre*. Fadri, de 21 anys, morí en combat durant la Guerra Civil el 27 de setembre de 1938 al front de l'Ebre.⁸²

3. 9. Joana Aina Servera Munar (1896-1957) *de sa Torre*

Filla de Joan i de Maria. Era casada amb el seu cunyat, Pere Cerdà Martorell (n. 1888c) *de Cas Puig*, el qual havia enviudat d'Antònia Servera Munar. Estaven domiciliats, el 1957, a Palma, al carrer de Son Campos núm. 10. Joana Aina i Pere tengueren dues filles: Maria i Joana, les quals foren conegudes com a *de Cas Puig*.

4. Joana Aina Servera Munar (1844-1928) *de sa Torre*

Filla de Joan i d'Antònia. Natural de Porreres. Era casada amb Pere Josep Ginard Roser (n. 1847c) *Marxando*.⁸³ Estaven domiciliats, el 1889, al carrer de San Fernando (Sant Bartomeu) núm. 19. Pere Josep i Joana Aina tengueren dos fills:

4. 1. Francina Aina Ginard Servera (n. 1863c) *Marxanda*

Filla de Pere Josep i de Joana Aina. Era casada amb Joan Gallard Pocoví (n. 1863c) i estaven domiciliats el 1889 al carrer de sa Carnisseria (Costa i Llobera) núm. 2. Posteriorment, el 1924, estaven domiciliats al carrer d'en Ribes núm. 3. Francina Aina i Joan tengueren quatre fills: 1) Joana Aina Gallard Ginard (1895-1981) *Marxanda*, morí viuda. 2) Maria Gallard Ginard (1902-1978) *Marxanda*, fadrina. 3) Josep Gallard Ginard (n. 1905c) *Marxando*. 4) Antònia Gallard Ginard (n. 1908c) *Marxanda*, casada amb Antoni Cerdà Garcias (1912-1991) *Baco*.

4. 2. Joan Ginard Servera (n. 1871c) *Marxando*

Fill de Pere Josep i de Joana Aina. Era casat amb Catalina Maria Concepció Cloquell Gomila, natural de la Inclusa, filla adoptiva de Cosme Cloquell Bauçà i de Gabriela Maria Gomila Miralles.

5. Aina Servera Mora (n. ?) *de sa Torre*

Filla de Joan i d'Antònia. No tenim més dades sobre ella.

⁸² MAS, Guillem (2018). *La Guerra Civil a Montuïri. La Postguerra (1940-1952)*, p. 112. Palma: Documenta Balear.

⁸³ Era fill de Joan Ginard Pastor (1793-1877) *Marxando*, natural de Montuïri, casat amb Francina Aina Roser Carbonell (1801-1887) *d'en Marxando*, natural de Palma. Estaven domiciliats el 1889 al carrer des Pou del Rei núm. 30.

Vic

Llinatge originari d'Establiments (Palma). Primera documentació circa 1809. Llinatge associat majoritàriament al malnom *Rua* i *Pastor*. El matrimoni format per Joan Vic Font (1759c-1815) natural d'Establiments i Francina Aina Ginard (n. 1761c), natural de Lluçmajor, eren els arrendataris, el 1809, de la possessió de Son Forners (Montuïri), juntament amb els fills Joan, Esteve, Bartomeu, Margalida, Rafel i Pere Josep. Joan Vic morí a Son Forners, el 1815, i els seus fills Joan, Esteve i Rafel, seguirem com a arrendataris fins el 1843.

El membre més destacat de la família fou l'honor Rafel Vic Ginard (1799-1882) *de Sabor*. El 1857, era l'arrendatari de la possessió de Sabor (Montuïri) i, el 1873, de la possessió de Son Collell (Montuïri). Fou regidor del consistori montuïrer entre el 1844-1848, 1849, 1852 i 1853, tinent de batle el 1854, regidor el 1857 (des del 15 de març) i 1867. Els béns de Rafel Vic *de Sabor* estan registrats amb el núm. 1085 a l'Amillament de l'any 1863 i consistien en nou peces de terra les quals sumaven 20 quarterades, 3 quartons i 98 destres d'extensió. També era propietari de quatre cases, dues situades al carrer de ses Tres Creus núm. 15 i 17; altra al carrer des Mig núm. 8⁸⁴ i altra al carrer de Sant Antoni núm. 4. Era casat amb Antònia Cerdà Gomila (n. 1796c) amb la qual va tenir quatre fills, coneguts tots ells amb el malnom *de Sabor*:

1. Joan Vic Cerdà (n. 1827c) *de Sabor*

Fill de Rafel i d'Antònia. Era casat de primeres núpcies amb Francina Aina Barceló, amb la qual no va tenir descendència i, de segones núpcies, amb Joana Aina Ribas Ribas (1840-1910) *de Son Boivàs*, amb la qual va tenir quatre fills: 1) Rafel Vic Ribas (1860-1874) finí a l'edat de 14 anys. 2) Antònia Vic Ribas (1866-1947) *de Son Boivàs*, casada amb Rafel Pocoví Camps (n. 1869c) *Escollà* o *Andreu*.⁸⁵ 3) Joana Aina Vic Ribas (n. 1871c) *de Son Boivàs*, casada amb Antoni Manera Mayol (n. 1861c) *de sa Costa*, domiciliats, el 1924, al carrer de Sant Antoni núm. 3. Els sis fills del matrimoni han portat el malnom *de sa Costa*. 4) Margalida Vic Ribas (1873-1956) *de Son Boivàs*, casada amb Jeroni Pocoví Nicolau (n. 1866c), el qual fou conegut com *es Senaller*.⁸⁶ 5) Francina

⁸⁴ L'havia adquirida el 1841 als germans Gabriel i Antònia Martorell, fills d'Honorat i d'Antonina Falconer: «Casa a la travessia d'en Rey. Linda con dicha calle pública, con casas y corral de Gabriel Mateu Rey, casas y corral de don Pablo Ribes, presbítero, con calle llamada de la Costa y con corral de Magdalena Verger» (ARM, protocol 7017, f. 121v).

⁸⁵ Fou escolà de la parròquia, d'aquí el seu malnom. Era fill de Rafel Pocoví Mayol (n. 1820c) *Andreu* i de Catalina Camps Lladó (n. 1823c) *de Son Brondo*, natural d'Esporles, domiciliats, el 1889, al carrer Major núm. 14. Fou director de la Banda de Música de Montuïri. Va ingressar i fou nomenat director i soci de número a la vegada, el 15 de març de 1893, nou dies després d'haver-se refundat la banda. Es va casar el 21 de novembre de 1889, a l'edat de vint anys amb Antònia Vich Ribas (1866-1947), de 22 anys. Oficià la cerimònia el prevere Bartomeu Ramonell Miralles i foren testimonis Joan Manera Mateu i Josep Sampol Sastre. Estaven domiciliats, el 1889, al carrer des Mig núm. 8. Rafel Pocoví, emigrà a Amèrica i no va tornar mai més. La seva esposa finí el dia set de febrer de 1947. Així ho registra l'acta de defunció: «Antonia Vich Ribas, n. 7-12-1866, hija de Juan Vich Cerdà y de Juana Ana Ribas, domiciliada en la calle General Franco núm. 20. Casada, ignorándose si vive su esposo don Rafael Pocoví Camps, cuyo matrimonio celebrese el día 21 de noviembre de 1889, habiéndose tenido cuatro hijos llamados Rafael, Juan, Sebastián i Miguel, fallecidos el Rafael i el Sebastián y de ignorado paradero el Miguel».

⁸⁶ Comerciant, tenia una botiga i venia senalles i senalletes (feia anses a les senalles), senalles de clotar, cordes, espart, cordes de garbejar..., i alguns queviures. La botiga, ubicada al seu domicili del carrer

Aina Vic Ribas (1876-1965) *Vic o de Son Coll*, casada amb Josep Cerdà Miralles (1876-1964) *Badia*, ferrer d'ofici. Estaven domiciliats el 1924 al carrer des Mig núm. 6. Els sis fills del matrimoni han portat el malnom «Badia».

2. Josep Vic Cerdà (n. 1831c) *de Sabor*

Fill de Rafel i d'Antònia. Era casat amb Francina Aina Trobat Rossinyol (n. 1837c) *Mestret* i estaven domiciliats el 1889 al carrer de ses Treus Creus núm. 17. La seva descendència ha portat el malnom *Mora* i *Joanot*.

3. Rafel Vic Cerdà (1832-1889) *de Sabor*

Fill de Rafel i d'Antònia. Era casat amb Antònia Aina Veny Andreu (n. 1828c) i estaven domiciliats el 1879 al carrer de sa Barrera núm. 1. La seva descendència és aquesta: Paula Vic Veny (n. 1856c), natural de la Inclusa i Rafel Vic Veny (1857-1882), fadrí, morí de tisis a l'edat de 25 anys.

4. Miquel Vic Cerdà (1838-1877) *de Sabor*

Fill de Rafel i d'Antònia. Tonsurat. Fou secretari interí de l'ajuntament des del 16 de febrer de 1867 fins el 21 de març de 1868, en què és elegit secretari titular Francisco Monge Merino. Posteriorment, en sessió del 7 d'agost del mateix any es nomenat recaptador de l'impost del comú, el seu pare Rafel Vic, present a l'acte és el fiador. L'hem documentat com a jutge municipal entre el període 1872-1876. Morí de tisis a l'edat de 39 anys. Era casat amb Sebastiana Miralles i varen tenir dos fills: 1) Rafel Vic Miralles (n. 1873c), fadrí. 2) Antònia Vic Miralles (1866-1892), casada amb Josep Miralles Bunyola (n. 1852c) *Queló*. Miquel i Sebastiana estaven domiciliats el 1877 al carrer des Sol núm. 8.

Un altre dels germans que hem documentat, fill de Joan Vic i de Francina Aina Ginard, és Bartomeu Vic Ginard (n. 1793c). Era casat amb Catalina Tous i estaven domiciliats, el 1879, al carrer de Palma núm. 31. Varen tenir dos fills els quals portaren el malnom «Pastor»:

1. Maria Vic Tous (1820-1892) *Pastora*.

Filla de Bartomeu i de Catalina. Era casada amb Gabriel Miralles Gomila (n. 1803c) i estaven domiciliats, el 1879, al carrer de Palma núm. 31. Maria i Gabriel varen tenir sis fills: 1) Gabriel Miralles Vic (n. 1846c), casat amb Joana Maria Pocoví Ballester (n. 1848c), domiciliats, el 1879, al carrer de Palma núm. 63. Els cinc fills del matrimoni han portat el malnom *Cotxer*. 2) Bartomeu Miralles Vic (1843-1885), casat amb Jerònia Jordà Gomila (1843-1922). Estaven domiciliats, el 1879, al carrer Cedrón (de sa Trona) núm. 46. 3) Joan Miralles Vic (n. c. 1849) *Pastor*, casat amb Margalida Roca Pocoví (n. 1852c) *Roqueta*, domiciliats, el 1889, al carrer de ses Tres Creus núm. 7. Els tres fills han portat el malnom *Pastor* i *Llebre*. 4) Sebastiana Miralles Vic (n. 1852c). 5) Rafel Miralles Vic (n. 1854c). 6) Margalida Miralles Vic (n. 1857c) *Pastora*, casada

Jaume II, cantonada amb el carrer d'en Vanrell, tenia la portassa en aquest carrer, de fort pendent. Aquest sector del carrer, encara ara és conegut popularment com sa Costa de Cas Senaller. Estaven domiciliats el 1945 al carrer San Fernando (Jaume II) núm. 1.

amb Miquel Mayol Gomila (n. 1840c) *Xiu*, peó municipal, estaven domiciliats, el 1924, al carrer de Sant Antoni núm. 25. Varen tenir set fills i tots ells foren coneguts amb el malnom *Xiu*.

2. Gabriel Vic Tous (1822-1886) *Pastor o Rua*

Fill de Bartomeu i de Catalina. Els béns de Gabriel Vic de na *Rua* estan registrats amb el núm. 1084 a l'Amillament de l'any 1863 i consistien amb quatre peces de terra, les quals sumaven 1 quarterada i 94 destres d'extensió. També era propietari d'1 casa al carrer Nou núm. 2. Matrimonià amb Catalina Aina Manera Miralles (n. 1819c) *Rua* i estaven domiciliats, el 1879, al carrer Nou núm. 2. Gabriel i Joana Aina varen tenir dos fills:

2. 1. Catalina Vic Manera (1845-1935) *Rua*

Filla de Gabriel i de Joana Aina. Era casada amb Antoni Mas Mayol (1845-1920) i estaven domiciliats, el 1889, al carrer de Ramon Llull núm. 10. Catalina i Antoni varen tenir tres fills: 1) Joana Maria Mas Vic (1875-1955) *Rua*, casada amb Gabriel Garau Gomila (1886-1974) *Llull*. 2) Joana Aina Mas Vic (1878-1955) *Rua*, casada amb Antoni Garcies Pocoví (1876-1938) *Seldadet*, picapedrer d'ofici. Els cinc fills del matrimoni han portat el malnom *Seldadet*. 3) Catalina Mas Vic (n. 1889c).

2. 2. Bartomeu Vic Manera (1845-1903) *Rua*

Fill de Gabriel i de Joana Aina. Era casat amb Isabel Maria Cerdà Vaquer (1848-1923) i estaven domiciliats, el 1889, al carrer Nou núm. 2. Bartomeu i Isabel varen tenir cinc fills: 1) Gabriel Vic Cerdà (1875-1954) *Rua*, barber d'ofici, casat amb Joana Verger Cerdà (1875-1958) *Mascarona*. 2) Miquel Vic Cerdà (n. 1880c) *Rua*, casat amb Antònia Manera Gallard (n. 1875c). 3) Joana Aina Vic Cerdà (n. 1875c). 4) Bartomeu Vic Cerdà (1881-1970) *Rua*, barber d'ofici, casat amb Manuela Mas Sastre (1882-1952) natural de la Inclusa, el seu nom de pila, inusual a la vila, propicià que alguns dels seus fills fossin coneguts amb el malnom «Manuel». 5) Rafel Vic Cerdà (n. 1884c). 6) Monserrat Vic Cerdà (n. 1888c). 7) Pere Vic Cerdà (n. ?). 8) Joan Vic Cerdà (n. ?).

Referències bibliogràfiques

- ARBONA, Onofre (Coord.) (2001). *Montuïrers que han deixat petjada*. Montuïri: Revista Bona Pau.
- ARBONA, Onofre (2001). «Pere Josep Aloy Miralles "Serena"». A: *Montuïrers que han deixat petjada*, p. 62-63. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2001). «Maria Aloy Miralles "Serena"». A: *Montuïrers que han deixat petjada*, p. 76-77. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2001). «Jaume Alcover Noguera "de Son Comelles"». A: *Montuïrers que han deixat petjada*, p. 151-152. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2001). «Gabriel Jordà Mateu "Jordà"». A: *Montuïrers que han deixat petjada*, p. 194-195. Montuïri: Revista Bona Pau.

- CANUTO BAUÇÀ, Francesc (2003). «Els Oliver dels Calderers, una nissaga d'arrendadors (segles XVIII-XX)». A: *La família Oliver dels Calderers*. Monografies santjoaneres, 15. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines, p. 27-59.
- (2011). «Un ferrer del segle XIX. Inventari dels béns d'Antoni Garau Mayol». A: *Bona Pau*, núm. 700, p. 24-26. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2013). «Sobre el malnom Porreres». A: *Bona Pau*, núm. 719, p. 32-34. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2013). «Sobre l'origen del llinatge Aloy». A: *Bona Pau*, núm. 722, p. 30-36. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2013). «El carrer de s'Alcoraier (s. XIX). La família Martorell». A: *Bona Pau*, núm. 728, p. 24-28. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2013). «La família Camps de Son Brondo. Una nissaga d'arrendataris (I)». A: *Bona Pau*, núm. 730, p. 32-35.
- (2014). «La família Camps de Son Brondo (Sant Joan) (i II)». A: *Bona Pau*, núm. 731, p. 32-34. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2015). «Un testament del segle XIX. Jaume Noguera Coll (1810-1864), arrendador de la possessió de Son Gual». A: *Mel i Sucre*, núm. 426, p. 22-25. Sant Joan: Obra Cultural de Sant Joan.
- (2016). «Topònims de Montuïri portadors del llinatge Alomar». A: *Montuïri: Patrimoni i festes. II jornades d'estudis locals*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri. P. 199-245.
- (2018). «La família Rafela (s. XVIII-XX)». A: *Bona Pau*, núm. 787, p. 28-30. Montuïri: Revista Bona Pau.
- (2019). «La família Cerdà i el Puig de Sant Miquel (s. XVIII-XIX)». A: *Bona Pau*, núm. 792, p. 28-32. Montuïri: Revista Bona Pau.
- CORTÈS, Santiago (1999). «Cronicó de l'església de Llorito dels anys 1860-1960 a partir del Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca». A: *Lloret de Vistalegre. Terceres jornades d'estudis locals*. Mancomunitat Pla de Mallorca.
- GINARD, Antoni; RAMIS, Andreu (2009). «Família i territori. Els Munar del Pujol». A: *Miscel·lània homenatge a Josep Estelrich i Costa*. Monografies santjoaneres, 20. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines, p. 261-314.
- MARIMON, Antoni; MAYOL, Gabriel (2010). «Política i Eleccions a Montuïri sota la Restauració (1874-1923)». A: *Montuïri terres i gent. I jornades d'estudis locals*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri.
- MAS, Guillem; MATEU, Antoni (2001). *La Guerra Civil a Montuïri*. Palma: Documenta Balear.
- MAS, Guillem (2011). «Bernat Ribas Miralles. Memòries d'un secretari (1933-1945)». A: *Quaderns montuïrers*, núm. 15. Montuïri: Bona Pau.
- MAYOL, Gabriel (2010). «El Trienni Constitucional a l'Ajuntament de Montuïri (1820-1823)». A: *Montuïri terres i gent. I Jornades d'estudis locals*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri, p. 219-227.
- MIRALLES, Joan (1977). *Els carrers de Montuïri*. Ciutat de Mallorca.
- (1995). *Un poble, un temps*. Palma: Miquel Font Editor, 2a edició.
- MOREY TOUS, Antònia (2015). *L'ofici dels "bons conductors." Els amos de possessió a Mallorca (Segles XVIII-XIX)*. Miriade de lletres, 5. Palma: J. J. de Olañeta, editor.
- OLIVER OLIVER, Jaume (2001). «Bàrbara Maria Alcover Noguera "de Son Comelles"». A: *Montuïrers que han deixat petjada*, p. 124-125. Montuïri: Revista Bona Pau.
- VERGER, Catalina (2001). *Montuïri. Passatges d'història. s. XIII-XIX*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri.
- VIBOT, Tomàs (2016). *La possessió mallorquina. Arquitectura, explotació i quotidianitat*. Col·lecció els Fiders núm. 24. Mallorca: El Gall, editor.

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

L'EMIGRACIÓ PENINSULAR A MONTUÏRI A LES DÈCADES DELS 50 I DELS 60

GUILLEM MAS MIRALLES

CATALINA ESCALAS TOUS

Mallorca fou terra d'emigració durant bona part del primer terç del segle XX. Famílies completes o fills amb perspectives de futur poc afalagadores escolliren, o es veren forçats a fer-ho, la via de l'èxode. Alguns restaren per a sempre a aquells països d'acollida i d'altres retornaren amb més o manco fortuna.

A partir dels anys cinquanta es revertí completament el procés, passàrem de ser una terra que produïa emigrants a ser lloc d'arribada per nous benvinguts procedents especialment de la Península. La culpa d'aquesta inversió la tenia l'aparició d'un nou fenomen, el turisme de masses, «la indústria dels forasters», tal com la qualificava el felanitxer Bartomeu Amengual a començament del segle passat. L'arribada de turistes procedents de països europeus comportà la necessitat d'una mà d'obra que no podia ser coberta tan sols per la població de Mallorca. Des de zones deprimides econòmicament com eren aleshores Andalusia o Múrcia començaren a arribar a Mallorca i també a Montuïri famílies senceres per treballar al turisme o a indústries paral·leles com és la construcció.

La comunicació que presentam té com a finalitat explicar com fou aquesta migració contínua pel que fa a una sèrie d'aspectes, el quantitatiu, l'econòmic i especialment el social. Volem tractar de reflectir el que representà per a aquella gent arribar a un poble com Montuïri, on la totalitat de la població parlava aleshores una llengua distinta a la seva i amb una idiosincràsia completament diferent. Tractarem també d'explicar com va ser la integració en aquesta nova societat.

L'origen

Els primers vinguts com a grups familiars d'immigrants procedien de la província de Múrcia, i en concret de la zona compresa entre els municipis de Caravaca de la Cruz i Mula o als voltants d'aquestes ciutats. Molts d'ells, a causa del seu lligam familiar a tasques agràries són nadius de llogarets (*pedanías*) pertanyents a aquests termes municipals com Coy, La Paca, Bulla o Barranda de Caravaca, encara que trobam algunes excepcions que tenen el seu origen a municipis més grans com Lorca o Moratalla. La primera persona d'aquest col·lectiu que vàrem poder destriar fou Ramos López Teruel «madò Ramos», que ja ens apareix al padró municipal de l'any 1950 casada amb un montuïrer, Gabriel Serra Bauzá «Vedell» i amb dos fills del seu matrimoni, Josep i Julio.

Cal afegir dues noves regions a la de Múrcia: són les de la província d'Albacete, i, en concret, el poble de Fuentealbilla, i Granada, i d'aquesta darrera cal fer esment en especial del poble de Galera.

Un altre aspecte a reflectir és que quasi totes les persones que hem entrevistat vingueren entre finals dels anys quaranta i principis dels anys seixanta (1945, 1948, 1953, 1958-1961, 1962), i que el transport que utilitzaren per desplaçar-se fou el vaixell.

S'ha de tenir en compte que aquests nouvinguts a Montuïri ho feren per tal de trobar una feina i unes millors condicions de vida. La majoria restà per sempre al municipi on formaren noves famílies i la majoria no tornà als seus llocs de procedència per reemprendre la seva vida allà, tot i que hi hagué alguna excepció.

Altres familiars es dispersaren a diferents indrets de la península, especialment a zones obreres de grans ciutats com Barcelona o Madrid. Era la fugida d'un camp empoïbreït cap a les ciutats industrials on hi havia feina per mantenir-se ells i els seus.

Els motius de la vinguda

Encara que a alguns els feia una certa vergonya explicar la raó de la seva vinguda, els que eren més francs o explícits no dubtaven a expressar que el motiu era la fam, la necessitat. Allà on vivien era palesa la manca de feina i els sous es podien considerar com a ínfims. A la majoria de casos, tot això s'agreujava pel nombre de fills que tenia la família, quasi sempre nombroses, alguns fins i tot comptabilitzaven divuit germans. Unes quantes generacions parentals solien viuen sota la mateixa teulada: padrins, pares, fills, germans, etc. S'ha de tenir present que estaven lligats a grans latifundis, els quals eren propietat d'un nombre reduït de terratinents i, per tant, no hi havia sortides professionals ni alternatives de cap mena, fins i tot alguns que feien d'amicterges en aquestes grans propietats, pagaven el lloguer de l'habitatge amb la seva feina i després s'havien de cercar jornals a fora per surar la família.¹

La forma d'arribada dels grups familiars podem dir que segueix quasi sempre un mateix *modus operandi*. Com si es tractassin d'exploradors o pioners, alguns membres de la família –sempre homes– es desplaçaven prèviament a l'illa per intentar trobar feina i fer una prospecció sobre les condicions del lloc en els aspectes que més els preocupaven, com és aconseguir un treball, uns sous dignes, habitatge i poca cosa més. Feta aquesta prospecció, i si es considerava positiva, cosa que quasi sempre ho era, reclamaven la totalitat de la família perquè es desplaçàs cap a Mallorca. És a dir, el que es coneix com «efecte cridada».

Segons ens expressaren a les entrevistes que hem duit a terme, cal dir que per a la majoria d'ells abandonar el seu lloc d'origen suposava una gran passa, una aposta arriscada a aquella època.

Alguns casos eren realment esgarrifants i prou demostratius de la necessitat en aquells temps, com és el cas d'una vídua que arribà a Palma amb tres infants, dues filles i un fill. Aquest darrer, de tan sols 13 anys, vingué sol i a peu a Montuïri, on aconseguí feina a una possessió de porqueret.

L'escolarització

La formació acadèmica dels nouvinguts es pot qualificar de deficient, atès que la majoria no sabien escriure ni llegir, contràriament als nadius de Montuïri.²

¹ MARTORELL ARBONA, Miquel (2002): «Entrevista a Ramon Robles Cano». A: *Bona Pau*, núm. 598, desembre. Montuïri, p. 10-12.

² De les consultes realitzades als padrons es pot constatar que la majoria de montuïreres i montuïrers ja sabien de lletra.

Les necessitats familiars, especialment a l'arribada, en què fins i tot els infants començaven a treballar, a una edat impròpia, a les possessions, on assolien tasques de porquerets o de missatges als deu anys, allunyaven encara més el col·lectiu de l'ensenyament.

Alguns d'aquests infants acudien a classes nocturnes d'ensenyament, però no així els adults, molts dels quals romangueren analfabets fins a la mort. Cal esmentar que la qüestió empitjorava quan es tractava de la formació de les dones. Al pas del temps l'assumpte s'anà solucionant, quan també es començà a assolir una estabilitat econòmica i un habitatge digne. Llavors sí que els infants començaren a anar a l'escola. S'ha de dir que alguns aprengueren a llegir i a escriure durant el seu servei militar.

El treball

És evident que aquests nouvinguts s'adaptaven a l'oferta de treballs més corrents segons l'època. Com ens deia un d'ells: «Agafàvem tot el que podíem», referent a la feina. A les acaballes dels anys quaranta i començament dels cinquanta, l'activitat professional que demandava més ocupació al poble era, sens cap mena de dubte, l'agricultura; per tant, assoliren tasques de jornalers, missatges i els infants es dedicaven a fer de porquerets a les possessions. Molts d'ells es llogaren durant dècades amb els mateixos amos o els seus successors.

La pròpia evolució econòmica de l'illa canvià la situació professional, especialment dels fills dels immigrants, ja que com molts altres mallorquins començaren a treballar a l'hostaleria i, especialment a Montuïri, a la construcció i a les seves dues vessants: la directa, és a dir de picapedrers, o l'indirecta, com a treballadors a les fàbriques de material de construcció. Tot, és clar, a causa del boom del turisme que aparegué i es consolidà als anys seixanta. Bona part d'ells, en especial els joves, emigraren del poble, com altres montuïrers, per viure a Palma o a zones costaneres.

Pel que fa al tema del sou, només una persona ens parlà sobre la diferència de salari entre un mallorquí i un «foraster», encara que sí sembla que feien de tot d'una les feines més pesades. Pel que fa a les dones, encara que als padrons es constatà la seva feina com a «*sus labores*», també treballaven fora de la llar, algunes com a serventes, o també assumien tasques agrícoles temporals, com segar faves, sequer d'albercocs o feines domèstiques com la neteja, la guarda d'infants o emblanquinar, ja que aleshores la pintura s'usava poc.

El lloc de residència a la vila

Un fet curiós és la concentració dels immigrants als mateixos vials de la població, com és el cas del carrer de la Creu d'en Gegues o el de ses Tres Creus. El motiu creiem que es troba en la poca capacitat econòmica inicial per llogar un habitatge de dimensions regulars, si és que aleshores n'hi havia. Per tant, aquestes petites cases eren la solució inicial i puntual al problema de l'habitatge. Algunes d'elles les cedien els mateixos amos o propietaris i restaven part del sou per pagar el lloguer, encara que les quantitats no eren molt elevades.

No cal dir que la concentració humana dins d'aquests edificis era nombrosa, ja que les famílies també ho eren. Per aquest motiu hem detectat a les entrevistes i també

a les que hem localitzades a la revista *Bona Pau* que les primeres il·lusions o fites dels nouvinguts eren tenir casa pròpia. Això ens condueix a afirmar amb claredat que existia un arrelament, una motivació per romandre per sempre a Montuïri o a Mallorca. Una prova del que deim és que quasi ningú no ens ha dit que enyorava la seva terra d'origen, una terra que havien abandonat per motiu de penalitats i poc futur, per a ells i els seus descendents. Montuïri és ca nostra ens repetien de manera continuada.

El xoc social i/o cultural

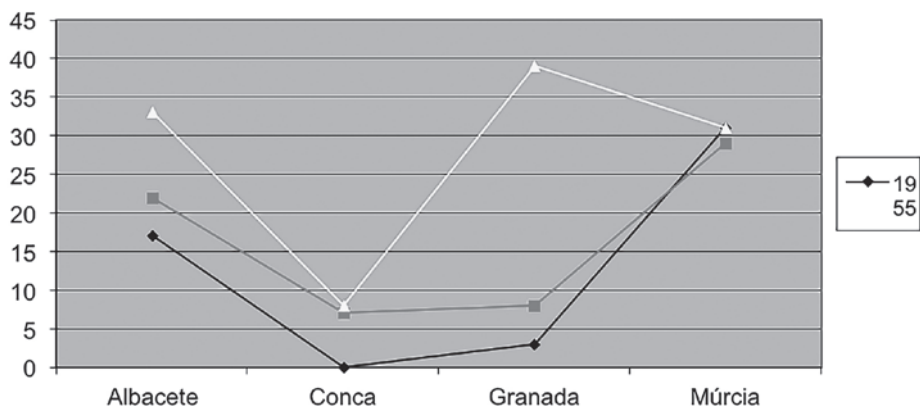
Finalment, caldria comentar el tema de l'idioma: la gran majoria de les persones de major edat procedents de la península van conservar el seu idioma (el castellà); en canvi, els més joves es van esforçar per aprendre el català. En el nostre cas hem entrevistat dues dones que van adoptar el català com la seva llengua i quatre persones que van seguir i segueixen parlant en castellà.

Sobre les formacions de parella, cal dir que la majoria es casaven entre ells als inicis, encara que hi ha excepcions, amb alguns matrimonis mixts entre mallorquins i peninsulars.

A manera de conclusió

Si alguna cosa es fa palesa pel que fa a l'arribada d'aquest col·lectiu és la capacitat d'assimilació dins d'una població quan aquesta és reduïda. Havia el que hi havia, quan varen arribar, i s'esforçaren, alguns voluntàriament, d'altres per motiu que no els quedà més remei, per ser uns més d'aquest col·lectiu; és a dir, una integració que fou ràpida i profitosa per ambdues parts que, a la llarga, es convertia en una sola.

	1955	1960	1965
Albacete	17	22	33
Conca	0	7	8
Granada	3	8	39
Múrcia	31	29	31

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

FORASTERS I ESTRANGERS A MONTUÏRI DES DE 1783 A LA GUERRA CIVIL

JOAN MIRALLES I MONSERRAT
joanporrerenc@gmail.com
Universitat de les Illes Balears

Aquesta comunicació pretén donar a conèixer els forasters i els estrangers a Montuïri (Mallorca) des de 1783 fins a la Guerra Civil que apareixen com a residents a la nostra vila. Entenc aquí *foraster* en el sentit de «no mallorquí» i, per tant, no en el sentit que té a Mallorca de «espanyol de territori històricament castellanoparlant».¹ Per tant, això vol dir que hi incloc també, convencionalment, els catalans, els valencians i també les persones que provenen d'alguna de les illes menors de l'axipèlag de les Balears: Menorca, Eivissa i Formentera. Una persona *estrangera* és, simplement, una persona «no espanyola, d'un altre estat».

La font que he utilitzat per a aquest treball és la dels padrons,² un tipus de documentació que subministra una gran quantitat de dades de tot tipus sobre els habitants d'un municipi. Recordem-ne l'accepció que en dona el DIEC2, s.v. *padró*: «Lista dels habitants d'un municipi, en què figuren llurs noms, llurs edats i altres dades personals».

El municipi de Montuïri disposa d'un dels arxius municipals més importants de Mallorca, per volum i antiguitat de la documentació.³ Sens dubte una de les fonts més útils per a la recerca dels segles XVIII a XXI són els padrons. En tenim des de 1783 fins ara. Algunes observacions a fer:

¹ És sabut que a Mallorca *foraster* sol designar «la persona espanyola que prové de territori castellanoparlant». Normalment els catalans i els valencians són designats amb aquest gentilici. Els menorquins sovint eren designats, simplement, com a «maonesos» i els eivissencs i formenterers eren simplement «eivissencs». D'altra banda, en els pobles de Mallorca *extern* és una persona mallorquina d'una altra vila i un *estranger* és, simplement, una persona d'un altre estat, un «no espanyol». Per contra, a l'època medieval, *extern* podia designar també, almenys a Mallorca, l'accepció que té actualment *extern*.

² Convé no confondre el *cens de població*, que és el resultat d'una operació estadística estatal, amb el *padró municipal* d'habitants, que és un registre administratiu de la població que realitzen els municipis on consten els veïns d'un municipi amb tota una sèrie d'informacions d'ordre divers.

³ El primer cens espanyol de població elaborat seguint les tècniques estadístiques modernes fou el cens del comte de Floridablanca, ministre del rei Carles III, fet entre 1785 i 87, encara que hi ha també el precedent, no tan reeixit, del cens del comte d'Aranda entre 1768 i 1769.

⁴ Arran de la catalogació de l'Arxiu Municipal de Montuïri que es va fer es publicà un petit opuscle: *L'Arxiu Municipal de Montuïri*. Imagen 70. Montuïri 1982, 14 p. Els autors de l'ordenació foren, per ordre d'hores treballades: Joan Miralles Monserrat, Gabriel Gomila Jaume, Guillem Mas, Joana Martorell, Bàrbara Sastre i Joana Maria Fiol. Els treballs duraren des de l'1 de març de 1980 fins al 26 de juny de 1982.

- Tot i que en general és una font fiable hi ha determinats punts en què sempre serà bo verificar la bondat de la informació amb altres fonts, per exemple, els llibres sacramentals o del registre civil, de naixements, matrimonis i defuncions. En aquest sentit hem pogut constatar una i altra vegada una certa laxitud en l'edat de les persones que surten al padró.
- D'altres vegades hem de tenir en compte que no tots els escrivans són iguals. N'hi ha que compleixen diligentment i amb bona lletra però n'hi ha d'altres que deixen moltes dades sense emplenar.
- En principi, quan hem de citar fragments literals, hem respectat la grafia dels escrivans, singularment en el cas dels llinatges i dels prenomes i sobretot en els malnoms. Per contra, fora de les transcripcions literals, en el cas dels prenomes, hem optat per la traducció al català i en el cas dels malnoms n'hem regularitzat també la grafia.
- En general les llistes dels padrons estan en castellà més o menys correcte, dins la línia de les disposicions borbòniques tendents a homogeneïtzar tot l'Estat Espanyol en llengua castellana. No és mester dir que sovint és visible la poca traça lingüística en la llengua imposada per part de determinats escrivans.
- En rigor les dades de filiació geogràfica administrativa sobre l'origen o naturalesa de la persona en qüestió no apareixen de manera sistemàtica fins a finals del segle XIX. Tanmateix, el mateix llinatge de la persona i determinats detalls d'identificació ens poden indicar quin és l'origen de la persona. No és mester dir que en més d'un cas amb l'ajuda d'altres fonts podem constatar l'origen forà de gent que a través dels padrons no se'ns diu d'on provenen o que no sabem per quin motiu no surten al padró, com és el cas dels membres del cos de la guàrdia civil.⁴
- Els noms dels senyors, eclesiàstics o no, apareixen sempre amb el corresponent tractament: *Rdo* (reverend) i/o *Don(a)* o *Sr* (senyor) i *Sra.* (senyora). D'altra banda, és notable la quantitat d'infants explícitament citats com a *hijos de sus padres* o *expósitos* o procedents de la Inclusa.

Segueixen a continuació els padrons municipals des de 1783 fins a 1936 amb una petita descripció i amb les persones d'origen no mallorquí que hi apareixen consignades.

1783

Lista de todos los vecinos. En començar la pàgina 3 llegim: «*Lista echa emprimeros de sepbre. 1783*». El quadern, manuscrit, conté, d'entrada, un índex de carrers

⁴ Aquest és el cas, per exemple, d'algun guàrdia civil com un Fèlix Dasoy Barceló, que ja era a Montuiri el 1884 i que gràcies a la recerca de l'amic i parent Josep Miralles Xamena, podem saber que nasqué a Cambrils, o el cas d'un altre guàrdia civil, Antoni Bellés Manyà, de 1885, que havia nascut a Castelló de la Plana. La primera informació que tenim als padrons de Montuiri sobre els empadronats en el quarter de la guàrdia civil és de 1924, però cal tenir en compte que hi ha un buit de documentació en la sèrie de padrons entre 1906 i 1924.

i denominacions referencials geogràfiques, la major part amb denominació popular no imposada, fins a 55 ítems. Segueix després una llista dels noms dels caps de casa, amb el prenom i llinatge patern i, sovint, amb el malnom i/o algun altre indicador identificatiu, com és ara l'ofici, amb el número general de la casa i del núm. de la casa en el carrer i amb constància de si la casa té bodega o celler o no. El padró conté 477 cases dins el nucli urbà. A continuació, des del núm. 478 fins al 530 (folis 37 al 47), hi ha els noms de les possessions de fora vila amb els caps de casa. No consta qui n'és l'escrivà. No hi ha cap persona que en principi ens pugui fer sospitar un origen no mallorquí.⁵

1805

Listamiento (sic) de los moradores de la villa de Montuiri continuando en 23 bre. de 1805. La llista d'habitants, manuscrita, apareix amb un núm. de classe (de l'1 al 5), el núm. general de la casa i el nom i primer llinatge del cap de casa, sovint amb el malnom sense constància de l'edat. Les persones empadronades són incloses en el corresponent carrer amb una sola numeració correlativa. Hi ha un total de 437 caps de casa. Els senyors de la vila i/o amos de possessió són destacats amb el tractament de *Dn* («Don») o *Sr* («Senyor») i *Honor* i això serà així fins al moment en què el tractament de *Sr*. es donarà indiscriminadament. Com en el cas anterior no és en rigor una llista exhaustiva de tota la població sinó de caps de casa. Els noms de pila encara estan en català. Hi ha una llista dels 11 clergues de la vila. No consta qui n'és l'escrivà. L'únic nom que ens crida l'atenció és el llinatge del rector de la vila, Macià Espinosa, rector de Montuïri des de 1790, que no sabem on nasqué.

1809

Lista del Padron del Vesindario de la Villa de Montuiri del dia 13 enero de 1809. Llista manuscrita dels veïns de Montuïri amb el núm. de la casa i el prenom i primer llinatge i sense que hi consti l'edat. Hi ha poquíssims malnoms. No hi surten els noms dels carrers. Fins al núm. 209 són els noms de les cases o dels caps de casa de la vila de baix i a partir d'aquí comencen els de la vila de dalt, fins a un total de 194. Segueixen els noms de possessions amb els seus habitants fins a un total de 51. És el primer padró amb la relació exhaustiva de tota la població. 20 de gener de 1809. Joan Oliver i Salvà, secretari. No hi surt ningú sospitós de ser de fora, tret del rector ja esmentat.

1811

Padón (sic) de 1811. Estado general de la poblacion de la villa de Montuiri echo por los señores de la Junta de comisión de la mesma villa dia onze de setiembre de 1811. Llista manuscrita en què hi ha constància del núm. de la casa,

⁵ El que pot haver-hi, en algun cas, és qualque persona amb un llinatge no estrictament català, però segurament ja plenament integrada en la societat mallorquina, com pot ser el cas de la Margalida Manera Landívar, que habita a la casa 26. Els Landívar era una família navarresa establerta a Mallorca a mitjan segle XVII (GEM, s.v. Landívar).

prenom i primer llinatge, estat civil i edat. No hi ha noms de carrers ni malnoms. Al final segueixen els noms de possessions i de cases de camp. Hi ha 417 cases dins el nucli urbà i amb les cases de fora vila són 460 cases. 11 de setembre de 1811. Bernat Manera, secretari interí.

A part del rector ja esmentat, Macià Espinosa, veim que a la casa núm. 413, vivia una parella d'italians, **D. Luis Brasaneli**, de 31 anys, i la seva dona, **Dna. Magdalena Atrani**, de 25 anys.⁶

1815

Padron genl. en 26 Febr. de 1815. Llista manuscrita, segurament incompleta, en format de qüern amb el núm. de casa, el nom (prenom i primer llinatge) i l'edat de la persona. No hi ha malnoms ni noms de carrers. Al final hi ha els noms de les persones que habiten a fora vila però no s'especifiquen els llocs. La llista es divideix en dues, la primera arriba a les 151 cases i la segona a les 81. En una relació de 1817 consta que la població de Montuiri era de 1618 habitants. No consta qui n'és l'escrivà. No hi ha cap sospitós de ser de fora. El rector segueix sent Macià Espinosa.

1818

Año de 1818. Padron que comprende las Almas de esta villa de Montuiri, formado por el Ayuntamiento de la misma villa aregladamente á la RI. Ordenansa de remplazo del exercito del año de 1800. Montuiri 17 mayo de 1818. Llista manuscrita amb el número de la casa, el nom de la persona (prenom i primer llinatge), l'estat i l'edat. No hi ha malnoms ni noms de carrers. Segueixen els noms de possessions i cases de camp amb els seus habitants. Hi ha 424 cases en el nucli urbà i 469, si es compten les de la part forana. Total d'ànimes: 1802. Al final del padró hi ha un cens detallat de persones i d'animals, datat el 24 de novembre de 1817, que diu que Montuiri tenia aleshores 1618 habitants. 23 de maig de 1818. Bernat Manera, secretari. A la casa 99 segueix vivint Macià Espinosa, de 75 anys. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1820

Montuiri. Padron. Año 1820. Padron que compone todo el vicindario de la villa Montuiri, formado por el Ayuntamiento de la misma villa aregladamente á la RI. Ordenansa de remplazo del exercito del año de 1800. Montuiri 1º de marzo de 1820. Llista manuscrita amb el número de la casa, el nom de la persona, l'estat i l'edat. No hi ha malnoms ni noms de carrers. Hi ha 421 cases en el nucli urbà. Segueix després la llista de les possessions i de les cases de camp amb els seus

⁶ *Brasaneli* és un llinatge italià i *Atrani* és el nom d'un poblet. Brasaneli és el nom d'un famós arquitecte, pintor i escultor italià, Josep Brasaneli, nat a Milà (1659-1728). Atrani és el nom d'una petita localitat italiana devora Salerno. Té de singular ser el segon poble més petit d'Itàlia (0'20 km2.) i un dels més bells de la contrada de la costa italiana al sud de Roma. No sabem per quin motiu aquesta parella vingué a Montuiri, però recordem que el 1811 encara durava la Guerra de la Independència, dita també Guerra del Francès (1808-14), cosa que va implicar un tragí gran de gent cap a Mallorca.

habitants amb un total de 458 cases. 12 de març de 1820, Bernat Manera, secretari. El rector Macià Espinosa ja no hi és. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1821

Año de 1821. Padron del año de 1821. Padron que comprende todo el vecindario de la villa de Montuiri formado por el Ayuntamiento constitol. de la misma a fin de adquirir berdaderamente de quantas almas se compone este pueblo y su distrito y luego estas cuantos vecinos componian con el motivo de dar cumplimiento. Á la circular de 12 del que rige. Montuiri 23 abril de 1821. Llista manuscrita amb el núm. de la casa, el nom de la persona, l'estat i l'edat. Hi ha algun malnom i no hi ha noms de carrers. Hi ha 429 cases en el nucli urbà. Segueixen després els noms de possessions i cases de camp amb els seus habitants fins a un total de 475 cases. Hi ha un total de 1638 persones. No hi ha signatura final, però sabem que en aquells anys l'escrivà era Bernat Manera. Sembla que no hi ha ningú que no sigui del país.

1824

1. Padron 1824. Padron que comprende el vicindario de la villa de Montuiri una de las del Reyno de Mallorca, formado por el Ayuntamiento de la misma segun circular del M. I. Sr. Intendente con fecha de 31 mayo ultimo y arregladamente á lo que previene la real ordenanza de reemplazos de 1800 desde el articulo 1º al 9º ynclusive. Montuiri 11 julio de 1824. Llista manuscrita que comprèn el número de la casa, el nom de la persona, l'estat i l'edat. Hi ha qualque malnom i no hi ha noms de carrers. Al final hi ha la relació d'habitants a fora vila amb els noms dels llocs. Hi ha 412 cases en el nucli urbà i 457, si es compten les de fora vila. 11 de juliol de 1824. Bernat Manera, secretari.

2. A part d'aquest padró es conserva un *padró general* d'aquest any en cinc aplecs diferents que es correspondran d'ara endavant amb les 5 *manzanas*, amb els epígrafs impresos, titulat: *Pueblo de Montuiri (Padron General) año de 1824* i amb informació sobre *Cuartel, Barrio, Calle de, Núm., Cuarto i Manzana*. A més, a sota, hi ha, imprès: *Nombres, Edad, Estado, Naturaleza, Destino u ocupación i Tiempo de residencia*. És la primera vegada en què el padró dona informació sobre l'origen o naturalesa, l'ofici i el temps de residència. Malauradament no tornarem a trobar informació sobre l'origen del veí fins al padró de 1892. La *manzana* 5 inclou els noms de les possessions i cases de fora vila. No sabem qui n'és l'escrivà però sabem que en aquesta època l'escrivà solia ser el secretari Bernat Manera.

En la *manzana* 1, al carrer de can Tevet, núm. 141, en una rectificació datada el gener de 1827 i ratificada el març de 1831, al núm. 141, trobam una **Catalina Manera**, casada, de 30 anys, nascuda a Barcelona, que fa 28 anys que resideix a Montuiri, amb el seu home, un jornaler de Randa, Bartomeu Gacias, de 31 anys, que fa 5 anys que és a Montuiri, i els menors: Francisca Garcias, de 4 anys, Honorat Gacias, d'1 any i Maria Aina Gacias de 2 anys, tots ells nascuts a Montuiri.

A la *manzana* 5, a la possessió de Son Toni Coll, trobam, al núm. 43, D. **Josep Font**, de 51 anys, casat, arrendador, que prové d'Oran⁷ i que fa dos anys que és a Montuïri i la seva dona, Joana Aina Carrió, de 40 anys, de Palma, que fa 3 anys que és a Montuïri.

1826 (?)

Padró incomplet sense títol, probablement de 1826, any envant o any enrere. No apareix cap data ni tampoc el nom de l'escrivà, però sembla lletra del secretari Bernat Manera. Es tracta d'una llista incompleta, manuscrita, amb els següents epígrafs manuscrits: *Casas, Nombres, Edad, Estado, Naturalesa, Destino u ocupación* i *Tiempo de residencia*. Hi apareixen els següents carrers: *Carrer d'en Vanrell, Carrer d'en Trobat, Carrer de la Clasta, Carrer Major, Carrer de la Penúria, Carrer de la Pujada, Carrer d'en Rei, Carrer del Paller, Carrer de Cedron, Carrer de la Rosa, Carrer del Puig, Carrer de la Parra, Carrer de la Carnisseria, Carrer de Son Manera*. Està dividit en dues parts, cada una amb numeració pròpia. La primera conté 80 cases i la segona, a partir del carrer d'en Rei, fins a 109 cases. Cap referència explícita a gent de fora.

1830

Montuiri. Padron que comprende el vizindario de la villa de Montuiri año de 1830. Llista manuscrita que inclou els següents epígrafs, tots ells escrits a mà: *Manzana, Número de las casas, Vecinos incluso los eclesiásticos y viudas, Almas que lo componen, Alistados, Exentos, Útiles para la quinta, Quintos, Eclesiasticos*. La vila apareix dividida, en cinc *manzanas*, cada una amb numeració pròpia. Pràcticament no hi ha malnoms i encara no hi ha menció dels carrers. La *manzana* 5 es refereix a fora vila i comprèn els noms dels llocs amb els respectius habitants. Montuïri tenia 2030 habitants. 7 de maig de 1830. Bernat Manera, secretari. No veim cap referència explícita que apunti a origen de fora Mallorca.

1831

Resumen del padron de este año con especificacion del aumento y sus bajas. Llista manuscrita amb idèntics epígrafs que l'any anterior amb les altes i les baixes classificades per *manzanas*. La 5a *manzana* inclou els noms de lloc. Datat el 30 de setembre de 1831. Bernat Manera, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1833

Año de 1833. Copia del Padron que comprende el vecindario de la villa de Montuiri año 1833. Llista manuscrita amb els mateixos epígrafs esmentats de l'any anterior. El nom va acompanyat de l'estat civil i de l'edat com en els anys posteriors. No hi ha carrers ni malnoms. La vila està organitzada, com de costum, en 5 *manza-*

⁷ La ciutat d'Orà, al nord-oest d'Algèria, passà per diferents dominis polítics. El 1824, es trobava sota la sobirania otomana des de l'any 1792 i no s'acabaria fins a 1831 en què fou conquistada pels francesos. La sobirania espanyola havia durat des de 1732 fins a 1792.

nas, la darrera de les quals és fora vila. Cada una d'elles té numeració pròpia. La cinquena *manzana* comprèn les possessions i cases habitades amb els corresponents veïns. Hi ha un total de 2005 habitants. 16 de juny de 1833. Bernat Manera, secretari. Cap referència explícita a gent de fora de l'illa.

1834

Año de 1834. Copia del padron que corresponde el vicindario de la villa de Montuiri. Llista manuscrita amb la mateixa estructura de l'any anterior. No hi ha constància de carrers ni de malnoms. Cada *manzana* té numeració pròpia. La cinquena *manzana* inclou també els noms de les possessions i de cases de fora vila. Hi ha un total de 2014 habitants. 15 de maig de 1834. Bernat Manera, secretari.

Cap referència a gent de fora l'illa. Només en la casa núm. 33 de la *manzana* 1 viu un tal Eugenio Xanxes, que potser és foraster, viudo, de 28 amb els fills: Josep de 5 anys i Maria de 2 anys.

1835

Año de 1835. Padron. Copia del padron que comprende el vicindario de la villa de Montuiri. Llista manuscrita amb la mateixa estructura que els anys anteriors. Tampoc no hi ha constància de malnoms ni de carrers. Cada una de les *manzanas* té numeració pròpia. La 5a *manzana* es refereix, com de costum, a fora vila i s'hi consignen els llocs i les persones que els habiten. Montuïri té 2014 habitants. 13 d'abril de 1835. Bernat Manera, secretari. Cap sospitós de ser de fora Mallorca.

1836

Año de 1836. Padron general que comprende el vicindario de la villa de Montuiri. Llista amb la mateixa estructura dels anys anteriors, però els epígrafs estan impresos. Hi ha un segell imprès dedicat a la reina Isabel II. No hi ha carrers ni malnoms. Cada *manzana* té numeració pròpia. La 5a *manzana* es refereix a fora vila. Hi apareixen els llocs i les persones que els habiten. Montuïri té 2001 habitants. 28 de desembre de 1836. Bernat Manera, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1837

Año 1837. Lista que comprende el emperdonamiento (sic) de la 1ª mansana. Llista manuscrita, incompleta, d'empadronats de 16 cases de la primera *manzana*, amb constància de l'estat civil de l'habitant i de les bísties i dels carros que té cada casa. No hi ha cap data final ni cap signatura, però sembla que és lletra del secretari Bernat Manera. Cap referència explícita a gent de fora de l'illa.

1840

Año de 1840. Padron. Padron general que comprende el vicindario de esta villa de Montuiri. Llista amb alguns epígrafs impresos amb alguns canvis: *Manzanas, Núm. de la casa, Vecinos, incluso los eclesiasticos y viudas, Almas que componen,*

Alistados, Exentos, Útiles para la quinta, Quintos i Eclesiásticos. No hi ha carrers ni malnoms. Cada nom va acompanyat de l'estat civil i de l'edat. Hi ha, com de costum, 5 *manzanas*, cada una amb numeració pròpia, la darrera de les quals és de fora vila amb els noms dels llocs i les persones que els habiten. Hi ha 1770 persones en el nucli urbà i amb la gent que viu a fora vila hi ha un total de 2016 habitants. 15 de març de 1840. Bernat Manera, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1841

1. Montuiri. Estrato del catastro de 1841. Libro que comprende los nombres y líquidos del catastro de cada contribuyente el que sirve para la formacion y repartos de las contribuciones y sus cadenos (sic) cobratorios en el año de 1841. Llista manuscrita de contribuents per ordre alfabètic de prenomns estructurat de la següent forma: *Folios, Nombres, Líquidos*. El nom comprèn el nom de pila, el llinatge i, sovint, el malnom i/o la filiació patronímica. Hi ha, destriats, els *Contribuyentes forenses o Forasteros contribuyentes o Contribuyentes foresteros*. Sembla que és lletra del secretari Bernat Manera. No hi ha cap contribuent de fora Mallorca.

1842

Año de 1842. Padron general que comprende el vicindario de esta villa de Montuiri. Els epígrafs, impresos, s'han reduït: *Nombres, Edad, Estado, Destino ú ocupacion*. Hi ha també el núm. de la casa encara que no consti com a epígraf propi. La vila segueix dividida en 5 *manzanas*, cada una amb numeració pròpia, i la darrera, referida a fora vila, amb els corresponents llocs i persones que els habiten. No hi apareixen carrers i hi ha pocs malnoms. Montuiri té ara 2041 habitants. 17 de febrer de 1842. Bernat Manera, secretari. Cap referència a gent de fora Mallorca.

1845

Año de 1845. Padron. Padron general que comprende el vicindario de esta villa de Montuiri. Llista manuscrita amb epígrafs impresos amb la mateixa estructura de l'any anterior: *Nom, edat, estat i ocupació*. No hi ha carrers ni malnoms. L'escrivà només consigna l'ocupació en les primeres pàgines, però després deixa en blanc la casella. Com de costum les cases de les diverses *manzanas* tenen numeració pròpia. La *manzana* 5, de fora vila i conté els noms de lloc i els noms de les persones. Montuiri aquest any té 2019 habitants. 23 de febrer de 1845. No consta explícitament el nom de l'escrivà, però en aquesta època encara actuava Bernat Manera. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1846

Año de 1846. Padron. Padron general que comprende el vicindario de esta villa de Montuiri. La mateixa estructura anterior amb els epígrafs impresos. A pesar que hi ha les caselles d'estat i d'ocupació, l'escrivà no ha emplenat aquests epígrafs. Només hi ha el número de *manzana*, el núm. de casa, el nom de la persona i l'edat. Tampoc no hi ha carrers ni malnoms. Les cases de les diferents *manzanas* tenen,

com de costum, numeració pròpia. La *manzana* 5 s'ocupa, com de costum, de fora vila i hi són consignats els noms de lloc i dels habitants. Montuïri té 2014 habitants. 15 de febrer de 1846. No consta el nom de l'escrivà, però sembla que la lletra ja no és la de Bernat Manera. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1847

Padron general que comprende el vicindario de esta villa de Montuiri. Año de 1847. La mateixa estructura anterior amb els epígrafs impresos. L'escrivà no emplena les dues darreres caselles, referides a l'estat civil i l'ocupació. Tampoc hi ha noms de carrers ni malnoms. Hi ha, com de costum, cinc *manzanas*, cada una amb numeració pròpia de les cases, la darrera, referida a fora vila, amb constància dels noms de lloc i dels habitants. Montuïri té ara 2030 habitants. 3 de febrer de 1847. No sabem qui és el nou escrivà. Cap referència explícita a gent de fora de l'illa de Mallorca.

1848

Padron general que comprende el vecindario de esta villa de Montuiri año de 1848. La mateixa estructura anterior. Estat i ocupació sense emplenar i sense carrers ni malnoms. Les 5 *manzanas* tenen numeració pròpia de les cases. La 5a *manzana* es refereix, com de costum, a fora vila, on surten els noms de lloc i habitants corresponents. Montuïri té 2055 habitants. 6 de febrer de 1848. No hi consta el nom de l'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora de l'illa.

1849

Padron general que comprende el vecindario de esta villa de Montuiri año de 1849. Llista totalment manuscrita amb la mateixa estructura anterior, però l'escrivà no emplena l'estat ni l'ocupació, només inclou el núm. de la casa a cada *manzana*, el nom de la persona i l'edat. Tampoc no hi ha carrers ni malnoms. La *manzana* 5 es refereix a fora vila i conté els noms de lloc i els habitants corresponents. Sense data ni diligència final. Cap referència explícita a gent de fora de l'illa.

1850

Padron general que comprende el vecindario de esta villa para el año 1850. Llista manuscrita amb la mateixa estructura anterior, amb els epígrafs impresos, però sense dades emplenades en les caselles de estat i destí o ocupació. S'afegeix la denominació *barrio* dins la *manzana*, amb numeració pròpia cada *manzana*. La cinquena *manzana*, referida a fora vila, ja no consigna els noms de les possessions i cases de camp sinó solament les persones que les habiten. Cap referència explícita a gent de fora l'illa.

1851

Pueblo de Montuiri. Año de 1851. Padron general que comprende en (sic) vecindario de esta villa correspondiente al año de 1851. Llista totalment manuscrita. La vila es divideix en *manzanas* i *barrios* amb numeració pròpia. Només apa-

reix el núm. de la casa, el nom, sense malnom, i l'edat. Tampoc no hi apareixen els carrers ni tampoc els noms de lloc de fora vila, però sí els seus habitants. Hi ha 528 veïns i 2104 ànimes. 25 de febrer de 1851. Pere Josep Gallard, secretari, amb les sigles precedents: P.A.D.A. Cap referència explícita a gent de fora l'illa.

1852

Padron general del vecindario correspondiente al año 1852. Llista totalment manuscrita. La vila es divideix, com de costum, en 5 *manzanas*, cada una amb numeració pròpia. Apareix només el núm. de *manzana*, el núm. de casa, el nom del veí i l'edat, però no l'estat ni el malnom ni el carrer. La 5a *manzana* es refereix a fora vila i no conté els noms de lloc, però sí els seus habitants. Montuïri té 530 vesins i 2107 ànimes. 16 de febrer de 1852. No hi consta el nom de l'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora l'illa.

1853

Padron general de la poblacion año 1853. Llista totalment manuscrita. La mateixa estructura de l'any anterior: núm. de la *manzana*, núm. de la casa, nom de la persona i edat, sense menció de l'estat civil, ni de carrers ni de malnoms. S'hi afegeix, però, el núm. de barri. Cada *manzana* té numeració pròpia. La *manzana* 5 no conté els noms de lloc de fora vila. Montuïri té 536 veïns i 2105 habitants. 10 febrer de 1853. Pere Josep Gallard, secretari, precedit de les sigles P.A.D.A. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1854

Padron general de la poblacion año 1854. Llista totalment manuscrita. Les mateixes dades de l'any anterior: *manzana*, barri, nom del veí i edat, sense estat civil ni carrers ni malnoms. Les *manzanas* tenen numeració pròpia i la 5a apareix sense els noms de lloc de fora vila. 15 de gener de 1854. No sabem qui n'és l'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1855

Padron general del vesindario del año 1855. Llista totalment manuscrita. Les mateixes dades dels anys anteriors: *manzana*, núm. de la casa, nom del veí, estat i edat. No hi surten ni els carrers ni els malnoms, però sí hi ha moltes anotacions sobre l'estat civil. A la *manzana* 5 no surten els noms de les possessions. 15 gener 1855. P.A.D.A. Jeroni Cloquell, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1856

Padron general del vecindario 1856. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades dels anys anteriors: *manzana*, número, nom i edat. No hi ha la casella de l'estat civil ni malnoms ni carrers. La 5a *manzana* no duu els noms de les possessions, però sí els habitants. 15 gener de 1856. P. A. D A. Jeroni Cloquell, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1857

Padron general del vecindario año 1857. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades dels anys anteriors: *Manzana*, núm. de la casa, nom del veí i l'edat sense menció de l'estat civil, noms de carrers ni malnoms. Totes les *manzanas* tenen numeració pròpia i la 5a no conté els noms de les possessions, però sí els habitants. Sense data ni signatura final. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1858

Padron general del vecindario de este distrito correspondiente al año de 1858. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades d'anys anteriors: *Manzana*, núm. de la casa, nom, edat, i sense menció de carrers ni de malnoms. Pel que fa a l'estat civil, només es fa menció de la condició de viuda i d'algun prevere. La *manzana* 5a no conté noms de lloc, però sí els habitants. 18 de febrer de 1858. P.A. del A, Bernat Garau, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1859

Padron general del vecindario para el año de 1859. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades dels anys anteriors: *manzana*, núm. de la casa, nom i edat, sense menció de l'estat civil (tret del cas de les viudes i dels capellans), ni de malnoms ni de carrers. Les *manzanas*, com de costum, tenen numeració pròpia i la 5a no conté noms de lloc. 6 febrer 1859. P.A. del A, Bernat Garau, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1860

Padron general del vecindario año 1860. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades: *manzana*, núm. de la casa, noms, amb estat (alguna vegada) i edat, sense malnoms ni carrers. Tampoc aquí hi ha constància dels noms de lloc en la *manzana* 5 de fora vila. En la casella de l'edat homes i dones van separats. Montuïri té 2073 habitants. 14 de gener de 1860. P. A. del A. Bernat Garau, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1861

1. Padron del vecindario de 1861. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades: *manzana*, número, noms i dades, sense menció de l'estat civil ni de malnom ni de carrer. Com és lògic cada carrer té la seva pròpia numeració. Segueix l'estructura en cinc *manzanas* i la 5a, de fora vila, no fa menció dels noms de lloc. 15 setembre 1861. Sense signatura d'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

2. Padrón que la Junta municipal del Censo forma de todas las personas que han pernoctado en su distrito la noche del día 25 al 26 de Diciembre, según las Cédulas de inscripcion vecinal repartidas y recogidas. Llista manuscrita però amb els següents epígrafs impresos: *Número de las cédulas, Número de las personas de cada cédula, Nombres y apellidos, Edad, Estado, Profesión, ocupación ó*

posicion social, Saben escribir, Saben leer. Totes les caselles estan emplenades. La vila està dividida en cinc seccions. No hi ha noms de carrers ni de noms de lloc en la 5a secció. Algunes de les persones empadronades duen els dos llinatges separats amb una y. No hi ha malnoms. La taxa d'analfabets hi és altíssima, pràcticament la immensa majoria de la població. El nombre de persones segons la segona casella és de 2108. 28 de març de 1861. Joan Antoni Miralles, secretari interí.

1862

1. Padron del vecindario de 1862. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades, però a la fi s'hi afegeix el nom del carrer: *manzana*, carrer, núm. de la casa, nom (prenom i llinatge, sense malnom) i edat. Tanmateix la *manzana* 5 segueix sense consignar-hi els noms de lloc. 14 desembre 1862. Sense signatura de l'escrivà.

2. (Empadronamiento 1862). Llista totalment manuscrita en format de quèrn, desordenada i segurament incompleta que comença pel carrer *des Pou Nou*, que a més de la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa, el nom i l'edat, inclou també els molins, les bísties i els carros. 14 de desembre de 1862. No consta qui n'és l'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1863

1. Padron que la Junta Municipal del Censo forma de todas las personas que han pernoctado en su distrito la noche del día 25 al 2 de diciembre, según las cédulas de inscripción vecinal repartidas y recogidas. Llista amb aquest títol imprès així com també les caselles següents: *Número de la cédula, Número de las personas de cada cédula, Nombres y apellidos, Edad, Estado, Profesión ocupación ó posicion social, Saben escribir, Saben leer.* La població segueix classificada per *manzanas*. Hi ha persones que comencen a sortir designades amb els dos llinatges adjuntats amb una y. No hi surten carrers ni malnoms. La immensa part de la població és analfabeta, però hi ha una bona partida d'estudiants i ja hi ha molts petits propietaris. La *manzana* 5 segueix sense noms de lloc. 30 de desembre de 1863. Joan Ignasi March.

2. Empatronamiento (sic) para el año 1863 hecho en día 22 noviembre. Llista desordenada i incompleta manuscrita en forma de quèrn. Inclou dades només de la *manzana* 2. Comença per la *plaza Nova* i inclou, a mà, el nom del carrer, el núm. de la casa, el nom i l'estat i l'edat de la persona. Inclou els carrers i informació sobre les bísties i els carros que tenen a cada casa. No hi consta l'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora de Mallorca.

1867

1. Padron del vecindario del año 1867. Llista totalment manuscrita formada el 27 de gener de 1867. Inclou la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa, el nom (amb el llinatge patern), sense l'estat ni el malnom, i l'edat. Al final hi ha la *manzana* 5 de fora vila, aquesta vegada amb els noms de lloc. Montuïri té 540 veïns i 2127 habitants. 30 gener 1867. P.A. del A. Miquel Vich secretari interí.

2. Empadronamiento ...1867. Llista totalment manuscrita en format de quèrn que conté informació de la *manzana* 4, amb els noms dels carrers, el núm. de la casa, el nom de la persona i l'edat. Inclou també el bestiar i els carros de cada casa. No hi ha constància de qui en va ser l'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1868

Padron del vecindario del año 1868. Llista totalment manuscrita, amb les dades normals: *manzana*, el nom del carrer, el núm. de la casa, el nom de la persona i l'edat. La *manzana* 5 pertany a fora vila i surten també els noms de lloc. No inclou malnoms ni tampoc l'estat. Montuïri té 528 vesins i 2100 ànimes. 30 gener de 1868. Miquel Vich, secretari interí. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1869

Padron del vecindario del año 1869. Llista totalment manuscrita formada el 27 de gener de 1869 amb les dades de costum: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, el nom de la persona, sense malnom, i l'edat. Hi ha alguna dada sobre l'ocupació. La *manzana* 5 de fora vila inclou els noms de lloc. Manca la signatura final de l'escrivà. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1873

Padrón general de este vecindario formado el 19 enero de 1873. Llista totalment manuscrita amb les dades de sempre: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, el nom de la persona, sense malnom ni estat civil, i l'edat. Inclou també si la casa té bístia i carro. La *manzana* 5 inclou els noms dels llocs. Mateu Sastre, secretari interí. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1875

1. Padrón general formado el día 20 agosto de 1875 con esprecion del estado, clasificacion por edades de todos los vecinos y transeuntes. Llista totalment manuscrita amb les dades acostumades: *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, el nom de la persona, sense malnom ni estat civil i l'edat. La 5a *manzana*, de fora vila, inclou els noms de lloc. 26 d'agost de 1875. Mateu Sastre, secretari interí.

2. Pueblo de Montuiri. Año de 1875. Padron general de este vecindario con espresion de los carruajes y caballerias. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades del padró tot just descrit, però amb l'afegit de si les cases tenen bístia i/o carro. 26 agost de 1875. Mateu Sastre, secretari interí. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1877

Padron general formado el día 1 enero de 1877 de este vecindario en espresion del estado de cada una y clasificacion por edad. Llista totalment manuscrita amb les dades de costum: *manzana*, carrer, el núm. de la casa en el car-

rer, el nom de la persona, sense malnom ni estat civil, i l'edat. També ens indica si la casa té bístia i carro. La *manzana* 5, de fora vila, conté els noms de lloc. 1 gener 1877. Joan Socias, escrivà interí. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1878

Padron general formado el dia 1º de enero de 1878 de este vecindario en expresion del (sic) cada una y clasificacion por edad. Llista totalment manuscrita formada el 26 de febrer de 1878 amb les dades de costum: *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, i, per primera vegada, el nom complet amb els dos llinatges, però no el malnom, i l'edat. La 5a *manzana* inclou les persones de fora vila, però no en consigna els noms de lloc. Montuïri té ara 2584 habitants. 1 de gener de 1878. Joan Socias, secretari interí. Comença a aparèixer al final del padró Miquel Sastre Mut, en el carrer del Príncep, i la seva dona **Cecilia Sánchez**, nascuda en un poblet de Salamanca.⁸

1879

Padron general formado el dia 1º enero de 1879 de este vecindario en expresion de cada una y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades de l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, el nom complet amb els dos llinatges i l'edat, sense malnoms ni l'estat civil. També hi ha constància de les cases que tenen bístia i/o carro. La *manzana* 5 no conté els noms de lloc. 8 gener 1879. En el carrer del Príncep, sense núm., surt Miquel Sastre Mut, de 43 anys i **Cecilia Sánchez y Lucas** de 45 i Maria Concepció Sastre, d'11, segurament filla seva. Tenen un carretó.

1880

Padron general formado el dia 1 enero de 1880 de este vecindario en expresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades de l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa al carrer, nom complet, amb els dos llinatges, però sense el malnom ni l'estat civil, l'edat i la bístia i el carro, si en tenen. La 5a *manzana* conté els habitants de fora vila, sense menció dels noms de lloc. 6 de gener de 1880. Joan Socias, secretari interí. Al Carrer del Príncep, núm. 30, viuen Miquel Sastre Mut, de 44 anys, **Cecilia Sanches i Lucas** de 46 anys i una Maria Concepció de 12. Tenen un carretó.

1881

Padron general formado el dia 1 enero de 1881 de este vecindario con expresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades que l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa

⁸ De vegades l'escrivà escriví Monsarber, etc. Deu tractar-se de la població de Mozárbez, un municipi de la província de Salamanca amb una superfície de 44'85 km² i una població, el 2017, de 493 habitants. El nom, *Mozárbez*, sembla que fa referència a una repoblació medieval de *mozárabes*.

en el carrer, nom complet, amb els dos llinatges, però sense el malnom ni l'estat civil i l'edat. També hi ha constància de si tenen o no bístia i/o carro. La *manzana* 5 no conté noms de lloc. 5 gener de 1881. Joan Socias, secretari interí. **Cecilia Sánchez** i el seu home s'han canviat al núm. 26 del mateix carrer

1882

Padron general formado el dia 1º enero de 1882 de este vecindario con expresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades que l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, nom complet, amb els dos llinatges, però sense el malnom ni l'estat civil i l'edat. També hi ha constància de si la casa té o no bístia i/o carro. La *manzana* 5 no conté noms de lloc. 1 gener de 1882. Joan Socias, secretari. Miquel Sastre Mut i **Cecilia Sánchez** segueixen en el núm. 26.

1883

Padrón general formado el dia primero enero de 1883 de este vecindario con con (sic) expresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades que l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, nom complet, amb els dos llinatges, però sense el malnom ni l'estat civil, i l'edat. També hi ha constància de si la casa té o no bístia i/o carro. La *manzana* 5, per contra, inclou de bell nou els noms dels llocs de fora vila. 5 gener 1883. Joan Socias, secretari. Al carrer del Príncep, al núm. 26, viuen Miquel Sastre Mut, de 46 anys, amb **Cecilia Lucas** 50 i Maria Sastre Sanches de 15. Tenen carretó.

1884

Padrón general formado el dia primero de enero de 1884 de este vecindario con expresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades de l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, nom complet, amb els dos llinatges, però sense el malnom ni l'estat civil, i l'edat. També hi ha constància de si la casa té o no bístia i/o carro. Per contra, la *manzana* 5a, de fora vila, no torna a incloure els noms dels llocs. 2 gener 1884. Joan Socias, secretari. Miquel Sastre Mut i **Cecilia Sánchez** viuen al carrer del Príncep 26, amb la seva filla.

1885

Padrón general formado el dia primero de enero de 1885 de este vecindario en expresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb les mateixes dades de l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. de la casa en el carrer, el nom complet, amb els dos llinatges, però sense el malnom ni l'estat civil, i l'edat. També hi ha la menció de la casa de si té bístia i/o carro. La *manzana* 5, de fora vila, no conté els noms de lloc. 1 de gener de 1885. Joan Socias, secretari. Miquel Sastre Mut i **Cecilia Sánchez Lucas** ocupen ara el núm. 32 del mateix carrer amb la seva filla i un tal Pere Joan Bauzà Servera, de 22 anys.

1886

Padrón general formado el día primero de enero de 1886 de este vecindario con espresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb la major part d'ítems de l'any anterior: la *manzana*, el carrer, hom afegeix ara el núm. general d'ordre de la casa, a més del núm. que ocupa la casa en el carrer, el nom complet, amb els dos llinatges, però sense els malnom ni l'estat civil, i l'edat. També hi ha la dada de si la casa té o no bístia i/o carro. La *manzana* 5, de fora vila, recupera també els noms de lloc. 1 de gener de 1886. Joan Socias, secretari. Miquel Sastre Mut i **Cecilia Sánchez Lucas** viuen encara al mateix 32 del carrer del Príncep amb els mateixos familiars.

1887

Padron general formado el día primero de enero de 1887 de este vecindario con espresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb la major part d'ítems de l'any anterior: la *manzana*, el carrer, també amb el núm. general d'ordre de la casa, a més del núm. que ocupa la casa en el carrer, el nom complet, amb els dos llinatges, però sense els malnom ni l'estat civil, i l'edat. També hi ha la dada de si la casa té o no bístia i/o carro. La *manzana* 5, de fora vila, recupera també els noms de lloc. 1 gener 1887. No hi consta el nom de l'escrivà. En el núm. 32 del carrer del Príncep ara viuen només Miquel Sastre Mut, de 53 anys i **Catalina** (sic) **Sánchez Lucas** de 51.

1888

1. Padrón general formado el día primero de enero de 1888 de este vecindario con espresion de cada uno y clasificacion por edades. Llista totalment manuscrita amb els mateixos ítems de l'any anterior: la *manzana*, el carrer, el núm. general d'ordre de la casa, a més del núm. que ocupa la casa en el carrer, el nom complet, amb els dos llinatges, però sense els malnom ni l'estat civil, i l'edat. També hi ha la dada de si la casa té o no bístia i/o carro. La *manzana* 5, de fora vila, torna a aparèixer sense els noms de lloc. 1 de gener 1888. Joan Socias secretari. Cap referència explícita a gent de fora de Mallorca.

2. Repartimiento individual de la contribución territorial y pecuaria. Año económico de 1888 a 1889. Llista de contribuents per ordre més o menys alfabètic de llinatges, de vegades amb el segon llinatge i d'altres amb el malnom corresponent. La llista conté una sèrie de dades de caire econòmic amb els epígrafs impresos que cal emplenar. La llista distingeix entre contribuents *vecinos y colonos*, *vecinos de otras poblaciones* i *hacendados forasteros*. Hi ha 758 veïns, del 759 al 1389 són veïns d'altres pobles i fins al 1412 són hisendats forasters. 6 juliol 1888. Joan Socias, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1889

Padron de vecindad de 1889 a 1890. Llista amb epígrafs impresos i algunes noves dades a emplenar: *Manzana*, núm. de la casa al carrer, nom del carrer, nom

complet de la persona (sense malnom), edat, estat, professió, contribució (territorial i industrial), residència habitual, classificació com a habitant, carros i carretons, cavalleries majors i cavalleries menors. A remarcar dues dades noves especialment importants per a la identificació de la persona: la professió i la classificació com a habitant (veí i/o domiciliat). La *manzana* 5, de fora vila, no té noms de lloc. 30 de gener de 1890. Bartomeu Ramonell, secretari. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1891

Repartimiento individual de la contribución territorial y pecuaria. Año económico de 1891 a 1892. Llista de contribuents per ordre alfabètic de llinatges, de vegades amb el segon llinatge i d'altres amb el malnom corresponent. La llista conté una sèrie de dades de caire econòmic amb els epígrafs impresos que cal emplenar. La llista distingeix entre contribuents *vecinos y colonos*, *vecinos de otras poblaciones* i *hacendados forasteros*. De l'1 al 804 són veïns, del 805 al 1471 són veïns d'altres poblacions i del 1472 al 1493 són hisendats forasters. 31 de juliol de 1891. Miquel Gomila, secretari interí. Cap referència explícita a gent de fora Mallorca.

1892

1. Padrón general de Montuiri del año 1892. Llista d'habitants amb alguna nova dada impresa a emplenar: Número general d'ordre de la casa, número de la casa en el carrer, nom complet de la persona amb els dos llinatges, però sense el malnom, carrer, edat, data de naixement (dia, mes i any), naturalesa (poble i província), estat, professió, residència habitual, temps de residència en el poble, classificació com a habitant, carros i carretons, cavalleries majors i cavalleries menors. És especialment important que surti el lloc d'origen de l'empadronat a la casella de *naturalesa*. Encara que no hi consti explícitament l'escrivà té en compte les 5 *manzanas* tradicionals. També, deixa d'emplenar al cap de molt poques pàgines la informació sobre les dades exactes de naixement, la professió, la residència habitual i el temps de residència en el poble. La secció de *Despoblado*, equivalent a la *manzana* 5, no conté noms de lloc. Al final del padró hi ha un full amb un *Censo de población* que recull les altes i baixes amb les següents dades: 2731 habitants de dret i 2750 de fet. D'altra banda, hi ha una diligència datada el 2 de febrer de 1892, signada per l'escrivà Miquel Clar, secretari interí, que diu que Montuïri d'acord amb el padró d'aquest any té 678 vesins i 2004 domiciliats amb un total de 2682 persones. 17 de gener de 1892. Miquel Clar, secretari interí.

Al carrer del Príncep, núm. 8, hi ha Miquel Sastre Mut, de 56 anys i **Cecilia Sánchez Lucas** de 59, de Mozárvez (Salamanca). Hi és des de fa 4 anys. En realitat tenim notícia de la presència d'aquesta dona a Montuïri a partir de 1878.

2. Relacion nominal de los que faltan á pagar los consumos de 1892 á 93. Llista manuscrita de noms amb els dos llinatges de les persones que falten a pagar el consum de 1892 a 1893 amb les corresponents adreces i quantitats fins a un total de 52. També hi ha 14 noms de propietaris de fora vila (*Despoblado*). No hi trobam cap referència explícita de gent de fora Mallorca.

1893

Padrón general del año 1893. Llista d'habitants amb noves dades impreses a emplenar: Número general d'ordre de la casa, carrer, número de la casa en el carrer, nom complet de la persona amb els dos llinatges, però sense el malnom, edat, naturalesa (poble i província), estat, professió, residència habitual, temps de residència en el poble, sou anual, lloguer que paga anualment, contribució que satisfà (territorial i industrial), carros que té (majors i menors), cavalleries (majors i menors), classificació com a habitant, sap llegir i escriure o no. Com de costum algunes d'aquestes dades no apareixen emplenades per l'escrivà: les de caire econòmic i les que tenen a veure amb el nivell cultural. La secció de *Despoblado* del final no conté noms de lloc. 23 de febrer de 1893. Joan Manera Mateu secretari interí.

Al carrer Major, núm. 23, apareix, per primera vegada, **Josefa Torre de Flor Tomàs**,⁹ de 27 anys, de Barcelona, casada. Els altres habitants de la casa: Sebastià Garau Bunyola, de 44 anys, ferrer, casat amb Catalina Pocoví Camps, de 39 anys, i la filla, Joana Garau Pocoví, de 2 anys. També, Bernat Garau Rossinyol, de 81 anys, propietari, casat amb Joana Bunyola Mascaró, de 79 anys, i Joan Garau Bunyola, de 47 anys, casat amb la catalana esmentada.

En el carrer del Príncep, al núm. 8, viuen Miquel Sastre Mut, de 56 anys, estanquer, casat amb **Cecilia Sánchez Lucas** de 60, de Mozàrver (sic) (Salamanca).

1894

Padrón general del año de 1894. Llista d'habitants amb algunes modificacions i noves dades impreses a emplenar: Número de la casa en el carrer, el carrer, el nom complet de la persona amb els dos llinatges però sense el malnom, la data de naixement (dia, mes i any), naturalesa (poble i província), estat, professió, residència habitual, temps de residència en el poble, classificació com a habitant, contribució que satisfà (territorial i industrial), sap llegir i escriure o no i observacions. Com de costum algunes d'aquestes dades no apareixen emplenades per l'escrivà: la contribució i les que tenen a veure amb la lectoescriptura. La secció de *Despoblado* del final no conté noms de lloc. 10 de febrer de 1894. Macià Manera Verger, secretari interí.

Al Carrer Major, núm. 23, viuen Joana Bunyola Mascaró, de 80 anys, viuda i Joan Garau Bunyola, espòs de **Josepa Torres Deflod** (sic), de 30 anys, de Barcelona (Catalunya). També: Sebastià Garau Bunyola, ferrer, Catalina Pocoví Camps, de 40 anys i Joana Garau Pocoví, de 3 anys.

Al carrer del Príncep, núm. 8, viuen Miquel Sastre Mut, de 57, estanquer, i **Cecilia Sánchez Lucas**, de 62 anys, de Monsarver (sic) Salamanca.

1898

Padrón general del año de 1898. Llista d'habitants amb algunes dades impreses a emplenar iguals que l'any anterior: Número de la casa en el carrer, el carrer, el nom complet de la persona amb els dos llinatges, però sense el malnom, la data de

⁹ El seu home, Joan Garau Bunyola «de Mianes», va ser batle de Montuiri el 1904, després d'haver emigrat a Cuba. En general l'emigració a Cuba tingué lloc majorment entre els anys 1918 i 1928.

naixement (dia, mes i any), la naturalesa (poble i província), l'estat, la professió, la residència habitual, el temps de residència en el poble, la classificació com a habitant, contribució que satisfà (territorial i industrial), sap llegir i escriure o no i cavalleries (majors i menors) i carruatges (carros i carretons). Encara que no hi consti explícitament l'escrivà té en compte les 5 *manzanes* tradicionals. La secció de *Despoblado* no conté els noms de lloc corresponents. Montuïri té 2786 habitants. 1 de febrer de 1901. Pere J. Pocoví, secretari.

A la plaça Vella, al núm. 6, viuen Joan Garau Buñola, de 52 anys, i la seva dona **Josepa Torres de Flod** (sic), de 34 anys, de Barcelona, i Joana Aina Buñola Masca-ró, de 84, viuda.

Al carrer Ramon Llull, al núm. 6, viuen Catalina Sbert Nicolau, de 60 anys, viuda, nada a Palma, i les filles: **Elvira Zanoguera Sbert**, de 29 anys, nada a Charleston¹⁰ (Estats Units) i **Magdalena Zanoguera Sbert**, de 25 anys, nada a la mateixa ciutat.

Al carrer Alt (Pujol), núm. 2, viuen Catalina Crespi Font, de 52 anys, de sa Pobla, viuda, i els fills: Maria Sastre Crespi, de 20 anys, de sa Pobla, **Gaspar Sastre Crespi**, de 17 anys, fadri, nat a Maó, i Miquel Sastre Crespi, fadri, de sa Pobla, de 28 anys.

Al carrer del Príncep, núm. 22, tenim Miquel Sastre Mut, de 64 anys, i la seva dona **Cecilia Sanches Lucas** de 66 anys, de Salamanca.

1901

Padrón general del año de 1901 formado por su Ayuntamiento con arreglo á la ley municipal y demás disposiciones vigentes. Llista d'habitants amb dades impreses a emplenar iguals que l'any anterior: Número de la casa en el carrer, el carrer, el nom complet de la persona amb els dos llinatges, però sense el malnom, la data de naixement (dia, mes i any), la naturalesa (poble i província), l'estat, la professió, la residència habitual, el temps de residència en el poble, la classificació com a habitant, la contribució que satisfà (territorial i industrial), si sap llegir i escriure o no i les cavalleries (majors i menors) i els carruatges (carros i carretons) que té la casa. La 5a *manzana*, titulada *Despoblado* no conté els noms de lloc. Al final del padró hi ha un cens de població segons els qual Montuïri té 2786 habitants, entre veïns i domiciliats. 1 de febrer de 1901.

A la plaça Nova (Carrer Major) viuen, al núm. 23: Sebastià Garau Bunyola, ferrer, de 52 anys, Catalina Pocoví Camps, de 45 anys, i Joana Garau Pocoví, de 10 anys. Al 23, 2n: Joan Garau Bunyola, de 54 anys, «del comerç», i **Josepa Torres de Flot** (sic) **Tomàs**, de 37 anys, de Barcelona, que fa 11 anys que és a la vila.

En la Travessia de Ramon Llull, al núm. 2: Jaume Bauzà Verger, de 59 anys, casat, jornaler, amb residència habitual a Lluçmajor i la dona, Antònia Pizà Miralles, de 62 anys, de Montuïri, i les filles, Antònia Pizà Bauzà (sic), de 24, de Lluçmajor, Joana Aina Pizà Bauzà (sic), de 19 anys, de Montuïri i **Pereta Pizà Bauzà** (sic), de 22 anys, amb residència habitual a Barcelona.¹¹

¹⁰ Charleston és el nom de la segona ciutat més poblada de l'estat de Carolina del Sud, als EEUU.

¹¹ En el padró anterior de 1898 a la Travessia de Ramon Llull núm. 2 trobam Jaume Bauzà Verger, de 60 anys, la seva dona Antònia Pizà Miralles, de 60 anys i les filles Jerònia Bauzà Pizà, de 27 anys i Joana Bauzà Pizà, de 18 anys.

Al carrer del Príncep, al núm. 1, viuen Gaspar Mas Cerdà, de 42 anys, casat, taverner, sap llegir i escriure, amb na Francisca Verd i Arbona, de 42 anys i els fills: **Josep Mas Verd** de 17 anys, solter, amb residència habitual a República Argentina,¹² **Gaspar Mas Verd**, de 14 anys, fadrí, amb residència habitual a França, Maria Mas Verd, fadrina, de 15, Jerònia Mas Verd, de 12 anys, Francisca Mas Verd, de 10 anys, Mateu Mas Verd, de 7 anys, Joan Mas Verd, d'1 any i Jaume Pocoví Verd, de 50 anys, casat.

Al carrer Nou (des Molinar), al núm. 2, viuen Bartomeu Vich Manera, de 55 anys, casat, jornaler, amb la dona, Isabel Cerdà Vaquer, de 55 anys, i els fills: Gabriel Vich Cerdà, de 27 anys, fadrí, Joana Aina Vich Cerdà, de 24 anys, **Bartomeu Vich Cerdà**, de 20 anys, amb residència habitual a França, Rafel Vich Cerdà, de 15 anys, Pere Vich Cerdà, de 13 anys, Montserrat Vich Cerdà, de 9 anys i Joan Vich Cerdà, de 7 anys.

Al carrer Alt (Pujol), al núm. 2, viuen Catalina Crespí Font, de 55 anys, de sa Pobra, viuda, i **Gaspar Sastre Crespí**, de 20 anys, de Maó.

Al carrer del Calvari, al núm. 3, viuen Bartomeu Garcias Lladó, de 31 anys, casat, militar, sap llegir i escriure, amb **Julia Leon Eitit**,¹³ de 19 anys, nada a Manila (Filipines). Fa dos anys que viu a Montuïri. Tenen una nineta: Aina Garcias Leon, d'1 any.

Al carrer del Príncep, núm. 22, viu, sola, **Cecilia Sánchez Lucas**, de 68 anys, viuda, de Mozárvez (Salamanca), estanquera.

1903

Padrón general del año de 1903. Llista d'habitants amb dades impreses a emplenar pràcticament igual respecte a l'any anterior: Número de la casa en el carrer, el carrer, el nom complet de la persona amb els dos llinatges però sense el malnom, la data de naixement (dia, mes i any), l'edat, la naturalesa (poble i província), l'estat, la professió, la residència habitual, el temps de residència en el poble, la classificació com a habitant, la contribució que satisfà (territorial i industrial), si sap llegir i escriure o no i les cavalleries (majors i menors) i els carruatges (carros i carretons) que té la casa. Les dades del naixement no han estat emplenades. Només hi ha l'edat. La *manzana* 5 no conté els noms dels llocs, com en els anys anteriors. 20 de gener de 1903. Bernat Ribas, secretari.

Al carrer Major, al núm. 23, viuen Sebastià Garau Bunyola, casat, de 54 anys, ferrer, i la seva dona Catalina Pocoví Camps, de 45, i la filla, Joana Garau Pocoví, de 12 anys. Al 23a, viuen Joan Garau Buñola de 56 anys i la seva dona, **Josepa Torres de Flot** (sic) **Tomàs**, de 40 anys, nada a Barcelona.

En el padró de 1903, en la mateixa adreça, trobam Jaume Bauzà Verger, de 64 anys, Antònia Miralles Pizà, de 65 i les filles, Antònia Bauzà Miralles, de 24 anys, Joana Aina Bauzà Miralles, de 22 anys. En el padró de 1906, en la mateixa adreça, viuen Jaume Bauzà Vaquer (sic), de 65 anys, la seva dona Antònia Pizà Miralles, de 69 anys i les filles, Antònia Bauzà Pizà de 27 anys i Joana Bauzà Pizà, de 24 anys. Deduïm, per tant, que deu haver-hi un error en el nom de la dona i de les filles. En conclusió, sembla que l'home devia nòmer Jaume Bauzà Verger, la dona: Antònia Pizà Miralles i les filles: Jerònia Bauzà Pizà, Joana Aina Bauzà Pizà, Antònia Bauzà Pizà i Pereta Bauzà Pizà.

¹² L'emigració a l'Argentina es va fer sobretot entre els anys 1913 i 1917. Els montuïrers anaren prevalentment a Mendoza.

¹³ Julia de Leon Eitit és la dona de Bartomeu Garcias Lladó, més conegut per «Tinent Mosson», nascut el 1869, que participà en la guerra de Filipines on ascendí a tinent. Allà conegué Julia de León, que era la filla del governador de Cavite, quan només tenia 15 anys, en el front de batalla. Es casaren un any després i vengueren a viure a Montuïri. Tingueren quatre fills: n'Aina, en Guillem, na Rosa i na Maria. Bartomeu Garcias va fer feina a l'Ajuntament com a oficial major i després com a secretari. Morí el 1913. Al cap de poc temps la viuda i els fills se'n tornaren a viure a Filipines (Onofre ARBONA i MIRALLES [2001]: *Montuïrers que han deixat petjada*. Montuïri: Bona Pau, p. 114 i 115).

A la Travessia de Ramon Llull, al núm. 2, viuen Jaume Bauzà Verger, de 65 anys, jornaler, i Antònia Miralles Pizà, de 65 amb les dues filles: Antònia Bauzà Miralles, de 24 i Joana Aina Bauzà Miralles, de 22 anys. Ja no hi surt **Pereta Pizà Bauzà**.¹⁴

Al carrer del Príncep viuen, al núm. 27, Gaspar Mas Cerdà, de 43 anys, llaurador, la seva dona Francisca Verd Arbona, de 38 anys, **Josep Mas Verd**, de 19 anys, fadrí, estudiant (cap referència a la residència a l'Argentina), Maria Mas Verd, de 15 anys, Jerònia Mas Verd, de 14 anys, Francisca Mas Verd, de 12 anys, Mateu Mas Verd, de 9 anys i Margalida Mas Verd, d'1 any. Hi falta en **Gaspar**, que devia ser a l'estranger.

Al carrer Nou, núm. 2 (des Molinar), viuen Bartomeu Vich Manera, de 60 anys, i la seva dona, Isabel Cerdà Vaquer, de 60 anys, i els fills: **Bartomeu Vich Cerdà**, de 20 anys, (ja no es fa referència al fet que tenia residència habitual a França), Rafel Vich Cerdà, de 19 anys, Pere Vich Cerdà, de 14 anys, Montserrat Vich Cerdà, de 10 ans i Joan Vich Cerdà, de 4 anys.

Al carrer Alt, núm. 2, viu, sola, Catalina Crespí Gost, de 56 anys, (abans sortia com a Font). Ja no hi ha rastre del seu fill, **Gaspar Sastre Crespí**.

Al carrer Major, núm. 2, viuen ara Bartomeu Garcias Lledó, de 33 anys, militar, la seva dona, **Julia de Leon Ytit**, de 20 anys (no hi consta d'on és) i els seus fills: Aina Garcias de León, de 2 anys i Guillem Garcias de León, d'1 any.

Al carrer del Príncep núm. 18 es perd el rastre de **Cecilia Sánchez Lucas**.

1906

Padrón general del año de 1906. Llista d'habitants amb dades impreses a emplenar iguals que l'any anterior: Número de la casa en el carrer, el carrer, el nom complet de la persona amb els dos llinatges, però sense el malnom, la data de naixement (dia, mes i any), la naturalesa (poble i província), l'estat, la professió, la residència habitual, el temps de residència en el poble, la classificació com a habitant, la contribució que satisfà (territorial i industrial), si sap llegir i escriure o no i les cavalleries (majors i menors) i els carruatges (carros i carretons) que té la casa. La secció 5 de *Despoblado* no consigna els noms de lloc. L'escrivà es limita a posar el núm. de la casa en el carrer, el nom complet de la persona i el carrer, l'edat, l'estat, la professió, si sap llegir o escriure, i les cavalleries i carruatges de la casa, i, encara, amb moltes llacunes. Montuïri té 2812 habitants. 7 de febrer de 1906. No consta qui n'és l'escrivà.

Al carrer Major, núm. 23, viuen Sebastià Garau Buñola, de 59 anys, ferrer, i la seva dona Catalina Pocoví Camps, de 57 anys i la filla, Joana Garau Pocoví, de 15 anys. Al núm. 23a, viuen Joan Garau Buñola, ferrer, i la seva dona, **Josepa Torres de Flot** (sic), de 43 anys, de Barcelona.

Al carrer de la Travessia de Ramon Llull, al núm. 2, viuen Jaume Bauzà Vaquer, de 65 anys, jornaler, la seva dona, Antònia Pizà Miralles, de 69 anys, i les seves filles Antònia Bauzà Pizà i Joana Bauzà Pizà, de 24 anys. No hi ha rastre de **Pereta Pizà Bauzà**.

Al carrer de Baix, al núm. 1, viuen Catalina Fullana Blanc, de 60 anys, viuda, Bartomeu Garcias Lladó, militar retirat, i la seva dona, **Julia de Leon Eitit**, de 25 anys, Anita Garcias de León, de 5 anys, Guillem Garcias de Leon, de 3 anys i Rosa Garcias de Leon, d'1 any.

¹⁴ Vegeu nota 11.

Al carrer del Príncep, núm. 27, viuen Gaspar Mas Cerdà, de 47 anys, Francisca Verd Arbona, de 44 anys, i els seus fills: **Josep Mas Verd**, de 21 anys, Maria Mas Verd, de 19 anys, Jerònia Mas Verd, de 17 anys, Francisca Mas Verd, de 12 anys, Mateu Mas Verd, d'11 anys, i Joan Mas Verd, de 7 anys. No hi ha rastre de **Gaspar**.

Al carrer Nou (des Molinar), al núm. 2, viuen Isabel Cerdà Vaquer, viuda, de 51 anys i els seus fills, Pere Vich Cerdà, de 20 anys, Montserrat Vich Cerdà, de 18 anys i Joan Vich Cerdà, de 9 anys. No hi ha rastre de **Bartomeu Vich Cerdà**.

Al carrer Alt, núm. 2, viu, sola, Catalina Crespí Gost, de 61 anys, viuda, jornalera. No hi ha rastre de **Gaspar Sastre Crespí**.

1924

Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeuntes que se inscribieron en este término el día 1º de diciembre de 1924.

Llista d'habitants amb dades impreses a emplenar. S'amplia la llista d'ítems: Núm. de les fulles i de les persones de cada fulla, carrer o plaça, núm. de la casa en el carrer, nom complet de la persona, sense el malnom, sexe, edat, estat, parentesc amb el cap de família, sap o no llegir i/o escriure?, naturalesa (ajuntament i/o província o nació), nacionalitat dels estrangers, professió, residència legal (província o nació i ajuntament), temps que resideix a la vila, absent o transeünt i classificació veïnal de l'habitant. L'escrivà s'afanya a emplenar totes les caselles. La secció de *Despoblado* no conté els noms de lloc. 20 d'abril de 1925. Pere Sampol, secretari interí.

En el carrer Major, núm. 7, viu **Pau Simeón de la Paz**,¹⁵ de 54 anys, fadrí, de Maó, sabater. Fa 11 anys que viu a Montuïri com a hoste de **Francesc Garcias Masdeu**, de 62 anys, sabater, de Cornudella (Tarragona), casat amb **Teresa Juncosa i Domènech**, de 64 anys, també de Cornudella. Ambdós fa 6 anys que viuen a Montuïri.

Al carrer Major, núm. 32, viu **Josep Maria Llorenç Clariana**,¹⁶ de 40 anys, casat, de Reus (Tarragona) secretari de l'Ajuntament, que fa 6 anys que viu a Montuïri amb la seva dona, **Mercè de Ros Font**, de 33 anys, que és de Barcelona. Tenen un fill de 12 anys: **Antoni Llorenç de Ros**.

Al mateix Carrer Major, núm. 37, viu **Carme Vanrell Rossich**,¹⁷ de 66 anys, viuda, d'Olot, Gerona, fa 7 anys que viu a Montuïri. Viu amb Aina Lliteras Sastre, fadrina de 38 anys, de Porreres.

¹⁵ Pau Simeon de la Paz era de Maó. Durant els anys vint va ser l'encarregat de la fàbrica de sabatilles situada a l'actual Hostal d'en Ferrando. Des de l'any 1923 fins a 1928 va ser batlle de Montuïri. Hi havia al poble un grup de persones que treballaven per a la fàbrica, que durà fins devers l'any 1930. Es feren populars la sabatilles marca *Antillanas*. Morí l'any 1935. (Onofre ARBONA [2001]: *Montuïrers que han deixat petjada*. Montuïri: Bona Pau, p. 119 i 120).

¹⁶ Josep Maria Llorenç Clariana nasqué a Reus el 1884. Va ser advocat, farmacèutic i mestre d'escola. Es casà amb Mercè de Ros. Tingué apotecaria a la nostra vila i després fou secretari de l'Ajuntament de Montuïri des de 1922 fins a 1931 i després en altres indrets. Morí en es Coll d'en Rabassa el 1957. (Onofre Arbona: *Montuïrers que han deixat petjada*. Bona Pau, Montuïri, 2001, p. 160-162). Era germà d'Antoni Llorenç Clariana, l'introductor de la instal·lació elèctrica a Montuïri, el 1914, en la mateixa fàbrica de sabatilles de l'Hostal d'en Ferrando (vegeu també Joan MIRALLES i MONSERRAT [1995]: *Un poble, un temps*, 2a^a ed. Palma: Miquel Font, editor, p. 333).

¹⁷ Carme Vanrell Rossich coneguda com la «senyora de Son Rafel Mas» era tota una institució en el Montuïri del seu temps. Nasqué a Olot. Era la propietària de Son Rafel Mas, un casal antic situat en el centre de Montuïri. Tenia una galera per desplaçar-se i en davallar o pujar de la galera sempre hi havia un estol d'al·lotells pendents de veure-li el turmell. Es diu que és la darrera persona que pagà ploradores en ocasió de la mort de la seva mare. Es casà amb Ferran Quintana.

Al carrer de Palma, núm. 93, viuen Prudència Sastre i Marimon, viuda, de 53 anys, mare de Aina Maria Oliver Sastre, de 33 anys, viuda, Isabel Maria Oliver Sastre, fadrina, de 31 anys, Prudència Oliver Sastre, fadrina, de 24 anys, Antonia Oliver Sastre, fadrina, de 21 anys i les nétes: **Margarita Mateu Oliver**,¹⁸ de 8 anys, **Joan Mateu Oliver**, de 6 anys i **Gabriel Mateu Oliver**, de 5 anys, tots tres nascuts a Rodeo de la Cruz, a Mendoza (Argentina) i que fa 5 anys que han arribat.

Al carrer Vanrell, núm. 2, viuen Miquel Tomàs Tomàs, de 40 anys, sabater de Llucmajor, i la seva dona, **Elvira Bellés Fabregat**, de 40 anys, de Castelló de la Plana. Fa 1 any que hi són.

A la plaça Vella, al núm. 26, viu, sola, **Teresa Josepa Torredeflot** (sic) **Tomàs**, viuda de 66 anys, de Barcelona.

Al carrer de Baix, al núm. 30, viuen **Maria Orfila Capó**, de 36 anys, casada, de Maó, que fa 15 anys que viu a Montuïri amb els seus fills: Rafel Cortès Orfila, de 18 anys, de Manacor, Maria Cortès Orfila, de Manacor, de 16 anys, Catalina Cortès Orfila, de 13 anys, de Montuïri, Francisca Cortès Orfila, de Palma, de 8 anys, **Juanita Cortès Orfila**, de 4 anys, de Montuïri, i Joan Cortès Orfila, de 2 mesos, de Montuïri.

Al carrer del Sol, núm. 4, viu Joana Maria Gallard Vaquer, viuda de 82 anys. Té una sirventa de 14 anys, **Maria Vich Manera**, nada a República Argentina.

Al carrer des Molinar, al núm. 12, viuen **Pere Juaneda Lozano**, de 59 anys, casat, sabater, nat a Maó, i la seva dona **Teresa Sintes Gomila**, de 50 anys, i **Margalida Gomila**, viuda, de 87 anys. Fa 3 anys que viuen a Montuïri.

Al carrer Nou des Molinar, al núm. 2, viu Pere Joan Mayol Gomila, casat, de 28 anys, i la seva dona, **Margalida Pocoví Ribas**, de 22 anys, de Maó. Fa 9 anys que és a Montuïri. Tenen un nin, Llorenç Mayol Pocoví, d'1 any.

Al carrer d'en Ribas, núm. 13, hi ha Francesc Cerdà i Sastre, casat, de 36 anys, amb la seva dona, **Isabel Vilavella Viade**, de 44 anys, de Cardedeu (Barcelona), amb els tres fills: **Rosa Cerdà Vilavella**, d'11 anys, nada a Danús (Argentina), **Sebastià Cerdà Vilavella**, de 8 anys, nat a Danús i Maria Cerdà Vilavella, la petita, de 3 anys, nada ja a Montuïri. Fa 4 anys que viuen a la vila.

En el carrer del Forn, al núm. 6, viuen Mateu Gomila Garcia, casat, sabater, de 50 anys, amb Catalina Garcia Simonet, de 50 anys, nada a Palma, i els seus fills: Francisca Gomila Garcia, de 21 anys, Catalina Gomila Garcia, de 18 anys, Joana Gomila Garcia, de 17 anys, Mateu Gomila Garcia, de 14 anys i **Pilar Gomila Garcia**, de 15 anys, nada a Barcelona.

Al carrer de la Penya, al núm. 6, viuen Catalina Gomila Garcia, de 35 anys, casada, amb la seva filla de 7 anys, **Margalida Garcia Gomila**, nada a Buenos Aires (Argentina).

A fora vila tenim, en el núm. 59, el quarter de la guàrdia civil, amb Joan Mesquida Roig de 47 anys, guàrdia civil, casat, de Campos, i la seva dona Maria Fullana Mesquida,

¹⁸ Margalida Mateu Oliver i els seus germans, Joan i Gabriel, nasqueren a Mendoza perquè els seus pares, el metge Joan Mateu Martorell «Rei» i Aina Maria Oliver Sastre «de Meià» hi residiren després d'haver-se casat per poders. Quan la seva mare, Aina Maria Oliver se n'anà a reunir-se amb el seu home, l'any 1915, conegué dins el transatlàntic el poeta català Josep Carner, el qual li dedicà un escrit, «Casadeta de Montuïri», que fou publicat, en castellà, en la premsa mallorquina de l'època (La Almudaina) i a la de Buenos Aires (La Nación) (cf. Joan MIRALLES i MONSERRAT: *Articles i parlaments*. Ed. Moll, p. 39-43). L'estada a Mendoza acabà abruptament amb la malaltia mental del metge de manera que tornaren el 1919 i Joan Mateu Martorell morí el 1924.

de 50 anys, de Campos, i els seus fills: **Maria Mesquida Fullana**, de 22 anys, nada a Madrid, Francisca Mesquida Fullana, de 20 anys, Sebastià Mesquida Fullana, de 17 anys i Catalina Mesquida Fullana, d'11 anys. És possible que també siguin nats a Madrid. Fa 9 anys que viuen a la vila. Padró aprovat el 24 d'agost de 1925. Pere Sampol, secretari.

1930

Año 1930. Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeuntes que se inscribieron en este término el día 31 de diciembre de 1930. Llista d'habitants amb dades impreses a emplenar. Hi ha els mateixos ítems que en el padró anterior: Núm., de les fulles i de les persones de cada fulla, carrer o plaça, núm. de la casa en el carrer, nom complet de la persona, sense el malnom, sexe, edat, estat, parentesc amb el cap de família, sap o no llegir i/o escriure?, naturalesa (ajuntament i/o província o nació), nacionalitat dels estrangers, professió, renda anual o jornal diari, residència legal (província o nació i ajuntament), temps que resideix a la vila, absent o transeünt, i classificació veïnal de l'habitant. Només s'hi ha afegit la renda anual i el jornal diari, que tanmateix l'escrivà no emplena. La secció 3a es refereix a fora vila i conté els noms de lloc corresponents. 5 de juny de 1931. Josep Maria Llorens, secretari. Al final del padró hi ha un cens general de població datat el 5 de desembre de 1930. El secretari era Gabriel Ramis Ferrer.

Al carrer de Baix, núm. 46: viuen **Maria Orfila Capó**, de 42 anys, nat a Maó, casada, amb els fills: Rafel Cortès Orfila, de 24 anys, sabater, nat a Montuïri com els altres germans, Maria Cortès Orfila, de 21 anys, Catalina Cortès Orfila, de 19 anys, Francisca Cortès Orfila, de 14 anys, Joana Cortès Orfila, de 9 anys i Joan Cortès Orfila, de 6 anys, net (sic). Hi ha un hoste, jornal·ler: **Evaristo Aguilar Muñoz**, de 26 anys, jornal·ler, nat a Granada, que fa 3 anys que resideix a Montuïri.

Al carrer de sa Barrera, núm. 9, viuen Joan Llaneras Marcé, de 76 anys, de Montuïri, la seva dona, Francisca Arbona Gomila, de 69 anys i els fills: Gabriel Llaneras Arbona, de 40 anys, Macià Llaneras Arbona, de 38 anys, Miquela Llaneras Arbona, de 36 anys, Francisca Llaneras Arbona, de 34 anys, Antoni Llaneras Arbona, de 32 anys, tots ells fadrins i jornal·lers, i el net, **Gabriel Llaneras Llaneras**, de 10 anys, nat a l'Argentina.

Al carrer Cedron, núm. 1: viu Matias Munar Duran, metge, de 33 anys, de Manacor, que fa 9 anys que viu a Montuïri, casat amb **Esperança Marquès Chiaramonti**,¹⁹ de 32 anys, de Puerto Rico, que fa 5 anys que viu a Montuïri. Tenen dos fills nats a Montuïri: Margalida Munar Marquès, de 4 anys i Joan Munar Marquès, de 2 anys, nats a Montuïri. I dos servents: Maria Andreu Sastre, de Montuïri, de 63 anys i Maria Horrach Andreu, de 13 anys, de Santa Eugènia.

Al carrer Major, núm. 31, viu **Josepa Torredflot** (sic) **Tomàs**, de 66 anys, de Barcelona. En el mateix núm. 31, viu Rafel Comas Dols, de Santa Maria, de 26 anys,

¹⁹ Esperança Marquès Chiaramonti era la dona del metge Maties Munar, de Manacor, i la germana de Santiago Marquès Chiaramonti, empleat de banca, casat amb Magdalena Sastre Miralles de Montuïri. La presència del llinatge Marquès a Puerto Rico és molt primerenca. El primer Marquès que arribà a l'illa va ser Joan Marquès Marquès de ca n'Alic el 1837. La causa principal de l'emigració de gent sollerica a les Antilles va ser, entre d'altres, la malaltia del tarongers de 1865 (Josep A. MORELL GONZALEZ i Antoni QUETGLES CIFRE [2008]: «Aspectes de l'emigració a Puerto Rico a través de la correspondència de la família Fiquet», *II Jornades d'Estudis Locals de Sóller*. Sóller, p. 277-291).

mecànic, que fa 4 anys que viu a Montuïri, i la seva dona, Margalida Sastre Bauzà, de 22 anys, de Montuïri i un recent nat d'1 dia.

En el carrer Major, núm. 32 viuen Miquel Sastre Crespí, de 60 anys, nat a sa Pobla, la seva dona, Jerònia Miralles Gomila, de 54 anys, i els fills: Catalina Sastre Miralles, de 27 anys, Jaume Sastre Miralles, de 20 anys, Miquel Sastre Miralles, de 17 anys, Gaspar Sastre Miralles, de 30 anys, Magdalena Sastre Miralles, de 27 anys i **Santiago Marquès Chiaramonti**, de 30 anys, empleat de banca, nat a Puerto Rico.

En el carrer Major, núm. 35, viuen Pere Cerdà Ribas, de 81 anys, i la seva dona, Jerònia Miralles Roig, de 80 anys, Mateu Cerdà Miralles, de 40 anys, cambrer, **Rosa Cerdà**, de 33 anys, nora, cambraera, d'Àustria, Josep Cerdà Miralles, empleat C., de 55 anys, Francisca Vich Ribas, nora, de 54 anys, Pere Cerdà Vich, net, de 27 anys, militar, Jerònia Cerdà Vich, de 20 anys, néta, Joana Cerdà Vich, néta, de 18 anys, Francesca Cerdà Vich, néta, de 16 anys, Joan Cerdà Vich, net de 14 anys i Josep Cerdà Vich, net de 12 anys.

Al carrer Major, núm. 38, viuen **Josep M. Llorens Clariana**, de 47 anys, de Reus (Tarragona), secretari de l'ajuntament i la seva dona **Mercè de Ros Font**, de Barcelona, de 39 anys i el seu fill Antoni Llorens de Ros, de 18 anys, estudiant.

En el carrer Major, núm. 41, viuen **Carne Vanrell Bosch** (sic), de 68 anys, i **Carlos Serna** (sic) **Cheribbo**, de 40 anys, de Torino (Itàlia), empleat F i la seva dona: Antònia Miralles Nicolau, de 40 anys, de Montuïri. Els seus fills: Carles Serna (sic) Miralles, de 8 anys, Josep Serna Miralles, 6 anys, Gilda Serna Miralles, de 4 anys, Joan Serna Miralles, de 2 anys i Francisca Serna Miralles, d'1 any.

Al carrer San Fernando, núm. 47, viu **Pau Simeon de la Paz**, de 63 anys, de Maó, comerciant. Fa 16 anys que és a Montuïri.

Al carrer de la Penya, núm. 8, viuen Catalina Gomila Garcia, de 33 anys, viuda, de Felanitx, i la seva filla **Margalida Garcia Gomila**, de 12 anys, nada a Buenos Aires. Ambdues saben llegir i escriure.

Al carrer del Príncep, núm. 29, viuen Joan Mas Gomila, llaurador, de 48 anys i la seva dona Francisca Arbona Martorell, costurera, de 44 anys, i els fills: Bartomeu Mas Arbona, llaurador, de 23 anys, Margalida Mas Arbona, modista, de 20 anys, **Isabel Mas Arbona**, de 18 anys, nada a Mendoza, sastressa, **Miquel Mas Arbona**, de 17 anys, escolar i **Joan Mas i Arbona**, de 13 anys, escolar. Els tres darrers nasqueren a Mendoza (República Argentina).

Al carrer del Príncep, núm. 2, viuen Prudència Sastre Manera, de 59 anys i les seves filles: Maria Oliver Sastre, de 31 anys, Prudència Oliver Sastre de 29 anys, i Aina Oliver Sastre, de 39 anys i els nets: **Margalida Mateu Oliver**, de 14 anys, nada a Mendoza (República Argentina) i **Joan Mateu Oliver**, 12 anys, també nat a Mendoza i Gabriel Mateu Oliver, d'11 anys, ja nat a Montuïri.

Al carrer del Príncep, núm. 40, viuen Cristòfol Melià Noguera, de 42 anys, i la seva dona Francisca Ferrer Comas, analfabeta i els seus fills: **Cristòfol Melià Ferrer**, de 13 anys, nat a Nova York, escolar i **Catalina Melià Ferrer** de 10 anys, escolar, també nada a Nova York.

Al carrer del Príncep, núm. 60, viuen Catalina Mayol Pocoví, viuda, de 32 anys, i els seus fills **Gabriel Ferrando Mayol**, de 12 anys, **Bonaventura Ferrando Mayol**,

de 7 anys i **Vicenç Ferrando Mayol**, de 4 anys, tots tres nats a Mendoza (República Argentina).

Al carrer d'en Ribas, núm. 14, viuen Miquel Miralles Sastre, viudo, de 74 anys, i el seu fill, Francesc Miralles Bauzà, de 34 anys, la seva nora, Bàrbara Monserrat Balaguer, de 34 anys, nada a Muro, i el seu net **Miquel Miralles Monserrat**, de 12 anys, nat a Montuïri (sic).²⁰

Al carrer de Sant Bartomeu, núm. 30, viuen Miquel Mas Arbona, de 36 anys, llaurador, i Apol·lònia Gomila Arbona, de 42 anys, comerciant, i el seu fill **Miquel Mas Gomila**, de 9 anys, nat a Marsella (França).

A la possessió de Son Comelles, viuen Pere Sancho Sancho, militar, de 52 anys, nat a Palma, i la seva dona Josepa Monedero Ballester, de 48 anys, nada a Palma, la seva sogra, **Isabel Ballester Pons**, nada a Maó (Menorca), de 70 anys, els cunyats: Gabriel Monedero Ballester, de 45 anys, de Palma, i Ramon Monedero Ballester, de 42 anys, de Palma, fadrins ambdós, i Mateu Mulet Cerdà, de 37, de Montuïri, servent, i Joan Lliteras Cerdà, de 18, també servent, de Porreres.

A fora vila, al Quarter, viuen Joan Gomila Arbona, de 36 anys, jornaler, la seva dona, Catalina Garcia Grau, de 35 anys, el seu fill **Joan Gomila Garcia**, de 4 anys, nat a França, i la seva filla Antònia Gomila Garcia, d'11 anys, nada a Montuïri.

En el despoblat núm. 3, al quarter de la guàrdia civil, viuen: **Gabriel Ramis Ferrer**, de 30 anys, de Santa Eulàlia, caporal, Jaume Pou Garau, de 45, d'Algaida, Antoni Font Mas, de 31 anys, de Felanitx, Bartomeu Bujosa Muntaner, de 38 anys, de Bunyola, Francesc Figuerola Gual, de 35 anys, d'Inca, i els familiars: Joana Gamundí Alomar, de 24 anys, de Muro, Antoni Ramis Gamundí, de 2 anys, fill, de Muro, Catalina Gelabert Ramis, de 39 anys, de Llubí, Francisca Pou Gelabert, filla d'11 anys, d'Algaida, Margalida Nicolau Riutort, esposa, de 31 anys, de Petra, Joana Font Nicolau, filla, de 2 anys, de Montuïri, **Joaquima Estela Aguilar**, esposa de Bartomeu Bujosa Muntaner, de 38 anys, de Llançà (Girona) i la seva filla, Margalida Bujosa Estela, d'1 any, de Montuïri, Francisca Parina Rubí, de 34 anys, de Llorito, esposa de Francesc Figuerola Gual i els seus fills: **Llorenç Figuerola Parina**, de 7 anys, d'Hermigua (Gomera), de Santa Cruz de Tenerife, i **Margalida Figuerola Parina**, de 3 anys, també del mateix lloc.

En la possessió des Rafal Aixat viuen Miquel Bauzà Ros, de Sant Joan, de 47 anys amb la seva dona, Margalida Antich Matas, de 45 anys, i els seus fills, Ramon Bauzà Antich, de 22 anys, Francesc Bauzà Antich, de 20 anys, **Francesca Bauzà Antich**, de Buenos Aires, de 17 anys, Miquel Bauzà Antich, de 15 anys, Maria Bauzà Antich, de 13 anys, Joan Bauzà Antich, d'11 anys i Margalida Bauzà Jaume, de 5 anys. Tots ells són de Sant Joan.

En el lloc de sa Pleta, al núm. 166, viuen Jaume Servera Barceló, de 75 anys, de Porreres, agricultor, la seva dona, Maria Serra Serra, de 56 anys, de Montuïri, i el seu net, **Jaume Servera Mora**, de 12 anys, de Paraguay. Fa 6 anys que viuen a Montuïri.

²⁰ En realitat aquest darrer, cosí i padrí de fonts meu, nasqué a Buenos Aires l'any 1918 i morí a Montuïri el 1992. Es casà amb Francisca Fornés Fiol. Exercí de mestre a l'escola de la Sala Mariana de Montuïri i al col·legi de Sant Francesc de Palma.

1935

Año 1935. Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeuntes que se inscribieron en este término el día 31 de diciembre de 1935. Llista d'habitants amb dades impreses a emplenar. Hi ha els mateixos ítems que en el padró anterior: Núm., de les fulles i de les persones de cada fulla, carrer o plaça, núm. de la casa en el carrer, nom complet de la persona, sense el malnom, sexe, edat, estat, parentesc amb el cap de família, sap o no llegir i/o escriure?, naturalesa (ajuntament i/o província o nació), nacionalitat dels estrangers, professió, renda anual o jornal diari, residència legal (província o nació i ajuntament), temps que resideix a la vila, absent o transeünt i classificació veïnal de l'habitant. La secció 3a es refereix a fora vila i conté els noms de lloc corresponents. 12 de març de 1936. Després hi ha una diligència posterior que diu que no hi ha hagut cap reclamació i està signat el 20 abril 1936 i, més tard, una altra on consta l'aprovació del padró, el 2 de juny de 1936. Onofre Sureda, secretari.

Al carrer Cedron, núm. 1, viuen Maties Munar Duran, de 38 anys, de Manacor, metge, espòs d' **Esperança Marquès Chiaramonti**, de 37 anys, de Puerto Rico i els seus fills: Margalida Munar Marquès, de 9 anys, de Palma, Joan Munar Marquès, de 7 anys, de Montuïri, a més de Maria Ramis Fiol, de 30 anys, de Sencelles.

Al carrer Cedron, núm. 4, viuen **Joana Cloquell Fiol**, de 25 anys, de l'Argentina, i la seva tia, Joana Cloquell Buñola, de Montuïri, de 79 anys.

A la plaça de la República, núm. 1, viuen Gabriel Sampol Sastre, de 71 anys, llaurador, la seva dona, Sebastiana Arbona Nicolau, de 71 anys, tendera, i la cunyada **Catalina Arbona Nicolau**, viuda, de 74 anys, de Maó (Menorca).

Al carrer de Pi i Margall (avui carrer Major), núm. 7, viuen Cristòfol Melià Noguera, de 46 anys, de Porreres, llaurador, amb la seva dona, Francesca Ferrer Comas i els seus fills: **Cristòfol Melià Ferrer**, de 18 anys, nat a Nova York, i **Catalina Melià Ferrer**, de 15 anys, també de la mateixa ciutat.

Al carrer de Pi i Margall, núm. 11, viuen **Miquel Bennàsser Garau**, de 24 anys, comerciant, nat a l'Argentina, i la seva dona, Maria Rigo Martorell, de 18 anys, de Montuïri.

Al carrer del rector Escarrer, núm. 8, viuen Mateu Sastre Arbona, de 46 anys, fuster, i la seva esposa, **Maria Domínguez Esteves**, de 35 anys, nada a Rivadavia (Orense) i els seus fills: **Mateu Sastre Domínguez**, d'11 anys, de l'Argentina i **Joan Sastre Domínguez**, de 5 anys, de l'Argentina.

Al carrer lletra L, tenim Francesc Cardell Puig, viudo, de 54 anys, de Lluçmajor, xofer, i la seva dona Margalida Mayol Garau, de 41 anys, i els seus fills: **Margalida Cardell Mayol**, de 22 anys, de l'Argentina i Miquel Cardell Mayol, de 5 anys, de Montuïri.

Al carrer de Palma, núm. 56, viuen Sebastià Manera Miralles, de 73 anys, caminer, i la seva dona Joana Garau Mayol, de 71 anys, el seu fill, Gabriel Manera Garau, de 37 anys, la seva nora, **Maria Andreu Pardo**, de 32 anys, d'Orense, i el seu net **Sebastià Manera Andreu**, de 7 anys, nascut a la Habana (Cuba).

Al carrer Posada, núm. 33, viuen Bartomeu Vaquer Gomila, de 40 anys, xofer, la seva dona, Catalina Ballester Mas, de 37 anys i els seus fills **Isabel Vaquer Ballester**, d'11 anys, nada a La Habana (Cuba), Montserrat Vaquer Ballester, de 9 anys i Margalida Vaquer Ballester, de 6 anys, els dos darrers de Montuïri.

Al carrer Posada, núm. 20, viuen **Evaristo Aguilar Muñoz**, de 28 anys, picapedrer, de Granada, la seva dona, Catalina Cortès Orfila, de 23 anys, de Montuïri, de 23 anys, la seva sogra, **Maria Orfila Capó**, de 46 anys, de Maó, Rafel Cortès Orfila, de 28 anys, cunyat, de Manacor, i Maria Cortès Orfila, de 26 anys, de Manacor, Francisca Cortès Orfila, de 18 anys, de la Soledat, Joana Cortès Orfila, de 14 anys, de Montuïri, i Joan Cortès Orfila, de 10 anys, de Montuïri.

Al carrer San Fernando, núm. 13, viuen Rafel Cerdà Miralles, de 59 anys, llaurador i la seva dona, Maria Verger Gornals, de 40 anys, d'Algaida, i **Pere Cerdà Miralles**, de 23 anys, cambrer, nat a l'Argentina, i Jerònia Cerdà Verger, de 7 anys, nada a Montuïri.

Al carrer de la Llibertat (avui des Pujol), núm. 9, viuen **Gregorio Andreu Maya**, de 73 anys, de Villares del Sar, Cuenca, els seus fills, **Florentino Andreu Martínez**,²¹ metge, de 43 anys, solter, de la mateixa vila, **Assumpció Andreu Martínez**, de 38 anys, també de la mateixa vila, i **Valeriano Andreu Orozco**, de 9 anys, net, de Santa Maria Campo.

Al carrer de la Llibertat, en el núm. 29, viuen Francisca Arbona Martorell, viuda, de 50 anys i la filla, **Isabel Mas Arbona**, de 22 anys, nada a l'Argentina, **Miquel Mas Arbona**, de 21 anys, i **Joan Mas Arbona**, de 18 anys, també de l'Argentina.

Al núm. 2, del carrer de la Llibertat, viuen Prudència Sastre Manera, propietària, de 64 anys, viuda, les filles, Aina Oliver Sastre, viuda, de 44 anys, Maria Oliver Sastre, de 42, Prudència Oliver Sastre, de 28 anys i els nets: **Margalida Mateu Oliver**, 19 anys, de Mendoza (Argentina), **Joan Mateu Oliver**, de 17 anys, també de Mendoza (Argentina) i Gabriel Mateu Oliver, de 16 anys, de Montuïri.

Al carrer de la Llibertat, núm. 40, viuen Gabriel Cerdà Sastre, de 42 anys, picapedrer, la seva dona, Joana Aina Barceló Servera, de 40 anys, de Porreres i les filles: Jerònia Cerdà Barceló, de 17 anys, de Montuïri, Margalida Cerdà Barceló, de 16 anys, de Montuïri, **Sebastià Cerdà Barceló**, de 10 anys, de la Habana (Cuba), i Cristòfol Cerdà Barceló, de 2 anys, de Porreres.

Al carrer Nou (des Molinar), al núm. 1, viuen **Carles Senna Maretta**, de 47 anys, d'Itàlia, mercantil, la seva dona, Antònia Miralles Nicolau, de 39 anys, de Montuïri, i els seus fills: José Fernando Senna Miralles, de 9 anys, de Montuïri, Gilda Senna Miralles, de 8 anys, de Palma, Joan Leo Senna Miralles, de 6 anys, Francesc Xavier Senna Miralles, 4 ans, Carles Dante Senna Miralles, de 3 anys tots ells també de Palma, Maria del Carme Senna Miralles, d'1 any.

Al carrer Nou, núm. 10, viuen Pere Joan Mayol Gomila, de 39 anys, la seva dona, **Margalida Pocoví Ribas**, de 32 anys, de Maó, i els fills: Llorenç Mayol Pocoví, de 12 anys, Antònia Mayol Pocoví, de 10 anys, Josep Mayol Pocoví, de 6 anys, i Josep Pocoví Vidal, de 55 anys, viudo.

Al carrer de la Penya, núm. 8, viuen Catalina Gomila Garcia, de 46 anys, viuda, i la seva filla **Margalida Garcia Gomila**, de 17 anys, nada a l'Argentina.

Al carrer d'en Ribas, núm. 14, viuen Miquel Miralles Sastre, de 79 anys, viudo, el seu fill, Francesc Miralles Bauzà, de 41 anys, la nora, Bàrbara Monserrat Balaguer,

²¹ Florentino Andreu Martínez nasqué el 1893 i va ser contractat pel batle Joan Mas Vert per a ocupar la plaça de metge a Montuïri. Fou privat d'exercir la medicina durant alguns anys i es va veure obligat a fer classes fins que anys després, a la postguerra, fou reposat com a metge de la sanitat pública. Morí el 1981.

de Muro, de 41 anys, i **Miquel Miralles Monserrat**, de 16 anys, estudiant, de la República Argentina.

En el quarter de la guàrdia civil hi habiten diversos guàrdies civils i els seus familiars, entre els quals trobam les següents persones:

Pere Fullana Estrach, caporal, de 30 anys, de Calonge (Girona) amb la seva dona, Francisca Pasqual Rosselló, de 30 anys, de Manacor, i la filla: **Llúcia Fullana Pasqual**, de 3 anys, de Caldes de Malavella (Girona) i Francisca Fullana Pasqual, de 7 mesos, de Manacor.

Bernat Gornals Mora, de 40 anys, de Porreres, i la seva dona, Rosa Cerdà Mesquida, de 31 anys, tenen un nin d'11 anys: **Joan Gornals Cerdà**, nat a Breda (Girona) i un altre, Gabriel Gornals Cerdà, de 8 anys, nat a Porreres. Miquel Estarellas Sitjar, de 41 anys i la seva dona, **Concepció Tamarit Torres**, 34 anys, de València. Tenen un fill: **Francesc Estarellas Tamarit**, de 8 anys, nat a Ribarroja (València) i un altre, de 4 anys, nat a Santa Margalida.

Demetrio Villar Bravo, de 37 ans, nat a Coria, Cáceres, amb la seva dona, **Josefa Treus (sic) Ramon**, de 34 anys, de Sástago (Saragossa), i una filla: **Maria Villar Treus (sic)**, de 10 anys, nada a Gràcia (Barcelona).

En es Rafal Aixat, viuen Miquel Bauzà Ros, de 52 anys, de Sant Joan, i la seva dona, Margalida Antich Matas, de 50 anys, de Sant Joan, i els fills: Ramon Bauzà Antich, de 28 anys, Francesc Bauzà Antich, de 27 anys, ambdós de Sant Joan, **Miquel Bauzà Antich**, de 22 anys, nat a l'Argentina i Maria Bauzà Antich, de 20 anys, de Sant Joan.

A Son Comelles, viuen Pere Sancho Sancho, de 57 anys, jubilat, de Palma, la seva dona, Josepa Monedero Ballester, de 53 anys, la sogra: **Isabel Ballester Pons**, de 77 anys, nada a Maó (Menorca), i el cunyat, Gabriel Monedero Ballester, de 50 anys, de Palma.

A la Rota de Son Miró, viuen Jaume Servera Barceló, de 75 anys, de Porreres, la seva dona, Maria Serra Blach (sic), de Montuïri, de 65 anys, i el seu net, **Jaume Servera Mora**, de 17 anys, de l'Argentina.

Conclusions

1. Els dos primers padrons, de 1783 i de 1805 inclouen només caps de casa. El primer padró que conté una relació exhaustiva de tots els habitants és el de 1809.
2. Una primera observació és que fins al padró de 1892 no hi ha cap casella per emplenar sobre la naturalesa o origen de la persona, però d'aleshores ençà ja no hi ha mancat mai aquesta informació. Només de manera esporàdica, el padró de 1824 inclogué també aquesta casella però no tingué continuïtat.
3. D'altres dades molt importants per a la informació curricular de la gent i per a la identificació de les persones és la presència dels dos llinatges. Comença a haver-n'hi exemples esporàdics en el padró de 1863, amb els dos llinatges separats per la conjunció y, i, de manera sistemàtica, a partir del padró de 1878.
4. Un altre identificador particularment interessant és el malnom, que en general no surt en els padrons. Només apareix adesiara en el primer padró de 1783 i en els

quaderns de *Repartimiento individual de la contribución territorial y pecuaria* de finals de segle XIX.

5. Un altre dels elements informatius molt importants per a la identificació i la localització dels empadronats és el fet de sortir els carrers on habiten les persones amb el núm. corresponent de la casa en el carrer. En general els noms dels carrers comencen a sortir el 1862 de manera persistent fins avui de manera ininterrompuda. Tanmateix, excepcionalment, trobam menció dels carrers en els primers padrons de 1783 i de 1805.
6. En general podem dir que els elements que persisteixen en tots els padrons són, com a mínim, el núm. general de la casa i/o el núm. de la casa en el carrer, el nom amb el primer llinatge de la persona i l'edat, però, paulatinament, es van incorporant diferents ítems informatius, cosa que no vol dir que sempre siguin emplenats per l'escrivà de torn.
7. La presència de gent de fora Mallorca a Montuïri durant aquest període va *in crescendo* des del primer padró de 1783 fins a la Guerra Civil. Hi ha, però, dos períodes ben marcats: Des de 1783 fins a 1893 la presència de gent forana a Montuïri és absolutament excepcional. Aquest fet el podem atribuir en principi al poc moviment de població forana cap a Mallorca registrat en aquest període, tret segurament del període de la Guerra de la Independència o del Francès (1808-14). Potser, però, que el fet de no haver-hi en els padrons d'aquests anys la casella amb constància de l'origen expliqui de qualche manera la quasi «inexistència» de gent d'aquest origen forà. Sigui com sigui, a partir de la dècada dels noranta del segle XIX, hi ha a cada padró un grupet de gent més o menys nombrós de procedència forana, de les altres illes menors o de la Península o de qualche lloc a l'estranger on hi hagué migracions de mallorquins.
8. Pel que fa a les illes menors, és curiós que hi hagi sempre, a la segona etapa, des de 1893, una representació considerable de gent procedent de Menorca, que hem d'atribuir, almenys en part, a la indústria de la sabata. No podem oblidar la influència que degué tenir la fàbrica de sabatilles d'Antoni Llorenç Clariana a l'Hostal d'en Ferrando. Per contra, no hem trobat en tota l'època estudiada ningú que hagués nascut a Eivissa o a Formentera. També és notable la presència de gent que prové d'algun punt de Catalunya. Pel que fa als països estrangers predomina la gent de l'Argentina, sobretot de Mendoza, i, no tant, la de Cuba.
9. La lectura dels padrons ens ha fet veure la possibilitat de dur a terme tot un seguit de possibles recerques monogràfiques, per exemple un estudi sobre els senyors i/o eclesiàstics, que des del principi sempre surten distingits en els padrons amb el *don* o *dona* i/o *reverend* o *sor*, o, una recerca sobre els infants *hijos de sus padres* o *expòsits* o *de la Inclusa* o un estudi sobre la presència dels xuetes a Montuïri durant aquest període, i un llarg etcètera. Tot això pens que demostra l'interès extraordinari que té aquesta font documental per a la recerca de qualsevol aspecte en relació amb la nostra història.

A Montuïri, 28 d'agost de 2018

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

L'EMIGRACIÓ MONTUÏRERA A LA CIUTAT DE NOVA YORK DURANT EL SEGLE XX

GABRIEL MAYOL ARBONA

Partint d'unes informacions transmeses dins la família de l'autor de la comunicació, més concretament del nostre repadrí Gabriel Arbona Arbona, que havia emigrat a Nova York, es va voler estirar el fil de quins havien estat els montuïrers que havien abandonat la vila del Pla de Mallorca per traslladar-se als Estats Units i en quines circumstàncies ho havien fet.

La principal font en la qual s'ha basat l'estudi és el registre de passatgers d'Ellis Island, que es pot consultar en línia a l'adreça <www.libertyellisfoundation.org>. Posteriorment, les informacions s'han completat mitjançant fonts orals, consultes al Registre Civil i als padrons de població de l'Arxiu Municipal de Montuïri i entrevistes i articles publicats a la revista *Bona Pau*.

L'estudi se centra gairebé totalment en l'emigració montuïrera a Nova York durant el primer terç del segle XX, tot i que al final s'afegeixen dos casos de la segona meitat del segle passat.

Estat de la qüestió

Els estudis sobre el fenomen de l'emigració a Montuïri no són abundants.

Un dels primers és l'article de Catalina Barceló i Magdalena Genovart a la revista *Lluc*.¹ Aquesta investigació es basa en els padrons de població entre 1898 i 1970. Les causes principals de l'emigració que aporten aquestes autores són la crisi finisecular del XIX (l'arribada de la fil-loxera el 1891 i la pèrdua de les colònies, el 1898), el creixement demogràfic que havia experimentat Mallorca a finals del segle XIX i una estructura de la propietat que no permetia viure a grans capes de la població.

En el cas concret de Montuïri, segons l'article esmentat, s'hi haurien d'afegir uns salaris especialment baixos (inferior a les cinc pessetes diàries) i, en alguns casos, la voluntat de fugir del servei militar obligatori.

Per a Barceló i Genovart, les característiques de l'emigració montuïrera de començament de segle XX serien la presència de petits propietaris i jornalers, l'existència de xarxes d'emigració que funcionaven entre Montuïri i els territoris receptors i els matrimonis dels emigrats (generalment homes) amb mallorquines, espanyoles, italianes o dones del lloc d'origen.

¹ GENOVART & BARCELÓ, 2002.

Segons aquest estudi, entre 1898 i 1940, els territoris amb més immigració procedent de Montuïri foren Argentina (142), Cuba (27), Panamà (8) i Xile (3). D'aquests destins, destaquen el caràcter d'emigrants temporals que tenia Cuba. En cap cas s'esmenta els Estats Units d'Amèrica, ni Nova York en concret.

Un altre estudi, aquest de caràcter general per Mallorca, però amb algunes referències a Montuïri, és la tesi doctoral de Benet Albertí Genovart.² Entre les causes de l'emigració ja esmentades també afegeix la poca diversificació de l'economia a la Part Forana de Mallorca, dominada per l'agricultura, i el fet que la població més alfabetitzada tendís més a abandonar la seva terra d'origen.

Les dades que Albertí aporta per a Montuïri són que era dels municipis amb un salari mitjà més baix (la majoria de la població cobrava 3 pessetes diàries) i l'important saldo migratori negatiu que experimentà el municipi al tombant dels segles XIX i XX.

No coneixem cap estudi sobre la presència de mallorquins als Estats Units o a Nova York, com sí que existeixen per als espanyols,³ els catalans⁴ o els valencians.⁵ Sí que sabem de l'existència d'una comunitat mallorquina a començament del segle XX,⁶ formada per persones procedents de Santa Eugènia i d'Andratx, a part de Montuïri. Fins i tot arribaren a constituir un Centro Balear a Nova York, als locals de la Unión Benéfica Española.⁷

Mateu Cerdà Miralles *Badia*

Va néixer a Montuïri el 1889, fill de Pere Cerdà Ribas *Badia* i de Jerònica Miralles Roig.

Per la documentació que manejam, és el primer montuïrer que arribà a la ciutat de Nova York. El 23 de febrer de 1911 desembarcà a l'illa d'Ellis amb el vaixell *Byron*, procedent de Rio de Janeiro (Brasil).

Al registre del vaixell declara tenir 21 anys, haver nascut a Montuïri, ser dependent comercial i haver tengut com a darrera residència la ciutat de Buenos Aires (Argentina).⁸ Allà hauria deixat un germà anomenat Miquel Cerdà, que vivia a la ciutat de Dolores i probablement treballaria a la companyia *Ferrocarriles del Sur* (coneguda per les sigles F.C.S.).⁹

També declarà que s'havia pagat el passatge ell mateix i que la seva destinació final era Rochester (Estat de Nova York). Concretament, la *Commercial Correspondence Schools*, situada al número 179 de Saint Paul's street de Rochester. No consta que viatjàs amb ningú conegut.

² ALBERTÍ, 2017.

³ LORMAN, 2017.

⁴ COSTA, 2013.

⁵ GARCÍA-HERNANDORENA, 2017.

⁶ MARIMON, 2008.

⁷ BUADES *et al.*, 2001.

⁸ Segurament va emigrar en una data posterior a 1906 perquè apareix al padró d'aquell any.

⁹ Segons informacions de Josep Miralles Xamena, Miquel Cerdà Miralles (Montuïri, 1894 – Argentina ?) s'hauria casat a Argentina amb la gallega María Emília Ramilo Villán (1890-1981) i haurien tengut dos fills: Miguel Faustino *Coco* Cerdà Ramilo i Nélida Yolanda Cerdà Ramilo.

Media 5 peus i 4 polsades, tenia la pell clara i els cabells clars.¹⁰

Per tant, Mateu Cerdà hauria emigrat a l'Argentina, com tants d'altres montuïrers, però posteriorment va decidir provar sort als Estats Units d'Amèrica per l'ànsia de formar-se com a agent comercial

Probablement, a Nova York entrà en contacte amb els emigrants montuïrers que vivien a Cuba, especialment el seus cosins Jaume Gomila Miralles *Moliner* i Mateu Gomila Miralles *Moliner*.

La segona notícia que tenim de Mateu Cerdà al registre de l'illa d'Ellis és del 18 d'abril de 1916, quan desembarcà a Nova York en el vaixell *Saratoga* procedent de l'Havana (Cuba), juntament amb el seu cosí Mateu Gomila.

En aquesta segona informació, Mateu Cerdà *Badia* declarava tenir 26 anys, dedicar-se professionalment al comerç, haver estat abans als Estats Units fins al 1915 i tenir l'Havana com el darrer lloc de residència. El seu contacte a l'illa caribenyana seria el senyor M. Cerdà de l'Hotel Las Villas, situat al carrer Gervasio número 81 de la capital cubana.

L'adreça on vivia Mateu Cerdà, el 1916, a Nova York és de difícil identificació, però és gairebé segur que vivia a Manhattan.¹¹

La tercera notícia que tenim d'aquest montuïrer emigrat a Nova York és prou interessant. Es tracta de l'entrada al port novaiorquès 15 de gener de 1921 amb el vaixell *Leon XIII* procedent de Barcelona.

En primer lloc perquè ens informa que Mateu Cerdà era casat amb Rosa Cerdà (òbviament havia pres el cognom del seu marit després de casar-se),¹² de 27 anys i nascuda a la ciutat bohèmia de Domažlice. Vivien al 244 E de 44th street, en ple Midtown novaiorquès.

Per la informació de 1921 sabem que Mateu i Rosa Cerdà eren ciutadans dels Estats Units d'Amèrica perquè havien adquirit aquesta condició el 22 de juny de 1918.

En tercer lloc, el matrimoni Cerdà no arriba tot sol a Nova York. El fet que el port d'origen fos Barcelona sembla indicar una visita a Montuïri. A la vila de Mateu Cerdà, la parella va encapçalar un grup de montuïrers que viatjà a Nova York les primeres setmanes de 1921. Aquests varen ser els seus dos germans Gabriel Cerdà Miralles *Badia* amb el seu fill Pere Cerdà Vich i Pere Cerdà Miralles *Badia* amb la seva esposa Isabel Mayol Felani *Teresa* i les seves filles Jerònima, Teresa, Isabel i Bienvenida. També s'afegí a l'expedició transatlàntica de montuïrers Gabriel Arbona Arbona *Quelet*.¹³

Segons encara recorda alguna gent, durant l'estada de Rosa Cerdà a Montuïri va ser molt comentada. Especialment quan decidí decorar Can Badia per rebre l'any 1921 a l'estil del *New Year's Eve* nord-americà. Alguns paisans pensaren que havia perdut el cap.¹⁴

¹⁰ Registre d'Ellis Island.

¹¹ Registre d'Ellis Island.

¹² Segons informacions de Josep Miralles Xamena, el seu nom de fadrina era Rosa Dobner i hauria nascut a Domažlice el 1893.

¹³ Registre d'Ellis Island.

¹⁴ Informacions proporcionades per Maria Arbona Verger.

No tornam saber res de Mateu Cerdà fins el 24 abril de 1928, quan tornà a desembarcar a Nova York amb el *Leviathan* procedent del port francès de Cherbourg. Tal vegada tornant d'una nova visita a Mallorca. Viatjava amb la seva esposa Rosa.¹⁵

S'ha de destacar que a partir d'aquest moment apareix a la documentació com *Mathew* i no com a *Mateo*, com havia estat fins ara. Una clara mostra que després d'adquirir la nacionalitat estatunidenca havia iniciat un procés d'aculturalització per integrar-se totalment al seu nou país. Segurament, seguint aquest mateix procés, el matrimoni havia abandonat Manhattan i s'havien instal·lat al barri d'Astoria (districte de Queens, Long Island). Un canvi que s'ha de relacionar amb una millora de l'estatus social.

Les darreres informacions de Mathew Cerdà són de 1950 i 1954.

Al padró de població de 1930, Mateu Cerdà i la seva esposa Rosa apareixen domiciliats com a absents al carrer Major número 12. Segons consta, feia de cambrer.

No en tornarem a saber res més fins a l'11 de novembre de 1950, quan aterrà a l'aeroport de La Guardia procedent de Barcelona amb un vol de la Pan American World Airway. Segons el registre vivia al 35-17 de la cantonada entre el carrer 23 i l'Astoria Boulevard (Astoria, Queens, Nova York). Viatjava tot sol.¹⁶

El darrer registre és del 7 de setembre de 1954,¹⁷ quan aterrà a Nova York procedent de Madrid. Viatjava amb Teresa Cerdà i Isabel Cerdà.¹⁸

Gabriel Cerdà Miralles Badia

Va néixer a Montuïri el 23 d'abril de 1905, fill de Pere Cerdà Ribas *Badia* i de Jerònia Miralles Roig. El 2 de desembre de 1905, es va casar amb Antònia Vich Trobat. El seu germà Mateu va ser el pioner dels montuïrers a Nova York.

El 15 de gener de 1921, desembarcava a Manhattan amb un grup de montuïrers, entre els quals hi havia el seu fill Pere Cerdà Vich. Al registre declarà tenir 42 anys, haver-se pagat ell el passatge i ser ferrer de professió.¹⁹

Passà uns quatre anys als Estats Units amb problemes de salut greus, com una peritonitis, de la qual va ser operat amb èxit. En el moment de tornar a Montuïri deixà el seu fill a Nova York. Apareix al padró de 1924, per tant, possiblement, ja havia tornat.

El 3 de novembre de 1963, es casà en segones núpcies amb Josepa Rosselló i Ripoll.

Va ser el primer montuïrer conegut que arribà als cent anys. Per això el 24 d'abril de 1977 se li reté un homenatge. Morí a Montuïri el 1r de juliol de 1977.²⁰

¹⁵ Registre d'Ellis Island.

¹⁶ Registre d'Ellis Island.

¹⁷ Registre d'Ellis Island.

¹⁸ Aquesta darrera data ha provat de ser explicada amb les fonts orals però la informació és confusa. Sembla que Mathew Cerdà s'havia casat en segones núpcies després de la mort de Rosa. La seva segona esposa podria haver estat la seva neboda Bienvenida Cerdà (filla de Pere Cerdà Miralles Badia) que ja tenia dues filles d'un matrimoni anterior (tal vegada Teresa i Isabel). Aquest extrem podria relacionar-se amb unes al·lotes de Nova York conegudes a Montuïri com "ses Bienve".

¹⁹ Registre d'Ellis Island.

²⁰ ARBONA, 2001, 133-134.

Pere Cerdà Vich *Badia*

Va néixer a Montuïri el 1908, fill de Gabriel Cerdà Miralles i d'Antònia Maria Vich Trobat. Al 12 anys desembarcà a Nova York, el 15 de gener de 1921, procedent del vaixell *Leon XIII* amb un grup de montuïrers.²¹ Va seguir als Estats Units alguns temps després que son pare se'n tornàs a Europa. En aquest període quedà a càrrec de Mateu Gomila Miralles *Moliner*.²²

Apareix al padró de 1924, domiciliat al número 35 del carrer Major amb el seu pare i la seva germana Jerònia. Segons costa la professió de Pere Cerdà Vich era la de servent.

Anys després, al padró de 1935, apareix domiciliat, amb els pares i la germana, al número 21 del carrer de les Tres Creus i es ressenya que la seva professió era la de cambrer.

Sabem que anà a escola a Nova York, on aprengué anglès, i de gran treballà als hotels Grand Hotel, l'Hotel Victoria i l'Hotel Fenix.²³

No hem pogut determinar si el fet que aparegui als padrons és un error o que retornà als Estats Units després d'haver viscut uns anys a Mallorca.

Pere Cerdà Miralles *Badia*

Va néixer a Montuïri, el 1883, fill de Pere Cerdà Ribas *Badia* i de Jerònia Miralles Roig. El 1912 es casà amb Isabel Mayol Felani *Teresa o Piedosa*. Posteriorment emigraren a l'Argentina on naixeren les seves filles Jerònia, Teresa, Isabel i Bienvenida.

Arribà a Nova York el 15 de gener de 1921 juntament amb la seva família i altres montuïrers. Viatjava amb la seva esposa Isabel Mayol Felani Teresa i les seves quatre filles.²⁴

No sabem gaire cosa més de la seva estada a Nova York, però pels diferents llocs de naixement de les seves filles segurament havia emigrat al voltant de 1912 a Buenos Aires (Argentina) i després havia tornat a Montuïri abans d'emigrar de nou als Estats Units d'Amèrica.²⁵

Isabel Mayol Felani *Teresa*

Va néixer a Montuïri el 1889, filla d'Antoni Mayol Mayol *Piedós* i de Teresa Felani Estela *Teresa*.

El 15 de gener de 1921, arribà a Nova York amb el seu marit Pere Cerdà Miralles *Badia* i les seves filles Jerònia, Teresa, Isabel i Bienvenida.

²¹ Registre d'Ellis Island.

²² Entrevista a Jaume Gomila Mas *Mitos* el 19 de setembre de 2018.

²³ Informacions proporcionades per Llorenç Capellà Fornés.

²⁴ Segons informacions de Josep Miralles Xamena, també varen tenir un altre fill, Pere Cerdà Mayol, nascut el 1922.

²⁵ Registre d'Ellis Island.

No sabem gaire cosa més de la seva estada a Nova York, però pels diferents llocs de naixement de les seves filles, segurament havia emigrat al voltant de 1912 a Buenos Aires (Argentina) i després havia tornat a Montuïri abans d'emigrar de nou als Estats Units d'Amèrica.

Al padró de 1930, apareix domiciliada amb les seves quatre filles i dos fills (Pere Cerdà Mayol, de 8 anys, i Antoni Cerdà Mayol, de 5 anys). El padró ressenya que era viuda i estava domiciliada al número 7 del carrer de la Barrera (actual carrer del pare Vicenç Mas). En aquesta casa també hi vivien la seva mare i la seva germana Antònia.

No ho podem assegurar, però és possible que durant la seva estada a Nova York nasquessin els seus dos fills mascles i morís el seu marit Pere Cerdà Miralles.

Ni ella ni les seves filles tornen aparèixer al padró dels anys següents.

Jerònia Cerdà Mayol *Badia*

Va néixer a Buenos Aires (Argentina) aproximadament el 1912, filla dels montuïrers Pere Cerdà Miralles *Badia* i Isabel Mayol Felani *Teresa*.

El 15 de gener de 192, arribà a Nova York amb els seus pares, les seves germanes Teresa, Isabel i Bienvenida i un grup de montuïrers.²⁶

El 1930 la trobam empadronada a Montuïri.

Teresa Cerdà Mayol *Badia*

Va néixer a Buenos Aires (Argentina) aproximadament el 1915, filla dels montuïrers Pere Cerdà Miralles *Badia* i Isabel Mayol Felani *Teresa*.

El 15 de gener de 1921, arribà a Nova York amb els seus pares, les seves germanes Jerònia, Isabel i Bienvenida i un grup de montuïrers.²⁷

El 1930 la trobam empadronada a Montuïri.

Isabel Cerdà Mayol *Badia*

Va néixer a Buenos Aires (Argentina) aproximadament el 1917, filla dels montuïrers Pere Cerdà Miralles *Badia* i Isabel Mayol Felani *Teresa*.

El 15 de gener de 1921 arribà a Nova York amb els seus pares, les seves germanes Jerònia, Teresa i Bienvenida i un grup de montuïrers.

El 1930 la trobam empadronada a Montuïri.

Com hem dit, el 7 de setembre de 1954, es troba registrat que Mateu Cerdà Miralles *Badia* aterrà a l'aeroport de Nova York procedent de Madrid amb Isabel Cerdà i Teresa Cerdà. Podria ser que aquesta Isabel Cerdà fos Isabel Cerdà Mayol perquè sabem que Mateu Cerdà es casà en segones núpcies amb una neboda seva. Tot i que aquesta informació és confusa.²⁸

²⁶ Registre d'Ellis Island.

²⁷ Registre d'Ellis Island.

²⁸ Registre d'Ellis Island.

Bienvenida Cerdà Mayol *Badia*

Va néixer al voltant de 1920, filla de Pere Cerdà Miralles *Badia* i d'Isabel Mayol Felani *Teresa*.

El 15 de gener de 1921, arribà a Nova York amb els seus pares, les seves germanes Jerònia, Teresa i Isabel i un grup de montuïers.²⁹ Al registre d'entrada del port de Nova York apareix com a nascuda a Montuïri, però no al registre civil, on no l'hem poguda trobar. Podria ser que hagués nascut a l'Argentina.

El 1930, la trobam empadronada a Montuïri.

No sabem res més d'aquesta persona, però a la segona meitat del segle XX, unes al·lotes de la família de Can *Badia* que venien periòdicament a Montuïri, però no hi vivien eren conegudes com "ses *Bienve*".

Pere Cerdà Miralles *Badia*

Va néixer aproximadament, el 1913, a Buenos Aires (Argentina), fill de Rafel Cerdà Miralles *Badia* i de Maria Miralles Nicolau *Queló*.

El 18 de setembre de 1929 arribava al port de Nova York procedent de Rotterdam (tot i que havia embarcat a Barcelona). Pere Cerdà declarà tenir 16 anys, ser estudiant i donà com a referència l'adreça del seu oncle Matthew Cerdà al núm 3517 de la 23a avinguda del barri d'Astoria (Long Island, Nova York).³⁰

Degué estar poc temps allà, perquè el 1936 fou mobilitzat per l'exèrcit franquista durant la Guerra Civil.³¹

Al padró de 1945 apareix domiciliat com a fadrí al carrer de Sant Ferran número 13 i viva amb el seu pare Rafel Cerdà Miralles *Badia*, la segona esposa del seu pare Maria Verger Gornals *de Son Coll* i la seva mitja germana Jerònia Miralles Verger *Badia*.

Pere Cerdà Miralles morí el 1990.

Mateu Gomila Miralles *Moliner*

Va néixer a Montuïri el 1894 fill de Jaume Gomila Roca i Aina Maria Miralles Roig.

El 1905 es traslladà a Cuba on existia una colònia de montuïers.³² Pocs anys després també hi emigrà el seu germà Jaume, que es dedicà a diversos negocis (adrogueria, licors, etc.) i arribà a assolir una gran influència entre la comunitat de mallorquins emigrats a Cuba i entre les autoritats del país.³³

²⁹ Registre d'Ellis Island.

³⁰ Registre d'Ellis Island.

³¹ MAS & MATEU, 2001, 146.

³² Arxiu Municipal de Montuïri (AMM). Llibre d'actes 63, 22-10-1905. El matrimoni Jaume Gomila Roca i Aina Miralles Roig, manifesten haver atorgat consentiment al seu fill Mateu, de 14 anys d'edat, per traslladar-se a Cuba. Agraïm aquesta informació a Francesc Canuto Bauçà.

³³ Jaume Gomila Miralles (1878-1953c) Moliner. Fill de Jaume i d'Aina. Fou quintat i destinat a la guerra de Cuba. Allà coincidí amb un altre montuïer, Josep Roca Mayol (1878-1967) Miró o Tevet. El repatriaren el 1889: "Repatriats de Cuba. Dia 7 de febrer de 1889 varen tornar de Cuba els soldats montuïers Miquel Argüelles i Jaume Gomila com a repatriats després d'haver participat a les batalles amb l'exèrcit

La vida de Mateu Gomila a Cuba es desenvolupà com a depenent a una adrogueria, però la salut no l'acompanyà i, per consell mèdic, decidí traslladar-se a Nova York on vivia el seu cosí Mateu Cerdà *Badia*.

La primera vegada que entrà als Estats Units podria haver estat el 1913, però no tenim registrada oficialment la primera entrada fins el 18 d'abril de 1916, acompanyat del seu cosí Mateu *Badia*. Desembarcaren al port novaiorquès des del vaixell *Saratoga* procedents de l'Havana (Cuba), declarà tenir 22 anys i ser comerciant. El seu contacte més proper a Cuba seria Mr. Gomila (segurament el seu germà Jaume) que vivia al número 81 del carrer de Gervasio a l'Havana, a l'Hotel Las Villas.

Tenim una nova notícia de Mateu Gomila el 16 d'abril de 1917, quan tornà desembarcar a Nova York procedent de l'Havana (Cuba) amb el vaixell *Esperanza*. Declarà tenir 23 anys, ser fadrí i ser cambrer de professió. El seu contacte a Manhattan era el seu cosí Mateu Cerdà que vivia a al número 180 de la West 56 street. En canvi, donà com a contacte del país de procedència el seu germà Jaume Gomila que vivia a Puentes Grandes (Cuba).

Aquests continus viatges a Cuba dels cosins Mateu Cerdà i Mateu Gomila podrien indicar una relació comercial amb Jaume Gomila, però no ho hem pogut determinar.

De la vida de Mateu Gomila a Nova York hem pogut recuperar algunes dades gràcies a les informacions proporcionades pel seu fill.

En uns primers moments de la seva estada a la ciutat llogaren un pis a uns jueus. Es dedicà a diverses ocupacions com la construcció, muntador de carpes del circ Barnum, a una fundació d'acer o la fàbrica Ford de Detroit, reconvertida per la producció de metralladores durant la I Guerra Mundial. Tot i això, la seva ocupació més llarga va ser la de cambrer a l'Hotel Plaza de Nova York.

Durant la Gran Guerra va fer el servei militar, primer de voluntari i després forçós, a la infanteria de marina dels Estats Units. En aquest període, Mateu Gomila va ser testimoni del sabotatge alemany de la nit de 30 de juliol de 1916 a l'illa Black Tom, a la badia de Nova York, contra armes i municions destinades a les potències europees de l'Entesa.

En els anys d'estada a Nova York acollí el seu germà Miquel Gomila Miralles *Moliner* i la seva família, que emigraren durant algun temps als Estats Units.

De les anècdotes de la vida americana d'aquestes montuïers en podem relatar un grapat. Hem de pensar el contrast que devia ser passar d'una vila enmig del Pla de Mallorca a viure al centre de la capital del món. Les primeres setmanes d'estada a Nova York, Mateu Gomila només va menjar hamburgueses perquè era l'única paraula que només sabia pronunciar en anglès, *hamburger steak*, tot i que amb el temps arribà a dominar aquesta llengua. També sabem que els montuïers de Nova York en una ocasió llogaren un cotxe i durant onze dies recorregueren de la costa a costa els Estats Units fins arribar a Califòrnia. De la mateixa manera, els sorprengué el racisme contra els negres o l'arribada de russos blancs que fugien de la Revolució de 1917.

espanyol. Una vegada a Montuïri, Jaume Gomila es va casar a l'edat de 33 anys el dia 8 de gener de l'any 1910 amb Margalida Sampol Arbona, de 22 anys d'edat, filla de Gabriel Sampol Sastre (1864-1944) Sampol i de Sebastiana Arbona Nicolau (1864-1944) Volandina. El mateix any, dia 29 d'octubre de 1910, moria a l'edat de 22 anys Margalida Sampol i el fill que esperaven, a conseqüència del part. El viudo Jaume Gomila emigrà a Cuba cercant una nova vida. Allà es va tornar casar, va tenir descendència i va morir devers l'any 1953 (CANUTO, 2017).

Al registre de l'illa d'Ellis apareix una nova entrada al port de Nova York amb el vaixell *France* el 22 de novembre de 1922 procedent Le Havre (França). Segurament, Mateu Gomila tornava d'alguna visita a Mallorca. A la documentació declarà tenir 27 anys, ser cambrer, haver estat a Nova York entre 1916 i 1922 i viure amb el seu germà Miquel Gomila al número 221 de la East 44th street de Manhattan.

Sabem segur que Mateu Gomila tornà a Europa al voltant de 1929 perquè coincidí amb l'Exposició Universal de Barcelona d'aquell anys.

Aquesta informació coincidirà amb el fet que el 22 d'octubre de 1929 tornam documentar Mateu Gomila desembarcant del vaixell *Leviathan* al port de Nova York procedent de Cherbourg. Declarà tenir 36 anys, saber anglès, ser d'ofici guixaire i tenir permís de residència als Estats Units. Viatjava juntament amb Rafel Ferrà Oliver,³⁴ de Porreres. Tots dos vivien al número 225 de la East 43rd street de Nova York.

Curiosament, aquesta darrera referència d'en Mateu Gomila es registrà dos dies abans del Dijous Negre (24 d'octubre de 1929) que encetà el Crack de 1929 i la Depressió dels Anys Trenta. En aquests anys econòmica i socialment tan durs, els montuïrers es dedicaren al que pogueren i, segurament, la mala situació als Estats Units propicià el retorn d'alguns montuïrers a Europa poc abans al voltant de la proclamació de la II República a Espanya.³⁵

El 1939 es casà amb Aina Mas Gomila (n. 1905) *Nota* i estaven domiciliats el 1945 al carrer des Pou del Rei núm. 22. Són els pares de Jaume i de Miquel, coneguts a la vila amb el malnom *Mitos*.³⁶

Els seus coneixements d'anglès adquirits durant l'estada a Nova York va propiciar que actuàs de traductor per entendre's amb els turistes que els anys seixanta i setanta visitaven Mallorca. Era habitual que la Guàrdia Civil el cridàs per fer-se entendre amb els turistes que havien patit un accident de trànsit.³⁷

Morí a Montuïri el 1979.

Miquel Gomila Miralles Moliner

Va néixer a Montuïri, el 1899, fill de Jaume Gomila Roca i d'Aina Maria Miralles Roig.

En una data desconeguda, probablement la dècada de 1910, emigrà a França. Allà conegué Madeleine, es casaren i s'establiren a Marsella. A França treballà de cambrer en un restaurant.

El 1922, el documentam vivint amb el seu germà Mateu Gomila a Nova York, sense saber el moment d'entrada al país i si emigrà directament des de França.³⁸

³⁴ Entrevista a Jaume Gomila Mas *Mitos* el 19 de setembre de 2018 i registre d'Ellis Island.

³⁵ Aquesta dada queda reforçada perquè al padró de 1930 apareix com a absent i en canvi al de 1935 es ressenya que vivia al número 22 del carrer del Pou del Rei amb la seva germana Maria Gomila Miralles i el seu cunyat.

³⁶ CANUTO, 2017.

³⁷ Informació proporcionada per Guillem Mas Miralles.

³⁸ Registre d'Ellis Island.

Als Estats Units entrà com a cambrer d'una companyia transatlàntica que feia el trajecte entre Amèrica i Europa. D'aquesta manera, el trobam enrolat al vaixell *Leviathan* com a cambrer del restaurant. Les arribades al port novaiorquès que hem documentat són del 9 de maig de 1923, procedent de Chebourg via Southampton, de 21 de juliol de 1923 procedent de Southampton i el 23 de juliol de 1923.

El 17 de març de 1928, arribava al port de Nova York juntament amb la seva esposa Madeleine.³⁹

Retornà a França al voltant de 1930 i morí a Marsella el 1967.⁴⁰

Madelenie Gomila

Va néixer a Marsella (França), el 1906, filla d'emigrants mallorquins, pare de Sóller i mare de Binissalem. Va arribar al port de Nova York el març de 1928, juntament amb el seu espòs Miquel Gomila. Al registre apareix que el seu pare Michel Conella (sic) vivia al número 84 de l'avinguda Camille Fellitan⁴¹ de Marsella.

Retornà a França al voltant de 1930 i morí allà.⁴²

Jacques Gomila

Va néixer a Nova York el 16 d'octubre de 1928, fill de Miquel Gomila Miralles *Moliner* i de Madeleine Gomila.

Passà la infantesa i adolescència a França; per tant, podria ser bé que retornàs amb els seus pares a Europa els primers anys trenta. Era conegut com el petit Jaume o *Jimmy*.

Va obtenir el seu batxillerat, especialitzat en Ciències Experimentals, a la Universitat d'Aix, a Marsella, el 1946. Va continuar els seus estudis mèdics i va obtenir el seu doctorat en medicina el 1957; durant els seus estudis mèdics va fer una estada a l'hospital francès de San Francisco. Va obtenir el seu diploma en Medicina Tropical amb distinció a la Universitat d'Aix el 1960, i la seva llicenciatura el mateix any, especialitzada en Psicofisiologia.

Pel que fa a l'Antropologia, obté un Certificat d'Estudis Superiors a París el 1961. De 1964 a 1966 va ser director adjunt del Laboratori d'Antropologia Biològica al Musée de l'Homme de París i després va ser nomenat professor adjunt a la Universitat de Mont-real el 1965. Poc després, el 1967, obtingué la plaça de professor agregat i el 1972 la de professor titular. Es va convertir en director interí del Departament d'Antropologia el 1976.

Mentrestant, havia obtingut el seu doctorat de Ciències Naturals a París, el 1969, presentant per a la seva tesi el seu treball sobre l'antropologia, la biologia, la demo-

³⁹ Registre d'Ellis Island.

⁴⁰ Entrevista a Jaume Gomila Mas *Mitos* el 19 de setembre de 2018.

⁴¹ No hem trobat cap referència a aquest carrer a Marsella, tal vegada era el boulevard Camille Flammarion.

⁴² Entrevista a Jaume Gomila Mas *Mitos*, el 19 de setembre de 2018.

grafia i l'ecologia de la tribu aïllada dels Bedik, al Senegal. La publicà en forma de llibre a *Les Bedik (Sénégal oriental). Barrières culturelles et hétérogénéité biologique* (1971). Per aquest treball va ser guardonat amb el Premi Broca.

La seva principal aportació va ser haver demostrat la hipòtesi que dins d'una població existeixen corrents interns, barreres internes que afecten la seva estructura genètica i la seva evolució genètica. És l'elucidació d'aquestes dinàmiques internes de les poblacions humanes que fa que el seu estudi genètic sigui tan fascinant i tan complex, especialment des de llavors aquestes dinàmiques internes estan controlades per la cultura i l'organització social. Va demostrar això valorant l'estructura social dels Bedik en relació amb el seu entorn, el seu ecosistema, la seva història, mostrant com aquests factors van afectar la demografia, antropometria, genètica i variabilitat intra-poblacional.

A més del seu llibre sobre el Bedik, va ser l'autor d'unes 40 publicacions principals, cobrint no només els seus interessos antropològics en poblacions d'Àfrica occidental, sinó també problemes de salut, en particular l'oftalmologia i la medicina psicològica. També va participar en el treball de camp a Bretanya en els seus primers dies, i va iniciar un programa d'estudi genètic al Quebec, realitzat amb l'ajuda d'estudiants.

Morí de manera sobtada a la seva casa de Mont-real el 19 d'abril de 1978. Tenia 49 anys.⁴³

Jaume Gomila Garau *Moliner*

Va néixer a Montuïri el 1904, fill de Gabriel Gomila Miralles i d'Isabel Maria Garau Mayol.

No sabem quan i per quin port entrà als Estats Units. Segurament, emigrà a Nova York responent a la crida dels seus cosins Mateu i Miquel Gomila. Podem datar aproximadament l'estada de Jaume Gomila a Nova York entre 1924 i 1930.⁴⁴

Per una targeta de visita conservada,⁴⁵ sabem del cert que Jaume Gomila tenia negoci obert a Nova York dedicat a instal·lar imitació de marbre. El taller es trobava al número 1571 de Van Buren street, al barri del Bronx. Podem esmentar, a manera d'anècdota, que es feia dir *James* Gomila i que disposava de telèfon.

Un cop retornat a Mallorca⁴⁶ s'implica en política i segueix en el món dels negocis. Ja dins el període de la II República Espanyola s'afilià al partit polític Esquerra Republicana Balear i entrà com a soci a una fàbrica de licors de Porreres.⁴⁷

⁴³ ROBERTS, 1978.

⁴⁴ AMM. Padró de 1924. Al padró de 1924 apareix juntament amb els seus pares i els seus germans domiciliats al número 63 del carrer de Palma i a l'entrevista amb Jaume Gomila Mas *Mitos* ens informà que el seu pare, Mateu Gomila, i Jaume Gomila Garau havien tornat a Montuïri poc abans que es proclamàs la II República.

⁴⁵ Agraïm la gentilesa que va tenir Joana Aina Jordà Gomila *Confitera* de cedir-nos-en una còpia.

⁴⁶ Aquesta dada queda reforçada perquè al padró de 1930 apareix com a absent i en canvi al de 1935 es ressenya que era xofer i que viva amb els seus pares i la seva germana Coloma al número 3 del carrer de García Hernández (actualment carrer de Dalt).

⁴⁷ CAPELLÀ, 1989.

Segons consta a la causa 1007/1936⁴⁸ de l'Auditoria de Guerra de Balears, el 2 de setembre de 1936 fou detingut per un grup de falangistes a Montuïri. En aquell moment, tal com consta a la causa, vivia al carrer de Dalt número 1 i es dedicava al comerç.

Al matí del 3 de setembre, el seu cadàver fou localitzat als voltants de la possessió de Son Pardo (Palma). La seva germana, Aina Gomila Garau, identificà la roba pertanyent al cadàver 934 com la de Jaume Gomila Garau.

Gabriel Arbona Arbona *Quelet*

Va néixer a Montuïri, el 1895, fill de Miquel Arbona Galmès *Quelet* i de Maria Arbona Pocoví *Gallard*.⁴⁹ Aproximadament entre 1910 i 1915 emigrà per primer vegada a Buenos Aires (Argentina), però tornà cap a Mallorca per fer el servei miliari obligatori.

El 15 de gener de 1921, desembarcà al port de Nova York, juntament amb un grup de montuïrers, tots de la família de Can Badia.

Al registre de l'illa d'Ellis declarà tenir 25 anys, ser pagès i que el bitllet havia estat pagat per la seva mare, Maria Arbona, domiciliada al número 9 de la travessa de Ramon Llull (Montuïri). El seu contacte als Estats Units era Mateu Cerdà *Badia*.

De la seva vida a Nova York sabem que treballà els primers moments de llevaneu i com a conductor de carruatges. Posteriorment, trobà feina com a ajudant de cuina d'un hotel i, poc després, va passar a ser cambrer. Durant alguns estius treballà de cambrer a la ciutat de Saratoga Springs, a l'estat de Nova York, un complex d'oci conegut en aquell moment per ser un centre important de casinos. Al final de la seva estada americana s'enrolà de cambrer al transatlàntic *Leviathan*, com també va fer Miquel Gomila. Gabriel Arbona, però, només va fer dues travesses de l'Atlàntic. En una ocasió que havien desembarcat al port francès de Le Havre abandonà el vaixell i tornà a Montuïri, via Barcelona. Segurament aquest fet va tenir lloc el 1924.⁵⁰

Una vegada retornat al seu poble, es casà amb Joana Aina Verger Serra *Escollana* el 12 de maig de 1927. També va ser un dels potenciadors de la caixa rural de Montuïri, va regentar durant algun temps el cafè de Ca na Poeta i va ser batle de Montuïri entre 1943 i 1945.⁵¹

El matrimoni va tenir 6 fills: Miquel, Maria, Melcion, Catalina, Gabriel i Bartomeu. Morí a Montuïri el 1956.

Cristòfol Melià Noguera *Melià*

Va néixer a Porreres el 1888, fill de Cristòfol Melià Font i de Catalina Noguera Servera. Es casà el 1916 a Montuïri amb Francisca Ferrer Comas *de Son Maçanet*.

⁴⁸ Agraïm les gestions fetes pels amics porrerencs Sebastià Lliteras Lliteras i Bartomeu Garí per fer-me arribar aquesta causa procedent de l'Arxiu Togat Militar de Balear.

⁴⁹ Maria Arbona procedia, segons la documentació, de la Inclusa. Al padró de 1989 apareix com Maria Arbona Expósito i al de 1924 com a Maria Arbona Pocoví.

⁵⁰ Al padró de 1924 apareix domiciliat al número 9 de la travessa de Ramon Llull.

⁵¹ ARBONA, 2001.

Emigrà a Nova York durant a final de la dècada dels anys deu, però no hem pogut localitzar el moment d'arribada als Estats Units. A la ciutat nord-americana es dedicà a fer de cambrer a l'Hotel Hilton.

Allà nasqueren els seus dos fills Cristòfol i Catalina.⁵²

Degué tornar a Montuïri amb la seva família a final de la dècada dels trenta, perquè al padró de 1930 apareixen tots quatre domiciliats al número 40 del carrer del Príncep (actual carrer des Pujol).

Morí a Montuïri el 1981.

Francisca Ferrer Comas de Son Maçanet

Va néixer a Santa Maria del Camí el 1886, filla de Guillem Ferrer Vich i de Coloma Comes Pizà. Es traslladà juntament a la possessió algaidina de Son Maçanet, on els seus pares hi estigueren d'amos. Es casà el 1916 a Montuïri amb Cristòfol Melià Noguera.

Emigrà a Nova York a finals de la dècada dels anys deu però no hem pogut localitzar el moment d'arribada als Estats Units. Allà nasqueren els seus dos fills Cristòfol i Catalina. Tornà amb la seva família al poble al final dels anys trenta.

Morí a Montuïri el 1977.

Cristòfol Melià Ferrer Melià

Va néixer a Nova York el 1917, fill de Cristòfol Melià Noguera *Melià* i de Francisca Ferrer Comas de Son Maçanet.

El 1947, es casà amb Jerònia Ribas Martorell de Son Reus i són els pares de les germanes *Melià*: Francisca i Margalida.

Morí a Montuïri el 1978.

Catalina Melià Ferrer Melià

Va néixer a Nova York, el 1920, filla de Cristòfol Melià Noguera *Melià* i de Francisca Ferrer Comas de Son Maçanet.

Estudià de mestre d'escola i per això visqué a diversos indrets de Mallorca. Es casà amb el manescal viudo Joan Barceló Gomila. Tengueren dos fills: Francisca i Cristòfol.

Morí als 82 anys.⁵³

Gaspar Mas Munar Collet

Va néixer a Montuïri el 1901, fill de Josep Mas Cerdà Collet i de Catalina Munar Ribas, d'Algaida. En la seva joventut va emigrar a Cuba.

⁵² Informació proporcionada per Francisca Melià Ribas.

⁵³ Informació proporcionada per Francisca Melià Ribas.

El 29 de novembre de 1920, desembarcà al port de Nova York amb el vaixell *Patricio de Satrústegui*, procedent de l'Havana (Cuba) i fent escala cap a Espanya.

Al registre de l'illa d'Ellis declarà tenir 19 anys, ser fadrí, dedicar-se a l'ofici de fuster i disposar d'una quantitat de 30 dòlars. També sabem que a l'Havana deixà el seu germà Guillem domiciliat al número 110 del carrer del Sol i que a Montuiri el seu pare, Josep, vivia al número 33 del carrer del Molinar. L'estada a Nova York era prevista de 5 dies.⁵⁴

Al padró de 1924 el trobam domiciliat amb els seus pares al número 36 del carrer des Molinar i no apareix al padró de 1945.

Guillem Mas Munar Collet

Va néixer a Montuiri el 1895, fill de Josep Mas Cerdà Collet i de Catalina Munar Ribas, d'Algaida. Es casà amb Catalina Miralles Rossinyol *Queló*, el 1917, a la parròquia de Santa Creu (Palma) i varen tenir tres filles: Francisca, Catalina i Mercedes. A començament de la dècada de 1920 emigraren a Cuba.⁵⁵

El 1r d'agost de 1931 desembarcava amb la seva família al port de Nova York amb el vaixell *Marqués de Comillas* procedent de l'Havana (Cuba) i en trànsit cap a Espanya. Declarava tenir 35 anys, era casat i l'ofici que ressenya era el d'obrer.⁵⁶

Catalina Miralles Rossinyol Queló

Va néixer a Montuiri el 1896, filla de Joan Miralles Cerdà *Queló* i de Francisca Rossinyol Miralles. Es casà amb Catalina Miralles Rossinyol *Queló* el 1917 a la parròquia de Santa Creu (Palma) i varen tenir tres filles: Francisca, Catalina i Mercedes. A començament de la dècada de 1920 emigraren a Cuba.⁵⁷

El 1r d'agost de 1931 desembarcava amb la seva família al port de Nova York amb el vaixell *Marqués de Comillas* procedent de l'Havana (Cuba) i en trànsit cap a Espanya. Declarava tenir 35 anys, era casada i es dedicava a tasques de la casa.⁵⁸

El 1957, sol·licità al consolat del Brasil a Barcelona la documentació per emigrar a Sud-Amèrica. En aquesta sol·licitud declara ser vídua, estar domiciliada al número 28 del carrer de Josep Villalonga de Palma i manifesta la voluntat de reunir-se amb el seu gendre, Joan Quetglas, que ja vivia a Rio de Janeiro.⁵⁹

Catalina Mas Miralles Collet

Va néixer a Montuiri, el 1917, filla de Guillem Mas Munar *Collet* i de Catalina Miralles Rossinyol. De petita emigrà amb la seva família a Cuba.⁶⁰

⁵⁴ Registre d'Ellis Island.

⁵⁵ Informació proporcionada per Josep Miralles Xamena.

⁵⁶ Registre d'Ellis Island.

⁵⁷ Informació proporcionada per Josep Miralles Xamena.

⁵⁸ Registre d'Ellis Island.

⁵⁹ Documentació proporcionada per Josep Miralles Xamena.

⁶⁰ Informació proporcionada per Josep Miralles Xamena.

El 1r d'agost de 1931, desembarcava amb la seva família al port de Nova York en el vaixell *Marqués de Comillas* procedent de l'Havana (Cuba) i en trànsit cap a Espanya. Declarava tenir 12 anys, era fadrina i no tenia cap ocupació.⁶¹

No apareix al padró de 1945.

Francisca Mas Miralles Collet

Va néixer el 1922, filla de Guillem Mas Munar *Collet* i de Catalina Miralles Rossinyol. De petita emigrà amb la seva família a Cuba.⁶²

El 1r d'agost de 1931, desembarcava amb la seva família al port de Nova York en el vaixell *Marqués de Comillas* procedent de l'Havana (Cuba) i en trànsit cap a Espanya. Declarava tenir 9 anys, era fadrina i no tenia cap ocupació.⁶³

No apareix al padró de 1945.

Mercè Mas Miralles Collet

Va néixer el 1924 a l'Havana (Cuba), filla de Guillem Mas Munar *Collet* i de Catalina Miralles Rossinyol. De petita emigrà amb la seva família a Cuba.⁶⁴

El 1r d'agost de 1931, desembarcava amb la seva família al port de Nova York en el vaixell *Marqués de Comillas* procedent de l'Havana (Cuba) i en trànsit cap a Espanya. Declarava tenir 6 anys, era fadrina i no tenia cap ocupació.⁶⁵

El 1954, sol·licità al consolat del Brasil a Barcelona la documentació per emigrar a Sud-Amèrica. En aquesta sol·licitud declara ser vídua, estar domiciliada al número 28 del carrer de Josep Villalonga de Palma i manifestà la voluntat de reunir-se amb el seu gendre Joan Quetglas, que ja vivia a Rio de Janeiro.

Joan Miralles Marimon

Va néixer a Palma, el 1872, però era d'ascendència montuïrera. Emigrà a l'Havana (Cuba) el 1899 i durant la seva estada al país caribeny impulsà el diari *La Vida* (1900-1915). Podria ser el Juan Miralles que apareix registrat el 5 de maig de 1913 a Ellis Island. Tot i que en aquesta informació se'l descriu com de 35 anys quan en realitat en tendria 41. Amb ell viatjaven Rosa Guilló, la seva dona, i una altra dona anomenada Antònia Penalva.⁶⁶

⁶¹ Registre d'Ellis Island.

⁶² Informació proporcionada per Josep Miralles Xamena.

⁶³ Registre d'Ellis Island.

⁶⁴ Informació proporcionada per Josep Miralles Xamena.

⁶⁵ Registre d'Ellis Island.

⁶⁶ MIRALLES & JAUME, 2009.

Joan Manera Vich de sa Costa

Va néixer a Montuïri el 1901, fill d'Antoni Manera Mayol *de sa Costa* i de Joana Aina Vich Ribas *de Son Collell*.

La seva joventut va ser atzarosa amb dues estades llargues a l'Havana (Cuba) i dues més a Buenos Aires (Argentina). Emigrà a Cuba als 16 anys i allà treballà de majoral dels talladors de canya, de picapedrers i de fuster. A l'illa caribenya aprengué a llegir i a escriure quan tenia 18 anys. També s'embarcà cap a l'Argentina fugint de fer el servei militar obligatori i no tornà a Mallorca fins que la companyia que li corresponia fou llicenciada.

Pel que ens interessa, també sabem que va viure una temporada a Mèxic i un mes als Estats Units, possiblement fou a Nova York perquè hi residia el seu cosí Gabriel Cerdà Vich *Badia*.

Una vegada retornat a Mallorca regentà durant 33 anys el Bar Rosales, situat al carrer de Sant Miquel (Palma).⁶⁷

Morí a Palma el 29 de gener de 1991.

Jaume Garau Bauçà Prats

Va néixer a Montuïri el 1927, fill de Pere Garau Marimon i de Coloma Bauçà Laurel.

Emigrà a Cuba el 1955 on treballà a la construcció mitjançant contactes amb mallorquines establerts allà. A l'illa també conegué la seva futura esposa Lluïcia Pocoví Bauçà (a la documentació apareix la versió del llinatge corrompuda *Bousa*).

Després del triomf de la Revolució Cubana, cap al 1960, decidí emigrar als Estats Units a través de Jamaica. Al país nord-americà s'instal·la a Nova Jersey on en un primer moment es dedicà a fregar plats i treballà a una fàbrica d'adobar pells. Posteriorment es dedicà una altra vegada a la construcció i acabà la seva vida laboral amb 23 anys de descarregador al moll de Nova Jersey.

Es casà amb Lluïcia Pocoví, nascuda a Cuba però descendent de montuïrers, i varen tenir dues filles: Míriam i Sonia.

Morí el 15 de juliol de 1993 a Nova York.⁶⁸

Lluïcia Pocoví Bauçà

Va néixer, el 1930, a Cienfuegos (Cuba), filla dels montuïrers Jaume Pocoví Jordà *Boira* i Margalida Bauçà Laurel. A la documentació apareix la forma corrompuda del llinatge *Bauçà* com a *Bousa*.

El 29 de juny de 1963, es casà a Newark (Nova Jersey, Estats Units) amb el seu cosí Jaume Garau Bauçà. Varen tenir dues filles.

En el moment de redactar aquesta comunicació seguia residint als Estats Units.⁶⁹

⁶⁷ CAPELLÀ, 1990 i informacions proporcionades per Llorenç Capellà Fornés via mail el 30-11-2018.

⁶⁸ ARBONA, 1993.

⁶⁹ Informacions proporcionades per Josep Miralles Xamena i Jaume Palou Garau.

Conclusions

Aquesta comunicació ha documentat que existí una reduïda però activa comunitat de montuïrers a la ciutat de Nova York, especialment durant el primer terç del segle XX.

Hem constatat que una trentena de montuïrers o familiars directes passaren alguna temporada a la ciutat nord-americana. D'aquests, se'n podrien afegir quatre més, dels quals no se'n té constància segura.

Tot i la diversitat de les estades al llarg del segle XX, podem constatar que un grup més o menys homogeni s'instal·là a Nova York el primer terç del segle passat.

Per la informació que tenim, el pioner dels montuïrers a Nova York va ser Mateu Cerdà Miralles; d'aquí que la majoria dels montuïrers que emigraren a la ciutat fossin o bé de les famílies conegudes amb el malnom de *Badia* i *Moliner*, tot i que n'hi hagué també d'altres.

En un primer moment, sembla que les relacions amb Cuba són vitals per a la petita comunitat d'habitants procedents de Montuïri als Estats Units, però a mesura que l'estada es consolidà varen prendre una dinàmica pròpia. La majoria dels emigrats montuïrers a Nova York ja havien fet una estada anteriorment a un altre país com pugui ser Argentina, Cuba o França.

Tot i que els montuïrers es dedicaren a diverses ocupacions laborals, en destaca una sobre les altres. Els montuïrers que emigraren a Nova York a començament del segle XX s'especialitzaren en la professió de cambrers dels principals hotels de la ciutats, d'establiments de vacances de Nova Anglaterra o en vaixells transatlàntics que feien la travessa fins Europa.

S'han pogut documentar diverses mostres del xoc cultural entre la gent procedent de Montuïri i la cultura nord-americana. Encara que també hem trobat mostres d'aculturització i, fins i tot, d'ascens a la societat nord-americana com a mostra d'una carrera laboral pròspera.

Finalment, en la qüestió dels retorns, alguns montuïrers només visqueren a Nova York alguns mesos o pocs anys la dècada de 1920. Sembla que la crisi de 1929 i la proclamació de la II República varen ser esdeveniments que propiciaren una segona onada de retorns. Amb tot, alguns montuïrers continuaren fent vida als Estats Units a començament de la dècada dels anys cinquanta.

En conclusió, aquesta comunicació ha tret a la llum l'aventura d'una trentena de montuïrers que al començament del segle XX canviaren els carrers empinats de Montuïri pels gratacels de Nova York.

Bibliografia

- ARBONA MIRALLES, Onofre (1993, juliol): "Jaume Garau Bauzà 'Prats', 38 anys per Amèrica." A: *Bona Pau*, 485, p. 16-17. Montuïri: Revista Bona Pau.
- ARBONA MIRALLES, Onofre (ed.) (2001). *Montuïrers que han deixat petjada*. Bona Pau. Montuïri.
- ALBERTÍ GENOVART, Benet (2017). *Els moviments migratoris a la Mallorca contemporània (1877-1920)*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de les Illes Balears.
- BUADES CRESPI, Joan; MANRESA MONSERRAT, Maria Antònia; MARIMON RIUTORT, Antoni & MAS BARCELÓ, Margalida A. (2001). *El moviment associatiu balear a l'exterior*. Govern de les Illes Balears i Fundació Sa Nostra.
- CAPELLÀ, Llorenç (1989). *Diccionari Vermell*. Editorial Moll: Palma.
- CAPELLÀ, Margalida (1990): "Joan Manera -de sa Costa-". A: *Bona Pau*. Montuïri. 443. p.16. Montuïri: Revista Bona Pau.
- CANUTO BAUÇÀ, Francesc (2017). "El molí d'en Gospet (i VI)." A: *Bona Pau*, núm. 769, p. 26-29. Montuïri: Revista Bona Pau.
- COSTA I FERNÁNDEZ, Lluís (2013). "Premsa i identitat nacional: 'La Llumanera de Nova York': 1874-1881. A: *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 54, p. 545-564.
- GARCÍA-HERNANDORENA, Pepa (2017). "Els emigrants valencians als Estats Units d'Amèrica. Una aproximació des dels documents personals". A: *Revista valenciana d'etnologia*, núm. 9, p. 115-125.
- GENOVART RAPADO, Magdalena & BARCELÓ SASTRE, Catalina (2002): "L'emigració a Mallorca: el cas de Montuïri". A: *Lluc*. 830-831. p.32-37.
- LORMAN DELGADO, Luis (2017). *Emigración española a Estados Unidos (1870-1936)*. Treball final de grau de la Universidade da Coruña.
- MAS, Guillem & MATEU, Antoni (2001). *Montuïri. L'esclafit de la crispació. La Guerra Civil a Mallorca poble a poble*. Documenta Balear: Palma.
- MIRALLES I MONSERRAT, Joan & JAUME FONT, Honorat (2009). *El diari La Vida (La Habana 1900-1913)*. Publicacions de l'abadia de Monserrat: Barcelona.
- MARIMON, Antoni (2008, 8 de gener). "Illencs als Estats Units (II)". A *Diari de Balears*. Palma.
- ROBERTS, D.F. (1978). "In memoriam Jacques Gomila 1928-1978". A: *Annals of Human Biology*, vol. 5, núm. 6, p. 595-597.

Annex

Fotografia 1.
Miquel Gomila Miralles, Madeleine Gomila
i Mateu Gomila Miralles (amb capell)
a Central Park (Nova York).

Fotografia 2.
Jacques Gomila de nin.

Fotografia 3.
Placa en record de Jaume Garau Bauçà al cementiri de Montuïri.

Fotografia 4.
Francisca Ferrer Comas i els seus fills Cristòfol
i Catalina a un carrer de Nova York.

Fotografia 5.
Cristòfol Melià Noguera amb els seus fills Cristòfol
i Catalina sobre l'escultura *Tigress and Cubs*
a Central Park (Nova York).

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

MIGRACIÓ DE L'AIGUA A MONTUÏRI

MATEU OLIVER MUNAR

Resum de la comunicació

En la present comunicació es descriu i es caracteritza l'anomenada massa d'aigua subterrània (MAS) de Montuïri.

Una MAS és un volum clarament diferenciat d'aigües subterrànies en un aqüífer o aqüífers. Un aqüífer és una o més capes subterrànies de roca o altres estrats geològics que tenen suficient porositat i permeabilitat per permetre un flux significatiu d'aigües subterrànies o l'extracció de quantitats significatives d'aigües subterrànies.

La MAS de Montuïri es troba a la zona central de l'illa de Mallorca, en la qual no existeix connexió directa entre els aqüífers i la mar. La MAS es caracteritza per estar constituïda per una alternança de formacions geològiques permeables i impermeables, afectades per plecs i falles. El 66 % de la superfície de la MAS són materials impermeables.

Dins la MAS podem distingir un aqüífer superficial i diversos aqüífers profunds. L'aqüífer superficial té nivells fluctuants i desapareix en èpoques seques.

Hi ha una àrea elevada o cresta a la part central de la MAS; a partir d'aquesta cresta distingim dos fluxos, un en sentit NNO i l'altre en sentit SSE.

L'aigua és sulfatada clorurada càlcica. Els sulfats i els clorurs són d'origen mineral. Destaca la presència d'una contaminació per nitrats associada a l'ús de fertilitzants a les zones de cultiu.

Paraules clau: aqüífer, flux, estructura geològica, permeabilitat, Montuïri

Introducció

Montuïri es troba en una zona relativament seca i tradicionalment agrícola, que ha pogut ser cultivada gràcies a nombroses obres d'enginyeria hidràulica: pous, sínies, qanats, mines, síquies, albellons, etc., que exploten un aqüífer superficial de profunditat inferior a 7 o 8 metres. A partir de l'aparició de les màquines de sondejos s'exploten els aqüífers subterrànies.

Arran de l'entrada en vigor de la directiva europea MARC de l'aigua, per a l'estudi de les aigües subterrànies es defineixen les masses d'aigua subterrània (MAS). El terme de Montuïri es troba a la MAS amb número de codi 18.15M2, també anomenada Montuïri.

En una primera classificació, a la MAS 18.15M2 (Montuïri) es distingeixen dos aqüífers, un aqüífer superficial lliure i un aqüífer profund confinat i lliure a les àrees d'aflorentament de les roques que el formen.

Situació geogràfica

La MAS 18.15M2 (Montuïri) es troba a la part central de l'illa de Mallorca (veure Figura 1). Té una extensió de 8.309 ha, un perímetre de 45,6 km, uns 13,5 km de longitud i uns 6,0 km d'ample, amb orientació NO-SE, queda emmarcada pels quatre vèrtexs següents: nord (492,8 km – 4380,0 km), est (507,2 km – 4377,25 km), sud (504,5 km – 4373,9 km) i oest (492,8 km – 4380,0 km). Coordenades referides al sistema de referència ETRS-89 projecció UTM FUS 31 N.

Context geomorfològic

L'illa de Mallorca està constituïda per un conjunt de serres i conques, que es corresponen respectivament amb les serres i els plans de la morfologia actual de l'illa. Morfològicament, a Mallorca, s'identifiquen tres grans unitats: la Serra de Tramuntana, les Serres de Llevant i el Pla Central. El Pla Central correspon a una àrea ampla, situada entre les dues serres, dins de la qual poden diferenciar-se quatre dominis geomorfològics: les Serres Centrals i els plans de Palma, Inca-Sa Pobla i Campos-Manacor.

Les Serres Centrals s'emmarquen entre Sineu, Petra, Porreres i Lluçmajor. Montuïri queda enmig del domini de les Serres Centrals.

Montuïri es troba a la part central de l'illa de Mallorca. Distà aproximadament 20 km de la Badia de Palma, 25 km de la Badia d'Alcúdia, 30 km de Portocolom (Llevant) i 35 km del Port de Sóller (Serra de Tramuntana).

Figura 1. Masses d'Aigua Subterrània (MAS) de l'illa de Mallorca. Ressaltam la MAS en estudi, MAS 1815M2 (Montuïri).

Metodologia

La comunicació s'ha extret del treball pràctic *Estudio hidrogeológico de los acuíferos de Montuïri (Mallorca, Illes Balears)*, fet pel mateix autor, amb data d'octubre de

2012 a setembre de 2014. És el treball pràctic del Curso Internacional de Hidrología Subterránea a Distancia (CIHS-d) per obtenir el Postgrau en Hidrología Subterránea. Dels treballs que es feren destaquen: la revisió de la cartografia geològica (vegeu les figures 2, 3, 4 i 5), les mesures de nivells d'aigua, l'inventari de punts d'aigua, la presa de mostres, els assajos de laboratori (anàlisis químiques) i l'assaig de bombament.

Hidrogeologia i descripció dels aqüífers

En una primera classificació, distingim dos aqüífers dins la MAS 18.15M2 (Montuïri):

- Aqüífer superficial lliure, constituït principalment per materials al·luvials d'edat Pliocè i Quaternari, símbol Q (veure figures 2, 3, 4 i 5).
- Aqüífer profund confinat, el considerem lliure en les àrees d'aflorament de les roques que el formen. Distingim tres formacions aqüíferes segons l'edat dels materials que el constitueixen (veure figures 2, 3, 4 i 5):
- Aqüífer Langià, constituït per les "calcarenites de Randa": calcarenites bioclàstiques amb nivells de còdols paleozoics a la base (M31). Aqüífer captiu o semiconfinat. El sostre impermeable és la unitat argilosa "margues de Pina" d'edat Langià-Serraval·lià (M32).
- Aqüífer Eocè-Oligocè, constituït per calcàries amb nummulits, conglomerats i calcarenites (O-M1) confinat per la unitat argilosa burdigaliana "turbidites de Banyalbufar" (M2).
- Aqüífer liàsic, constituït per les dolomies, calcàries i bretxes calco-dolomítiques d'edat Retià-Lies (I-JL). Captiu o semiconfinat per la sèrie margocalcària d'edat Dogger-Malm-Cretaci ("pelàgic") o per les "turbidites de Banyalbufar" (M2).

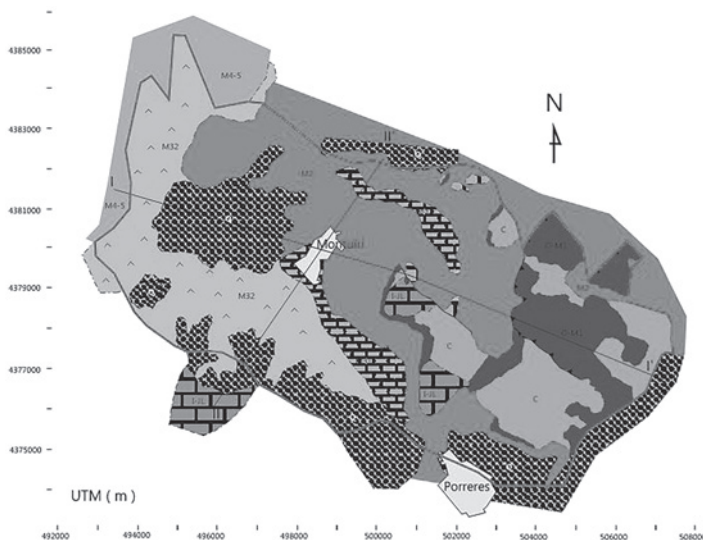

Figura 2. Cartografia geològica de la MAS 1815M2 (Montuïri) i situació dels talls de les figures 4 i 5. Les formacions aqüíferes en tons blaus i les formacions impermeables en tons vermells. Vegeu la llegenda a la figura 3.

Llegenda				
FORMACIÓ AQUIFERA	FORMACIÓ IMPERMEABLE	SÍMBOL	DESCRIPCIÓ	EDAT
	—	Q	"QUATERNARI": Depòsits aHuvilas	Pliocè i Quaternari
	—	M4-5	"ARRECIFAL": Calcàries i calcarenites	Miocè superior (Tortonà-Messinà)
—		M32	"MARGUES DE PINA": Margues grises amb guixos	Miocè mig (Langià-Serravalià)
	—	M31	"CALCARENITES DE RANDA": Calcarenites bioclàstiques	Miocè mig (Langià)
—		M2	"TURBIDITES DE BANYALBUFAR": Margas con calcarenites	Miocè inferior (Burdigalià)
	—	O-M1	"EOCÈ, OLIGOCÈ I BASAL": Conglomerats, calc. i calcarenites	Eocè, Oligocè i Miocè inferior (Aquitanià)
—		C	"PELÀGICO": Margocalcàries, calcàries i margues	Juràssic mig i superior (Dogger-Malm) i Cretaci
	—	I-JL	"GRAVERA": Calcàries i dolomies bretxificades	Juràssic inferior (Retià i Lies)
		MAS 1818M2 (MONTUÏRI)		FALLA NORMAL
				ENCAVALCAMENT

Figura 3. Llegenda de la figura 2 i descripció de les formacions geològiques cartografiades.

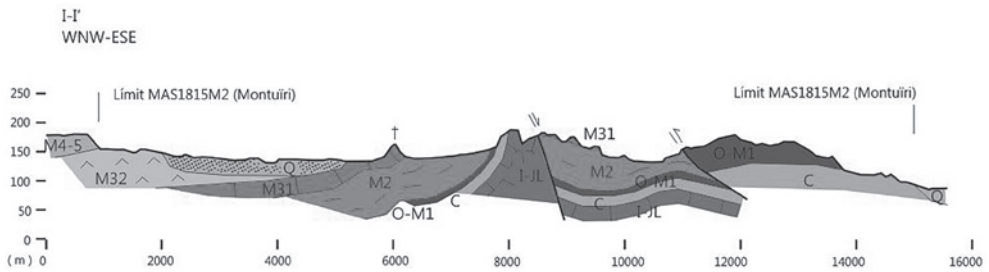

Figura 4. Tall geològic I-I'. Llegenda a la figura 3.

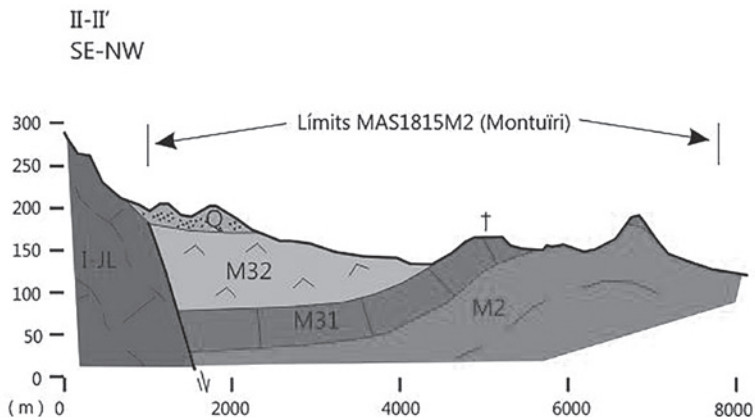

Figura 5. Tall geològic II-II'. Llegenda a la figura 3.

Piezometria

Els nivells piezomètrics (es mostren a la figura 7) s'han determinat a partir del model digital del terreny segons la cartografia a escala 1:5000 de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears.

Aqüífer superficial

Aqüífer superficial lliure, constituït principalment per materials al·luvials de l'edat Pliocè i Quaternari amb nivells fluctuants i molt variables en funció de les pluges. Desapareix en èpoques seques. El flux d'aquest aqüífer està associat a la xarxa de drenatge d'aigües superficials (vegeu la figura 6).

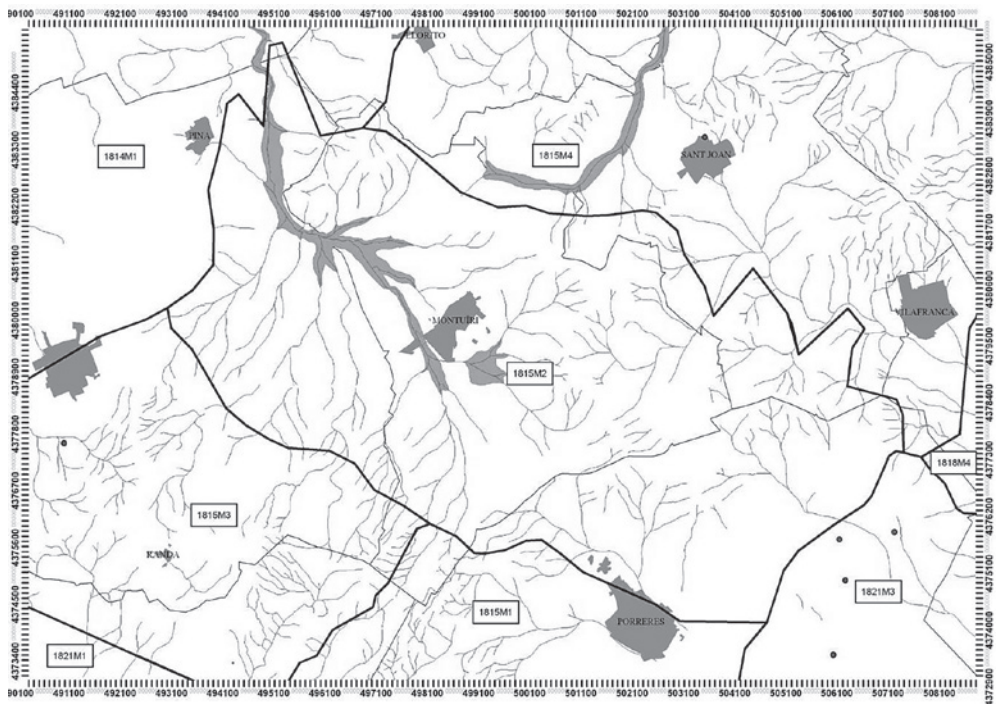

Figura 6. Xarxa de drenatge i planes d'inundació de la superfície en estudi.
Font: <<http://dgrechid.caib.es/www/atles.pdf>>.

Aqüífer profund

Aqüífer profund confinat, el qual és lliure a les àrees d'aflorament de les roques que el formen. A la figura 7 presentem el mapa d'isopiezes (corbes que uneixen els punts amb el mateix nivell d'aigua) de l'aqüífer profund. L'aigua subterrània flueix perpendicularment a les isopiezes.

FICHA INVENTARIO DE PUNTOS DE AGUA SUBTERRÁNEA										CÓDIGO		1	
ZONA/SUBZONA		UH 18 15 SERRES CENTRALES MAS 18 1502 MONTUÏRI				ÍNDICE							
PROVINCIA		ILLES BALEARS				MAPA							
T.M.O MUNICIPAL		ALGADA				COORDENADAS		H V					
TOPONIMIA		SAMOLA				COTA DEL SUELO		E: N:					
PARAJE													
SISTEMA ACUÍFERO													
PROPIETARIO		SUREDA SERVERA, GABRIEL											
DIRECCIÓN						TEL.							
CONSTRUCTOR													
DIRECCIÓN						TEL.							
NATURALEZA DEL POZO						PROFUNDIDAD		111		FECHA CONSTRUCCIÓN		1989	
DIÁMETRO		80		REVESTIMIENTO		HIERRO		ZONA REJILLA		80 a 110		TIPO	
EQUIPO DE BOMBEO		REGIMEN DE BOMBEO				EXTRACCIÓN (m³/año)							
MOTOR		MES				E F M A M J J A S O N D							
TIPO		DÍAS/AÑOS											
POT.		CV		HORAS/DÍA									
		KW		Q medio									
BOMBA		EXTRACCIÓN											
TIPO		USO DEL AGUA				FECHA							
MARCA		RIEGO DE		ha		CAUDAL							
CAP. NOM		2000 lh		I/3		ABASTEC.		hab		TIEMPO BOMBEO (h)			
		m³/h		INDUSTRIA DE		DESCENSO (m)							
REF. ALTIMÉTRICA		ALTURA											
PROF. NIVEL DEL AGUA		FECHA		29/01/13		FICHA CARACT. TÉCNICAS DEL POZO							
(m)		82.53				PERFIL GEOLÓGICO							
ACCESIBILIDAD		CON PERMISO		x		ENSAYO DE BOMBEO AFOROS							
FACILIDAD DE MEDICIÓN		SI		x		ANÁLISIS QUÍMICO							
HORARIO		A VECES		NO		ANÁLISIS BACTERIOLÓGICO							
OBSERVACIONES:						OTROS ENSAYOS							
		Añena calcareinas cavificadas. Flúoreo ("Sant Jordi")?											
GENERAL		CROQUIS DE TALLE											
													
DIRECCIÓN		TEL.				ENCARGADO							

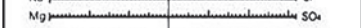
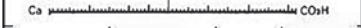
CARACTERÍSTICAS TÉCNICAS							
PERFORACIÓN DE A		Ø mm.	OBSERVACIONES				
REVESTIMIENTO DE A		Ø int. en mm.	ESPESOR en mm.	NATURALEZA			
ANÁLISIS QUÍMICO-TIPO							
ION	mg/l	meq/l	ION	mg/l	meq/l		
Na+	95.0	4.132	CO ₃ H	254.0	4.182		
K+	11.9	0.304	SO ₄ =	892.0	14.407		
Ca ⁺⁺	295.0	14.721	Cl ⁻	141.0	3.977		
Mg ⁺⁺	84.2	5.281	NO ₃ ⁻	89.4	1.442		
C	1720	µ S/cm	a	20.0	°C		
DUREZA		mg/L Ca CO ₃	pH		7.2		
OTROS							
60 40 20 20 40 60 meq/l Na Cl Mg SO ₄ Ca CO ₃ H							
LABORATORIO		Lab l'Aigua		FECHA		11/02/2013	
MEDICIONES DE CAMPO							
C	1941	µ S/cm	T	18.8	°C		
CL ⁻		mg/L	pH	7.25			

Figura 8. Fitxa d'un punt d'aigua amb les anàlisis químiques.

A partir dels resultats de les anàlisis químiques presentam els mapes següents: isoclorurs (figura 9), isocarbonats (figura 10) i mapa de nitrats (figura 11).

Si comparem els mapes de les anàlisis (figures 9 i 10) amb el mapa geològic (figura 2) observam una variació en la composició de l'aigua la qual coincideix amb la variació litològica. A la part occidental, on predomina la formació geològica M32 "margues de Pina", amb presència de guixos, l'aigua és rica en sals, mentre que a la part oriental l'aigua és més dura, bicarbonatada i rica en calci.

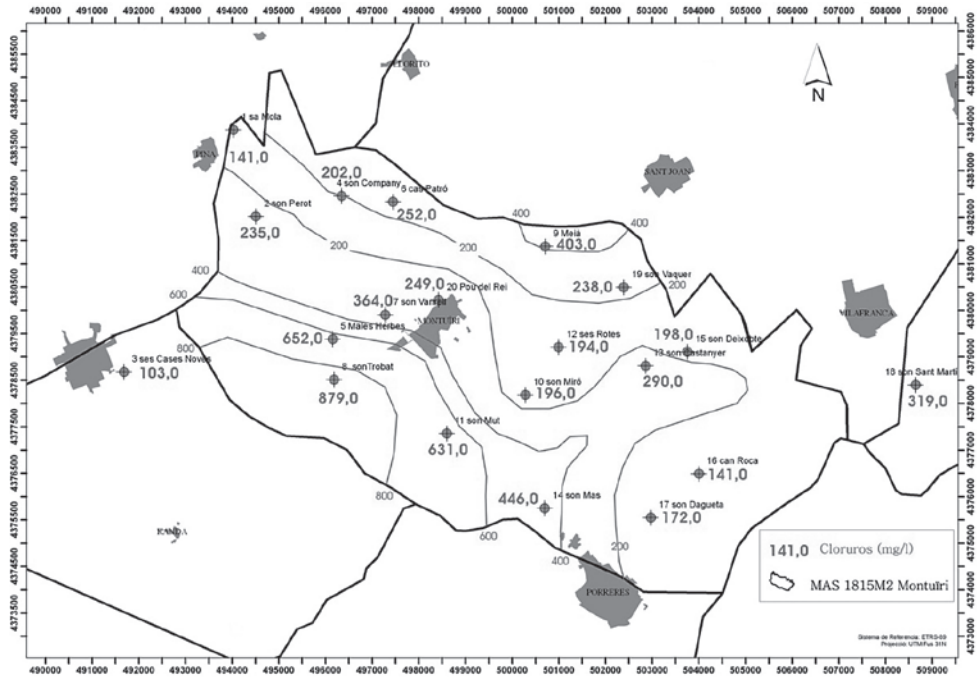

Figura 9. Mapa d'isoclorurs a gener de 2013.

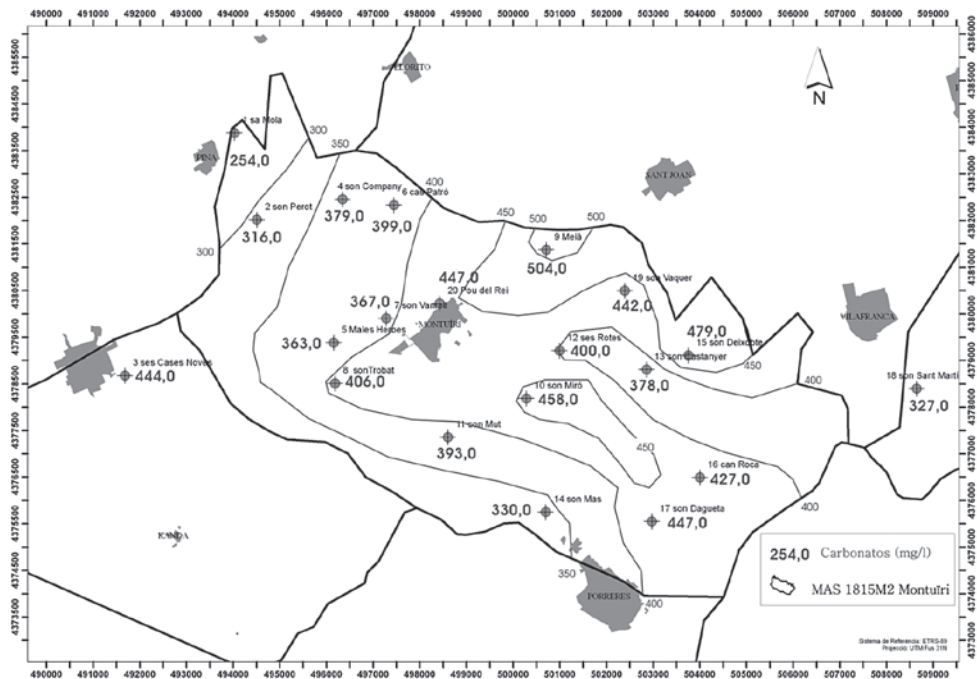

Figura 10. Mapa d'isocarbonats a gener de 2013.

El mapa de nitrats (figura 11) indica una clara contaminació per nitrats associats als adobs dels camps de cultiu.

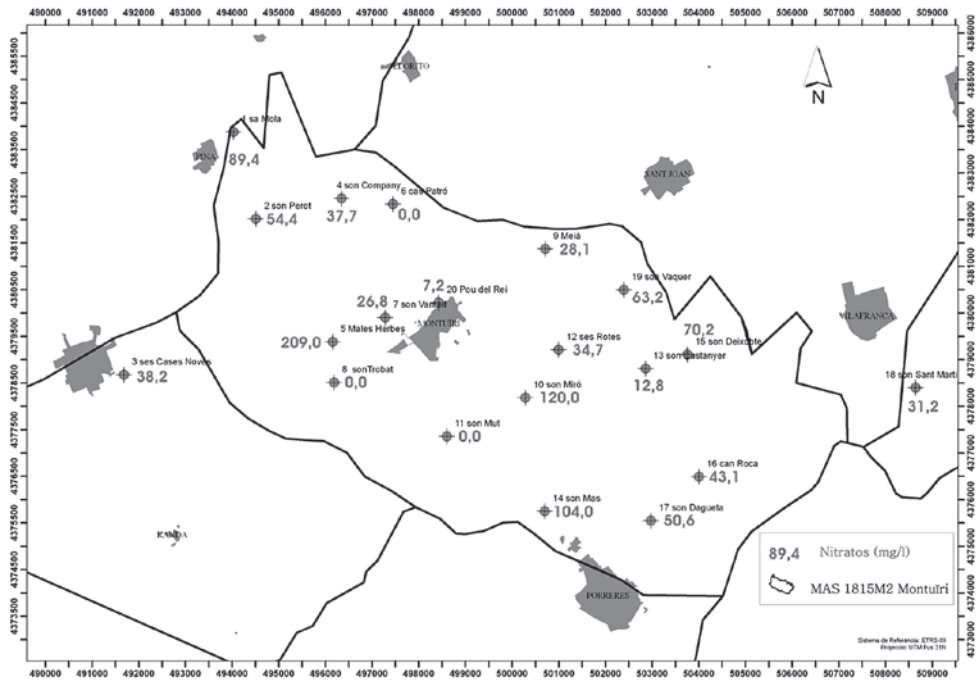

Figura 11. Mapa de nitrats a gener de 2013.

Conclusions

La MAS 18.15M2 (Montuïri) es troba a la zona central de Mallorca i no hi ha connexió entre els aquífers i la mar.

Les formacions geològiques que constitueixen la MAS es troben plegades i fallades, i alternen formacions permeables i impermeables. El 66 % de la superfície és impermeable. La MAS és poc permeable.

Hi distingim dos aquífers: un aquífer superficial lliure i un aquífer profund. Més que un aquífer profund, existeixen multitud de petits aquífers més o manco connectats per les estructures geològiques (plecs i falles) entre les formacions permeables i impermeables.

L'aquífer superficial presenta nivells fluctuants, molt variables, i desapareix en èpoques seques.

Els nivells piezomètrics es troben entre les cotes 100 i 150 msnm. Hi ha una zona de recàrrega principal a la part central. A partir de la cresta central distingim dos fluxos, un en sentit NNO i l'altre en sentit SSE.

L'aigua de l'aquífer profund és aigua clorurada càlcica a diferència de la majoria d'aigües de l'illa que són bicarbonatades càlciques magnèsiques. Els clorurs i els sulfats són d'origen litològic.

Bibliografia

- Aqualia (2003). *Evolución de los volúmenes extraídos, los niveles dinámicos y concentraciones de cloruros en los municipios de las Islas Baleares*. Memòria inèdita de la empresa AQUALIA.
- CUSTODIO, E. & LLAMAS, R. (1983), *Hidrología subterránea*, 2 ed., vol. I i II. Barcelona: Omega.
- ESCUDER, R.; Fraile, J.; JORDANA, S.; RIBERA, F.; SÁNCHEZ-VILA, X. & VÁZQUEZ-SUÑÉ, E. (2009). *Hidrogeología*. Barcelona: Comisión Docente Curso Internacional de Hidrología Subterránea.
- FORNÓS, J.J. *et al.* (1998). *Aspectes geològics de les Balears (Mallorca, Menorca i Cabrera)*. Palma: UIB.
- GELABERT, B. (1997). *La estructura geològica de la mitad occidental de la isla de Mallorca*. Tesi Doctoral. ITGE.
- Pla Hidrològic de les Illes Balears* (PHIB). 2013. Real Decret 684/2013, de 6 de setembre, publicat en el BOIB núm. 180 de 28 de desembre de 2013.

COMUNICACIONS SOBRE MIGRACIONS

MISSIONERS. EMIGRAR PER LA FE

JOAN SOCIES FIOL

La present comunicació vol acostar aquells veïns de Montuïri que optaren per emigrar després d'haver cursat estudis religiosos —el que coneixem, principalment, com a missioners. Així i tot, alguns d'ells, inclosos en aquest recull, no arribaren a sortir d'Espanya o la seva «missió» els va dur per països europeus. La principal font per emprendre aquest estudi ha estat la revista local *Bona Pau* i, de manera molt especial, la secció *Montuïrers que han deixat petjada (MQHDP)* que, posteriorment, el 2001, es va convertir en un llibre sota el mateix títol. En aquest recull de notables montuïrers s'hi explica la vida i miracles de 9 dels 20 capellans i 3 monges que hem aconseguit arreplegar en el present treball. Les aportacions en el llibre són principalment d'Onofre Arbona Miralles, en set casos.¹ Guillem Mas Miralles aporta «4 frares montuïrers dels segles XVII i XVIII», dels quals un d'ells va ser missioner, apareguts en el llibre *Biblioteca de Escritores Baleares* de Joaquim Maria Bover Rosselló de 1868.² I la darrera aportació és de Joan Amengual Jaume.³ Assenyalam també que hem pogut observar, com veurem més endavant, que les aportacions als *MQHDP* en donen un visió molt montuïrera, és a dir, s'hi explica, majoritàriament, el que se sabia d'ells en el poble: anècdotes, curiositats i algunes proeses d'ultramar que arribaren fins avui. Així mateix, dies abans de la celebració d'aquestes Jornades, la defunció d'una missionera, Margalida Miralles Trobat, suposà la publicació de la seva vida a l'esmentada secció de la revista.⁴ A la vegada, el 2003, a la col·lecció «Quaderns Montuïrers» de la revista *Bona Pau*, s'hi publicà la ressenya publicada ja en castellà, el 1965, feta per Honorat Ribas Manera, sobre el Pare Miquel Rubí Pocoví.⁵

Una eina que ha resultat cabdal per a fer la recerca d'aquests missioners, cal dir-ho, ha estat el cercador *Google*. Com que permet fer cerques de llibres ens ha facilitat arribar, encara que en alguns casos de manera parcial, a publicacions d'arreu del món i, especialment, de les zones de destí d'aquests missioners montuïrers. Per exemple, internet ens ha fet topar amb les biografies de dos d'aquests montuïrers. Així, a Santiago de los Caballeros, República Dominicana, es publicà, el 1992, la vida de Joan Horrach Garcia *Comuna*. I, el 1868, a Covendo, Bolívia, Benigno Bibolotti,

¹ Onofre Arbona escriu sobre la vida de Pau Mateu Trobat, Miquel Rubí Pocoví, Pere Josep Aloy Miralles, Joan Pere Cloquell Mateu, Honorat Ribas Manera, Antònia Sampol Arbona i Joan Horrach Garcia.

² Dels quatre que presenta Guillem Mas Miralles sols Gabriel Verd va emigrar.

³ La vida de Pere Sampol Gayà és la que ens relata Joan Amengual Jaume.

⁴ *Bona Pau*, 789, Novembre 2018. Margalida Miralles Trobat, *Queló*. Exercí uns 40 anys en el cor d'Àfrica, a Ruanda, com a missionera i infermera (1931-2018).

⁵ RIBAS MANERA (2003).

ressenyava la vida de Pau Mateu Cerdà. Així mateix, altres estudis ens parlen de les obres que deixaren els nostres vilatans arreu del món.

Anteriorment hem dit recerca parcial, ja que la tecnologia encara no ens permet consultar de manera completa alguns d'aquests llibres i, per tant, una visita al lloc de residència d'aquests missioners probablement ens serviria per ampliar la present comunicació.

On anaren els missioners montuïrers? Hem pogut seguir el seu rastre a 16 països diferents: Mèxic, Filipines, Moçambic, Portugal, Itàlia, Veneçuela, França, Ruanda, Paraguai, Argentina, Hondures, Nicaragua, Perú, Costa Rica, Bolívia i la República Dominicana.

Els missioners apareguts a *MQHDP* són: Gabriel Verd Mascaró, Pau Mateu Cerdà Trobat, Miquel Rubí Pocoví, Pere Josep Aloy Miralles, Joan Pere Cloquell Mateu, Pere Sampol Gayà, Honorat Ribas Manera, Antònia Sampol Arbona, Joan Horrach Garcia i, finalment, l'esmentada Margalida Miralles *Queló*. De la majoria d'ells s'ha aconseguit, en la present comunicació, aportar alguna nova, encara que sigui un petit detall. Amb tot, del que aportam una major informació, en referència a la que teníem fins ara, és de Pere Josep Aloy Miralles *Serena*, encara que aquesta no sigui per la seva vessant de missioner pròpiament dita. De tots ells cal assenyalar que s'han obviat els fets o detalls ja esmentats en la secció de la revista, i sols ens hem cenyit a repetir les dates de naixement, llocs de residència a l'estranger i mort.

De la resta de missioners, tots ells nascuts ja dins el segle XX, en tenim encara vius: Joana Lladó Miralles, Joan Pocoví Tous *Muro*, Joan Martorell Bauzà *Peixater*, Bartomeu Gomila Jaume *Canet* i Joan Amengual Jaume *des Figueral*. Així completem la llista de 23 persones que un dia o altre abandonaren el nostre turó per anar a predicar la fe cristiana.

Cristòfol Miralles Manera (Montuïri, 1625 – Manila, 1707)

Curiosament, Cristóbal Miralles ens apareix a la *Biblioteca de Escritores Baleares* de Joaquim Maria Bover Rosselló. Bover ens diu sobre Miralles que:

Miralles Cristóbal. Nació en Montuïri de Pedro Miralles y Juana Manera a la edad de 22 años esto es en 12 de setiembre de 1647 vistió la sotana de jesuita en el colegio de Montesion de Palma: destinado a las misiones de Asia se embarcó en este puerto el día 14 de mayo de 1653 en la nave de Juan Mateu: llegó a Filipinas donde trabajó con celo en la conversión de infieles tuvo el cargo de director de varios colegios y murió en el de Manila el día 6 de setiembre de 1707.

Vida de Santa Rosa Peruana escrita en programas y anagramas españoles. La citan los PP Backer como existente en sus archivos en el tomo V pág. 538 de su Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus.

Per tant, Bover, ja ens traça una pinzellada de la vida d'aquest montuïrer del segle XVII. I sobre la base de la seva obra sobre la vida de Santa Rosa de Lima hem pogut destriar altres detalls de Cristòfol Miralles.

Sevillà?

Així, en un llibre publicat a Filipines, el 1886, ens trobam que hi assenyalen que «hace mención el P. Murillo al referir la vida del P. Cristóbal de Miralles. Dice, que nació éste en Sevilla el año 1629, entró en la compañía en 1646, vino a Filipinas en 1653, y fue rector de Dagami, Catbalogan, de Carigara, y dos veces de...» El llibre es titula *Breve reseña de lo que fue y de lo que es la Diócesis de Cebu* de Felipe Redondo y Sendino. Així que cercàrem, també a la xarxa, el llibre del Pare Pedro Murillo Velarde. És un llibre publicat el 1749 i titulat *Historia de la provincia de Philipinas de la compañía de Jesus: segunda parte, que comprehende los progressos de esta provincia desde el año 1616 hasta el 1716* i en reproduïm el que ens diu:

DE LA COMP. DE JESVS LIB. IV. CAP. XXVII. 397

de defender su Concepcion purísima, otro de conuilar todas sus fiestas. A S. Joseph avia hecho vna carta de Escrivania, ofreciendo rezarle todos los dias siete Padre nuestros, y siete Ave Marias. En los varios votos, que avia hecho à la Santísima Virgen, concluye echando la S; y Clavo, y sello con el voto perpetuo de Virginitad, y así fe creó, que la confesó toda su vida. Lo que se inferia del fumo recató, que tenia en esta materia, no queriendo hablar à folas, ni con su misma hermana.

900. El P. Joseph Xavier de Texada nació en Laguna del Obispaño de Calihora, à diez y ocho de Marzo de 1664, el de 1673, entró en Sevilla para esta Provincia, à donde llegó el de 1689, y el de 1699, hizo la Profesion. Siendo niño le embiaron sus padres, que eran de lo mas noble de su lugar, à Malaga, donde tenia vn tio Canónigo. Allí estudió Filosofía, y Theologia, en que fueron muy notorios los progressos, bien que mas fe adelantó en la virtud, y pues hizo voto de ser Religioso, y pasar à las Indias en busca de las almas. Otro voto muy singular hizo, ateniéndose à hallarse en medio del siglo, y en lo florido de su edad: que fue guardar castidad, de que dió vn exemplo bien raro. Le embiaron à estudiar à Salamanca, donde vivia con otros compañeros vna casa, en que avia algun peligro, y no pudiendo vencer à sus compañeros, à que saliesen de ella, tomó la resolucio de dexarlos, y boberse à pie, y fin guia à Malaga, eligiendo vn medio tan trabajoso, y difícil, por no perderse el joya-

Quien en el siglo tubo tanto cuydado de su alma, dicho se está, que cuydado tendia en la Religion. Observó con gran exaccion sus votos, y reglas. Era muy amante de los Indios, les predicaba, y ayudaba, no solo en lo espirital, sino tambien en lo temporal, por lo que tubo que padecer bastante. Entró varias veces à los montes de S. Matheo, à hacer de ellos los Actas, que mas vienen como brutos, que como hombres, para que viviesen, no solo como hombres, sino como Christianos, y à fuerza de mucho trabajo, padó reducir à algunos, à que viviesen en el Pueblo. Le daban el P. Texada vn penoso acha, que de echar sangre: le señalaron para leer Philosophia, y en medio de que conocio, que esta ocupacion tan pesada le podia causar daño à la salud, no obstante fe sacrificó por la obediencia. Y así fastidió como avia temido, pues à viendolo repetido con fuerza el accidente, fue preciso interrumpir la tarea literaria: por algun tiempo, aunque luego continuo, despues le hizieron Procurador de la Provincia, y con la aplicacion à este oficio le volvió à repetirse el accidente, que despues no tubo remedio, y vltimamente le quitó la vida en Yndag, recibidos los Sacramentos, con gran resignacion en la Divina voluntad, à quinze de Septiembre de 1706.

901. El P. Christoval de Miralles, nació en Sevilla à veinte de Marzo de 1619, el de 1646. entró en la Provincia de Andalucia, y el de 1653. pasó à estas Islas, donde à dos de Febrero de 1666, hizo la Profesion. Trabajó muchos años

DE LA COMP. DE JESVS LIB. IV. CAP. XXVII. 397

años en las Misiones de Pintados, donde fue Rector de Dagami dos veces, de Catbalogan, de Carigara, dos veces de Zebú, Vice-Provincial de Pintados quatro años, Rector de Cavite tres años, y otros tres del Colegio de Manila, y nueve meses Vice-Provincial de Tagalos, y murió en Manila à seis de Septiembre, de 1708. En todos estos empleos fe portó el P. Miralles, como Religioso muy observante con mucha caridad, y prudencia, y para con sus subditos, y con mucho zelo, y fervor para los Indios, adelantandolos en las buenas costumbres, y enseñanza de nuestra Santa fe, y en especial en la devocion de Maria Señora, de quien el Padre era tan especial devoto, que con esta Señora, y con su Santísimo Hijo tenia muchos, repetidos, y tierras coloquios. Y algunos aseguran, que raras vezes entraron en su aposento, que no le encontrasen de rodillas delante, de vna Imagen de Nra Sra de Guadalupe, y de vn Santo Niño Jesus, y siempre que le permitieron las fuerzas, rezaba el oficio Divino, y el Rosario delante de vna Imagen de Nra Sra de Guadalupe, que traia siempre consigo. Para promover el culto de Dios, y de los Santos hizo varias Iglesias. Y fue el primero, que las empezó à fabricar de piedra, que antes eran de hariques, de paltes de madera. Las principales fueron la de Paramas, la de Balanzigan, y la de nuestro Colegio de Zebú, que es de las mas hermosas de las Islas. En Bafey hizo vna Hermita, donde colocó vna Imagen de la Santísima Virgen, que fue varias vezes el apoyo de aquel Pueblo. Quando el Comisario Buhian de Mindanao llegó à Bafey, à cautivar aquella gente, huyeron los Indios azia el monte, no lejos de la Hermita, fueron los Moros en su busca, y al alontar à la Hermita, vieron salir de ella tal resplandor, que los llenó de espanto, y temor, y les cortó el animo, y los palos, para no proseguir, y fe volvieron à sus embarcaciones, sin cautivar à ninguno de aquel Pueblo. Y ellos tenían tanta confianza en esta Soberana Reyna, que aunque oyeron à los Moros tan cerca, no se retiraron de allí, ni movieron, ni aun los niños, ni mugeres. El año de 1703, experimentaron otro singular favor; pues en vn baguio, que vbo muy furioso, fe retiraron à esta Hermita el P. Ministro del Pueblo con otros muchos Indios, por aver derribado el baguio la casa, y la Iglesia. El mar creció tanto, que llegó basta la cornisa del retablo de la Hermita, y no obstante fe mantuvo firme contra la bateria del mar, y del viento, conseruando Dios aquel debil edificio por respeto à su Madre: con vn gran prodigio, y pues pasado el baguio, hallaron los quilos, y sobre quilos del techo sin clavo, ni otra amarradura. A demas de aver asegurado algunos Indios, aver visto en dicha Hermita muchas luces sin fiber, de donde avian venido, en señal del agrado, que mostraba la benenignísima Señora, de que allí fe venera, fe su Imagen, aprobando de este modo las obras del P. Miralles. Entre varias devociones tenia repartido el tiempo, pero la que fe llevó los cuydados del Padre, fue, la de Sta Rosa, de Sta Maria, de

DE LA COMP. DE JESVS LIB. IV. CAP. XXVII. 397

de Lima. Y para desahogar su carazon, hizo vn Libro impreso, en que publicó las virtudes, y glorias de esta nueva flor del nuevo Mundo, en varios anagramas, que le compuso.

902. El P. Jacinto Garcia, nació en Castellar à seis de Noviembre de 1654:

dize, q en Flándes le anunció vna Monja, que el descubrió las Islas de Palamos, famosas entónces en Europa. Tocado de Dios, salió de su Provincia para emplearse en este descubrimiento, y predicar la Ley Divina à aquellas gentes Barbaras. Fue à pie hasta Madrid

Per tant, ens trobam amb un fet que s'anirà repetint fins als nostres dies; allà, a Filipines, ens diuen que en Cristòfol Miralles era nat a Sevilla. El primer que ho diu és el Pare Pedro Murillo. Per això hem cercat si aquests dos personatges van coincidir a Filipines i, per tant, si Murillo parlava amb coneixement de causa. Recordem, en aquest sentit, que Miralles va morir el 1707 i Murillo no arribà a Filipines fins al 1721.⁶

El 1973, a l'*IBN: index bio-bibliographicus notorum hominum*, volum 176, de Jean-Pierre Lobies, ens assenyala a la pàgina 322 «Miralles, Cristóbal. 1629 (1632) – 1707 (1708) – Sevilla (Montuiri?) – Manila. Jesuita espanyol, misionero en las Islas Filipinas. autor».

El 1992, a l'obra *Bibliografía de la Literatura Hispànica*, tom XV, de José Simon Díaz, a la referència a Miralles ens diu: «Miralles (P. Cristóbal de) N. En Sevilla 1629. Jesuita desde 1641. Vivió y m. (1708) en Manila».

I finalment, en una tesi doctoral de 2015, titulada *La compañía de Jesús en Filipinas (1581-1768): realidad y representación* de Eduardo Descalzo Yuste ens hi assenyala que «...y Cristóbal de Miralles (que había sido rector de diversas residencias de Bisayas)». En la mateixa tesi, i dins un gràfic, s'assenyala que Cristóbal de Miralles va néixer a Sevilla el 20 de maig de 1632, ingressà a la companyia el 26 de juny de 1646, que entrà a Filipines el dos de febrer de 1666 i que va morir a Manila el 4 d'agost de 1708.

Per tant, podem dir que, de l'obra del Pare Murillo ençà, gairebé s'ha donat per fet que aquest Cristóbal de Miralles era sevillà. Així mateix, assenyalam que en cap cas hem pogut trobar el segon llinatge de Cristòfol Miralles per confirmar si era Manera, com ens diu Bover, i així poder certificar, al cent per cent, l'origen montuïrer d'aquest Miralles.

Santa Rosa

En referència a l'obra del Pare Miralles, dedicada a Santa Rosa, sabem que és un llibre del qual hi ha pocs exemplars.⁷ Així, al juny de 1907 i en referència al llibre del Pare Miralles al Tom L, Cuaderno VI del *Boletín de la Real Academia de Historia. Historia General de Filipinas*, ens assenyalen que «...Núm. 176, *Libro y elogio de Santa Rosa de Lima*: Manila, 1697; de extraordinaria rareza, puesto que sólo se conocen dos ejemplares; escrito por el jesuita Cristóbal Miralles, é impreso por Lucas Manumbas, tagalo, de quien no se conoce ningún otro trabajo tipográfico».

També ens en parlen a l'estudi titulat *Rosa limensis: Mística, política e iconografía en torno a la patrona de América* (2004) de Ramón Mujica Puntilla. Allà es considera el llibre de Miralles con una clara referència per analitzar la figura i la iconografia de la santa.

Així i tot, sembla, que en cap d'aquestes dues obres no hi ha cap referència a l'origen del Pare Miralles.

Constructor

També hem pogut esbrinar algunes de les obres materials que realitzà aquest montuïrer... de Sevilla? Per exemple: «Fr. Cristobal Miralles of the Jesuit mission in

⁶ ALMERIAPEDIA, s. v. «Pedro Murillo Velarde». Recuperat de: <https://almeriapedia.wikanda.es/wiki/Pedro_Murillo_Velarde>.

⁷ A la Biblioteca Nacional de España n'hi ha un exemplar.

Basey built a church made of wood only to be burned and looted of its treasures by Moro raiders on Corpus Christi Day in 1663».⁸

Aquesta esglesiola fa referència a un espai on encara avui hi ha una església: «The hilltop Church of St. Michael the Archangel was said to have been built in the 17th century by Fr. Cristóbal Miralles. It was burned and looted of its treasures on Corpus Christi Day during a slave raid in 1663».⁹ Això és a l'illa de Samar a la ciutat de Basey.

També sembla que construí o reformà l'església de Balangiga: «The early Jesuits in the Leyte-Samar region built wooden churches. But the text of the Balangiga church marker suggests that the original church was made of stone before being rebuilt by Fr. Miralles, also a Jesuit, in 1653». «Built out of stone inside a fortified patio with four turrets by the Jesuit priests in the 17th century under the patronage of San Lorenzo. Rebuilt by Fr. Cristobal Miralles, 1653».¹⁰

També sabem que va habitar al poble de Guiuan.¹¹

Miquel Miralles (Montuïri, ? – Cadis, 1683)

Fent una cerca ens trobarem amb aquest montuïrer que havia de ser missioner i no ho va arribar a ser, car va morir abans d'embarcar-se. Però així i tot hem decidit introduir-lo en aquest recull.

Fou al llibre *Baleares y América* (1992) de Bartolomé Escandell Bonet on s'hi assenyala: «Los frailes mallorquines del padre Llinàs en el convento de Querétaro eran los padres Antoni Frontera, Antoni Llensor, Antoni Torres, Miquel Miralles, Miquel Fontcuberta, Pere Sitjar, Sebastià Bisquerra, Antoni Perera, Damià Massanet, Jaume Llinàs, Antoni Catany, a los que se unió Joan Baptista Llátzer. Excepción hecha de fray Miquel Miralles (natural de Montuiri, que murió en Cádiz, en 1683...». El que no hem pogut esbrinar ha estat com Escandell trobà el lloc d'origen del Pare Miralles.

Al llibre *Chronica apostolica y seraphica de todos los colegios de Propaganda Fide de esta Nueva-España, de misioneros franciscanos observantes: erigidos con autoridad pontificia, y regia, para la reformation de los fieles, y conversión de los gentiles*. Obra escrita el 1746 per Isidro Félix de Espinosa (O.F.M, Fr.). S'hi relata el que va succeir a Cadis quan el Pare Llinàs i els seus companys hi acudiren per embarcar cap a Mèxic, ciutat que era el seu destí i on Miralles ja no hi arribà. Tot i que Escandell al llibre *Teoría del discurso historiográfico hacia una práctica científica consciente de su método* i també publicat al 1992, dona per fet, probablement per error, que Miralles arribà a anar a viure a Querétaro.

Sembla que un cop a Cadis la seva partida cap a Amèrica s'endarrerí vuit mesos.¹² El fet que Llinàs fos mallorquí, d'Artà, va fer que fossin un bon grapat els mallorquins que s'uniren a l'expedició que els havia de dur a la fundació, a la ciutat de Querétaro

⁸ C. MARABUT, I. K.

⁹ «Basey Samar». A: *History of Basey*, weblog.

¹⁰ BORRINAGA, R. O. (1999-2006).

¹¹ CRUIKSHANK, B. (2018).

¹² DE ESPINOSA (1746: 42-45).

(Mèxic), del col·legi de la Santa Creu. És al llibre *Franciscans catalans a Amèrica* on Josep Martí i Mayor (O.F.M.) ens explica l'expedició que havia de dur Miralles fins a les Amèriques. Martí també ens fa conèixer, mitjançant la figura del Pare Antoni Llinàs, com Miquel Miralles formava part de l'expedició, juntament amb altres missioners per crear la primera escola de la Congregació de Propaganda Fide a Nova Espanya.

I així ho feren els que embarcaren amb Llinàs, i avui encara hi ha constància d'aquest col·legi, ara convertit en el Colegio Universitario de la Santa Cruz.¹³

Gabriel Verd Mascaró¹⁴ (Montuïri, 1661 – Roma, 1733)

Joaquim Maria Bover és qui primer ens dona notícia d'aquest montuïrer que emigrà a Roma. La seva descripció ens assenyala que

«Nació en Montuïri el día 20 de agosto de 1661 de Juan Verd y Ana Mascaró, hacendados de aquella villa. Fue religioso carmelita cuyo hábito vistió en 1676 en el convento de Palma: desempeñó tres veces el cargo de prior del mismo, como igualmente el de vicario provincial y el de visitador, por espacio de muchos años. Condecoróle la orden con los honores de padre de provincia y la Inquisición de Mallorca expidió a su favor el título de calificador del Santo Oficio. Estuvo en Roma de asistente general de España. Murió en esta ciudad el 28 de agosto de 1733.

Escribió: *Vida, virtudes y persecuciones de la Venerable Sierva de Dios Sor Coloma Mestre, religiosa de la tercera orden de Nuestra Señora del Cármen que falleció con opinión de santidad el día 20 de diciembre de 1707*. Escrita por su confesor el M.R.P. Fr. Gabriel Verd, Religioso Carmelita, que, según el P. Torrens, existía original en la biblioteca de su convento antes de la excomunión de los regulares».

Més endavant, el 1820, en el llibre *Memorias para servir a la historia eclesiástica general política de la provincia de Mallorca* d'Antoni Furió i Sastre. En parlar de la vida de Sor Coloma Mestra ens assenyala com nou mesos després de ser enterrada va ser traslladada i enterrada de nou a una capella devora l'altar del monestir de Nostra Senyora del Carme «con una relación de su vida firmada del P. Gabriel Verd, carmelita confesor de nuestra V.»

Al «Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», el canonge arxiver, Josep Miralles Sbert, ens parla de *Traslaciones de Cadáveres de Venerables Dominicos y Carmelitas*. Aquí ens narra com es va dur a terme el trasllat de Sor Coloma i ens torna sortir una referència a Verd.

Rafel Martorell (Montuïri, 1709 – Montevideo, Uruguai)

Jesuïta, juntament amb Ignacio de Leyra i Cosme Aguiló s'establiren a Montevideo el 1746,¹⁵ on obriren una de les primeres escoles.¹⁶ Rafel Martorell es dedicava a l'ense-

¹³ En línia a: <<http://colegiouniversitariodelasantacruz.com>>.

¹⁴ La seva vida fou publicada per Bover a Biblioteca de Escritores de Baleares i reproduïda per Guillem Mas Miralles a Bona Pau a MQHDP.

¹⁵ ACOSTA Y LARA, E. F. (1961).

¹⁶ En una cerca a la xarxa de «Rafael Martorell Montevideo» ens apareixen una vintena de llibres que parlen del montuïrer, però que no hem pogut consultar en línia.

nyament de primària. En la majoria de publicacions s'alaba la tasca que van dur a terme en l'ensenyament en una ciutat on foren els primers en iniciar l'educació elemental.¹⁷

Sabem que fou expulsat del Colegio de Córdoba de Tucuman¹⁸ en la coneguda expulsió dels jesuïtes (1767-68) durant el regnat de Carles III. En aquell moment tenia 59 anys.

Miquel Marimon (Montuïri, 1710 – Faenza, Ravenna, Itàlia, 1775)

Aquest jesuïta va ser missioner al Paraguai i ens compareix en el llibre del Pare Hugo Storni SI, titulat *Catálogo de los jesuitas de la Provincia del Paraguay (Cuenca del Plata), 1585-1768*.¹⁹ Aquesta és una obra fonamental per a l'estudi dels jesuïtes de la província del Paraguai. L'estudi fou elaborat a partir dels catàlegs de l'Arxiu Romà de la Companyia de Jesús. En aquest extens catàleg s'hi assenyala aquest Miguel Marimon com nascut a Montuïri el 2 de març de 1710.

De cada un dels jesuïtes que hi surten en destaca 10 dades, a mode de fitxa, amb alguns dels trets bàsics. De Marimon ens diu:

841/1162. Marimon Miguel, s.

1. Data i lloc de naixement;

2.3.1710 Montuiri (Mallorca, Esp) [P 23, 40];

2. Data d'ingrés i província de la Companyia en la qual es realitza;

2. 30.6.1731 Paraguay [ib.];

3. Data i lloc dels primers vots;

3. 15.8.1733 [P 6, 200];

4. Data i lloc de l'arribada al territori de la Província del Paraguai;

4. 25.3.1734 Buenos Aires [P 23, 78; Leonhardt I, LXIII];

5. Data, bisbe i lloc de l'ordenació sacerdotal;

5. 1.12.1738 [P 6, 243];

6. Data, qualitat i lloc dels últims vots;

6. 2.2.1746 p. 4v San Ignacio (Misiones, Paraguay) [H 30, 222];

7. Ultima data que em consta de la seva existència;

8. Data i lloc de l'acomiadament de la Companyia;

9. Data i lloc en què es trobava al moment de l'expulsió (1767-1768);

9. 10.8.1768 Concepción (Misiones, Arg) [Brabo Inventarios 74];

10. Data i lloc de la seva mort.

10. 9.4.1775 Faenza (Ravenna, Italia) [P 23, 40].

¹⁷ BEHARES, L. E.; CURES, O. (1997).

¹⁸ BRAVO, F. J. (1872).

¹⁹ STORNI, H. (1980).

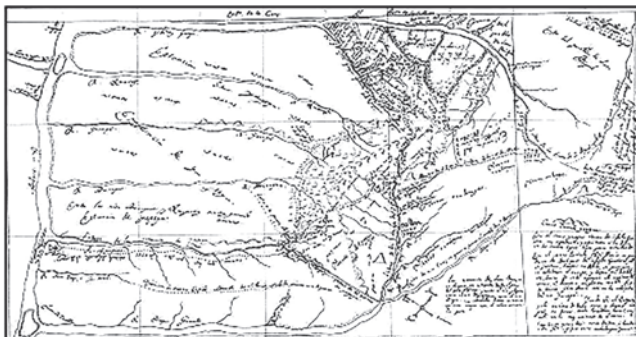
Així, un cop vam tenir coneixement de l'existència d'un missioner montuïrer pel Paraguai, tornàrem a cercar la seva pista a les xarxes. I fou en un llibre recent, de 2015, i amb el títol de *Reflexiones de Francisco: Así piensa y habla el papa sobre la vida*, de Borja Loma Barrie, que ens donà una dada més. Ens parla d'un jesuïta mallorquí dient: «Otro estudioso de los yuyos²⁰ y de la naturaleza paraguaya en general fue el jesuita mallorquín Miguel Marimon, quien además de redactar listas de hierbas realizó varios mapas de la región». Per tant tenim un missioner interessat per la natura i la geografia.

Al *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús* de Charles E. O'Neill també ens hi apareix Marimon. En parlar dels naturalistes dels segles XVII-XVIII s'assenyala que: «...Aunque solo conste a través de otros, fue notable la labor de Miguel Marimon que, solo en las reducciones del Paraguay, clasificó 103 géneros de aves, cuarenta y cinco de cuadrúpedos, y cuarenta de peces...»

Al llibre *Los Jesuitas y la cultura Rioplatense* de Guillermo Furlong, S. J., sols ens diu que «al P. Miguel Marimon que sufrió, sin defenderse, una atroz calumnia, hasta que Dios volvió por su buena fama...». Però sobre aquest llibre de Furlong hem trobat, tot i no haver pogut consultar el llibre complet, aquest paràgraf: «En este marco de sucesos es que fue levantado el mapa de las estancias, por el Padre *Miguel Marimon*, encargado del *pueblo* de San ... *Guillermo Furlong* adjudicó por error la autoría de este mapa, al Padre Bernardo Nusdorffer, Superior General de Las...». Això és en el llibre *La patria misionera: la civilización jesuítico-guaraní y su influencia en el pensamiento antiquista*, de Carlos Soares de Lima.

Mapes

Ja havíem vist abans que, a més d'identificar herbes, Marimon havia fet mapes. Carmen Curbelo, al seu estudi *Algunas vinculaciones de San Borja de las Misiones con el actual territorio uruguayo. Análisis interpretativo. En Missões em Mosaico. Da interpretação à prática: um conjunto de experiências*,²¹ ens parla acuradament del poble de São Borja, on sembla que Marimon va residir. I ho fa mitjançant l'anàlisi d'un mapa realitzat per Marimon.

Croquis Miguel Marimon S.J. – 1752 (Furlong 1962).

²⁰ La Wikipèdia (s. v. «Yuyo») ens diu: «Yuyo és un terme que pot designar en llengua quitxua, qual-sevol herba o mala herba».

²¹ CURBELO, C. (2011).

Pel que explica Curbelo, el mapa es deu al Tractat de Permuta o Tractat de Madrid de 1750, pel qual Espanya i Portugal havien de redefinir les seves fronteres en les colònies d'Amèrica. «Es un croquis itinerario, original coloreado según surge de anotaciones del autor, resultante del viaje de relevamiento del territorio de estancias misioneras, fundamentalmente la de Sao Borja, que efectúa el padre Marimon, en ese momento uno de los jesuitas a cargo del citado pueblo, a los efectos de encontrar un lugar apropiado para la transmigración como resultado de la ejecución del Tratado de Permuta». De l'estudi del mapa s'assenyala que «presenta serios problemas de escala y orientación que dificultan su georeferenciación». Així i tot, assenyala que el mapa té un alt grau de detallisme que ha servit per estudiar diferents aspectes del passat.

En un altre estudi hem sabut que Marimon va traçar aquest mapa en un itinerari, un viatge, acompanyat de 150 indígenes. «...El mismo habría sido levantado entre octubre y noviembre de 1752, durante la expedición que se iniciara en el pueblo de San Borja, siendo Marimon acompañado en el recorrido por 150 indios. El P. Marimon había arribado al Río de la Plata en 1734...». Qui ho explica és Leonel Cabrera Pérez.²²

Un estudi també recent, de 2015, titulat *Un inédito informe del P. Ladislao Orosz*, d'Ana E. Ceballos, Paola B. Cesano i Ma. Janet Martins, ens explica com el Tractat de Madrid va afectar les comunitats de jesuïtes, especialment les ubicades en territori entre el riu Uruguay i l'afluent l'Ibicuy. Aquests territoris passaven a mans portugueses i hi havia set poblats amb presència jesuïta. A l'informe del Pare Ladislao, pel que s'explica, queda molt ben reflectit com els indígenes no van entendre ni pair això d'haver de moure els seus poblats per seguir dins Espanya. Aquí ens repeteixen com Marimon surt a l'expedició amb 150 nadius. «Ya había partido el P. Miguel Marimon con ciento cincuenta neófitos de la colonia de San Francisco Borja hacia el río Queguay...». Però és la nota a peu de pàgina referent a Marimon la que ens dona més informació sobre el montuïrer. «Miguel Marimon (Mallorca, 1710 - Faenza, 1775) llegó a Buenos Aires en 1734 y fue ordenado sacerdote cuatro años después, profesando su cuarto voto en la reducción de San Ignacio en 1746. Fue cura en las Misiones Orientales de los pueblos de San Nicolás y San Borja, en éste último a partir de 1749. Efectuó dos viajes o recorridos por el territorio norte de la Banda Oriental, realizando un mapa con sus itinerarios, el último partiendo desde San Borja el 25 de octubre de 1752 con 150 indios guaraníes, hacia el río Queguay, límite sur de la estancia de Yapeyú. Al momento de la expulsión, figura con los padres José Cardiel y el Coadjutor Salvador Conde como encargados del pueblo Nuestra Señora de Concepción del Uruguay».

Finalment, Constancio Eguía Ruiz, al seu llibre *España y sus misioneros en los países de Plata*, també fa referència a Marimon. «De estos fue, por ejemplo, el misionero de guaraníes, P. Miguel Marimon, nacido en 1710, y fallecido en Faenza el 9 de abril de 1775. Venido en 1733, fue cura del Santo Angel y San Borja. Y en el año 1752 cuando los conatos de transmigración que tanto dieron que sentir a los misioneros por la natural terquedad...»

²² CABRERA PÉREZ, L. (2013).

Expulsió

Una altra dada que tenim del Pare Miquel Marimon fa referència al dia i lloc on era quan es produí la seva expulsió —l'expulsió dels jesuïtes, produïda entre el 1767 i 1768. Al catàleg abans esmentat de Storni, ens assenyala que l'1 d'agost de 1768 era a Concepción, Uruguai.

A *Coleccion de Documentos Relativos a la Mision de los Jesuitas de la Republica Argentina y del Paraguay en el Reinado de Carlos III*²³ ens apareix el nostre veí:

«Concepción

Cura, Joseph Cardiel, profeso, natural de Castilla, de 66 años.

Compañero, Miguel Marimon, profeso, natural de Mallorca, de 58.

Lego, Salvador Conde, natural de Granada, de 71»

D'aquí, els expulsaren cap a Espanya: «Carta del Gobernador de Buenos-Aires al Conde de Aranda, remitiendo copias de los conocimientos de efectos suministrados de los Jesuítas que condujeron á España desde Buenos-Aires las fragatas San Fernando y San Nicolás». A Marimon, com als altres, li donaren: «Cinco camisas. Un manteo. Dos pares de medias. Un par de sábanas. Dos jubones blancos. Dos pares de zapatos. Dos pares de escarpines. Una y media libra de polvillo».

En aquest llistat hi apareixen 80 jesuïtes que foren expulsats. I, a més, hi ha una relació de tots els utensilis i el menjar que els donaren per fer la travessia. Tot això era a l'octubre de 1768 i sabem que set anys després Miquel Marimon moria a Ravenna.

Pau Mateu Cerdà Trobat (Montuiri, 1815 – Santa Ana, Bolívia, 1866)

Del Pare Pau Mateu Cerdà Trobat en va fer cinc cèntims Onofre Arbona a *MQH-DP*, assenyalant que la informació havia estat tret a «d'una carta que ja fa més de cent anys, de data de 19 de setembre de 1892, escrigué des de Bolívia un frare que a la Paz va trobar empremta de la tasca del nostre paisà». La carta a la qual fa referència Arbona ens assenyala que la va escriure Nicolás Armentia.²⁴ A les dades aparegudes a *MQHDP* hi podem afegir el que publicà el Pare Benigno Bibolotti OFM en un text titulat *Compendio de la vida y virtudes de P. Pablo Mateo Cerdá, Misionero Apostólico en las Misiones Musatenas*.

Bibolotti ens parla des de la coneixença de Cerdà i explica la feina que va fer el montuïrer per evangelitzar aquells «neófitos», com els anomena Bibolotti. Pare dels «barbaros Chimanes» o fins i tot de l'esforç que posà «para que se efectuara la gran conquista de los Toromonas»,²⁵ avui en dia encara considerat un dels pocs pobles aïllats de Bolívia. També ens parla de com Cerdà menjava herbes que els autòctons tenien idolatrades: «Comiéndolos en su presencia, para de ese modo arrancar el miedo y la creencia supersticiosa, y sembrar en ellos con mas fruto la palabra saludable y verídica del Señor».

²³ BRAVO, F. J. (1872).

²⁴ ALVAR, M. (2019).

²⁵ Wikipedia, s. v. «Toromonas». Recuperat de: <<https://es.wikipedia.org/wiki/Toromonas>>.

Entre les vivències que explica Bibolotti sobre el Pare Cerdà, assenyala com els seus mateixos veïns li atribueixen que «iba de noche en pos de mujeres, con solo al verle entrar en una casa donde estaba una India gravemente enferma, y que iba con el único objeto de ayudarla a bien morir: la otra fue de un Señor, quien atribuyó a dicho finado ser hijo suyo uno de los Neófitos, con quien iba acompañado para La Paz».

Entre 1853 i 1866 Cerdà va dirigir, en diverses etapes, els franciscans de la Misión de Santa Ana.²⁶ En una nota al peu s'assenyala que: «Murió en esta Misión fortalecido con los sacramentos de Confesión, Comunión y Extrema Unción y en olor de santidad. Los neófitos lloraron mucho en su muerte, porque le querían de todo corazón. El religioso que escribió su necrología, asegura que en su sepulcro se han obrado algunos prodigios, y que los indios estaban listos para testificarlos con juramento».

Cerdà fou enterrat a l'església de Senvapi, Misión de Santa Ana, als peus de l'altar major.

Miquel Rubí Pocoví (Montuïri, 1831 –Mèxic 1907)

Un cop més *MQHDP* i, especialment, la biografia escrita pel també missioner Honorat Ribas Manera i publicada recentment, el 2003, als Quaderns Montuïrers, donen bon compte d'aquest missioner, que exercí la seva carrera durant 33 anys als Estats Units i 20 a Mèxic, on arribà a ocupar càrrecs importants.

Mateu Trobat Caldés (Montuïri, 1837 – Maracaibo, Veneçuela ?)

Va néixer el 8 d'abril, fill de Mateu i Damiana. Al febrer de 1869, el bisbe de Mérida de Maracaibo exposa al de Mallorca que d'ençà de 1867 ha estat organista i cantador de la principal parròquia de la ciutat. Trobat demana permís per traslladar el seu domicili i ordenar-se a la diòcesis de Mérida de Maracaibo (República de Venezuela, 2 d'abril de 1869.²⁷ El 1867, arriba a Puerto de la Guaira, Caracas. I fa de cantor i organista fins que, el 1869²⁸, demana el trasllat a Maracaibo. El 1876, és director d'una Banda de Música a Mérida.²⁹ El 1881, dirigeix una orquestra que participa en una missa de la Inmaculada.³⁰ I el 1893, dirigeix la Banda de Campo Elias³¹ o Banda de Ejido.³² Hem trobat d'altres referències sobre Mateu Trobat en llibres que no podem consultar de manera completa.³³

²⁶ MENDIZÁBAL, S. (1932).

²⁷ ROSSELLÓ LLITERAS (1992).

²⁸ MARIMON RIUTORT, A. (2009).

²⁹ CHALBAUD ZERPA, C. (1997).

³⁰ ACADEMIA DE MÉRIDA (1994).

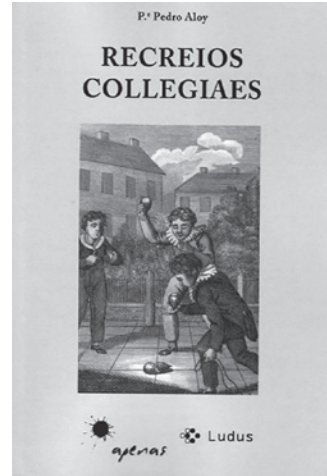
³¹ CARTAY, R. (1988).

³² ACADEMIA DE MÉRIDA (1994).

³³ FEBRES CORDERO, T. (1960).

Pere Josep Aloy Miralles (Montuïri, 1840 – Quelimane - Moçambic 1892)

Pere Josep Aloy Miralles és un clar exemple de la mirada montuïrera que reflecteix les històries dels missioners en el MQHDP. En la seva narració, Onofre Arbona relata la visió de la figura d'Aloy que tenien els veïns de la vila. El relat ofereix anècdotes i fets de la relació entre Aloy i Montuïri. En destaca alguns dels trets que podien semblar més importants pels vilatans de l'època, com el fet que aconseguí dir missa a la Capella Reial de Roma. Però més enllà de les nostres fronteres, i sense poder aportar gran cosa de l'estada d'Aloy a Roma i París, sí que podem assenyalar i destapar la faceta pedagògica que exercí a Portugal. Sabem que va anar al país peninsular quan tenia 30 anys; per tant, el podem situar allà el 1870. Després, alguns autors assenyalen que, el 1883, parteix cap a Moçambic, mentre d'altres assenyalen la data de 1889.³⁴ Aquest país serà on finalment morirà, el 25 d'abril de 1892. Assenyalam també que mor a la ciutat de Quelimane i no a Quintamano, com indica Arbona a MQHDP.

L'obra

Però el seu llegat que ha perdurat fins als nostres dies es va publicar el 1882 i té per títol *Recreios Collegiaes. Por meio de toda espécie de jogos excepto os de cartas e de armas*. És un llibre que explica i aporta diferents jocs per realitzar els estudiants a l'hora del pati.

Sense anar més lluny, el passat mes de juny de 2017, tot just fa poc més d'un any, a Gran Canaria, Ana Rosa Jaqueira i Paulo Coêlho Araújo, del Laboratório de Jogos, Recreação, Lutas Tradicionais e Capoeira de la Faculdade de Ciências do Desporto e Educação Física da Universidade de Coimbra presentaren la següent comunicació: *A obra do Pe. Pedro Aloy – classificação praxiológica – os jogos tradicionais como matéria de ensino*.

Assenyalen com a principal recurs educacional el llibre del Pare Aloy. «...Por outro lado, o principal recurso educacional utilizado no desdobramento das aulas de Jogos Tradicionais Portugueses (JTP) é o livro denominado *Recreios Collegiaes. Por meio de toda espécie de jogos excepto os de cartas e de armas*, do Padre Pedro Aloy (1882), coleção influenciada tal vez pela nacionalidade espanhola do jesuíta, mas claramente demonstrativa do processo de dinâmica cultural sofrida por jogos lúdicos, aculturados e assimilados de diferentes culturas: espanhola, portuguesa, francesa, e inglesa, vista a referência do próprio Aloy sobre os contributos que recebeu para a constituição da sua obra...»

Per tant, tenim l'obra *Recreios Collegiaes* com un referent universitari. Els autors ens assenyalen que «Aloy (1882), padre jesuíta, sempre reconheceu os valores for-

³⁴ VANDEREYDT, J. (1892).

mativos e educatius do jogo, condição que o impulsionou a criar a sua categoria de jogos e, registrá-los em livro e a desenvolvê-los durante os recreios, intervalos das aulas, antes ou depois delas, recordandose que naquela época a educação física não era um corpo de conteúdos alienado de outros conteúdos de formação».

Abans que Jaqueira i Coêlho havia estat Nuno Serra, el 2008, qui havia realitzat l'estudi *A obra do Padre Pedro Aloy (1882). A sua importância na Pedagogia e na História da Educação Física*. Serra, en la presentació del Pare Aloy, ens assenyala que «O autor nasceu em Monte Iri,³⁵ Maiorca (Baleares), em 1840, e veio para Portugal quando tinha trinta anos. Um ano depois de ter dado à estampa a referida obra, embarcou para a Missão da Baixa Zambézia, onde desempenhou funções de superior, vigário-geral e delegado do prelado de Moçambique. Aí veio falecer em 1892, vítima de febre persistente».

Pel que ens expliquen, l'obra d'Aloy va rebre un fort impuls gràcies a la posada en valor que en va fer José Leite Vasconcelos.³⁶ Segons Serra, el lingüista, filòleg i etnògraf portuguès la considerà «como uma das principais fontes bibliográficas para o estudo dos jogos praticados pelas crianças em jovens em Portugal».

En el seu estudi Jaqueira i Coêlho no ens parlen de la vida d'Aloy però si que fan una anàlisi en profunditat del llibre. Ens expliquen que Aloy hi descriu 150 jocs tradicionals i que els distribueix en diferents categories.

Tabela 1
Distribuição quantitativa dos jogos descritos (n = 150)

Recreios de INVERNO		Recreios de PRIMAVERA		Recreios de VERÃO		Jogos de Mesa
Jogos Maiores	Jogos Menores	Jogos Maiores	Jogos Menores	Jogos Maiores	Jogos Menores	Apêndice
22	22	22	22	22	22	18

Entre els jocs que hi ha, de moment, sols un l'hem conegut com un joc de la vila: els quatre cantons. Però tal vegada seria bo poder fer una anàlisi amb més profunditat dels jocs tradicionals que explica Aloy, per esbrinar-ne la mallorquinitat.

A mode de curiositat, assenyallem que el 1882 ja parla d'un joc anomenat *Football*, del qual diu que «oz inglezes teem num alto apreço». També en descriu el joc i el recomana sols per a estudiants majors.

Bartomeu Manera Mateu (Montuïri, 1857 – 1913)

Hem pogut trobar algunes referències puntuals sobre aquest missioner. Joan Miralles³⁷ en fa una breu semblança: «Bartomeu Manera i Mateu “de ca s'Hereu” (1857-1913). Nasqué dia 9 de març de 1857. Germà de Joan Manera, que fou batlle

³⁵ Tal i com ja apareix publicat a Bibliothèque de la Compagnie de Jésus, Volum 1, de Carlos Sommervogel, de 1898. Consulta en línia a: <<https://archive.org/details/bibliothquedelac08back/page/n11>>.

³⁶ Wikipedia, s. v. «José Leite de Vasconcelos». Recuperat de: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Jos%C3%A9_Leite_de_Vasconcelos>.

³⁷ MIRALLES I MONSERRAT, J. (1995: 124).

de Montuïri, fou ordenat prevere el 1880. Vicari de Randa des de 1885 al 1888. Morí dia 23 de març de 1913. Era afeccionat a “empinar el colze” i al joc, com molts d’altres capellans del seu temps. Residí algun temps a Buenos Aires». Rosselló Lliteras,³⁸ per altra banda, publicà: «Natural de Montuïri. El 18 de abril de 1900, obtiene 5 años de permiso para residir en América».

Jeroni Cloquell Mateu (Montuïri, 1866 – Montuïri, 1913)

Germà del capellà Cloquell, el trobam referenciat en una publicació de Joan Rosselló Lliteras.³⁹ Ens hi assenyala que fou ordenat el 1891 i que fou nomenat capellà de la Soledat el 1895. El 7 d’abril de 1900, demana cinc anys de permís per anar a Amèrica del Sud. Finalment, s’assenyala que finà a la vila el 13 de desembre de 1913.

Per altra banda, Joan Miralles⁴⁰ aporta les següents dades referides al dit missioner: «Jeroni Cloquell i Mateu “Cigala” (1861 – ?). Nasqué dia 10 d’octubre de 1861. Germà de l’anterior [Joan Cloquell i Mateu “Cigala”]. És autor d’unes notes històriques sobre la història de Montuïri que sembla que avui s’han perdut. Se’n conserven, però, afortunadament unes notes que foren copiades l’11 de novembre de 1953 pel secretari de l’ajuntament, Bartomeu Verger. Algú em digué que morí a Palma, a la clínica mental de Jesús. La seva biblioteca anà a parar a la casa rectoral de Montuïri».

Joan Pere Cloquell Mateu (Montuïri,⁴¹ 1870 – Montuïri, 1927)

Del capellà *Cigala*, tot i haver exercit a Argentina i Perú, com ens relata Arbona Miralles a la *Bona Pau*, no hem pogut trobar gaire més informació que la ja aportada a *MQHDP* —que també recull Joan Rosselló Lliteras a la seva comunicació titulada «*Emigración-Evangelización del clero diocesano de Mallorca a América (s. XIX-XX)*»— i aquest breu apunt biogràfic de Joan Miralles:⁴² «Joan Cloquell i Mateu (? – 1927). Fill de Jeroni Cloquell, professor de 1a Ensenyança, i de Joana Aina Mateu, i germà de Jeroni Cloquell, pervere i mestre d’escola. Residí durant molt de temps a diferents punts de Sudamèrica, d’on dugué una preciosa col·lecció d’objectes de la cultura incaica, avui al convent de Campos, on estava la seva germana, sor Josepa. Fou una dels primers montuïrers que tingué automòbil. Morí dia 14 de juny de 1927».

Melcion Cloquell Mateu (Ciutadella, ? - ?)

Aquest altre germà Cloquell Mateu, el 1895, surt cap a l’Argentina i manifesta que desitja ingressar als jesuïtes.⁴³

³⁸ ROSSELLÓ LLITERAS, J. (1992).

³⁹ ROSSELLÓ LLITERAS, J. (1992).

⁴⁰ MIRALLES I MONSERRAT, J. (1995: 126).

⁴¹ ROSSELLÓ LLITERAS (1992). ENS ASSENYALA QUE VA NÈIXER A CIUTADELLA.

⁴² MIRALLES I MONSERRAT, J. (1995: 126).

⁴³ ROSSELLÓ LLITERAS, J. (1992).

Pere Sampol Gayà (Montuïri, 1882 – Viñac, Perú, 1922)

Del Pare Sampol, missioner al Perú, Joan Amengual Jaume en fa una bona ressenya a *MQHDP*. A més, al web «*lamissio.com*» s'hi reproduïx un treball del Pare Pedro José Gómez Martínez, C.M. titulat *Cien años de una epopeya: Misioneros Paules de la provincia de Barcelona en Perú*.⁴⁴ Sabem que anys abans, el 1909, va haver de fugir de Barcelona cap a Palma durant la coneguda com la Setmana Tràgica de juliol d'aquell any.⁴⁵

Honorat Ribas Manera (Montuïri, 1895 – Montuïri, 1968)

En aquest cas, com bé s'explica a *MQHDP*, la seva missió el conduí a Roma. És l'autor de l'esmentada biografia de Miquel Rubí. Podríem afegir que aquest, el 1934, fou elegit rector de l'Església Espanyola de Roma, i allà, pel que sembla, s'acolliren diferents capellans que fugiren de la Guerra Civil.⁴⁶

Cal tenir en compte, també, les dades biogràfiques que n'aporta Joan Miralles:⁴⁷ «Honorat Ribas i Manera “Pofang” (1895 – 1968). Nasqué dia 4 de setembre de 1895. Ordenat prevere dia 19 d'octubre de 1919. Coadjutor a s'Arracó, Sant Llorenç i Búger. El 1923, anà a Roma per ampliar estudis i el 28 de juny es doctorà en dret canònic en el Col·legi Internacional Angèlic. El mateix any, dia 17 de desembre, es doctorà en teologia. El 1928, fou nomenat capellà de número de l'església de Montserrat a Roma, i el 1930 en fou nomenat ecònom. Dia 1 de juliol del 1931, es doctorà en dret civil i romà. També fou rector en propietat i president del Cabildo de capellanes nacionales per designació del 25 de maig de 1934, prelat domèstic de S. S i ardiaca de València. Morí dia 15 de desembre de 1968».

Antònia Sampol Arbona (Montuïri, 1900 – Barcelona, 1990)

A més dels *MQHDP*, ens parlen d'ella diferents relats existents a les xarxes, que ens expliquen com aquesta religiosa, que capllevà per Nicaragua, hi deixà una important petjada. Sabem que feia classes d'anglès a Managua.⁴⁸ A títol d'exemple podem assenyalar com en un blog,⁴⁹ d'on hem extret aquesta fotografia, en diuen: «Pues cuando recuerdo a Madre Alberta, me suena tan natural. Incluso a Madre Sampol, Madre Gans o Madre Fluxá, que han sido monjas de grandes aportes a la comunidad de La Pureza, son

⁴⁴ GÓMEZ, P. J., C. M. (2014).

⁴⁵ OLABUÉNAGA, M. (2012).

⁴⁶ VIDAL I BARRAQUER, F. (1990) I CÀRCEL ORTÍ, VICENTE (2017).

⁴⁷ MIRALLES I MONSERRAT, J. (1995: 126).

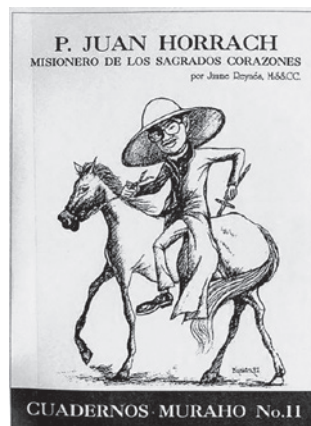
⁴⁸ PINEDA BACA, W. C. (2016).

⁴⁹ SHADE, E. (2018).

los dinosaurios de hierro de la historia que han sostenido la fe del colegio». Sampol, a més dels elogis dedicats a Madre Alberta i que ja explica Onofre Arbona a *MQHDP*, també hi podem assenyalar com en una carta, «Los enemigos de Madre Alberta», publicada al diari *La Última Hora* (31-12-1957), hi diu: «Un diputado a Cortes por Mallorca, hablando una vez de la Directora de la Normal (M. Alberta), ponderaba su talento, su cultura, sus conocimientos pedagógicos y el don de gentes que dicha Señora poseía; sólo le encontraba una cosa censurable: era profundamente religiosa... Y tejió con estas palabras el mejor elogio que pudiera tributar a la insigne y dulcemente humilde Directora del Magisterio de entonces».⁵⁰

Joan Horrach Garcia (Montuïri, 1912 – República Dominicana, 1955)

El capellà *Comuna* també compta amb un important relat a la secció de *MQHDP* però, a la vegada, en tenim una important biografia escrita pel també missioner dels Sagrats Cors, Jaume Reynés, i que en una publicació de gairebé 90 pàgines⁵¹ ens relata la vida de Joan Horrach, des del seu Montuïri natal fins a la tràgica mort, en accident de trànsit a una carretera de Santo Domingo. El treball de Reynés es basa en diferents cartes escrites per Horrach a companys de seminari o familiars. Es tracta d'una excel·lent i detallada biografia que pot ser consultada a la xarxa i que permet conèixer en detall la vida de Joan Horrach a l'Argentina, primer, i a la República Dominicana després.

Margalida Miralles Trobat (Montuïri, 1931 – Campos, 2018)

La vida de Margalida Miralles passa per una estada de gairebé 40 anys a Ruanda. Una estada i unes vivències que Onofre Arbona relatà als *MQHDP* de la *Bona Pau* del novembre de 2018.

Joana Lladó Miralles (Montuïri, 1934)

Partí cap a Guinea Equatorial, on va residir durant 10 anys, fins el moment de l'entrada al poder de Francisco Macías. Després d'un temps a Espanya tornà a partir a Itàlia, on va estar-hi sis anys. El 1980, tornà a l'Àfrica, on va estar sols dos anys, ja que, a causa d'una malaltia, va haver de tornar. Després s'instal·là a Mayorga, un poble de Valladolid⁵² i actualment resideix a Madrid.

⁵⁰ PEIÑA RODRÍGUEZ, B., R. P. (2007).

⁵¹ En línia a: <<http://www.msscc.es/P/CM-11.pdf>>.

⁵² *Bona Pau* (1994, desembre).

Joan Pocoví Tous (Montuïri, 1939)

Pocoví estudià a Lluç. A 16 anys decidí seguir els estudis de capellà, primer a la Real i després a Roma. El 1964, s'ordenà de capellà i dos anys després, el 1966, s'embarcava cap a Amèrica, amb un destí clar: Puerto Rico. Abans desembarcà a Curaçao, Veneçuela, on encara recorda l'impacte que li causà la població, les edificacions —especialment venint, com feia ell, de la ciutat de Roma. A Puerto Rico el seu destí fou el de Río Grande, a la parròquia del Carmen. I allà va romandre fins el 1996, quan decidí quedar a Mallorca per a cuidar la seva mare. Durant la seva estada es construïren diferents capelles, esglésies més petites dependents de

la seva. Així ho feu als barris de Bartolo (capella de San Pedro), Malpica (San Francisco de Asís) i Jardines (La Guadalupe). Així mateix, aixecà una escola catòlica que, quan va abandonar Puerto Rico, el 1996, tenia 375 alumnes. Pocoví explica que ell mateix negocià la compra dels terrenys i la cessió d'unes quarterades annexes a una propietat d'uns descendents de mallorquins. Ell mateix dirigia algunes de les tasques dels obrers en la construcció de l'edifici. «A Puerto Rico ho vaig tenir molt clar, havia d'estar al costat de la gent i escoltar i fer el que em demanaven». «Quan vam arribar l'església estava feta un desastre».⁵³ Dins el seu record roman ben present l'huracà Hugo, que, el 1989, assolà bona part del país. D'aquells anys en té molts bon records: estudià al conservatori, fet que li va permetre participar en grans òperes al costat de figures de primer ordre com Plácido Domingo; també cursà estudis a la Universitat i, com a amant de la música, una disciplina que aprengué ja a Montuïri abans d'anar a Lluç, va fer classes de música, principalment de guitarra, a centenars de joves.

A Montuïri, cuidant la seva mare, hi està 10 anys. El 2006, decidí partir a Roma. Allà va estar a l'església de Santi Celso e Giuliano per un espai de 10 anys més, fins que tornà definitivament a Mallorca i de llavors ençà resideix a La Real, a Palma.

Bartomeu Gomila Jaume (Montuïri, 1939)

Gomila va ser ordenat sacerdot el 20 de juny de 1965. Uns anys després, el 1968, parteix cap al Perú. Allà s'hi estigué per espai d'uns 4 anys⁵⁴ fins que, com Martorell, penjà els hàbits. Gomila era un jove tímid i als 14 o 15 anys deixà un paper damunt la taula per a la seva mare on es llegia: «Madre, quiero ser cura». Al Perú va patir el gran terratrèmol de 1970, i durant

⁵³ Entrevista oral a Joan Pocoví Tous.

⁵⁴ En línia a: Boletín del Arzobispado de Lima, 1990.

dos dies el van donar per mort. Finalment, l'ambaixada va donar avís a l'Ajuntament de Montuïri, que avisà la família. Gomila és salvà perquè s'amagà davall una taula. Aquells anys al Perú el van canviar: «Alguna cosa li va passar, allà. Va ser com un episodi negre per a ell i per a la família, a la vila».⁵⁵ Després s'instal·là a Catalunya, on encara resideix.

Joan Amengual Jaume (Montuïri, 1939)

Amengual va partir als Estats Units per estudiar Teologia. Ho feu al seminari de Northampton. El 1970, fou ordenat sacerdot i i el destinaren a Brooklyn (Nova York).⁵⁶ Allà ha exercit bona part de la seva vida eclesiàstica, més d'una vintena d'anys. En l'actualitat resideix a Hondures, a la zona de San Pedro Sula.

Joan Martorell Bauzà (Montuïri, 1940)

Joan Martorell anà a Hondures a finals dels anys seixanta. El 1968, fou ordenat prevere i ja aquell mateix any marxà a Hondures, amb una estada d'uns quinze dies «de trànsit a Nova York». El 24 de juny d'aquell mateix any tornava ser a Montuïri, on va dir la Missa Nova. Havia vingut destinat a la Missió de Ciutat i fou ell, juntament amb el Pare Garcies, de Campos, i Pep Torrents, de Binissalem, els que van inaugurar el Seminari Menor a l'edifici de Cas Jai, actual Universitat de les Illes Balears. Allà estigué uns mesos fins que, el desembre del mateix any, tornà a Hondures. El febrer de 1969, la revista "París-Baleares"⁵⁷ deia: «Han marchado en misión apostólica a Perú y Honduras, los jóvenes sacerdotes montuirenses Rdo. D. Bartolomé Gomila Jaume y el Padre Juan Martorell Bauzà. Deseamos un feliz viaje a los jóvenes misioneros y pedimos al Señor que les guíe en su delicada labor evangelizadora». Martorell anà destinat a La Lima, on hi havia el capellà manacorí Jaume Nadal, que duia 40 anys de rector allà. El segon destí fou a Puerto Cortés, allà com a vicari havia d'ocupar-se dels pobles i «aldeïtas» d'un perímetre de 50 kilòmetres. Al cap de pocs anys, el 1972, deixà els hàbits i, el 1983, tornava a Montuïri casat i amb un fill i una filla.⁵⁸

⁵⁵ Entrevista oral a la seva germana Antònia Gomila Jaume.

⁵⁶ *Bona Pau* (Juliol, 1995).

⁵⁷ *París-Baleares*, febrer de 1969, p. 11. Recuperat de: <http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/parisBaleares/archives/Paris_Ba/leares_1/969_mes0/2_n0165.dir/Paris_Baleares_1969_mes02_n0165.pdf>.

⁵⁸ Entrevista oral a Joan Martorell.

Fonts i Bibliografia

Revistes

Bona Pau

Abreviacions

MQHDP. *Montuïrers que han deixat petjada.*

Fonts

Wikipèdia

Bibliografia

- Academia de Mérida (1994): *Academia de Mérida*. Ediciones 1-3. Consulta en línea disponible.
- ACOSTA Y LARA, Eduardo F. (1961): *La guerra de los charrúas en la Banda Oriental (período hispánico)*. Impresores F. Monteverde. Consulta en línea disponible.
- ALVAR, Manuel (dir.) (2019): «Armentia, fr. Nicolás (1845-1090)». A: *Biblioteca Virtual de la Filología Española*. Recuperat de: <<https://www.bvfe.es/component/mtree/autor/9241-armentia-nicolas.html>>.
- ARBONA MIRALLES, O. (2001): *Montuïrers que han deixat petjada*. Montuïri: Ed. Bona Pau. «Basey Samar». A: *History of Basey*, weblog. Recuperat de: <<http://gbbajen.blogspot.com>>.
- BEHARES, Luis Ernesto; CURES, Oribe. (1997): *Sociedad y cultura en el Montevideo colonial*. Universidad de la República. Disponible en línea.
- BORRINAGA, Rolando O (1999-2016). «Historical Markers and their Omissions». Recuperat de: <<http://www.oocities.org/rolborr/markers.html>>.
- BRAVO, F. J. (1872): *Colección de documentos relativa a la Expulsión de los Jesuitas de la República Argentina y del Paraguay en el reinado de Carlos III*. Establecimiento Tipográfico de José María Pérez. Madrid. Consulta en línea a: <<http://www.fondazioneintorcetta.info/pdf/biblioteca-virtuale/documento74/Expulsione.pdf>>.
- C. MARABUT, Ian Krayben: «History of Basey, Samar». A: *Explore Basey, Samar Philippines*, web. Recuperat de: <<https://evsukraymarabut.wordpress.com/history-of-baseysamar>>.
- CABRERA PÉREZ, Leonel (2013): «“Mapa de las estancias que tenían los Pueblos Misioneros al oriente del Río Uruguay”». A: *TEFROS*, 1-2. Recuperat de: <<http://www.hum.unrc.edu.ar/ojs/index.php/tefros/article/download/256/237>>.
- CÁRCEL ORTÍ, Vicente (2017): «Obispos y sacerdotes prófugos en Roma durante la Guerra civil». A: *Analecta sacra tarraconensia: Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, 90, p. 345-563. Recuperat de: <<https://www.colegioespanol.org/images/formacion/vicentecarcel/9.pdf>>.
- CARTAY, Rafael (1988): *La mesa de la meseta: historia gastronómica de Mérida*. Editorial Venezolana, 1988. Disponible en línea.
- CHALBAUD ZERPA, C.(1997): *Historia de Mérida*. Venezuela: Universidad de los Andes. Mérida.
- CRUIKSHANK, Bruce (2018). *Guiguan (Guiguan)*. Recuperat de: <<https://www.academia.edu/37360409/Guiguan.docx>>.
- CURBELO, C. (2011): *Algunas vinculaciones de San Borja de las Misiones con el actual territorio uruguayo. Análisis interpretativo*. En *Missões em Mosaico. Da interpretação à prática: um conjunto de experiências*. Colvero, Ronaldo B. & Maurer, Rodrigo F. (orgs.), p. 109-122. Faith, Porto Alegre. Consulta en línea a: <<http://www.mapi.uy/docs/alimentacion/archivo-10.pdf>>.

- DE ESPINOSA, I. F. (1746): *Chronica apostolica, y seraphica de todos los colegios de Propaganda fide de esta Nueva-España, de misioneros franciscanos observantes...* Ed. Viuda de D. Joseph Bernardo de Hogal. Disponible en línea.
- FEBRES CORDERO, Tulio (1960): *Archivo de historia y variedades. Obras completas*, volums 3-4. Editorial Antares. Disponible en línea.
- GÓMEZ, Pedro J., C. M. (2014). «Cien años de una epopeya: misioneros de la provincia de Barcelona en Perú (P. Pedro José Gómez Martínez, C. M.)». A: *Exalumnos La Missió*, weblog. Recuperat de: <<http://www.lamissio.com/2015/01/08/misioneros-catalanes-en-peru-cien-anos-de-una-epopeya-p-pedro-jose-gomez-martinez-c-m>>.
- MARIMON RIUTORT, Antoni (2009): *L'exili dels Republicans de les Illes Balears a Venezuela*. A: *Jornades d'Estudis de L'exili Republicà: política i cultura*. Mallorca / Barcelona: Consell Insular. Abadia de Montserrat. Disponible en línea.
- MENDIZÁBAL, Fr. Santiago, O.F.M. (1923): *Vicariato Apostólico del Beni. Descripción de su Territorio y sus Misiones*. Recoleta de la Paz. Consulta en línea a: <<http://www.bibvirtual.ucb.edu.bo/etnias/digital/106002035-P1.pdf>>.
- MIRALLES i MONSERRAT, J. (1995): *Un poble, un temps* (2a edició). Palma: Miquel Font Editor.
- OLABUÉNAGA, Mitxel (2012): «La C. M. en la España de la Restauración (1875-1931). Capítulo 2». A: *Congregación de la Misión. Provincia de Zaragoza, España*, weblog. Recuperat de: <<http://paulesaragoza.org/la-c-m-en-la-espana-de-la-restauracion-1875-1931-capitulo-2/#wsa-end-note-43>>.
- PECIÑA RODRÍGUEZ, Begoña, R. P. (2007). «2a parte. La personalidad espiritual de Alberta Giménez». A: *Religiosas de Pureza de María*, web. Recuperat de: <<https://www.pmaria.es/wp-content/uploads/2013/12/La-personalidad-espiritual-de-Alberta-Gim%C3%A9nez.pdf>>.
- PINEDA BACA, Wylmar C. (2016): «Reencuentro de la promoción de 1991 de Managua». A: *Mater Purissima. Revista de los amigos de La Pureza*. Recuperat de: <<https://www.mater-purissima.org/wp-content/uploads/2016/06/texto-completo-Wylmar-pineda-aniversario-promocion-1991-purezza-managua.pdf>>.
- PONS i LLINÀS, Nicolau, S.J. (1997): *Jesuïtes mallorquins arreu del món*. Ss. XVI a XX. Palma.
- RIBAS MANERA, H. (2003): *Biografía del Pare Miquel Rubí Pocoví. Missioner*. Bona Pau. Quadern Montuïrer número 6.
- ROSSELLÓ LLITERAS, J. (1992): «Emigración-Evangelización del clero diocesano de Mallorca a América (s.XIX-XX)». A: Piña Homs, R. (coord.) *Congrés Internacional d'Estudis Històrics. Les Illes Balears i Amèrica*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.
- SHADE, Eunice (2018): «Kermesses Intercolegiales y Talent Shows». A: *Perdón a Sor María Romero*, weblog. Recuperat de: <<http://eushade.blogspot.com/2018/02/kermesses-intercolegiales-y-talent-shows.html>>.
- STORNI, H. (1980): *Catálogo de los jesuitas de la Provincia del Paraguay (Cuenca del Plata), 1585-1768*. Roma: Institutum Historicum. Consulta en línea a: <<https://archive.org/details/shsi-9/page/n363>>.
- VANDEREYDT, J. (1892): *Précis historiques*, vol. 41. Disponible en línea.
- VIDAL I BARRAQUER, Francesc (1990): *Església i estat durant la Segona Republica Espanyola, 1931-1936*, vol. 4. Edició a cura de M. Batllori i V. M. Arbeloa. Barcelona: Monestir de Montserrat. Disponible en línea.

COMUNICACIONS SOBRE PATRIMONI

INVENTARI DEL CASAT DE LA POSSESSIÓ DE SON COMELLES, A MONTUÏRI (1570)

MARIA BARCELÓ CRESPI

Introducció

A partir de l'anàlisi de les dades aportades per un inventari de béns datat el 15 d'agost de 1570, hom pot apreciar com era el casat de la possessió coneguda com Son Comelles, en el terme municipal de Montuïri, i quins eren els objectes que s'hi guardaven.¹

Aquesta possessió era propietat de Francesc de Comelles, que vivia a Ciutat, a la parròquia de Sant Jaume. A més de la casa a la capital de Mallorca tenia altres béns, entre els quals destacava la dita possessió.

L'inventari del casat contempla objectes propis de l'aixovar domèstic, mobiliari, indumentària, bestiar i instrumental agrícola, entre altres, i fins i tot, esclaus.

Com es pot comprovar pels adjectius que acompanyen els substantius, no es tractava d'una societat de consum, sinó que tot s'usava mentre servia.

La relació d'objectes permet endinsar-nos en la vida quotidiana; en aquest cas, en el dia a dia d'una possessió montuïrera.

Transcripció de l'inventari

Inventari dels béns del senyor Francesc de Comelles pres per le senyora Johana se muller.

Die mercurii XV mensis augusti anno a Nativitate Domini MDLXX.

In Dei nomine et eius divina gratia amen. Noverint universi quod ego Johanna de Comelles, uxor que fui magnifici Francisci de Comelles, civis Maioricarum, quondam, et heres testamentari usufructuaria per totum tempus vite mee dicti quondam viri mei ut constat in suo ultimo testamento per illum facto et firmato in posse notarii infrascripti sub die dominica VI mensis augusti anni predicti volens hereditatem dicti quondam viri mei ad (...) seu in ea me (...) non inconsulto sed cum beneficio inventarii ut per eius confectionem michi et aliis heredibus dicte hereditatis beneficium conferatur ne ultra vires hereditarios prefata teneatur seu teneantur et ut aliis prorrogativis et privilegiis a jure indulgentis et concessis inventarium conficientibus de defunctorum bonis uti valeam et gaudere ut ne ipsa bona deperdi perire vel occultari valeant temporis ex cursu oblivione vel alias vel ut omnis dolo macula et sinistra suspicio (?) evitetur presentem facio inventarium sive reportorium de omnibus bonis et juribus dicte hereditatis prout ad meam devenere notitiam quequidem bona et jura cum omni diligentia scribi et reponi facio in presenti inventario incoato iuxta usum et consuetudinem Maioricis ante tamen posito per notarium subscriptum iusu meo signo venerande Sancte Crucis.

¹ ARM, Prot. C-453, f. 38r-50r.

Et primo fonch trobat a le dite heretat una possessió scituada dins lo terme de le parròchia de Muntuyri tingude sots alou segons en cartes en cartes (sic) és contingut y sots dit alou és tingude per lo canonicat y benefici are possehit per lo magnífic reverent senyor canonge Demeto a cens de quorante-sinch liures co és an el dit benefici V lliures y a dit canonicat XXXX lliures quiscun any pegadores en le feste de Senct Barthomeu. Item més és tingude per le magnífica senyora Catherina de Comelles, muller quondam del magnífic senyor mossèn Melchior de Comelles, a cens de trente-une liure quiscun any pegadores en cert terme del any per lo interès del screy y part de cambre y assò de vida sua y no més havant. Item més és tingude per le reverent mara sor Úrsola de Comelles del monestir de Senct Barthomeu a cens de dotze liures co és VIII lliures a totes ses voluntats y VIII lliures de vida sua pegadores en cert terme del any. Item més és tingude per le sglésia de Porreres a cens de vuyt sous quiscun any pegadós en cert terme del any.

E affronte dite possessió de una part ab possessió dita Mianas y de altre part ab possessió del magnífic mossèn Gabriel Castenyer y de part altre ab possessió de Pere Font dite Cuguluix y de part altre ab refal dels hereus del magnífic mossèn Gaspar Castenyer, quondam, y de part altre ab refal de Jordi Font y de part altre ab refal de Damià Vequer y de part altre ab un refal de mi dita Johana de Comelles, anomenat lo Garrar, y de part altre ab refal y possessió del magnífic mossèn Gaspar Miralles y de part altre ab possessió del magnífic mossèn Anthoni Johan Morlà.

E fonch trobat dins les casses de dite possessió les cosses següents:

Dins le sala baixa o menjador

Item nou cadires de cuyro ja usades y le una de aquellas té romput lo respal-ler.

Item una taula de tisora listonade usada ab se tisora.

Item una taula largue, vella, ab sos petges.

Item una altre taula de tisora de lenyam de àlber.

Item una tauleta redona petita.

Item una romeneta petita, bona, ab son piló.

Item dues gerretas de terre sobre un paredor (?).

Item hun brocal y dues tasses, tot de vidre.

Item un pener de canya poquet.

Item dues stormiyas de palma bonas.

Item una gerre de terre de sis diners.

Dins lo armari

Item quatre tasses amples quiscuna ab son tessó, tot de vidre.

Item tres altres tasses de vidre.

Item una tassa larga de vidre.

Item una fruytera gran de vidre.

Item una altre fruytera de vidre poqueta.

Item una empolla de vidre de mix corter.

Item un brocal de vidre.

Item un setriy de vidre.

Item una lumenera de leutó bona.

Item una culera de argent bona.

Item sis guineuets de taula.

Item dos canelobres de leutó bons.

Item una salsera de terre.

Item un ymatge a le paret an el qual és pintat Nostro Senyor.

Dins le cambre del cap de le sala baixa

- Item un lit, co és dos banchs y sinch posts tot nou.
- Item una màrfegue de cànyem nova.
- Item dos metelassos mitgensers.
- Item dos lensols de quatre teles de stopa ja usats.
- Item dos cuxins usats.
- Item un pevelló de drap de cassa nou ab son capell y pom obrat de punt de ripunt nou.
- Item un littotxo sobre lo qual agué un transportí usat dins lo quall littotxo fonch trobat un sale-mó de leutó de dotze branchas co és sis grans y les altres sis més petites.
- Item un perell de calses de dona de stemeya groga mitgenseres.
- Item un perell de mànegues de dona de setí senrós vellas.
- Item tres canas de drap de li nou de quatre palms de ample.
- Item un àbit de brial ussat.
- Item dos canas de mitge lana nova.
- Item un brielet de ne Johaneta bo.
- Item un lensol de stopa grossa de quatre teles nou.
- Item un gipó de tela de mi, dita Johanna de Comelles.
- Item sis camisses de mi, dita Johana de Comelles, ço és quatre de drap de cassa y dues de drap de compre usades.
- Item dues altres camissas de dona usades.
- Item unes oras velles.
- Item un mentell de stemenya plana usat.
- Item unes faldilles verdes de vint-y-quatre abrinets del metex drap, bonas.
- Item un mentell de stemenya de cordell ja usat.
- Item unes faldiles de giresol vert ja usades.
- Item sis palms de setzè morat nou.
- Item unes feldilles de burell negre de ne Miquella, sclava de dit deffunct.
- Item unes faldilles verdes de ne Johana, filla mia.
- Item un capot de vint-y-quatre, nou.
- Item set camisses de dit deffunct, ço és tres noves y les quatre usades de drap de cassa.
- Item una caixa gran bona dins le qual fonch trobat lo següent:
- Item dotze tovelloles de exugar les mans ab serres bones.
- Item sis tovelloles de tres palms de ample per axugar les mans, tres novas y tres velles.
- Item una tovellola de fil en pua, de punt de ripunt, usade.
- Item una tovellola entretelade usade.
- Item tres cuxineres de drap prim de compre usades.
- Item tres stovalles de taula pisanes primes de dos canas mitgenseres.
- Item sis stovalles de taula cordellades de stopa bonas.
- Item un pevelló de drap de cassa prim desfilat nou ab son capell y pom.
- Item una deventera de lit nova entretelade.
- Item una altre deventera de lit desfilada usade.
- Item dotze lensols de quatre teles de bri comú usats.
- Item quatre lensols de quatre teles de bri nous.
- Item una boca (?) de pevelló de drap prim obrade de entretelat, le quall encare no és acabade de obrar.
- Item dues dotzenes de torquebocas scacats de tres palms usats.
- Item un sombrero de velut de mi, dite Johana de Comelles.
- Item un altre sombrero de mi, dite Johana.
- Item una beatila de seda de glassa ab guarnitió de teperetas de fil de or.
- Item una beatilla de sede guarnida de fil.

- Item tres ligas de fil en pua prima.
 Item tres ligas de fil en pua comuna.
 Item dotze palms de fil en pua comuna nova.
 Item dos beatillas de cotonina, una nova y le altre usada.
 Item una altre caixa de àlber bona dins le qual fonch trobat lo següent:
 Item vuyt lensols de stopa de quatre teles, quatre nous y quatre usats.
 Item dos altres lensols de stopa grossa nous.
 Item sis stovalles de taula cordellades, tres de una cana y mitge usades y tres de dos canas bonas.
 Item sinch stovalles de stopa mix partides per le companya usades.
 Item un pevelló de corba desfilat usat.
 Item dues teles de lensol ja usades.
 Item sinch cànnyems de stopa grossa bons.
- Dins lo armari de dite cambre
- Item dotze liures de li, ço és (...) pentinats.
 Item quatre fexos de li spedit que és lo tot un quintar de li.
 Item una empolla de vidre ab un poch de aygo ros.
 Item un setriy de vidre gran ab aygo de ganerera.
 Item un pot de vidre ple de mel rossade.
 Item un sombrero de dit deffunct.
 Item un mirall de crestal gran ja vell.
 Item una altre caixa poqueta dins le quall fonch trobat lo següent:
 Item una capsa redona verda bona.
 Item sis parells de menilles de or.
 Item un ligar de or ab deset pessas de or a l'entorn.
 Item vuytante perles entre grosses e petites.
 Item quarante uyalls de argent.
 Item quatre uyalls de or.
 Item una scòfia de fil de or petita.
 Item dos didals de argent.
 Item una cadenilla de or prima.
 Item una gargantila de or de trente-tres pessas.
 Item un perell de brececoles de coral encastades de or.
 Item dos anells de or ab les pedres de diemant.
 Item dos anells de or, ço és turqueses, una grossa y le altre petita.
 Item un scut de or bo.
 Item dos sintets de or.
 Item un coffret enleunat de argent cubert de velut teronjat.
 Item un guyer de argent.
 Item una cullera de argent.
 Item un rosari de coral ab los senyals de argent.
 Item una penitència de coral de grans menuts desguarnida.
 Item un agnus de argent sobre deurat.
 Item una medala de or.
 Item un joyell de or per beatilla molt obrat.
 Item un altre joyell de or de beatilla ab quatre perles grosses y una pedre enmix engastade de or.
 Item un (...) de or de beatilla.
 Item vint-y-set uyalls de or per portar dona.

- Item une veta de fil de or de quatre canas.
- Item une carta de fillosa de vellut negre guarnida de fill de or.
- Item une pessa de or de sinta.
- Item tres pessas de or que són seperades de le ligassa.
- Item dos scuts de or moneda monedade.
- Item un florí de or.
- Item dues canes de peletas de argent.
- Item une scòfia de fil de or.
- Item dos maneguins obrats de fil de or.
- Item dos trescolls obrats de fil d'or.
- Item un mocador obrat de fil d'or.
- Item dues cohas ab gorras, une de fil d'ergent y le altre de fil d'or.
- Item un coll de camissa obrat de fil d'or.
- Item un perell de mànegues de camissa de engoldires obrades de fil d'or.
- Item un altre perell de mànegues de camissa obrades de seda negre.
- Item dos cossets de sede obrats de fil d'or y de fil de ergent.
- Item un perell de guants obrats de fil d'or.
- Item un capelet obrat de fil prim.
- Item une coha obrade de sede negre y de fil de or.
- Item una vora de ligar de seda.
- Item un passacap ab unes quantes perles menudes.
- Item dos parells de guants de dona bons.
- Item un stoix o beynots de dona ab guaspa de ergent ab tot son forniment.
- Item un palm de drap de vintà morat nou.
- Item une capsa quadrade blanca.
- Item une capsa de verduchs ab sinch stedals de sere, que és lo tot dos liures y mitge de sere.
- Item un cadenó de argent doble ab un agnus a un cap.
- Item une sinta de atzebege de divuyt pessas.
- Item un ventall de ploma negre.
- Item un pitxer de argent ja vell y sclafat.
- Item un caxó petit de noguer dins lo quall fonch lo següent:
- Item une veta de sede de dos canas.
- Item unes faldiles de giresol morat vellas.
- Item un trosset de drap de li per fer une cuberta nou.
- Item tres camissetas de ne Johaneta, filla mia.
- Item una porta de feldilla guarnida de vellut teronjat.
- Item un perell de mànegues de setí carmesí totes squinsades.
- Item un altre caxó de noguer ab son pany y clau dins lo qual fonch lo següent:
- Item quetorze barras de tefetà carmesí per un cortinatge noves.
- Item une bossa de pessas de vellut carmesí y blau.
- Item une scòfia de sede blanca y groga.
- Item une guarnisió de vellut de grana de unes feldilles ja usat.
- Item uns maneguins obrats de sede de grana.
- Item una guarnisió de une scòfia de setí carmessí ab fills de or.
- Item lo tefetà de un capot lo quall tefetà és blau.
- Item dos capelets gornits de sede negre de me fila Johana.
- Item tres colls de camissa bons.
- Item tres mocadós obrats de entretelat.
- Item un mocador obrat de sede blanca.

Item sis mocadors borelats de fil prim.
 Item une tovellola ab serres.
 Item sinch palms de drap de li nou.
 Item dos flasquillos de aram.
 Item dos parells de plantofas usades.

Dins lo pastedor

Item una pastera gran ja vella ab sos petges.
 Item une altre pastera ja vella petita.
 Item un senyedor de pi.
 Item un sernedor.
 Item dos sedassos nous, un prim y lo altre comú.
 Item quatre stovalles de pastar ja velles.
 Item dues stovalles de taula de pinta de drap mix partides, velles.
 Item un puat prim ja vell.
 Item una caldera de aram bona.
 Item un pevelonet blau per anar de camí ab se hasta.
 Item una bóta de mene buyda, vella.

Dins lo rebost

Item vuyt alfàbies de terre.
 Item una ola colera que és per fer dos fogasses.
 Item dues debenedores de canya ab sos peus y vergues de ferro.
 Item une teuleta redona de noguer vella.
 Item una caxeta petita de tenir sal.
 Item tres berrilets de tenir saledura.
 Item una làntia de vidre de sala.
 Item dos corters de carn salade de porch bons.
 Item une castenyeta de vidre.
 Item dues empolas de vidre de més de mix corter, le una de les qualls és plena de oli rossat.
 Item dues librelles verdes de terre grans de metar lo porch.
 Item una alfàbia de circa sinch bercelles de olivas salades.
 Item dues senalles de palma de gran de tres bercelles usades.
 Item un perell de streps de sella bons.
 Item dos streps de sella grossos de cavelcar a le gineta.
 Item un flasco de stany ja foredat.
 Item une tovellola vella.
 Item un retxat de ferro petit per alguna finestreta.

Dins lo estudi que és a mitge scala

Item un selló nou.
 Item una partesana bona.
 Item un gipó de tela de dit defunct bo y nou.
 Item una servidora de verduchs dins le quall ha divuyt rams de fill entre bri y stopa.
 Item une botila de terre.
 Item un perell de tepins negres vells.
 Item hun mas de li de Nàpols cassi de pes de tres liures.
 Item une pessa de burell negre nou.
 Item mitge pessa de burell negre nou.
 Item un cuyret ja usat de dit defunct.

- Item un perell de bótes del dit deffunct usades.
 Item un capot negre ja usat.
 Item une gonella de stemenya negre ja squinsade.
 Item un capotet d'en Melchior burell ja usat.
 Item unes feldiles verdes ja usades.
 Item une gonella de stemenya vella y petita.
 Item uns calsons burells de dit deffunct usats.
 Item un sallo vermell d'en Melchior ja vell.
 Item un àbit negre ja vell.
 Item uns calsons de stemenya negre vells.
 Item un salet vert d'en Melchior.
 Item uns calsons verts de dit Melchior.
 Item un sallo negre vell.
 Item un altre salo negre de dit deffunct mitgenser.
 Item unes feldiles de giresol morat velles.
 Item un ferro de pertesana ja vell.
 Item un mertelet de ferro petit.
 Item uns calsons de stemenya verde bons.
 Item un perell de botetes de cuyro d'en Melchior.
 Item un cobribanch vermell.
 Item una sobrevesta de sella de drap vermell.
 Item un strado vell dins lo qual fonch trobat lo següent:
 Item un flasco de arcabús bo.
 Item un tros de gosselet.
 Item une balesta de rutlo petita.
 Item una brila de caval vella.
 Item un ferro de scona.
 Item un transportí vell per tenir sobre dit strado.
 Item un lit, ço és dos banchs y dues posts.
 Item una màrfegue bona.
 Item un pevelló vell ja squinsat ab son pom y capell.
 Item un altre lit, ço és dos banchs y sinch posts bo.
 Item une màrfegue de cànyem bona.
 Item un pevelló de drap ja usat ab guarnisió de flocadura ab son pom y capell.
 Item un altre pevelló bo de drap ab mostre de punt de ripunt.
 Item un cuxí ja vell.
 Item un reteulet penjat a le peret en el quall és pintat Nostra Senyora.
 Item une rodella ja vella.
 Item una caxa gran de lenyam de àlber bone dins le quall fonch trobat lo següent:
 Item un cos de gonella de velut tenat ja vell.
 Item dues gayas de vellut tenat de dite gonella.
 Item una guarnisió de velut negre de gonella vella tot és (...).
 Item un àbit de setí negre vell.
 Item un cuyret de velut negre tot trencat.
 Item dues faldilles de ximelot blanch ab trepes de velut vert.
 Item un perell de mànegues de ximelot blanch ab trepes de velut vert usat.
 Item un àbit de setí negre ja squinsat.
 Item une gonella negre de drap fi bona cens guarnir.
 Item une altre gonella negre bona ab dos faxas de velut negre.

Item unes faldiles de grana bonas ab tres faxes de velut teronjat.
 Item un perell de mànegues de setí carmesí ripuntades de seda blanca.
 Item un àbit de seda brocadilo bo.
 Item un mentell de stemenya de cordell bo.
 Item un altre mentell de stemenya plana bo.
 Item un parell de tepins de drap negre bons.
 Item uns calsons de setí carmessí nous.
 Item una capsa blanca dins le quall fonch trobat un ventall de ploma blanca.

Dins la sala alta

Item un artibanch larch vell.
 Item unes cuyrassas bonas.
 Item una rodella vella.
 Item quatre reyas de leurar mitgensesres.
 Item una cadena grossa de ferro
 Item uns grillons de ferro.
 Item un canelobre de leutó
 Item quatre sércols de ferro per poal.
 Item un strep de sella vell.
 Item diuyt sachs entre bons y dolents.
 Item un morter de coura bo cens mà.
 Item un retaula demunt lo portal an el quall és pintat Nostre Senyor.

Dins le cambre de la sala

Item una caxa vella de noguer dins le quall fonch trobat les cosses següents:
 Item denou pessas o teles de cortinatge de fil en pua de larch de dos canas nou.
 Item un lit co és dos banchs y quatre posts.
 Item una màrfegue usade.
 Item un metelàs ja usat.
 Item tres flesades cardades bonas.
 Item una deventera de lit ja vella.
 Item una part de cortinatge de fil en pua ja vell.
 Item un pevelló de fil en pua obrat de desfilat ab son capell y pom.
 Item una cuberta de cuxí de ollanda ja usada.
 Item tres quarteres de levor de li.
 Item un urinal ab se xerpeyera.
 Item unas faldilas grogas guarnides de velut groch.
 Item un coffret bo dins lo qual agué moltes scriptures y pepers engrutats.

Dins le cambre alta qui serveix per rebost

Item una gerre plena de sal d'egost.
 Item una altre gerre ab un almut de fesols.
 Item dues gerres altres buydes.
 Item una ola cuscusonera buyda.
 Item nou quarteres de favas.
 Item dues sanallas de palma de gran de tres bercellas buydas mitgensesres.
 Item quetorze bercellas de guixas.
 Item una quartera de lenties.
 Item un gatzoll ja vell.
 Item una salsera de terre ab un poch de tàperes.
 Item una gerre rompude.

Item una ola colera gran dins le quall ha vint-y-sinch liures de segí.

Item une altre gerra rompude.

Item un berral de vidre de tres corters cubert de spart.

Item una castanya gran de vidre.

Item una romana grossa ab son piló.

Item dues alfàbias de terre de quinze corters buyda.

Item un uró petit.

Item un altre uró petit.

Item tres forchs de als.

Item un cameyot de carn salada.

Item dues bercelles y tres almuts de siurons.

Item dues dotzenes y mitge de fogasses.

Item una stormia de palma ab tres almuts de fesols.

Item dues stormiyas de palma novas.

Item quatre empolas de vidre de més de mix corter.

Item dos birbes de porch.

Item dos fils de sobresades de porch.

Item un plat comú de terre.

Item une librella de terre.

Item una culera de fust.

Item una castanya de vidre cuberta de spart.

Item uns telés de obrar o desfilar.

Dins le cambre de les sclavas

Item un lit co és dos banchs y sinch posts.

Item une màrfegue dolenta.

Item dos lensols de quatre teles usats.

Item dues flesades cardades bonas.

Item un cuxí.

Item un cobribanch vert usat.

Item nou lensols de quatre teles, vuyt usats y un nou.

Item una pesse de cortinatge vell y squinsat.

Item une catiffa bona.

Item un lumener.

Item quatre altres lumeners usats.

Item en el porxo dos urons de rostoy, lo un de gran de sinquante quarteres ple de forment vell y lo altre de gran de trente quarteres ple de xexa vella.

Item un silló vell.

Item dos stormiyas de palma usades.

Item une campeneta petita aficade a le peret.

Dins le cuyna

Item una ola de coura gran de pes de vint-y-sis liures.

Item une altre ola de coura de pes de vint-y-tres liures.

Item une altre ola de coure de pes de deu liures y mitge.

Item une altre ola de coura de pes de altres deu liures y mitge.

Item un ast gros de ferro.

Item una pela de aram bona.

Item unas graellas bonas.

Item una copa de aram bona.

Item un morter de pedre.
 Item un caval de ferro per amenar lo ast.
 Item sis plats grans de stany.
 Item set plats petits de stany.
 Item una caldera de aram bona.
 Item dos dotzenes de scudelles verdes.
 Item un morter de pedre ab se mà de fust.
 Item tres ferros de cuynar.
 Item tres cossis de terre.
 Item una taula ab los petges clavats.
 Item un banch clavat per seure a le dita taula.
 Item dos asts de ferro petits.

Dins le cassa del molí

Item un mulí de sanch molent bo.
 Item dotze pichs de picar lo mulí.
 Item una banasta.
 Item al coll de la sisterna, un calderó de aram petit.
 Item un cubell gran de pedre de Sentenyí dins lo quall agué un tros de rest de spart.
 Item un torn de fer y obrar moltes cosses ab un ferro.
 Item dos lensols usats.
 Item un almut de mesurar bo.
 Item una stora de carro de spart ja vella.

Dins lo saller

Item un cup de quatre congrenys bo.
 Item un affoledor.
 Item mix cuyro de vaca.
 Item quatre bótes de mene.
 Item tres carretells poquets.
 Item tres xades bonas.
 Item un covo de canya ple de sebes.
 Item unes stisores de tondre velles.
 Item una tovellola ab un poch de (...).
 Item una senalla de spart vella.
 Item quinze liures de fil de bri y stopa.
 Item un cortí vell.
 Item una àspia.
 Item una menada de spart.
 Item un covo de canya dins lo qual agué quatre dotzenes de plats.
 Item dues dotzenes de scudelles.
 Item una librella verda.
 Item una giredora de tenir a le alar rompude.
 Item une destral mitgensera.
 Item sis filossas de canya ab sos fussions.
 Item un telech vell ab una bercella de senre.

Dins lo stable

Item un caval roig de tres anys bo ab se sella y brila
 Item un altre caval gelat de vuyt anys ab se sella y brila, bo.
 Item un mul roig de quatre anys somerí bo ab se cadena, cuxí y collar de leurar dolent.

Item un mul negre somerí de vuyt anys ab se cadena, cuxí y collar de leurar.
 Item un mul negre somerí de quinze anys ab se cadena, cuxí y collar de leurar.
 Item un asa negre de quatre anys.
 Item un altre assa gelat sanat de sinch anys.
 Item dos collars de leurar de fust.
 Item sinch collars de leurar de cuyro ja vells.

Alt lo sostre

Item una màrfegue gran mitgensera.
 Item dues flesades cardades velles.
 Item dues botas congrenyades sgavellades.
 Item quatre aradas, dues de bísties y dues de bous mitgenses.
 Item sinch jous de leurar de bísties mitgenses.
 Item tres traygues mitgenses.
 Item dos exengués.
 Item dues coretjades ab sos restells.
 Item una guyada de bous ab son restell.

[Fora]

Item un carro ab les rodas de creuer ab ses bandes y bastimenta y ab son jou bo.
 Item dotze porchs bons de un any y mix.
 Item sis porcellets petits bons.
 Item dues truges.
 Item cent setante-cinch cavellons de li.
 Item un portal de pedre picade de pedre de Senctenyí.
 Item sis cayrats de poll mitgenses.
 Item sinch talecas dolentas.
 Item un garbell de spart usat.
 Item una ego grossa de sis anys.
 Item un pulí negre de un any.
 Item una ego roge de quatre anys.
 Item una pulina de un any roge.
 Item una ego groga de setze anys.
 Item una ego roge de nou anys.
 Item una ego roge de sinch anys.
 Item une ego gelada de sinch anys.
 Item una poltre de tres anys grissa.
 Item une ego roge de nou anys.
 Item un pulí del present any.
 Item una pulina del present any.
 Item une ego roge de sis anys.
 Item dos bous, hu ros de vuyt anys y lo altre negre de setze anys.
 Item una sclava, dita Johana Artigues, de edat de quoranta anys.
 Item una altre sclava anomenada Miquella, de adat de quorante anys, les qualls dos sclavas lo dit quondam mossèn Francesc de Comelles ha dexat que, havent servit sis anys, que aquellas sien franchas.
 Item un sclau anomenat Thoni Coxa, de adat de trenta-vuyt anys.
 Item un sclau anomenat Methià, de adat de quinze anys.

Testes huius rey sunt magnificus Ferrarius de Comelles, civis Maioricarum et Franciscus Doms, domicellus Maioricarum.

COMUNICACIONS SOBRE PATRIMONI

NOTÍCIA SOBRE UN BALL A L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE MONTUÏRI LA NIT DE LA FESTA DE L'ASSUMPCIÓ DE LA MARE DE DÉU DE L'ANY 1383

JOAN MIRALLES I MONSERRAT

Els fets¹

Dia 15 d'agost de 1383, fou denunciat al batle reial de Montuïri Guillem Blanch que Pericó Pellicer, fill de Pere Pellicer, d'aquesta vila, i Bernat Mayol, de la parròquia de Sant Joan de Sineu, anit prop passada, *a hora de prim son o aquèn entorn*, a les primeres hores de la nit, aproximadament, se n'anaren a la vinya de l'honrada dona Blanca Sacoma, que té en la parròquia de Montuïri, i allà prengueren raïms *a llur voluntat*, sense permís, així com volgueren. Sortint de la vinya, però, foren sentits per Joan Pere, un catiu o esclau que feia de guardià de la vinya. Aquest s'aixecà del lloc on jeia i en Pericó i en Bernat l'apedregaren i el feriren al cap.

El batlle visurà el cap del catiu i li trobà, al front, dos cops de pedra amb molta sang que li havia sortit.

Al dia següent cridaren a declarar en primer lloc Bernat Mayol, el jove de Sant Joan, i després de llegir-li mot a mot la denunciació declarà que la nit passada: **«aquest ab altres moltes persones, axí hòmens com dones, vetlaven dins la sgleya de la perròquia de Montuÿri e seguí's que entorn la desús dita hora, con haguessen ballat en la dita sgleya, aquest ab lo dit Pericó Pellicer e Nadal Roseyó e Miquel Pellicer, fil d'en Guillemó Pellicer, isqueren deffora la dita sgleya, e stants tots ensemps acordaren-se que anassen manjar reyms a la vinya de la dessús dita dona.** Anant cap a la vinya Pericó Pellicer i Miquel Pellicer *asbarrar-en-se*, se separaren dels altres, i Bernat Mayol i Nadal Rosseyó se n'anaren *raunant-se*, parlant entre ells, i feren camí cap al rafal de Bartomeu Muntanyans, que estava devora la vinya, i entraren dins la vinya d'en Pellicer, que estava devora la de Blanca Sacoma, i prengueren tres o quatre raïms i se n'anaren. *Als no y hac*, és a dir que altra cosa no hi hagué.²

¹ En la descripció dels fets m'ajust al testimoni de l'acusat i dels testimonis en general, però no renunciï, en alguns casos, a incloure al costat algun sinònim que ajudi a comprendre bé determinats mots del text que feim figurar en cursiva. Tanmateix, en els fragments entre cometes l'ajustament al text original és molt fidel, amb el benentès que faig servir els criteris de transcripció de la col·lecció de Els Nostres Clàssics de l'Editorial Barcino. Aquesta enquesta, inquisició o sumari ocupa els folis 61-63 del *Llibre de cort de causes criminals de 1381-88* que es troba a l'Arxiu Municipal de Montuïri.

² Fixem-nos que el testimoniatge intenta fer veure que Bernat Mayol i Pericó Pellicer havien collit raïms en la vinya d'en Pellicer, pare del seu company Pericó Pellicer, i no de la vinya de na Blanca Sacoma, que estava al costat i que segurament era la que havia denunciat els fets, perquè no solament li havien pres alguns raïms sinó que havien ferit el guardià de la vinya.

Gispert Mayol, probablement pare d'en Bernat, sortí fiador de Bernat Mayol i bestragué a la cort 20 lliures de fiança, de manlleuta, per a l'acusat.

Alguns mesos més tard, dia 7 de gener de 1384, hagué de declarar com a acusat Pericó Pellicer i els altres dos com a testimonis.

Pericó Pellicer, fill de Pere Pellicer, va fer la seva declaració i denegà de tot en tot el que s'havia dit sobre ell. Era cert, però, que aquella nit va ser a l'església, que en un determinat moment se'n va anar, que aproximadament era *gran nit*, quan deixà l'església amb Nadal Rosseyó i Miquel Pellicer, fill de Guillemó Pellicer i Bernat Mayol. És ver també que una vegada sortits de l'església anaren per vila i que quan foren al cantó de l'alberg de Pere Crus, que encara es troba dins la vila,³ aquest amb Miquel Pellicer se separaren dels altres dos i se n'anaren a la vinya de son pare, Pere Pellicer, i hi menjaren raïms i després se'n tornaren cap a l'església.⁴ A la pregunta de si havia entrat a la vinya de Blanca Sacoma i si hi va menjar raïms digué que no, i que tampoc no havia vist Joan Pere, el catiu guardià de la vinya, i que no l'havien apedregat. Tampoc no sap quina via seguiren els altres dos, Nadal Rosseyó i Bernat Mayol. Diu, però, que *despuis*, després, els veié quan va tornar a l'església. A la pregunta si havien acordat entre tots anar a menjar raïms a la vinya de na Sacoma, digué que no, però que sí havien acordat anar a menjar raïms de la vinya d'en Pellicer, però que va sentir els altres que havien anat a la vinya de la dona Sacoma i que hi havien menjat raïms i que n'havien duits a l'església per a menjar.

Seguí després el testimoni de Miquel Pellicer, de 16 anys, fill d'en Guillem, de la parròquia de Montuïri. Aquest digué que la nit passada havia estat a l'església, i que en un determinat moment havien sortit de l'església tots quatre i que quan foren al cantó de l'alberg de Pere Crus, Bernat Mayol i Nadal Rosseyó se separaren i que no sap on anaren i que ell i en Pere, se n'anaren a la vinya de Pere Pellicer, que era avonclo seu i pare d'en Pericó, i que aquí menjaren raïms i estigueren una bona estona. Després tornaren a l'església, però no veren si els altres dos tenien raïms per menjar. Tampoc no sap que haguessin entrat en la vinya de Blanca Sacoma i que tampoc hi havien vist en Joan, catiu de la dona Sacoma i guardià de les vinyes i tampoc no sap res de qui li trencà el cap.

A continuació intervingué Nadal Rosseyó, habitador de la parròquia de Montuïri. Aquest manifestà que aquella nit era amb Bernat Mayol, Pere Pellicer i Miquel Pellicer i que partiren de l'església **en la qual havien estat una gran stona ab moltes e diverses persones que hi havia** i anaren per vila, i quan foren al cantó del cairó⁵, o corral, de Pere Crus atrobaren aquí tres catius, dos de Berenguer Sacoma, marit de

³ Vol dir que l'alberg de Pere Crus es trobava encara en el nucli urbà. Recordem que la vila o pobla reial de Montuïri havia estat fundada, com moltes altres de Mallorca, per mandat del rei Jaume II de Mallorca i que, com en els altres casos, la pobla reial fundada tenia forma quadrangular, tret del carrer des Molinar en què hi havia l'esglesieta de Santa Maria i la rectoria antiga. D'aquí que en aquestes viles hi hagi gent major que parli encara del Quadrat, per exemple, a Lluçmajor, i ho he sentit encara a qualche persona d'edat avançada de Montuïri.

⁴ Fixem-nos que Miquel Pellicer i Pericó Pellicer eren cosins. Miquel era fill de Guillem Pellicer i Pericó Pellicer era fill de Pere Pellicer, propietari de la vinya on deien que havien anat a collir i menjar raïms.

⁵ Aquí *cairó* significa *corral*. Solien tenir forma de quadrangle. Encara avui són visibles els cairons del Molinar de Montuïri, de forma rectangular. Fins fa poc n'han dit *caerons*.

na Blanca, i l'altre que no coneixia, i que després *collaren-se*, és a dir, es posaren en camí, tots ensems carrera avall cap el rafal d'en Muntanyans. Quan foren a aquest rafal passaren una paret i aquest amb en Bernat romangueren devora la figuera que és prop de la paret, i Pere Pellicer i Miquel Pellicer se n'anaren cap al molí de vent⁶ i ja no en sab res més. I en Bernat entrà dins la vinya de la dita dona i ell romangué defora i dugué 4 o 5 raïms i en donà un a aquest i se'n tornaren menjant cap a l'església, i al cap d'una gran estona, estant a l'església, vengueren Pere Pellicer i Miquel Pellicer i altra cosa no sap. Diu també que ni ell ni en Bernat havien duit raïms a l'església⁷. Tampoc no va veure Pere Joan i no sap tampoc qui li trencà el cap

2. Algunes observacions a fer

1. La inquisició o enquesta ens assabenta que la nit de la Mare de Déu d'agost (dit en aquella època *lo jorn de Madona Santa Maria o dia de Madona Sancta Maria d'agost o de la Verge Maria d'agost o de l'Assumpció de la Verge Maria*), del 15 d'agost, dia de la festa de l'Assumpció, quatre joves de Montuïri, amb molta altra gent, homes i dones, vetlaren tota la nit la Mare de Déu a l'església parroquial de Montuïri i que ballaren.
2. En un determinat moment, quan ja havia passat bona part de la nit, aquests quatre joves tingueren talent i decidiren anar a menjar raïm a una vinya segurament a prop del poble. La vinya en qüestió era propietat de la dona Blanca Sacoma, segurament de família potent, perquè sabem que tenia almenys dos esclaus.
3. No sabem on devia estar situada la vinya de Blanca Sacoma ni tampoc la de Pere Pellicer, que estava devora. Tanmateix, per les notícies que en tenim devia ser prop del Molinar. Recordem que es parla d'un molí de vent i que l'alberg d'en Crus, encara dins el nucli urbà, una vegada és designat com a *cairó* de Pere Crus. De fet durant segles, els *cairons* o *caerons* des Molinar donaven nom als corrals de les cases des Molinar. D'altra banda, en el testimoni de Nadal Rosseyó es diu que quan foren a l'alberg de Pere Crus se n'anaren «*per la carrera avall devers lo raffall d'en Muntanyans*», senyal que l'alberg de Pere Crus estava en lloc alt a diferència del rafal de Muntanyans que estava en lloc més baix.

3. Els balls a Mallorca a l'edat mitjana

Parlem ara una mica del ball. Pel que sabem a l'edat mitjana a Mallorca hi havia almenys dos tipus de balls populars: el *ball rodó* i el *ball sarraïnesc*. Mateu Rotger Capllonch, l'autor de la *Historia de Pollensa* (vol. I, reed. 1967, pàgs. 223 i 224) ens diu

⁶ Segurament aquestes vinyes es devien trobar molt aprop des Molinar, on encara hi ha una partida de molins de vent. Sigui com sigui és una de les primeres cites de molins de vent a Mallorca (1383).

⁷ Aquí Nadal Rosseyó es contradí perquè suara havia manifestat que «tornaren'se-n menjant per la vila per hon venguts eren en la dita sgleya...»

que «Diversión no menos común fue la del baile. No había fiesta en que no se bailara. El baile que se usaba en Pollensa en los siglos XIV y XV parece que había de ser la *sardana* catalana o cosa muy parecida. Vémosle denominado con el nombre de *ball radó*. Teníanse de la mano los danzantes, que unas veces eran hombres solos y otras hombres y mujeres, alternando en este caso los unos con las otras. Tan aficionados eran a la danza los jóvenes de aquellos tiempos, que aun los clérigos tomaban parte en ella aunque no fuese baile religioso; no causaba extrañeza ni se maliciaba tal género de diversión, a pesar de que danzaran con ellos las mozas o las mujeres casadas de la localidad. Otros géneros de baile había también, però el más frecuente y general en las fiestas cívico-religiosas era el *ball radó*. Los árabes tenían otro baile, que vemos denominado con el nombre de *ball sarraynesc*. Al son del *flaviol* no pocas veces eran obligados por sus amos los cautivos a bailar durante las largas veladas del invierno».⁸

Arribats aquí ens podríem demanar quina classe de ball devien ballar aquells joves a l'església i tot d'una ens podem fer les següents preguntes:

- a. Era un ball mixt, ballaven junts, alternadament, home i dona o era un ball només masculí?⁹
- b. Quina classe de ball devia ser aquest: el ball redó normal, que es devia ballar en les festivitats i en què podia participar tothom? O estam davant les primeres notícies d'un ball o, millor dit, una dansa, de caire religiós lligada a la festa de la Mare de Déu d'agost? Pot tenir relació amb el ball des cossiers?¹⁰

4. La capella de l'Assumpció de l'església parroquial

Tenim notícies, almenys des del segle XVI, de la capella de l'Assumpció a l'església parroquial dedicada des del primer moment de la fundació de la pobla reial de Montuïri, a principis del segle XIV, a l'apòstol Sant Bartomeu. Així, per exemple,

⁸ L'historiador Antoni Mas ens diu que el ball redó era on els esclaus batiats o alforrats podien demostrar el seu grau d'integració en la societat mallorquina cristiana medieval. El ball sarraynesc era cosa de sarraïns, de moros, mentre el ball rodó era propi dels mallorquins cristians.

⁹ Recordem que aquí a l'església hi havia homes i dones i que vetlaren tota la nit i que ballaren. Per contra l'altre document que adduïm sobre el vicari marxós que tocava guitarra i rabeu parla només de joves masculins que bevien i ballaven mentre el vicari tocava la guitarra i/o el rabeu.

¹⁰ És prou coneguda l'existència a Montuïri de la dansa dels cossiers, que s'ha mantingut de manera ininterrompuda, a diferència d'altres localitats. A Montuïri els cossiers surten el dia de la Mare de Déu d'agost (15 d'agost), el dia de la víspera del dia de Sant Bartomeu (23 d'agost) i el dia següent, festivitat del patró de la vila (24 d'agost). Hi ha, per tant, una vinculació dels cossiers amb la festa de l'Assumpció. A Montuïri hi ha hagut també des de 2011 la recuperació d'un dels balls dels cossiers: *Gentil Senyora*, que s'havia ballat temps temps enrere el dia de la Mare de Déu d'agost.

Ara bé, en el cas que ens ocupa de la menció del ball nocturn a l'església la nit de la Mare de Déu d'agost, també és cert que una cosa devia ser el ball redó, en què els ballarins, homes i dones, hi devien poder participar després d'un breu aprenentatge i segurament sense una vestimenta ritual i altra cosa devia ser una dansa religiosa com els cossiers en què la participació era i és un espectacle accessible només després d'un aprenentatge més o menys llarg i on segurament es devia usar un vestuari especial.

Pel que fa a la documentació històrica, ara com ara els primers cossiers documentats són els de Tarragona, el 1403, com a *ball del scosi*, a Manresa, com a *ball de los scosis*, el 1466, i a Mallorca, a Sóller, ja com a *cosies*, el 1544. El *ball des còssil* des Castell de Menorca està documentat més tardanament. Des de fa pocs anys els de Montuïri són documentats el 1750 com a *balladors de cosis* i el 1752 com a *cosiers*. També és probable que la primera representació gràfica dels cossiers de Montuïri es trobi en unes teules pintades datades el 1732, avui guardades a la rectoria de la nostra vila.

el temps del bisbe Diego de Arnedo, bisbe entre 1561 i 1572, sabem que, a més de l'Altar Major, hi havia les capelles de l'Assumpció, el Corpus Christi, Sant Antoni i Sant Sebastià, les Ànimes, la Passió, Sant Roc i la Salutació. Com és sabut el bisbe Arnedo va ser el bisbe que aplicà les directrius del Concili de Trento, acabat el 1563.¹¹

5. Jacme Vinyoles, un vicari marxós

Encara que només sigui com a mostra del comportament normal dels capellans en aquella època, reportaré una notícia d'un vicari de la parròquia de Montuïri, Jacme Vinyoles, que sabia sonar i sonava la guitarra i el rabeu¹² i que es veu que s'agradava de reunir-se els diumenges a la rectoria amb d'altres joves solageçant-se¹³, bevent i ballant:

Això és el que diu el testimoniatge d'un tal Bernat Julià, teixidor i habitador de Montuïri. Era dia 3 de gener de 1388:¹⁴

«Bernat Julià, taxidor, habitador de la perròquia de Montuïri, testimoni jurat e demenat dir veritat sobre les coses dessus denunciades, e dix sobre aquelas saber que passat és un mes e mig o aquèn entorn, l jorn del qual li recorde que era dicmenge, ora de la nit, aquest ensemps ab n'Anthoni Johan, Pere Rovire e, a vigares¹⁵ de aquest, axí matex era ab els Arnau Maymó, sí anaven per la poble del dit loch deportar cantant, axí com sovén acostumen fer anant per lo carrer amunt devés lo alberch del rector,¹⁶ e con foren denant lo dit alberch, en Jacme Bersaló, que era dintre lo dit alberch, cridà aquests dient que entrasen, e entraren-se'n, so és, en una casa appellade la cuyna, e aquí trobaren lo vicari Jacme Vinyoles, que astave ab lo dit vicari en la qual casa astagueran passades tres ores, solegesant,¹⁷ bavent, balant¹⁸ a so de rabeu e de guitarra, que sonave lo dit vicari, e con agueran solesegat fo ja gran ora de nit, e con aquests se'n volguesen anar colgar lo dit Jacme Bersaló, que és lochtinent de batle, dix a aquests que-l acompanyasen con ell volia anar a als cunhs de la dita pobla hon se deia que-s tenia gran lobetaria,¹⁹ romanén lo dit vicari ab lo dit Jacme Vinyoles e lo dit...²⁰ axí que tots ensemps anaren-se'n ab lo dit lochtinent de batle, so és en les cases d'en Bernat Maria, batiat, hon se deia que-s tenia la dita lobetegaria, e ascoltaren a la porta e no huièren res, e tornaren-se'n devés lo

¹¹ MOLL RIBAS, Bartomeu (2007): *Les visites pastorals a la parròquia de Montuïri*, Ajuntament de Montuïri, principalment les p. 13 i 14, 35-67, etc.

¹² El *rabeu*, *rabec* o *rabequet* era un «antic instrument músic d'arquet, antecessor del violí» (DIEC2 s.v. *rabec*). Coromines reporta en el seu DECLLC s.v. *rabec* o *rabequet* com a primera documentació la data de 1389 «Un *rabeu* e una guitarra, tres arcs de *rabeu*». La nostra cita és un any anterior, de 1388.

¹³ DCVB s.v. *solaçar* documenta aquest verb amb el sentit de «donar solaç», però no les variants reportades ací de *solageçar-se* i/o *solacejar-se* amb el mateix sentit. Coromines s.v. *solaç* reporta les variants *assolaçar* i *solatejar*.

¹⁴ Arxiu Municipal de Montuïri. *Llibre de cort de causes criminals 1381-88*, fol. 162-162v.

¹⁵ A *vijares*, aquí escrit a *vigares*, té el sentit de «a parer».

¹⁶ Es referia a la rectoria vella, al Molinar, davant l'antiga església de Santa Maria.

¹⁷ Més envant fa servir la variant *agueran solesegat*.

¹⁸ Aquí sí que el ball devia ser entre homes. No hi ha cap menció femenina.

¹⁹ El mot *lobateria* ni tampoc *lobetegaria* que apareix més envant no és documentat que sapiguem en cap recull lexicogràfic català. Observem les variants gràfiques del nostre ms.: *lobetaria* i *lobetegaria*. Sens dubte ens trobam amb un derivat del llatí *LUPA* «lloba, en el sentit de cortesana o prostituta». A partir del llatí *lupanar*, -aris es formà la forma castellana *lupanar*. *Llobateria* i/o *lobetegaria* devia significar, doncs, «casa on hi havia prostitutes, o, almenys, dones de vida més o menys llicenciosa».

²⁰ Hi ha un afegit interlineal il·legible.

dit alberch de la dita rectoria faent la via del pugol,²¹ e con foren alt en lo pugoll axí matex anaren a la casa d'en Anthoni Bonanat, batiat, e axí matex agoytaren a la porta e no y véran null hom e tornaren-se'n, e mentra que se'n tornaven e foren denant lo alberch del dit lochtinent de batle lo dit lochtinent dix a aquests: «Fadrins, pus no havem res trobat, anats-vos colgar, cor axí matex me colgaré». Entrà-se'n colgar e tenchà la porta e aquest ab los altres que ab ell éran demunt nomenats vangueren-se'n devés lurs cases...»

Text judicial de 1383

XV die augusti anno...

Die e any demunt dits fo denunciati al sényer en Guillem Blanch, batlle reyal de la perròquia de Montuÿri, que en Pericó Pellicer, fil d'en Pere Pellicer, del dit loch, e Bernat Mayol, pus jova, de la perròquia de Sent Johan de Sineu, anit pus prop passada, ora de prim son o aquèn entorn, vengueren a la vinya de la honrada dona Blanca Sacoma, la qual ha en la dita perròquia de Montuÿri, prop la vila de la dita perròquia, en la qual vinya prengueren reyms²² a lur volentat e sens que altre ambarch per neguna persona a ells no fo feta. Exint de la dita vinya con fossen sentits per en Johan Pere, catiu de la dita dona, guordià de la dita vinya, aquell levant-sa del loch on jaye fo vist per aquells Pere e Bernat e sens que per aquell no-ls fo res dit ni fet apedragaren aquell Johan e donaren-li una padrada al cap, del qual colp romàs lo dit Johan naffrat, per què lo dit batlle per saber la veritat féu fer la inquisició següent.

E tantost feta la dita denunciació, lo dit sényer de batlle reià lo dit Johan Pere e fo atrobat en lo cap de aquell, ço és en lo front, dos colps de pedra dels quals lo dit Johan era naffrat e molta sanch que n'havia exida.

XVI die mensis et anni predictorum

Bernat Maioll, pus jove, habitador de la perròquia de Sent Johan de Sineu, delat, jurat e demenat dir veritat sobre les coses en la dita denunciació denunciació [sic] contengudes, lesta a aquell primerament aquella mot a mot, e dix sobre aquella inclusivament àls no saber, sinó açò que-s segueix, que la nit en la dita denunciació contenguda, aquest ab altres moltes persones, axí hòmens com dones, vetlaven dins la sgleya de la perròquia de Montuÿri, e seguï's que entorn la desús dita hora, con haguessen ballat en la dita sgleya, aquest ab lo dit Pericó Pellicer e Nadal Roseyó e Miquel Pellicer, fil d'en Guillemó Pellicer, isqueren deffora la dita sgleya e stants tots ensemps acordaren-se que anassen manjar reyms a la vinya de la dessús dita dona, e anans a la dita vinya, diu aquest que los dits Pericó Pellicer e Miquel Pellicer asbarraren-se d'equest e del dit Nadal, no sabent quina via feren, e aquest ab lo dit Nadal raunant-se a poch a poch anaren-se'n al raffal d'en Barthomeu Muntanyans, lo qual és pres de la dita vinya, e entraren dins la vinya d'en Pellicer, la qual se té ab les vinyes de la dita dona e pres tres o quatre reyms e anaren-se'n e àls no y hac. Interrogat si aquest ni lo dit Nadal veren ni apadragaren lo dit catiu e dix que no. Interrogat si sab que lo dit Pericó Pellicer apadragàs lo dit catiu e dix que no, con no-l veés despuis que-s pertí d'equest e del dit Nadal fins

²¹ Aquesta cita, com moltes altres, demostra que la rectoria era encara aquells anys en es Molinar i no en el lloc actual, devora l'església parroquial.

²² Transcrivim *reym*, quan apareix en el document del llibre de cort, sense el diacrític, perquè la pronúncia era com l'actual, almenys a Montuïri, sobretot entre gent major, amb diftong decreixent i amb la l àtona. Sembla que la pronúncia sense l, *rem*, és més recent. Tanmateix transcrivim *raim* quan parlem d'aquest fruit en general, sense fer al·lusió al document aportat, per disciplina ortogràfica.

a cap de gran stona, que aquest e lo dit Nadal foren retornats en la dita sgleya aquell qui vench. Interrogat si sab qui ha apadragat lo dit catiu e dix que no.

Manulevavit dictum Bernardum Mayoll Gispertus Mayoll per viginti libras regni Majoricarum.

Die septima mensis janerii anno a Nathivitate Domini M^oCCC^oLXXX^o quarto

Pericó Pellicer, fill d'en Pere Pellicer, de la perròquia de Muntuÿri, delat, sobredit, jurat e demenat dir veritat sobre les coses en la dita denunciació contengudes, e denegà de tot en tot aquelles en quant contra ell fan. Interrogat si la nit contenguda en la dita denunciació aquest si fo en la desús dita sgleya, e dix que hoc. Interrogat si aquest la dita nit pertí de la dita sgleya, e dix que hoc. Interrogat quina hora era quant pertí de la dita sgleya e dix que era gran nit, mas no sap quina ora era. Interrogat ab qui pertí aquest de la dita sgleya, e dix que ab en Nadal Roseyó, Miquell Pellicer, fil d'en Guillemó Pellicer e ab en Bernat Mayol sobredit. Interrogat quant foren pertits de la dita sgleya qual via feren, e dix que anaren per vila, e quant foren al cantó del alberch d'en Pere Crus, lo qual és dins la vila de Muntuÿri, aquest ab lo dit Miquell se pertiren dels dits Nadal e Bernat e anaren a la vinya de la dita dona Blanca Sacoma e manjaran reyms, e quant n'ageren manjats tornaren-se'n aquest e lo dit Miquell a la dita sgleya. Interrogat si entraren en les vinyes de la dita dona, e dix que no. Interrogat si stans aquest e lo dit Miquell en la vinya del dit para d'equest vehé aquest lo dit Johan Pere, gordià de les dites vinyes de la dita dona ni si apadregà aquell e dix que no. Interrogat si sab quina via tingeren los dits Nadal Roseyó e Bernat Mayoll, e dix que no-s sap. Interrogat si vehé despuys aquells, e dix que con fo aquest tornat en la dita sgleya atrobà en aquella aquells. Interrogat si con aquest pertí ab los demunt anomenats de la dita sgleya aquest si havia acordat ab aquells que anassen manjar reyms, e responent aquest al dit interrogatori dix que ell no acordà res de les dites coses ab los dits Nadall ni Bernat, mas que bé és ver que ab lo dit Miquell pertiren de la dita sgleya per cor de anar manjar reyms a la vinya del dit para d'equest. Interrogat si anaren ab aquest a la dita vinya los desús dits Bernat Mayoll e Nadal Rosseyó, e dix que no ni-ls vehé, dementre aquest hi fosen ni lo dit Miquell. Interrogat si sab que los dits Bernat e Nadal la dita ora anassen manjar reyms, e dix que con aquest fo tornat a la dita sgleya hoí dir a aquells Bernat e Nadal que éls eren en les vinyes de la desús dita dona entrats e que y havien manjats reyms. Hoc encara, que dix aquest que vehé aquells qui la dita ora tenien reyms en la dita sgleya dients aquells a aquest que de les dites vinyes los havien haüts.

Miquell Pellicer, de edat de setza anys o aquèn entorn, fil d'en Guillem Pellicer, de la perròquia de Muntuÿri, testimoni jurat e demenat dir veritat sobre les coses contengudes en la dita denunciació, e dix sobre aquelles res no saber. Interrogat si la nit contenguda en aquella, aquest fo en la sgleya del dit loch, e dix que hoc. Interrogat si aquest anà manjar reyms la dita nit ab en Bernat Mayoll, Nadal Rosseyó e Pericó Pellicer, fill d'en Pere Pellicer, responent al dit interrogatori, dix que la dita nit aquest ab los desús anomenats, ora de prim son o més avant passada, a son parer, se isqueren de la dita sgleya e anaren per la vila de Muntuÿri, e quant foren al cantó del alberch d'en Crus, los dits Bernat Mayoll e Nadal Rosseyó se pertiren d'equest e del dit Pericó Pellicer, no sabent qual via tingeren, e aquest ab lo dit Pere anaren-se'n a la vinya d'en Pere Pellicer, avonclo d'equest, para del dit Pericó, en la qual manjaren reyms e stigeren una gran stona, e après passada la dita stona e tornaren-se'n a la dita sgleya e stigeren en aquella tota la nit, en la qual sgleya atrobaren los dits Bernat e Nadal. Interrogat si ve que aquells Bernat e Nadal tinguessen reyms en la dita sgleya, e dix no-ls ve ne tenir. Interrogat si hoí dir a aquells que ells fossen entrats en les vinyes de la dita dona Blanca Sacoma, e dix que no. Interrogat si stant aquest en la vinya del dit Pere Pellicer, ni abans ni après, vehé Johan Pere, catiu de la dita dona e gordià de les dites vinyes de aquella, e dix que no. Interrogat si sap ni ha hoït dir qui li trenchà lo cap la dita nit, e dix que no. Interrogat si aquest ni lo dit Pere entraren en les vinyes de la dita dona e dix que sí, li ajut Déu.

Nadal Rosseyó, habitador de la perròquia de Montuÿri, testimoni jurat e demenat dir veritat sobre les coses en la dita denunciació contengudes, e dix sobre aquella àls no saber, sinó açò que-s segueix: que lo dit die e ora en la dita denunciació contenguts, aquest ab en Bernat Mayoll, de la perròquia de Sent Johan de Sineu, Pere Pellicer e Miquel Pellicer, fil d'en Guillem Pellicer, pertiren de la sgleya del dit loch, en lo qual havien stat una gran stona ab moltes e diverses persones que hi havia, e anaren per vila e quant foren al cantó del cayró d'en Pere Crus, lo qual és dins la vila de la dita perròquia e atrobaren aquí tres catius, ço és dos d'en Berenguer Sacoma, marit de la dita dona, e l'altre dix que no conexia, e lexats aquells dix que colaren-se tots ensemps per la carrera a avall devers lo raffal d'en Muntanyans, e quant foren al dit raffal passaren una paret del dit Raffal, e aquest ab lo dit Bernat romangueren pres de una figera qui és prop de la dita paret e los dits Pere Pellicer e Miquel Pellicer anaren-se'n devés lo molí del vent, no sabent aquells què-s feren d'equí avant. E lo dit Bernat entrà dins la vinya de la dita dona e aquest romanent deffora e trasch de llll en V reÿms e donà'n a aquest hun e tornaren-se'n manjant per la via per hon venguts eren en la dita sgleya e a cap de gran stona, estants aquest e lo dit Bernat en la dita sgleya vengeren los dits Pere e Miquell, e àls dix que no y sab. Interrogat si aquest ni lo dit Bernat aportaren reÿms en la dita sgleya, dix que no. Item si entrant ni ixent lo dit Bernat de la dita vinya, isqué a aquell en Johan Pere en la dita denunciació contengut, e dix que no. Interrogat si ve a aquest la dita nit lo dit Johan, e dix que no. Ítem si sab ni ha hoït qui tranchà lo cap la dita nit al dit Johan e dix que no.

Post hec die III madii anno a Nativitate Domini MCCCLXXXquarto venerabilis Raymundus Luppiano domicellus ...venerabilis vicarii, etc.²³

²³ Segueixen mots il·legibles en llatí, solució lingüística normal seguida en l'apartat de la sentència final del veguer de fora, oficial reial que administrava sentència en les qüestions de naturalesa criminal. Extret de l'Arxiu Municipal de Montuïri. *Llibre de cort de causes criminals de 1381-88*, fol. 61-63.

COMUNICACIONS SOBRE PATRIMONI

L'ARXIU D'HISTÒRIA ORAL JOAN MIRALLES (AHOJM). LES ENTREVISTES DE MONTUÏRI

JOAN MIRALLES I MONSERRAT
MAR UMBERT

1. Origen de l'aplec. Les primeres entrevistes

L'origen de l'Arxiu d'Història Oral de Joan Miralles (AHOJM) té a veure, en definitiva, amb la compra que vaig fer el curs 1965-1966 d'un aparell magnetofònic alemany Grundig TK 14 L, de 8 kg de pes, que encara conserv i que vaig comprar en una tenda del carrer Pelai de Barcelona. No en record el preu total, però sí que el pagava a terminis de 100 pessetes cada mes. Al principi gravava música de discos i, també, llegia els textos a estudiar de les assignatures de la carrera que cursava, Filologia Romànica subsecció Hispànica, i després els escoltava. No seria fins a l'any 1968 quan vaig aprofitar les vacances per a fer les primeres entrevistes a la gent major de Montuïri (Mallorca) que tenia més avinent. La primera persona que vaig entrevistar fou Joan Grimalt i Pocoví "Niu", el flabioler montuïrer que tocava les peces de les danses dels cossiers el dia de la Mare de Déu d'agost i durant les festes patronals de Sant Bartomeu, el 23 i el 24 d'agost de cada any. D'altres persones entrevistades de 1969 i, en alguns casos en anys posteriors, totes elles de Montuïri, foren, per ordre alfabètic del primer llinatge i amb la data o dates de l'entrevista:

Bartomeu Bauzà i Socias "Rafela" (1927-2015?): entrevista feta el 26-X-1969.

Rafel Bauzà i Socias "Rafela" (1924-2008): 26-X-1969 (1), 22-XI-1969 (2), 19-III-1970 (3) i 5-XII-1971 (4).

Joan Beltran i Lladó "de can Canall" (1875-2005): 1969.

Miquel Cerdà i Gomila "Lloret" (1894-1980): X-1969.

Joan Fornés i Vich "Móra" (1899-1988): 16-IX-1969.

Catalina Garau i Gomila "Rostida" (1877-1975): 1969.

Joan Grimalt i Pocoví "Niu" (1907-1988): 1968 (1), 1968 (2), 1968? (3), 1969? (4), 1978 (5) 15-X-1978 (6), 29-VIII-1979 (7) i 30-VIII-1979 (8).

Gabriel Jaume i Trobat "de sa Polla" (1879-1970): 1969.

Antoni Lladó i Noguera "Miró" (1904-1983): 1969.

Maria Lluïsa Martorell i Mayol "Roig" o "de can Punta" (1871-1971): 1969.

Maria Miralles i Ribas "Marrona" (1879-1976): 1969 (1) i 30-I-1972 (2).

Joan Miralles i Riera "Porrerenc" (1907-1980): 23-XI-1969 (1) i 4-X-1980 (2).

Aina Maria Oliver i Sastre "de Meià" (1891-1985): 9-XI-1969 (1), 1970 (2) i 31-VIII-1979 (3).

Rosa Pocoví i Martorell "des Puig Moltó" (1894-1976): 1969.

Catalina Ribas i Martorell "Rovegona" (1898-1975): 8-XI-1969.

Joana Aina Riera i Gamundí "Porrerenca" (1884-1974): 1969 (1), 23-XI-1969 (2), 11-I-1970 (3) i 1970? (4).

Gabriel Sastre i Roca "Pellusco" (1917-2010): 26-X-1969.

Bona part d'aquestes persones entrevistades sortiren en el meu llibre *Un poble, un temps* (Ed. Turmeda, Palma 1974 i, en segona edició, a Miquel Font Editor, Palma de Mallorca, 1995), un recull d'històries de vida de gent de la vila de Montuïri. La resta d'entrevistes són inèdites.

Els anys següents vaig continuar les entrevistes a Montuïri i, a partir dels anys setanta, vaig continuar la tasca a una sèrie de pobles des Pla de Mallorca sense costa marítima, en el marc d'un projecte, GENT DES PLA, que guanyà el premi d'investigació de l'Ajuntament de Palma de 1980. Concretament les gravacions foren fetes a Algaida (1981), Ariany (1981), Lloret de Vistalegre (1978 i 1979), Montuïri (1968-1994), Petra (1983), Pina (1979), Porreres (1979 i 1980), Randa (1979), Sant Joan (1970 i 1980), Sineu (1978 i 1985) i Vilafranca (1983).

A partir de l'any 1970, vaig començar també a entrevistar diversos escriptors de les Illes Balears entorn de la seva vida, obra i visió del món.

També vaig dur a terme d'altres entrevistes en localitats de Catalunya del Nord, Eivissa, Mallorca, Menorca i País Valencià a partir de 1970.

Un altre bloc el constitueixen els parlaments o enregistraments diversos en sentit ampli que no tenen forma d'entrevista a partir del mateix any.

L'apartat de música i glosats es dugué a terme també a partir de l'any 1970.

2. Breu història del magnetòfon

A grans trets les etapes de la història del registre de so són les següents:

1. Era acústica o mecànica: 1877-1925.
2. Era elèctrica: 1925-1945.
3. Era magnètica: 1945-1975.
4. Era digital: des de 1975 fins ara.

El 1857, Leon Scott patentà el fonòautògraf, el primer estri que registrava sons. És, però, el 1877 quan Thomas Edison inventà el fonògraf, capaç de gravar i de reproduir el so. Els anys següents, l'invent del gramòfon, patentat per Emile Berliner el 1887, contrapassà l'invent del fonògraf. La diferència essencial entre ambdós invents és que el gramòfon, a diferència del fonògraf, utilitzava un disc pla, mentre que el fonògraf gravava sobre un cilindre.

El 1925 els discos començaren a gravar-se de forma elèctrica i s'inventà el toca-discos. Els anys trenta, a Alemanya, es llançà al mercat el magnetòfon d'*alambre* (AEG i BASF). Durant els anys quaranta, a Alemanya, es desenvolupà el magnetòfon de bobina oberta.

Després de la Segona Guerra Mundial, Jack Mullin fou qui se'n dugué als EEUU les mostres més brillants de la tècnica alemanya de reproducció de so i el magnetòfon es

popularitzà. El 1948, apareix el disc de vinil amb la tecnologia del microsollc i la velocitat de 33 revolucions per minut, i es desenvolupà la cinta magnètica. És l'any en què l'historiador i periodista Joseph Allan Nevins creà el primer programa d'història oral i fundà el Centre d'història oral de Colúmbia. Per a molts d'historiadors representa l'inici de la història oral en època moderna.

Els primers magnetòfons de bobina oberta d'afecionats aparegueren els anys 50 (Revox), entre els quals els de l'empresa GRUNDIG a partir de 1954. El 1979, es creà el disc compacte (CD amb format digital per a àudio). Finalment, el format de codificació d'àudio MP3 és desenvolupat per Karlheinz Brandenburg a partir de la dècada dels vuitanta.

3. El magnetòfon a Mallorca

A Mallorca els investigadors qui intervingueren en les tasques de l'*Obra del Cançoner popular de Catalunya* (1922-36) dugueren a terme, amb moltes dificultats, els primers enregistraments de música popular (1925, 1926, 1928 i 1930).

Després del final de la Segona Guerra Mundial, els anys 1946 i 1947, el prehistoriador i folklorista Bartomeu Ensenyat i Estrany emprà un aparell "de fil magnetofònic" de Ràdio España de Barcelona per a recollir cançons. Després continuà amb un aparell *Ingra* de major qualitat.

D'altra banda, el folklorista Antoni Galmés i Riera, cap a l'any 1948 fins devers el 1951, utilitzà també un d'aquests primitius magnetòfons per a recollir música popular a la comarca de Santanyí, Calonge, Manacor, etc.

A Montuïri, el febrer de 1954, el full parroquial "Bona Pau" reportava una glosa del comediògraf Pere Capellà, "Mingo Revulgo", que donava notícia d'una "magnetofònica" que havia comprat el rector de la parròquia, Mn. Bernat Martorell:

Cosas de la magnetofònica

M'han dit que a sa Rectoria
hi ha ara un "aparato"
que és bo per fer passar el rato
dins sa més gran alegria
totes ses veus que sent
i les torna repetir
sense deixar cap bocí,
sia bo o sia dolent.
El mirava s'altre dia
un montuïrer cepat
i estava tot astorat
de sentir tal parleria.
Quan va sortir en es carrer,
frissava de contar-ho.
I quan voltava cantó
en topa un i li digué:
—Què te penses...? Es rector
ha comprat un quaresmer...
Què me dius? I a on el té?
En sal i a dins un caixó.

Devers el 1974, Ràdio Popular començà un arxiu de cultura popular oral que donà a conèixer a través de les transmissions radiofòniques.

A la UIB, tant a la Facultat de Filosofia i Lletres com a l'Escola Normal, des dels anys setanta del segle passat, hi ha hagut diversos professors que han dirigit treballs en relació amb la història oral, i han utilitzat el magnetòfon per a enregistrar les històries de vida.

D'altra banda, el Departament de Llengua Catalana de la UIB organitzà el primer Col·loqui de Fonts Orals, al monestir de la Real, per als dies 12-15 d'abril de 1984, en què intervingueren diversos especialistes en història oral, pioners en aquesta matèria en els seus països, procedents de Gran Bretanya, França, Catalunya, Bèlgica, Mallorca, etc.

4. El qüestionari de l'entrevista

El gener de 1971, vaig publicar a la revista *Lluc* un primer *Qüestionari temàtic sobre història i folklore local*. Els mesos de maig i setembre de 1970 publicava en la mateixa revista unes mostres d'entrevistes amb el títol *La història d'un poble contada pels seus homes*.

Al II Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans, celebrat a Palma des del 8 al 10 de desembre de 1978, vaig presentar un *Qüestionari sobre història i cultura popular d'una vila mallorquina des Pla*, que era un breu esquema del futur *Qüestionari sobre història i cultura popular de Mallorca*, publicat en el vol. II de les «Fontes Rerum Balearium» (1978), del qual es feren alguns centenars de separates.

El 1980, vaig publicar un opuscle: *La investigació de les fonts orals. Guia didàctica i etnogràfica* (Centre d'Estudis Socialistes Gabriel Alomar) en el II Cicle de Cultura Mallorquina.

Finalment, el 1985, s'edità *La història oral. Qüestionari i guia didàctica*, Editorial Moll, Palma de Mallorca 1985, Col. La finestra. Textos didàctics.¹, amb un qüestionari extensíssim sobre els diversos aspectes de la cultura popular i una sèrie de recomanacions adreçades als investigadors des de l'elecció del tema fins a la seva publicació amb una bibliografia per àmbits molt copiosa i unes fitxes de mostra.

5. Interès pluridisciplinari de les entrevistes

L'interès pluridisciplinari de cada una de les entrevistes de l'Arxiu d'Història Oral Joan Miralles (AHOJM) és evident, tant si es tracta de les històries de vida de *Gent des Pla*, com de la vida, obra i visió del món dels escriptors, com la memòria històrica palesa en les altres entrevistes, com també els diversos tipus de parlaments o enregistraments sense forma d'entrevista i els enregistraments de música popular i de glosats. Alguns exemples:

- Interès històric: memòria viva d'un supervivent del camp de Mauthausen, records personals d'un soldat a la guerra de Filipines o d'un immigrant durant la seva estada a Cuba, vicissituds passades per un grup de republicans des de la fuga cap a Alger fins a la tornada a Mallorca després de passar per

- diverses presons i un camp de concentració nazi, o el primer viatge d'una nina de 13 anys a Palma per a veure la darrera execució pública, etc.
- Interès sociològic: funcionament d'una possessió abans de la Guerra Civil, funcions religioses celebrades en una parròquia, etc.
 - Interès etnogràfic: Objectes de cultura material d'una possessió, evolució de la vestimenta i de l'alimentació, remeis casolans, etc.
 - Interès antropològic: dades per a l'estudi de les mentalitats, la criança dels infants, el masclisme, etc.
 - Interès per a la història local: visites de personalitats a la vila, personatges populars, evolució dels mitjans de comunicació, reflex dels episodis històrics a la vila en qüestió (República, Guerra Civil, Franquisme, etc.).

6. Actuacions realitzades sobre l'AHOJM

Fins ara s'han duit a terme diverses actuacions en l'Arxiu d'Història Oral de Joan Miralles que han garantit la conservació dels enregistraments:

1. 1993-1995. *Projecte d'indexació d'un corpus d'entrevistes a escriptors de les Illes Balears*, dirigit per Joan Miralles i Monserrat, amb la col·laboració de Joan Antoni Mesquida i Cantallops, subvencionat per la Caixa de Pensions. Consistí a fer una transferència en suport DAT d'algunes entrevistes amb escriptors de les Illes Balears.
2. 1997. *Cessió per part de Joan Miralles i Monserrat d'una còpia del fons de l'AHOJM a l'Arxiu del So i de la Imatge del Consell Insular de Mallorca*, durant l'època del mandat de Damià Pons i Pons, aleshores conseller de cultura del CIM.
3. 1998-1999. *Projecte de digitalització d'àudio i gravació en CD-Rom de l'AHOJM pel Servei d'audiovisuals de la UIB*. En el marc del conveni signat entre el CIM i la UIB, vinculat al Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB. Tasques fetes:
 - a. Digitalització d'unes 600 hores d'àudio. Transferència de les gravacions de bobina oberta i de casset a disc dur, en arxius WAV, amb qualitat de 8 bits mono, sense comprimir. Els arxius WAV es poden obrir des de qualsevol ordinador que tengui instal·lat Windows.
 - b. Gravació d'aquest àudio digitalitzat en 88 CD-Rom.
 - c. Creació d'una interfície d'usuari per a indexar la informació i poder accedir més fàcilment als documents sonors. La base de dades utilitzada fou la PARADOX i el llenguatge de programació fou el DELPHI.
 - d. Classificació dels enregistraments: *Gent des Pla, Escriptors de les Illes Balears, D'altres enregistraments en localitats diferents, D'altres enregistraments que no tenen forma d'entrevista, Música popular i glosats*, etc.
4. 2004-05. *Indexació del fons d'entrevistes de Gent des Pla de l'AHOJM*, a càrrec del becari Tomàs Vibot, en el marc d'un projecte dirigit per Catalina Valriu.

- 2004-2005. Càtedra Alcover, Moll, Villangómez, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear i Consell Insular d'Eivissa i Formentera.
5. 2013. *Digitalització i transferència a disc dur dels enregistraments de l'AHOJM* de bobina oberta, casset, DAT i CD-R, feta per CALMA-Estudis (Manacor), amb una ajuda de la Càtedra UNESCO de Diversitat lingüística i cultural de Barcelona. Tasques fetes:
- Transferència de cinta de casset a disc dur: Digitalització manual una per una de les cintes de casset i bobines obertes a disc dur. L'objectiu va ser reproduir aquests suports i enregistrar-los digitalment.
 - Edició i etiquetat dels arxius del disc dur: Es donà a cada arxiu d'àudio digitalitzat un nom i etiquetat corresponent a les cintes d'origen. A més es tallaren els arxius d'àudio per tal que quedassin de la durada original sense espais en blanc de principi i final.
 - Tractament de so dels arxius per a la seva millora. L'objectiu va ser reproduir cada arxiu independentment tot aplicant filtres i reductors de dinàmica per a millorar la senyal enregistrada i fer-la més clara.
6. 2014-18. *Inventari dels enregistraments amb la compleció i actualització de les dades pertinents* amb una ajuda de la càtedra UNESCO de diversitat lingüística i cultural de Barcelona i amb l'ajuda de Laura Sastre, Catalina Bauzà i Carles Canals. Tasques fetes:
- Compleció de dades dels informadors: nom complet i malnom, dates de naixement i de defunció, data de l'enregistrament, suport material de l'enregistrament i duració.
 - Formació d'una graella amb les dades precedents i classificació dels materials en els següents blocs: *Gent des Pla*, *Escriptors de les Illes Balears*, *Enregistraments en d'altres localitats*, *Parlaments o enregistraments que no tenen forma d'entrevista* i *Música i glosats*.
7. 2017. *Compressió d'arxius i conversió a MP3* a càrrec de CALMA Estudis (Manacor) amb una ajuda de la Càtedra UNESCO de diversitat lingüística i cultural de Barcelona. Tasques fetes:
- K7. Compressió d'arxius de casset a MP3 entre 300 i 500 mb.
 - K7. Compressió d'arxius d'escriptors a MP3 entre 300 i 500 mb.
 - DAT. Compressió d'arxius d'escriptors a MP3 entre 500 mb i 2.5. GB.
 - Bobina oberta. Compressió d'arxius a MP3 entre 80 mb i 200 mb.
8. 18 setembre 2017. *Signatura de cessió d'una còpia de l'AHOJM per part de Joan Miralles i Monserrat a l'Arxiu del So i de la Imatge* amb les condicions de consulta del material del fons.

El mateix mes s'aprova el projecte "Transcripció dels arxius sonors del fons d'història oral Joan Miralles" presentat per l'ASIM a la convocatòria de subvencions SOIB JOVE – QUALIFICATS SECTOR PÚBLIC, cofinançada pel Fons Social Euro-

peu, a través del Programa Operatiu d'Ocupació Juvenil i de la Iniciativa d'Ocupació Juvenil. Durant aquest contracte de set mesos (desembre-juliol), Mar Umbert Seguí s'ha dedicat a la transcripció de diverses entrevistes d'Escriptors de les Illes Balears i també a la revisió i actualització de les dades de l'AHOJM.

7. Els blocs de l'AHOJM

L'Arxiu d'Història Oral de Joan Miralles compta amb 413 entrades que contenen un total de 1786 enregistraments, cosa que es tradueix en unes 578 hores d'àudio. Els enregistraments són d'una gran diversitat de formats (entrevistes, discursos, música, etc.) i temes. D'aquí el seu interès pluridisciplinari.

És per això que s'ha organitzat el material en cinc grans blocs:

Bloc I: Gent des Pla

Bloc II: Escriptors de les Illes Balears

Bloc III: Entrevistes en altres localitats

Bloc IV: Parlaments o enregistraments diversos que no tenen forma d'entrevista

Bloc V: Música i glosats

8. El Dossier de l'AHOJM. L'estructuració del material

Un dossier recull els enregistraments classificats en una graella amb diversos ítems. Per a la correcta interpretació d'aquesta graella s'han de tenir en compte els punts següents:

1. En la primera columna apareixen, en primer lloc, l'identificador que s'ha adjudicat a cada informador i l'enregistrament per tal de facilitar-ne la identificació. Aquest identificador està format, primer, pel número del bloc al qual correspon. A continuació tenim el subgrup de què fa part, indicat amb una abreviació de la localitat o del caràcter de l'enregistrament i, finalment, pel lloc que ocupa aquest dins el subgrup, de l'1 fins al 413. Per exemple: I.Mo.112 (= *Bloc I. Montuiri. 112*).
2. En la segona columna s'indica el nom complet i el malnom de la persona entrevistada. En el cas dels blocs IV i V, s'especifica l'enregistrament a què fa referència seguit del nom dels participants.
3. En la tercera columna apareix la data i el lloc de naixement i, en els casos corresponents, les dades de defunció, de la persona entrevistada.
4. En la quarta columna hi ha la data o dates en què es van fer les diferents entrevistes. En el cas que es desconeixi la data exacta, s'indica amb un interrogant.

S'ha de tenir en compte que si una persona ha estat entrevistada més d'una vegada, s'indica al costat de la data de l'entrevista amb un nombre entre parèntesis. Aquest mateix nombre després es repeteix al costat de cada enre-

gistrament de la cinquena columna, de manera que es pugui saber la data d'entrevista de cada enregistrament.

5. En la cinquena columna hi ha el suport dels diversos enregistraments amb la persona entrevistada. En aquest cas s'han de tenir en compte les següents abreviatures:
 - a) *BO*: Cinta... A/B. Aquest enunciat fa referència, en primer lloc, al fet que és un enregistrament en format de bobina oberta (BO). Després, hi ha el nombre de la cinta on apareix i si es tracta de la cara A o de la cara B.
 - b) *Casset*: ...A/B. Amb aquest enunciat s'assenyalen els enregistraments en format casset. Després dels dos punts hi ha un nombre seguit de la inicial A o B. Aquest nombre fa referència al número de casset en què es troba l'enregistrament i si es troba en la cara A o en la B.
 - c) *Dat*: ...Aquest enunciat fa referència, en primer lloc, al fet que és un enregistrament en format DAT. Després dels dos punts hi ha el número de l'enregistrament.
 - d) *CD*: ...C... Aquest enunciat fa referència, en primer lloc, al fet que és un enregistrament en format CD. Després dels dos punts, apareix un nombre, que correspon a la carpeta dins la qual trobam l'enregistrament. Finalment, hi ha la inicial C seguida del nombre de l'enregistrament

Quan la mateixa entrevista apareix en dos formats diferents, normalment el primer és de més qualitat que l'altre. És per això que els enregistraments més ben conservats apareixen en negreta. Per contra, l'enregistrament en cursiva és de qualitat de so més deficient.

Hi ha enregistraments que apareixen buits i avariats. En aquests casos s'ha optat per posar-los en cursiva i, al costat, indicam entre parèntesis si és un enregistrament buit o avariats.

Finalment, hi ha casos d'enregistraments que contenen fragments d'entrevistes diferents. En aquestes ocasions s'ha indicat entre parèntesis el temps precís en què intervé la persona en qüestió.

6. En la sisena columna hi ha la durada total dels enregistraments no repetits. En aquest cas, si a la mateixa entrevista apareix més d'un entrevistat, s'indica amb una nota a peu de pàgina tots els noms dels que intervenen.

A més, si es tracta d'un entrevistat que en un moment intervé amb altra gent i, en un altre moment, parla en una entrevista individual, en aquesta columna apareixen dues durades diferents per diferenciar el temps que intervé sol i el temps que parla juntament amb altres entrevistats.

9. El projecte de Gent des Pla

L'objectiu d'aquest projecte d'història oral era reconstruir la vida quotidiana dels pobles de la comarca interior des Pla de Mallorca sense costa marítima a través dels seus testimonis més directes a l'època preturística. «Gent des Pla» va merèixer

el 1980 el Premi d'Investigació Ciutat de Palma. En aquest bloc trobam recollides un total de 296 entrades que corresponen a les persones entrevistades entre 1968 i 1994. En molts casos, aquestes foren entrevistades més d'un cop. Les entrevistes s'han classificat per nuclis de població:

1. **Algaida:** 24 persones entrevistades entre el 6 de febrer i el 5 juny de 1981. Un total de 48 hores i 27 minuts enregistrats.
2. **Ariany:** 19 persones entrevistades entre el 16 de febrer i el 6 d'abril de 1981. Un total de 42 hores i 57 minuts enregistrats.
3. **Lloret de Vistalegre:** 3 persones entrevistades entre el 29 d'octubre de 1978 i el 30 d'agost de 1979. Un total de 6 hores i 8 minuts enregistrats.
4. **Montuïri:** 132 persones entrevistades entre 1969 i el 22 d'octubre de 1994. Un total de 102 hores i 30 minuts enregistrats.
5. **Petra:** 36 persones entrevistades entre l'1 de juliol i el 8 d'agost de 1983. Un total de 41 hores i 36 minuts enregistrats.
6. **Pina:** 3 persones entrevistades entre el 7 i el 18 d'agost de 1979. Un total de 2 hores i 44 minuts enregistrats.
7. **Porreres:** 19 persones entrevistades entre el 19 d'agost de 1979 i el 30 d'octubre de 1980. Un total de 34 hores i 57 minuts enregistrats.
8. **Randa:** 4 persones entrevistades entre l'11 i el 18 d'agost de 1979. Un total de 6 hores i 25 minuts enregistrats.
9. **Sant Joan:** 15 persones entrevistades entre el 5 d'agost i el 26 de setembre de 1980. Un total de 35 hores i 24 minuts.
10. **Sineu:** 18 persones entrevistades entre el novembre de 1978 i el 28 d'agost de 1985. Un total de 35 hores i 58 minuts enregistrats.
11. **Vilafranca de Bonany:** 17 persones entrevistades entre el 9 i el 30 d'agost de 1983. Un total de 37 hores i 14 minuts enregistrats.

10. Per a un pla de publicació del fons de l'AHOJM

Tal com ja s'ha descrit, el fons de l'AHOJM es distribueix en cinc grans blocs: *Gent des Pla*, *Escriptors de les Illes Balears*, *Entrevistes en altres localitats*, *Parlaments o enregistraments que no tenen forma d'entrevista* i *Música i glosats*. Pensam que aquest fons podria ser publicable a partir de la transcripció del material oral i amb les notes i les imatges pertinents, els índex onomàstics i de contingut i la corresponent introducció. S'hi podria afegir, tractant-se de textos d'història oral, el mateix testimoni dels informants en suport de CD o MP3 o un altre sistema digital. Sigui com sigui, entenem que el pla de publicació podria anar de la següent manera, referit als dos primers blocs:

1. *Gent des Pla*: Un volum per a cada municipi. En el cas dels llogarets podrien anar juntament amb el municipi matriu: Algaida (amb Pina i Randa), Ariany, Lloret de Vistalegre, Montuïri, Petra, Porreres, Sant Joan, Sineu i Vilafranca de Bonany. Total: 9 volums.

2. *Escriptors de les Illes Balears*: Un volum per a cada tipus d'escriptor: científics, filòlegs, folkloristes, historiadors, literats o historiadors de la literatura i periodistes i/o publicistes. Total: 6 volums.

A part del fons descrit aquí, tenim unes 100 hores d'enregistraments d'àudio i vídeo de balears i de fills de balears en terres de Cuba, entrevistes que férem en aquesta illa a principis del present segle, amb l'objectiu de recollir la memòria històrica dels darrers balears de naixença que vivien a Cuba durant aquests anys.

Annex

Segueixen a continuació la llista per ordre alfabètic del primer llinatge de les persones de Montuiri entrevistades amb les dades de naixement i de defunció, les dates de les entrevistes i la duració total d'aquestes.

Nom i malnom	Dates de naixement i de defunció	Data de l'entrevista	Durada dels enregistraments no repetits
Amengual i Figuera, Bartomeu "de sa Mata" o "de l'Aigua"	7 juliol 1889 – 15 juliol 1971	11 abril 1970	00:25:06
Amengual i Jaume, Joan "des Figueral"	29 març 1940 - viu	1970? (1) 24 agost 1970 (2)	00:59:04 (1) 00:13:33 (2)
Amengual i Picornell, Sebastià "de Son Trobat"	Lloret, 6 gener 1880 – 3 maig 1974	15 febrer 1970 (1) 1 juliol 1970 (2) 18 setembre 1970 (3)	00:28:30 (1) 00:53:10 (2) 00:08:04 (3)
Amengual i Pocoví, Antònia Maria	11 abril 1886 – Palma, 4 juny 1973	24 gener 1970 (1) 5 setembre 1970 (2)	00:36:10 (1) 00:22:22 (2)
Amengual i Pocoví, Maria "Xorri"	8 setembre 1882 – 26 octubre 1975	5 setembre 1970	00:22:20
Amengual i Ribes, Sebastià "Capçana"	21 maig 1895 – 28 febrer 1989	30 agost 1979	01:11:58
Amengual i Vaquer, Catalina "Mas"	16 març 1883 – 22 setembre 1971	5 setembre 1970	00:44:12
Andreu i Gomila, Guillem "Miano"	9 agost 1921 – 29 juliol 2005	23 agost 1977	00:33:53
Arbona i Pocoví, Francesca Aina "Sollerica"	1 juny 1900 – 4 abril 1994	3 juny 1981	02:48:33
Barceló i Garau, Catalina "Barceló"	20 octubre 1919 – 19 novembre 2003	17 juny 1980	01:33:19
Bauzà i Moll, Sebastià "Pelut"	3 maig 1890 – 22 agost 1972	30 juny 1972 (1) 5 gener 1972 (2)	01:48:31
Bauzà i Socias, Bartomeu "Rafela"	30 juliol 1927 – 5 octubre 2016	26 octubre 1969	00:24:51
Bauzà i Socias, Rafel "Rafela"	27 juliol 1924 – 26 juliol 2008	26 octubre 1969 (1) 22 novembre 1969 (2) 19 març 1970 (3) 5 desembre 1971 (4)	00:32:45 00:24:05 00:05:44 (2) 00:04:33 (3) 00:17:57 (4)

Bauzà i Verger, Antoni "de Son Comelles" o "Capità"	1 novembre 1929 – 20 febrer 2005	30 gener 1972	01:33:24
Beltran i Lladó, Joan "de can Canall"	Manacor, 14 novembre 1875 – 24 març 1970	1969	01:03:51
Castellà i Manera, Francesca "de Solanda" o "Solandera"	4 maig 1894 – 31 gener 1975	15 febrer 1970	00:34:20
Castellà i Manera, Gabriel "de Solanda" o "Solander"	13 juliol 1892 – 13 gener 1980	12 setembre 1970	00:21:12
Cerdà i Cerdà, Pere "Frare"	22 agost 1901 – 22 gener 1994	27 agost 1979	01:33:37
Cerdà i Fullana, Catalina "Jugera"	27 desembre 1878 – 19 octubre 1972	1970?	00:48:33
Cerdà i Garcias, Francesc "Llevó"	17 febrer 1892 – 26 febrer 1982	6 juny 1972 (1) 1 setembre 1979 (2)	01:43:27
Cerdà i Garcias, Josep "Ferrericó"	22 febrer 1881 – 1 maig 1974	5 setembre 1970	00:25:13
Cerdà i Gomila, Maria "Polla"	18 març 1893 – 18 abril 1973	5 setembre 1970	00:10:04
Cerdà i Gomila, Miquel "Lloret"	15 març 1894 – 15 octubre 1980	octubre 1969	00:49:00
Cerdà i Jaume, Pere "Frare"	23 novembre 1887 – 9 setembre 1975	1 juliol 1970	00:53:10
Cerdà i Mayol, Catalina "Ferrericca"	2 octubre 1937 – viva	30 gener 1972	01:33:24
Cerdà i Mayol, Maria "Ferrericca"	1 març 1934 – viva	30 gener 1972	01:33:24
Cerdà i Miralles, Gabriel "Badia"	23 abril 1877 – 1 juliol 1977	1970?	01:35:00
Cerdà i Miralles, Gabriel "Rupit"	21 juny 1914 – 24 octubre 2008	27 juny 1970	00:15:30
Cerdà i Miralles, Rafel "Badia"	3 agost 1885 – 6 abril 1976	1970?	00:12:10
Cloquell i Miralles, Francesca "Cigala"	1 març 1900 – 18 febrer 1986	26 setembre 1970	00:09:37
Cloquell i Miralles, Maria "Cigala"	31 juliol 1878 – 7 febrer 1971	1970? (1) 15 agost 1970 (2) 26 setembre 1970 (3)	01:20:39
Cloquell i Miralles, Sebastià "Cigala"	11 juliol 1916 – 1 maig 2008	11 març 1993	01:19:57
Fiol i Vich, Francesca "Mascarona"	19 setembre 1936 – viva	2 setembre 1979	00:21:35
Fornés i Fiol, Francesca "Móra"	18 octubre 1926 – viva	26 setembre 1970	00:05:49
Fornés i Vich, Francesca "Móra"	15 març 1902 – 5 febrer 1989	22 febrer 1970 (1) 12 setembre 1970 (2)	00:24:23 (1) 00:47:05 (2)
Fornés i Vich, Joan "Móra"	29 desembre 1899 – 1 novembre 1988	16 novembre 1969	00:20:11
Forteza i Cortés, Catalina "de can Segura"	Santa Maria, 30 març 1892 – 10 març 1975	20 setembre 1970	00:12:26

Fullana i Ferrer, Miquel "de Galiana"	2 febrer 1896 – 10 juliol 1972	19 març 1970	00:26:27
Fullana i Mayol, Coloma "Reia"	14 desembre 1891 – 27 agost 1980	1970? (1) 1 setembre 1979 (2)	00:10:43 (1) 00:52:39 (2)
Fuster i Bauzà, Catalina "Canyaret"	6 juny 1886 – 14 desembre 1984	1 setembre 1979	00:45:57
Garau i Gomila, Catalina "Rostida"	29 setembre 1877 – 26 juliol 1975	octubre 1969	00:26:26
Garau i Pocoví, Joana Aina "Mestressa de Mianes"	24 juliol 1890 – 10 febrer 1977	27 juny 1970	01:02:09
Garcias i Fiol, Guillem "Mosson"	26 juny 1899 – 20 gener 1979	1970? (1) 1 juliol 1970 (2) 18 setembre 1970 (3)	00:06:45 (1) 00:53:10 (2) 00:07:26 (3)
Garcias i Mas, Melcion "Seldadet"	4 març 1901 – 31 agost 1986	29 agost 1979	01:31:30
Garcias i Simonet, Catalina "Matarina"	11 juliol 1874 – 9 gener 1971	1970?	01:02:20
Gomila i Nigorra, Francesca "Papa"	9 setembre 1893 – 4 octubre 1975	13 desembre 1970	00:09:14
Gomila i Cerdà, Pau "Llebre" o "Pollo"	1 octubre 1926 – 9 desembre 1970	5 setembre 1970	00:25:13
Gomila i Mesquida, Maria "Nofre"	1 febrer 1916 – 6 novembre 2004	1970	00:07:35
Gomila i Pocoví, Antònia Aina "Rua"	18 novembre 1883 – 14 abril 1971	27 setembre 1970	00:40:44
Gomila i Pocoví, Bartomeu "de Son Moià"	24 agost 1890 – 29 juliol 1982	1970?	00:10:40
Gomila i Pocoví, Onofre "Rua"	13 novembre 1887 – 5 gener 1971	30 setembre 1970	00:40:44
Gomila i Trobat, Antònia "Teixidora"	7 novembre 1889 – 6 febrer 1980	12 setembre 1970	00:47:05
Grimalt i Pocoví, Joan "Niu"	28 gener 1907 – 14 abril 1988	1968 (1) 1968 (2) 1968? (3) 1969? (4) 1978 (5) 15-X-1978 (6) 29-VIII-1979 (7) 30-VIII-1979 (8)	01:03:51 (Cinta 14A) 01:08:08 (3) 02:57:42
Jaume i Barceló, Jerònica "Pons"	21 octubre 1889 – 8 gener 1972	1970	00:33:50
Jaume i Trobat, Gabriel "de sa Polla"	14 agost 1879 – 23 setembre 1970	1969?	00:23:18
Lladó i Noguera, Antoni "Miró"	29 agost 1904 – 6 gener 1983	1969	00:08:16
Lliteras i Ripoll, Francina Aina "de sa Rectoria"	Porreres, 19 març 1882– Porreres, 20 gener 1973	1970	00:21:00
Llull i Perelló, Joan "Llull"	Palma, 16 maig 1926 – Manacor, 20 setembre 1998	30 gener 1972	01:33:24

Manera i Cerdà, Joan "Llarguet"	10 setembre 1884 – 21 març 1978	12 abril 1970	00:19:50
Manera i Verger, Aina Maria "de ses Donades"	8 abril 1911 – 19 juliol 1977	9 novembre 1969	00:05:04
Manera i Vich, Maria "de sa Costa"	3 juny 1892 – 4 novembre 1972	1970?	00:27:34
Martí i Amengual, Salvador (Fra Miquel de Lluçmajor)	15 juliol 1903 – Barcelona, 9 agost 1986	24 gener 1970	00:36:10
Martorell i Barceló, Antònia "de can Canall"	25 octubre 1881 – 3 maig 1974	30 juny 1970	00:23:20
Martorell i Mayol, Maria Lluïsa "Roig" o "de can Punta"	12 novembre 1871 – 18 maig 1971	1969	01:03:51 (Cinta 14A)
Martorell i Miralles, P. Antoni TOR	11 març 1913 – 18 de febrer de 2009	24 agost 1979	01:05:43
Martorell i Miralles, Bartomeu "Alcoraier"	18 juliol 1893 – 16 març 1984	1970? (1) 1 juliol 1970 (2)	00:06:45 (1) 00:53:10 (2)
Mas i Bunyola, Jaume "Noto"	19 març 1898 – 5 febrer 1989	11 març 1978	00:29:10
Mateu i Martorell, Antònia "Reia"	17 juliol 1891 – Madrid, 27 octubre 1981	1970	00:47:11
Mayol i Felani, Rafel "Teresa"	21 setembre 1891 – 2 març 1972	1970	00:23:27
Mayol i Gomila, Miquela "Fidevera"	25 maig 1888 – 23 juny 1971	18 setembre 1970	00:16:27
Mayol i Marimon, Maria "Putxa"	1 maig 1894 – 19 febrer 1980	22 febrer 1970	00:19:02
Mayol i Miralles, Margalida "Xiva"	6 febrer 1893 – 21 gener 1981	31 agost 1979	00:37:15
Mayol i Muntaner, Bàrbara "Mestressa Bàrbara"	21 juliol 1880 – 19 maig 1975	1 juny 1970 (1) 1970 (2) 1970 (3)	00:30:50 (1) 00:10:43 (2) 00:01:30 (3)
Mayol i Pocoví, Antònia "Ventura"	31 maig 1894 – 12 octubre 1977	6 setembre 1970	00:48:14
Mesquida i Mayol, Margalida "Piadosa"	11 març 1899 – 24 gener 1985	1976?	00:30:13
Mir i Alemany, Bartomeu "Mestre Mir"	Palma, 18 juliol 1893 – Palma, 16 març 1984	1976?	01:02:51
Miralles i Amengual, Catalina "Perulla"	20 gener 1905 – 10 abril 2000	27 agost 1977	00:30:01
Miralles i Bauzà, Francesc "Pieres"	6 febrer 1896 – 14 abril 1982	1 setembre 1979	00:52:39
Miralles i Bauzà, Miquel "Perull"	4 febrer 1878 – 30 desembre 1972	1970?	00:36:30
Miralles i Bauzà, Pere Josep "Pieres"	29 maig 1887 – 17 desembre 1979	13 setembre 1970	00:05:51
Miralles i Company, Mn. Joan "Queló"	13 setembre 1897 – 15 gener 1986	1970	00:31:25 (022B) 00:15:35

Miralles i Monserrat, Miquel "Pierès"	25 juliol 1918 – 15 gener 1992	2 setembre 1979 (1) 17 agost 1980 (2)	00:21:35 (1) 01:12:29 (2)
Miralles i Ribas, Bartomeu "Marró"	28 desembre 1882 – 1 gener 1973	7 maig 1970	00:26:22
Miralles i Ribas, Maria "Marrona"	26 març 1879 – 31 agost 1976	1969 (1) 30 gener 1972 (2)	00:51:28 (1) 01:33:24 (2)
Miralles i Riera, Joan "Porrerenc"	17 setembre 1907 – 19 novembre 1980	23 novembre 1969 (1) 4 octubre 1980 (2)	00:24:48 (1) 01:01:17 (2)
Miralles i Rossinyol, Bartomeu "Poeto"	6 juliol 1904 – 12 novembre 1979	11 abril 1970	00:19:46
Miralles i Tous, Rafel "Putxo"	17 setembre 1893 – 13 abril 1979	27 juny 1972	00:18:20
Monserrat i Balaguer, Margalida "Porrerenca"	Avellaneda (Buenos Aires, República Argentina), 13 juny 1915 – 2 març 1999	24 juny 1980 (1) 18 juny 1994 (2) 22 octubre 1994 (3)	04:00:24
Monserrat i Balaguer, Bàrbara "Pierès"	Muro, 15 agost 1896 – 3 agost 1978	1970?	00:08:11
Munar i Ramis, Joan B. "Vicari Munar"	9 juny 1902 – 6 octubre 1974	1970?	00:37:08
Nicolau (Nesti), Maria "Cerregot"	3 desembre 1919 – 23 maig 1997	1 maig 1970	00:05:25
Nicolau i Gomila, Jaume "Perons"	20 desembre 1926 – 31 octubre 2007	1970?	00:19:11
Nicolau i Verger, Coloma "Pelut"	16 agost 1909 – 31 octubre 2007	1970	00:31:03
Oliver i Sastre, Aina Maria "de Meià"	19 juny 1891 – 3 abril 1985	9 novembre 1969 (1) 1970 (2) 31 agost 1979 (3)	02:00:23
Oliver i Sastre, Joan "de Meià"	24 juny 1898 – 24 febrer 1973	16 setembre 1970 (1) 1970 (2) 5 setembre 1970 (3) 10 setembre 1970 (4) 18 setembre 1970 (5) 23 gener 1972 (6)	00:25:13 (3) 01:00:00 (6) 03:17:08
Oliver i Sastre, Maria "de Meià"	5 juny 1893 – 21 febrer 1975	11 gener 1970	00:40:15
Oliver i Sastre, Prudència "de Meià"	19 juliol 1900 – 21 juliol 1992	11 gener 1970	00:40:15
Oliver i Verd, Mateu "de Meià"	1 agost 1931 – Lluçmajor, 26 juliol 2006	23 gener 1972	01:00:00
Pocoví i Martorell, Lluçia "Lluçia"	Palma, 12 maig 1882 – 9 gener 1976	28 febrer 1970	00:23:26
Pocoví i Martorell, Rosa "des Puig Moltó"	14 març 1894 – 19 desembre 1976	1969	00:04:30
Pocoví i Tous, Joan "Muro"	30 abril 1939 – viu	1970?	00:59:04
Pomar i Valls, Maria "Eloia"	1 març 1889 – 14 agost 1986	11 gener 1970 (1) 2 març 1975 (2) 7 agost 1979 (3)	00:40:15 (1) 02:21:51

Ribas i Martorell, Catalina "Rovegona"	26 abril 1898 – 4 abril 1975	8 novembre 1969	00:27:15
Ribas i Trobat, Maria Aina "Mariano"	28 gener 1885 – 9 desembre 1972	1970	00:07:36
Riera i Gamundí, Joana Aina "Porrerenca"	16 desembre 1884 – 12 desembre 1974	23 novembre 1969 (1) 1969 (2) 11 gener 1970 (3) 1970? (4)	00:24:48 (Cinta 5B) 00:51:28 (2) 00:45:41
Rigo i Barceló, Francesca "Diega"	29 febrer 1948 – viva	30 agost 1977	00:21:11
Rigo i Barceló, Ventura "Diega"	5 setembre 1932 – viva	1977?	00:45:20
Roca i Bunyola, Aina "Pellusca"	19 gener 1887 – 7 octubre 1980	12 setembre 1970	00:30:00
Roca i Bunyola, Bartomeu "Nyol"	12 maig 1898 – 12 octubre 1982	30 agost 1979	00:57:20
Rossinyol i Verger, Joan "des Dau" o "Rossinyol"	13 febrer 1904 – 13 març 1983	1970	00:04:16
Salvà i Tous, Antoni "Salat"	7 març 1952 - viu	24 agost 1977	00:46:13
Sampol i Cerdà, Joan "Sampol"	12 juliol 1887 – 3 març 1979	12 octubre 1970 (1) 28 setembre 1970 (2)	00:53:53
Sampol i Cerdà, Pere "Sampol"	23 agost 1915 – 26 juliol 2000	25 agost 1979	00:31:27
Sampol i Garau, Antònia "de can Canall"	19 març 1914 – Barcelona, 11 maig 2001	1970?	00:20:14
Sampol i Lladó, Joana "Goriona"	28 gener 1895 – 26 juny 1970	30 gener 1972	01:33:24
Sampol i Pocoví, Pere "Puret"	4 febrer 1886 – 14 desembre 1971	28 juny 1970 (1) 1970 (2)	00:27:57 (1) 00:31:25 (2)
Sanz i Perelló, Josep	Palma, 10 març 1917 – Palma, 23 desembre 1995	7 setembre 1994	02:36:22
Sastre i Arbona, Prudència "Patrona"	8 juny 1884 – 4 abril 1971	1970	00:22:50
Sastre i Balaguer, Gaspar "Pellusco"	13 agost 1890 – 31 gener 1972	6 setembre 1970	00:48:14
Sastre i Roca, Gabriel "Pellusco"	5 agost 1917 – 28 març 2010	26 octubre 1969	00:04:55
Socias i Cerdà, Joan "Vermell"	17 maig 1894 – 9 maig 1978	25 juny 1972	00:42:09
Socias i Miquel, Pere "Xoroll"	2 juliol 1883 – 1 març 1974	20 setembre 1970	00:20:05
Tous i Amengual, Catalina "Muro"	25 agost 1911 – 9 novembre 1999	6 febrer 1972	00:11:16
Vaquer i Amengual, Antònia "Muret"	15 desembre 1898 – 9 març 1985	1970?	00:20:28
Verd i Andreu, Guillem "Llofriú"	Algaida, 22 juliol 1902 – 29 juliol 1990	26 agost 1977 (1) 31 agost 1979 (2)	01:08:08 (1) 01:12:26
Verd i Palou, Jerònia "de Meià"	1 octubre 1901 - 25 novembre 1985	23 gener 1972 (1) 30 agost 1979 (2)	01:00:00 (1) 01:00:14

Verd i Palou, P. Josep SS.CC. "Potecari"	16 març 1903 – 4 octubre 1986	2 agost 1979	01:55:11
Verger i Adrover, Francesca "de Pola"	Algaida, 26 juliol 1923 – 22 març 2012	29 agost 1977	00:46:04
Verger i Arbona, Miquela "Pelut"	9 març 1891 – 17 desembre 1975	1970	00:31:03
Verger i Cerdà, Sebastiana "de Sabor" o "de can Mallol"	22 setembre 1885 – 22 agost 1971	18 agost 1970	00:22:30
Verger i Cloquell, Bartomeu "Llesques"	30 febrer 1916 – 20 desembre 1996	26 agost 1977	01:08:42
Verger i Mayol, Catalina "Reus"	Algaida, 20 maig 1900 – 27 març 1973	1 maig 1970	00:26:13
Verger i Servera, P. Bartomeu TOR "Rafaler"	3 octubre 1889 – 12 febrer 1988	20 agost 1979	01:10:51

COMUNICACIONS SOBRE PATRIMONI

ESTUDI DE LA TALLA POLICROMADA DE SANT BARTOMEU DE MONTUÏRI

MIQUEL ÀNGEL MONCADES BATLE

1. Introducció

El patrimoni històric i cultural s'ha de conèixer, viure i estimar per poder-lo traspassar a les generacions futures, i per això necessàriament s'ha de conservar i protegir. Per aquest motiu resulta imprescindible la investigació i la redacció d'estudis junt amb la seva divulgació, per donar a conèixer el que és el nostre patrimoni, perquè la gent el pugui valorar i estimar.

L'objectiu d'aquest treball ha estat la documentació i l'estudi exhaustiu de la citada escultura abans de qualsevol intervenció. A partir d'aquí s'ha realitzat una intervenció de conservació curativa d'urgència.

Aquest treball s'ha dividit en quatre grans blocs:

- En primer lloc, l'estudi de l'obra enfront de la localització, l'espai on s'ubica, la devoció, la seva història...
- Seguidament, trobem el bloc de l'estudi de l'obra, amb l'examen organolèptic, el qual ens diu en quin estat es troba la peça, i una descripció de tot un seguit de proves per tal d'aprofundir en l'estat de conservació i en el coneixement de l'escultura.
- En el tercer bloc hi ha tota una explicació de la tasca de conservació curativa realitzada a l'obra amb caire d'urgència per tal que la peça no es degradi més.
- Per acabar, al quart bloc, hi trobem la conservació preventiva, un seguit de mesures breus per tal de mantenir en bones condicions l'escultura.

Pel que fa a l'estudi i la metodologia per obtenir informació de la talla, s'ha consultat una extensa bibliografia. Mencionar la revista mensual de la Bona Pau, que des de 1952 ha anat publicant notícies i documents d'interès. A més, s'han consultat documents relacionats amb Montuïri, la seva església i el seu patrimoni.

2. Tradicions i festes populars a la Vila de Montuïri

Les festes de Sant Bartomeu (patró del poble), que se celebren any rere any a final del mes d'agost, són les més estimades pels montuïrers i montuïreres. Les festes patronals tenen com a centre els Cossiers amb les seves danses, els colors de les seves vestimentes i els seus ritmes. La festa en honor al patró de la Vila, és

una festa viva, és a dir, que tot i mantenir l'essència, va evolucionant i incorporant petits canvis.

Possiblement el culte a la figura de Sant Bartomeu fos introduït pels Templers, ja que aquest orde posseïa terres al municipi. No se sap exactament en quin moment de la història es comença a venerar Sant Bartomeu, però segons Catalina Verger i Ferrer al seu llibre descriu: «...l'any 1284 es comença a venerar Sant Bartomeu, encara que no sabem exactament en quina data passa a ser el patró del poble [...] referències històriques, en el segle XIV, el poble celebra la seva festa...»¹, en honor al sant.

La festa està representada per sis cossiers, la dama i la figura del dimoni. Pel que fa a la simbologia, podria emmarcar-se en una interpretació estrictament religiosa. Alguns veuen en la dama una representació del bé, que a la fi de cada ball trepitja i passa per damunt el mal, encarnat pel dimoni. Aquest estaria molt lligat amb la talla de Sant Bartomeu de Montuïri, ja que als seus peus apareix la seva figura.

Pel que fa al dia 23 d'agost (anomenat revetla o dissabte de Sant Bartomeu), els cossiers fan el primer ball davant l'Ajuntament, seguidament davant la Rectoria i després dansen fins a l'Església per assistir a les completes en honor al Sant, lloc on es canten els diferents goigs. Un cop acabades les completes es du a terme la veneració de la imatge de Sant Bartomeu, i, finalment els cossiers fan un recorregut pel poble ballant davant diferents cases particulars.

Pel que fa al dia 24, dia del patró (o diumenge de Sant Bartomeu), els cossiers tornen a ballar a diferents indrets del poble, per acabar davant la rectoria. Seguidament dansen cap a l'església acompanyant les autoritats eclesiàstiques. Després des de l'Ajuntament porten les autoritats civils fins al temple, per assistir a l'ofici en honor al patró. Els cossiers esperen fins al moment en què finalitzen les pregàries per poder entrar dins l'Església, en aquesta ocasió sense el Dimoni, per ballar l'Oferta (imatges 1 i 2). Es tracta d'un ball especial en què saluden i reten honors a la imatge de Sant Bartomeu que hi ha davant l'altar i a totes les persones presents a l'acte.

És curiós el fet que, recopilant informació sobre les festes, a la publicació de la *Bona Pau* del setembre del 1985 (núm. 391, p. 4), vàrem trobar una petita ressenya a l'apartat de crítica «S'HA DIT QUE...» en referència a la veneració de la imatge de Sant Bartomeu, que diu: «...segons ses estadístiques, es 90 % de persones que veneren St. Bartomeu es dia de sa seva festa, en lloc de besar sa imatge d'es Patró, besen es cap del dimoni que té en es seus peus, i tothom tan tranquil!»

Cal destacar la gran importància de l'escultura del Sant pel poble de Montuïri, ja que és de devoció popular, i que solament l'exposen al presbiteri per ser venerat dos dies a l'any (23 i 24 d'agost). La resta de dies es troba a la sagristia. Els dies els quals es troba exposat al presbiteri, és decorat amb flors i sobretot alfabaguera.

¹ VERGER FERRER, Catalina. Montuïri. *Paisatges d'història*. S. XIII-XIX, p. 248.

Esquerra: fotografia del moment en el qual els cossiers ballen l'oferta davant la imatge del patró cada 24 d'agost. Imatge extreta de: <<http://ultimahora.es/mallorca/ocio/fiestas/fiestas-sant-bartomeu-montuiri.html>>. Dreta: «Sa dama duia davant Sant Bartomeu tota la representació d'un poble». Fotografia i peu de fotografia publicada a la revista Bona Pau, núm. 390 (agost de 1985), p. 8.

3. L'escultura de Sant Bartomeu: Identificació de l'objecte i anàlisi iconogràfica

Nom de l'objecte: Escultura exempta.

Tema - títol: Sant Bartomeu.

Autor: Desconegut.

Escultura policromada de Sant Bartomeu.

Època: Estil barroc, s. XVIII.

Matèria – Tècnica: talla de fusta, policromada i daurada.

Mides: 85,57 cm (alçada) x 31,78 cm (amplada) x 30,09 cm (profunditat)

Localització: Sagristia de la Parròquia de Sant Bartomeu. Montuïri.

Descripció: Representació de l'apòstol Sant Bartomeu. El sant porta una corona daurada i és d'una alçada proporcionada, cabells marronosos, nas recte i una barba espessa, amb els colors típics que el representen: túnica verda i capa vermella. A la mà dreta sosté un ganivet, símbol del seu martiri. Pel que fa a la mà esquerra, apareix un llibre obert. Als peus del Sant està situat la característica figura diabòlica que representa el mal. El dimoni es troba agafat pel cap amb una cadena que arriba a la mà dreta del sant i apareix amb uns ulls obscurs, la boca oberta i la llengua fora.

En el centre del pit porta un reliquiari en forma arrodonida i conté dues petites relíquies que semblen ser de dos sants diferents. A la part més superior, envoltat d'una esfera hi trobem una relíquia i una inscripció que diu «S.Bartholom.AP.», suposadament es refereix al sant que representa S (Sant) Bartholomeu AP (Apòstol).

Escultura policromada de Sant Bartomeu.

Sant Bartomeu, també conegut amb el nom de *Nathanaelki*, fou uns dels dotze apòstols de Jesús. Pel que fa a la part inferior hi trobem una altra relíquia envoltada d'una esfera que diu «*S. Maximini M.*»; aquest nom podria respondre a un altre S (Sant) i que possiblement era M (Màrtir). Tota la imatge està situada dalt una peanya. Pel que fa als elements iconogràfics representatius de Sant Bartomeu, es sol representar amb el seu característic ganivet, que recorda el seu martiri, ja que fou escorxat. Menys habitual però característic, és la representació del dimoni, sempre encadenat.

4. Origen i història de l'escultura

Possiblement aquesta escultura arribà a Montuïri a través de l'orde del Temple, ja que és molt comú relacionar aquest orde amb la devoció de Sant Bartomeu. Podria ser que en certa manera a través dels Templers es fes arribar la figura del sant amb el seu reliquiari per tal de poder ser venerat. Ara per ara, no pot ser més que una hipòtesi.

Si no es tingués constància de la cronologia de l'escultura de Sant Bartomeu, seria evident que el seu estil és Barroc. Es tracta d'un estil artístic que es desenvolupà a Europa des de finals del segle XVI fins a finals del XVIII.

La talla de Sant Bartomeu és d'un Barroc primigeni: l'ús del daurat de forma discreta, així com la combinació de pintura i escultura, ens demostren que es troba als inicis de l'evolució d'aquest estil, que al segle XVIII s'anirà complicant fins a arribar a la proliferació total d'escultures i/o el daurat complet de tots els retaules.

«SANT BARTOMEU. — Imatge porta-reliques tallada en fusta daurada i policromada, del segle XVIII. És la que s'exposa a la veneració dels felcs a les festes de Sant Bartomeu». Fotografia i peu de fotografia publicada a la revista Bona Pau, núm. 402 (agost de 1986), p. 6.

5. Estudi de l'obra

5.1 El suport

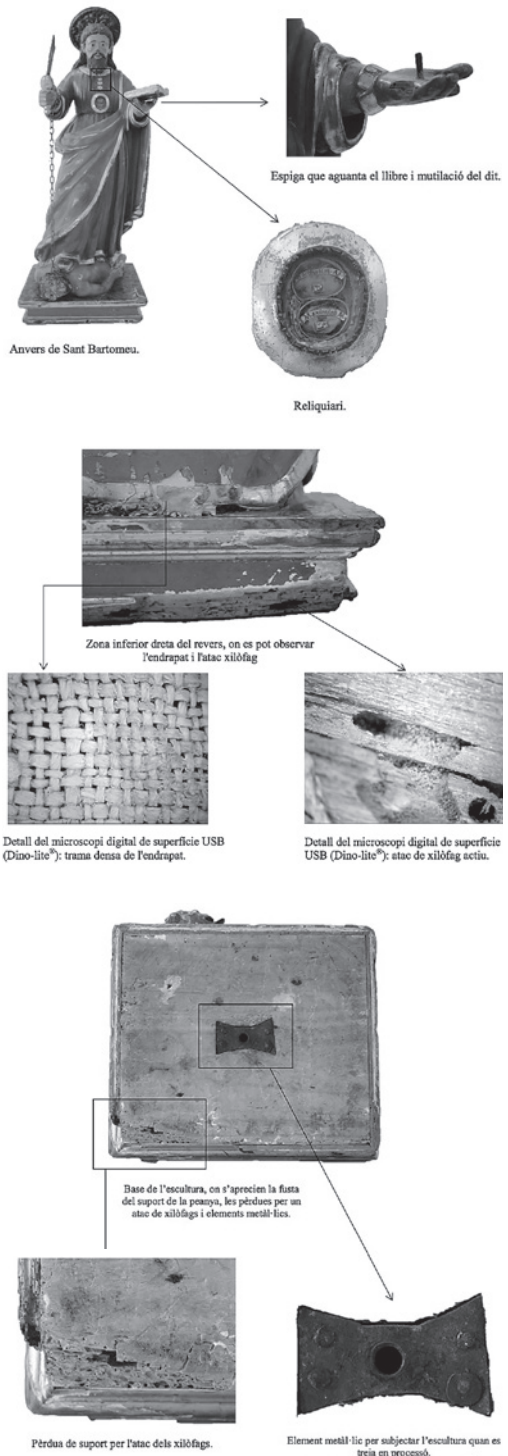
El suport estaria format per una peça de fusta massissa, i d'altres peces ajuntades també de fusta. La peça més gran, la localitzaríem a la figura del Sant i a la figura del dimoni; és a dir, un mateix bloc que agafaria cap, cos, cames i la figura del dimoni. Les altres parts, mans, espasa, llibre, peanya i corona, serien diferents peces de fustes clavades en el bloc més gros, mitjançant claus de forja. El llibre que se situa a la mà esquerra, aniria subjectat per una espiga de fusta. S'observa que la corona també està

clavada mitjançant un clau al centre de la corona. Pel que fa a la peanya, estaria formada per una peça de fusta de forma quadrada amb motlures a banda i banda, que s'uneixen al bloc mitjançant claus.

Suposem que es tracta d'una fusta ja envellida, que hauria produït tensions i moviments, i que en aquest cas, les diferents fissures estarien ocultes per les capes de preparació i les capes pictòriques que posseeix. A l'anvers de l'escultura, a la part central del pit, s'observa una esfera daurada, la qual conté un reliquiari del sant. Aquest reliquiari, probablement està realitzat d'un metall daurat i protegit per un vidre.

Esmentam també que a la part central de la base, es troba un element metàl·lic, que servia per a subjectar l'escultura a una base per a treure la figura en processó.

L'estat de conservació és bo, ja que el percentatge de pèrdua de suport és inferior a un 5%. Li manquen dos dits de la mà esquerra, que aguanta el llibre del Sant, produït possiblement per una mala manipulació o bé per l'atac de xilòfags. A la peanya hi trobem pèrdues, sobretot als cantons que sobresurten de les motlures. A l'anvers de la figura es pot localitzar a la peanya la falta d'aproximadament mitja motllura de la part inferior, també fruit d'una mala manipulació i de l'oxidació dels diferents claus que l'aguantaven. Cal esmentar que hi ha una forta presència d'atac de xilòfags corresponent a l'ordre dels *Coleòpters*, de la família dels *Anobidae*, i espècie *Anobium punctatum*, comunament coneguda com a «carcoma comuna». Es pot observar que actualment hi ha presència activa d'aquest tipus d'insecte.

5.2 Capa de preparació

Una de les finalitats de les capes de preparació és prevenir l'absorbència adequada, proveir una superfície llisa i blanca per donar més lluminositat a la capa pictòrica i un coixí per a poder brunyir i punxonar l'or. És possible que l'aplicació d'aquesta capa s'hagi fet seguint el mètode tradicional d'aplicació per capes; tot i això, aquestes no es diferencien entre si, i, a més a més, conformen una sola capa prima d'uns 2 o 3 mil·límetres.

Com que s'observa que hi ha presència de daurat, deduïm un embolat preparatori. Probablement el bol s'hagi realitzat de manera tradicional, mitjançant la terra vermella amb un aglutinant de cola orgànica d'origen animal, i que es caracteritza per un color vermell intens. La forma d'aplicació del bol és mitjançant una capa uniforme de poc gruix, de textura llisa i homogènia, aplicat sobre la preparació de les zones que aniran daurades.

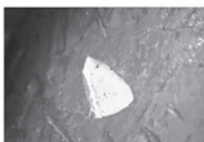
L'estat de conservació és bo, ja que el percentatge de pèrdua d'aquesta capa de preparació és inferior a un 5%. La pèrdua més grossa de capa de preparació la trobem a la part inferior de l'escultura; tot i així, es poden localitzar petites pèrdues de capa de preparació als tres cantons del llibre que sustenta la mà esquerra. Les altres pèrdues es localitzen a la peanya; a l'anvers es pot observar, al costat del cantó esquerre, una pèrdua de capa de preparació i es pot trobar el gruix que té aquest estrat. Pel que fa a l'anvers, a la part inferior de la peanya, hi ha una falta de capa de preparació, suposadament per una mala manipulació de la talla i/o algun cop a l'hora de moure la peça dintre de l'església.

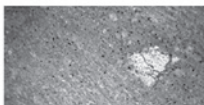
Anvers de Sant Bartomeu.

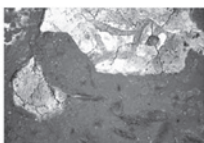
Policromia del llibre. Estofat en vermell amb motius geomètrics.

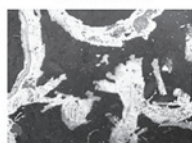
Detall del microscopi digital de superfície USB (Dino-lite[®]): pèrdua de la policromia vermella del mantell. S'hi observa el color daurat.

Detall del microscopi digital de superfície USB (Dino-lite[®]): pèrdua de la policromia blava del mantell. S'hi observa un color daurat.

Detall del microscopi digital de superfície USB (Dino-lite[®]): pèrdua de la policromia vermella del mantell. S'hi observa un color daurat i un estofat blanc.

Detall del microscopi digital de superfície USB (Dino-lite[®]):

5.3 Capa pictòrica

És important destacar que la talla de Sant Bartomeu està repintada, ja s'ha pogut observar, tant a través del microscopi digital de superfície USB com de forma visual, restes de policromia original a la part de les llacunes. La capa pictòrica actual respondria a una barreja de pigments minerals mesclats amb un aglutinant d'origen oleaginós, aplicada en una capa fina i homogènia, i amb un acabat polit.

S'observa que hi ha presència de daurat (metal·lització) a les zones dels perfils de la túnica i la capa, a les

motlures de la peanya, a l'espasa i al llibre i a la part de l'anvers de la corona. La tècnica del daurat a l'aigua suposadament es realitza amb fulls de pa d'or fi, aplicat sobre el bol i amb acabat brunyit. Pel que fa a la corona s'ha utilitzat la plata colrada, amb la intenció que sembli or.

L'estat de conservació és bo, ja que el percentatge de pèrdua és inferior a un 5%. Trobem abrasions i manques de policromia provocades per la mala manipulació de l'escultura que es localitzen a la zona de la peanya i a la part inferior del revers (a la capa). La cara del dimoni presenta petites pèrdues de policromia. Pel que fa al daurat es pot observar una pèrdua i abrasió de la capa, relacionada amb la deposició de la pols i brutícia i amb les neteges poc adients.

Cal dir que aquesta figura, està exposada dos dies a l'any (23 i 24 d'agost) pel seu culte. Aquest fet fa que la gent vagi a venerar la imatge, la qual cosa provoca que durant aquest temps la peça sigui manipulada i amb contacte directe amb la gent que la venera.

5.4 Capa de superfície

S'ha aplicat vernís a tota la superfície de l'obra amb una intenció purament estètica, i amb la finalitat d'envellir la peça. Aquesta capa no seria l'original i hauria estat aplicada després d'haver estat repintada l'escultura. Probablement aquesta capa de vernís seria una goma laca i es trobaria en un estat d'oxidació.

A l'anvers la talla presenta brutícia en els plecs, en forma de partícules de pols i fibres. Al revers s'observa també brutícia als diferents plecs i a la zona de la corona, en forma de partícules de pols i fibres.

Per finalitzar, comentar que a alguns indrets de l'anvers i del revers del Sant, podem observar regalims de cera. Com és d'esperar, observem que les gotes i els regalims de cera afecten la capa superficial en gran quantitat i a determinats llocs de l'estàtua; el seu caire religiós i de culte fa que s'il·lumini amb ciris i espelmes, a fi de retre-li culte els dos dies assenyalats.

6. Intervencions anteriors

La peça presenta probablement unes quantes intervencions, però no estan documentades. Es pot concretar que hi ha hagut un total de cinc intervencions:

Vernís en estat d'oxidació.

Brutícia acumulada sobre la corona.

Detall de la cera acumulada damunt la superfície de la peanya.

Anys 1986. Imatge publicada a la revista *Bona Pau*, núm. 402, p. 6.

Anys 2002. Imatge publicada a la revista *Bona Pau*, núm. 595, p. 26.

Anys 2016.

La primera de totes i la més antiga seria la repolicromia de tota la peça, ja que per les petites pèrdues de la policromia actual, s'observen un daurat i un estofat de color blanquinós. Aquest fet, fa pensar que la imatge va ser totalment daurada i posteriorment fou repintada amb els actuals colors.

La segona intervenció que es va dur a terme és l'aplicació d'un vernís a tota la superfície, el qual ha provocat que el color original blau fluix de la túnica hagi produït una oxidació i hagi virat cap a un color verdós.

La tercera intervenció que podem observar i que la podríem datar a mitjans del passat segle, és la restauració de la corona; aquesta es veu que ha sofert un trencament amb dues parts. La restauració duta a terme va consistir a unir els dos fragments de la corona mitjançant dos petits llistons de fusta i claus.

Per últim, la intervenció més recent, i que es pot demostrar mitjançant fotografies, és la realitzada a l'empunyadura del ganivet del Sant. Aquesta operació es pot datar a començaments del segle XXI, amb una fotografia del sant del 2004. A la imatge es veu que el ganivet no té empunyadura, sinó que aquesta està unida amb la mà mitjançant un clau. No queda clar quin tipus de material es va utilitzar per a fer la nova empunyadura, però cal remarcar-ne la poca habilitat, ja que no segueix cap tipus d'estil. Posteriorment es va daurar suposadament mitjançant purpurina.

7. Elements externs

La imatge de Sant Bartomeu presenta dos elements externs:

Un d'ells és una cadena de ferro que va del canell dret fins al cap de dimoni (situat als peus del sant) i que li fa unes quantes voltes. Aquest element no se sap si és original o va ser una incorporació posterior. Se suposa que la cadena ha sofert al llarg del temps una modificació respecte de la col·locació, ja sigui per gust de la per-

sona que modificava el recorregut d'aquest element o bé per algun tipus de moda, segons hem pogut comprovar en diferents fotografies antigues.

L'altre element extern que es pot considerar original, és el llibre que porta el sant a la mà esquerra amb una espiga de fusta, sobre la qual va situat el llibre.

8. Anàlisis físico-químiques

8.1 Estudi amb la llum ultraviolada (UV)

Objectiu: Observar la presència de vernís, retocs, coles, repintades, brutícia i altres possibles materials que reaccionin amb llum ultraviolada.

Lloc on s'ha portat a terme l'estudi: Taller de Restauració del Bisbat de Mallorca.

Resultat i conclusions: Es pot observar la fluorescència de la túnica, causada per l'aplicació del vernís de forma desigual. També trobem vernís a la superfície de la peanya, ja que brilla amb la mateixa intensitat que la túnica del Sant.

Pel que fa al mantell vermellós, és de destacar la brutor i la presència de vernís. A l'anvers podem observar acumulació de brutor, amb una taca fosca que respondria al lloc en el qual la gent venera l'escultura, la qual cosa hauria fet una capa densa de brutor. Pel que fa al revers es detecta brutícia en forma de pols i presència de regalims de cera; també gran quantitat de pols acumulada a la superfície del revers de la corona. A l'anvers hi trobem la plata colrada, que reflecteix amb un característic color marronós. Destaca la fluorescència de les pèrdues de policromia, ja que la capa de preparació reflecteix el blanc amb els ultraviolats.

Per últim, cal destacar que l'empunyadura del ganivet de Sant Bartomeu es reflecteix en uns punts irregulars, la qual cosa ens indica que la purpurina daurada va ser aplicada de forma irregular.

8.2 Estudi amb els Raigs X

Objectiu: Observar l'interior de l'escultura, com estan formats els diferents blocs que conformen l'obra i els diferents claus o materials que constitueixen la seva estructura i si hi ha anomalies estructurals. També observar les diferents capes de la policromia,

Imatge general de l'anvers de la peça amb llum ultraviolada.

Imatge general del revers de la peça amb llum ultraviolada.

Imatge general del perfil dret de la peça amb llum ultraviolada.

Imatge general del perfil esquerre de la peça amb llum ultraviolada.

Instant de realització de la prova de raigs X.

si hi ha penediments de l'autor, intervencions de restauracions anteriors, escrits i signatures amagades.

Lloc on s'ha realitzat l'estudi: Secció de Radiologia de la Clínica Rotger, Palma.

Resultat i conclusions: Els resultats d'aquest estudi han conclòs en tres blocs diferents.

Per una banda hem pogut estudiar la formació de l'escultura i les diferents peces de fusta que conformen. Per altra banda, s'ha pogut observar la capa subjacent que es troba sota de la policromia que actualment es visualitza. I, per últim, les restauracions anteriors.

– Estudi de la formació de la talla

Gràcies al Raig X, hem pogut observar com està formada l'escultura. Es tracta d'un bloc de fusta que agafaria gairebé tot el cos i el cap del Sant. Al cap, hi trobem un clau que subjecta la corona i un altre orifici més al centre que fa pensar que antigament la corona estava situada més al centre del cap, o bé que la corona que actualment porta està situada més a l'esquena que la que tenia originalment.

Pel que fa al rostre del Sant Bartomeu, podem veure que la barba es troba clavada mitjançant un clau a la cara.

Pel que fa als braços, només podem observar que el braç dret, està clavat al bloc de fusta del cos, mitjançant un clau d'unes dimensions considera-

bles respecte als altres. A l'altre braç no hi ha presència de cap tipus de clau ni unió. A la mà dreta, es troba un altre clau que uniria la mà amb el ganivet.

A la imatge vista de perfil, a la part inferior, abans d'arribar a la peanya, es pot veure la col·locació de quatre claus que probablement serveixen per unir dos fragments de fusta.

Ja a la base, es poden comptabilitzar fins a un total de cinc claus de mides considerables que subjectarien l'escultura amb la peanya. Cal esmentar que es pot apreciar que el cap del dimoni estaria subjecte també per un clau.

Per últim, a la peanya s'observen nombrosos claus que aguanten les diferents motlures que la decoren. També claus que subjectarien els tres blocs de fusta que formen la peanya. A la base s'aprecia l'element metàl·lic característic per sortir en processó la imatge, la qual estaria clavada per altres quatre claus.

– Observació de la capa subjacent.

Amb aquesta prova realitzada, el que va cridar l'atenció va ser l'observació d'una capa subjacent que no es pot apreciar actualment. Aquesta capa, que es troba amagada per la policromia actual, es tractaria d'un tipus d'estofat amb pintura i or. El que es pot observar són els diferents motius dibuixats, que es poden veure clarament al mantell del Sant. Els motius que es poden identificar són motius florals, concretament flors de lis.

– Restauracions anteriors.

Es poden observar dues intervencions duites a terme amb anterioritat; per una banda trobem la que està situada a la corona, amb cinc claus petits que van utilitzar per unir els dos fragments de la corona. L'altra intervenció que es fa visible és la de l'empunyadura del ganivet. El material utilitzat per a fer aquesta reconstrucció es tractaria d'una pasta no identificada i indeterminada que no forma una unitat, és a dir, que no acaba de perfilar-se.

8.3 Estudi amb la Tomografia Axial Computeritzada (TAC)

Objectiu: Reconstruir l'estructura interna d'un objecte a partir de múltiples projeccions del mateix objecte. A la tomografia computeritzada, les projeccions es formen fent un escaneig d'una fina secció de l'objecte amb un feix de Raig X, i mesu-

rant la radiació amb un detector de centelleig, la missió del qual és sumar l'energia de tots els fotons transmesos. La radiació transmesa es calcula a partir dels coeficients d'atenuació dels diferents teixits que han travessat els Raigs X. Aquesta informació s'emmagatzema a l'ordinador, i amb un programa informàtic es crea la imatge.

Lloc on s'ha realitzat l'estudi: Secció de Radiologia de la Clínica Rotger, Palma.

Fotografia 3D, anvers.

Resultat i conclusions: Amb els resultats obtinguts, després de realitzar el TAC, d'observar i d'interpretar les imatges, hem pogut concloure el següent:

– Volume Rendering - 3D: Amb la reconstrucció en 3D, es pot veure perfectament la capa subjacent, es a dir, aquella que respon a un estofat, que ja s'havia vist amb el Raig X. En aquest cas, es pot observar perfectament com estan disposats els diferents elements florals en el mantell de la talla. No obstant això, a l'anvers, segons els resultats obtinguts, gairebé no es troben els motius florals característics i sols queda l'or sense cap tipus de decoració.

Pel que fa al revers, es pot apreciar la riquesa de l'estofat amb els elements florals que la decoren. Al perfil esquerre de la imatge, podem observar i apreciar que les decoracions florals han desaparegut completament.

Així doncs, es pot concloure que l'estofat característic d'aquesta figura només estaria localitzat actualment a la part del revers, i que a ambdós perfils i a l'anvers de la talla, es trobaria gairebé perdut.

Amb la visió de les imatges extrems del TAC, es va poder contrastar la imatge i introduir filtres.² Els resultats en 3D obtinguts van ser la localització de la intervenció anterior de l'empunyadura del ganivet. Aquest fet es detectava amb un color diferenciat, la qual cosa ens indica que es tractaria d'un material poc dens i que no formaria part de l'escultura.

– En Multiplanar Reconstructions: Coronal: amb aquest tipus de tall, es pot observar com estan disposats els diferents claus. Cal prestar atenció al clau del braç dret, el qual fa una incisió directe a la fusta provocant un aixecament de la fusta incidida. Al mateix braç es pot concloure la utilització d'espigues de fusta per unir diferents peces d'aquest material que conformen el braç.

Pel que fa a la zona del cap de l'escultura, cal destacar dues coses: per una banda, trobem la incisió profunda provocada per l'actual clau que aguanta la corona. Per l'altra observem que el bloc de la barba és diferent de la resta i no segueix les vetes.

² En aquests cas, els filtres utilitzats, eren els que s'empren per l'estudi mèdic.

Per últim cal visualitzar la profunditat de l'orifici de la base, en la qual es posa una espiga quan es treu la imatge a l'exterior de l'església en processó.

Sagital: amb aquest tipus de tall, es pot observar l'encaix utilitzat per unir el braç dret amb el cos. Aquesta unió respondria a un ensamblatge per ranura.

Al braç esquerre de la peça, es poden visualitzar tres punts, els quals ens indicarien la posició de les tres espigues de fusta.

Pel que fa a la zona del cap, es poden observar fins a un total de tres orificis; tots ells servirien per subjectar un seguit de corones que ha tingut el Sant al llarg de la seva història. S'observa un orifici que s'utilitza actualment per aguantar la corona mitjançant un clau, un altre orifici més centrat i que surt a la superfície i per últim un tercer orifici el qual es troba tapat per una capa de preparació suposadament, el qual podria ser una rectificació per part de l'escultor quan va col·locar la primera corona a la imatge.

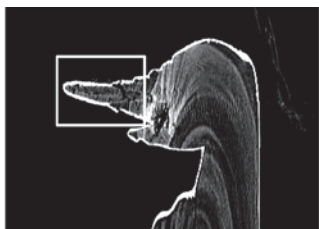
Per últim, observem la disposició dels quatre claus que subjectarien un fragment esquerdat de l'escultura.

Axial: aquest tipus de tall és el que presenta major artefacte per culpa del metall existent. Tot i així ens dona nombrosa informació:

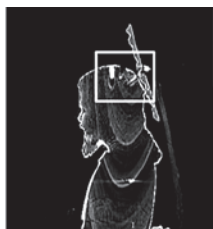
Primer de tot, podem observar que en tota la imatge el centre es troba en el nucli del tronc, envoltant aquest els diferents radis.

Seguidament, podem observar els diferents encaixos dels braços, la qual cosa ens confirma que el braç dret es tractaria d'un encaix d'ensamblatge per ranura.

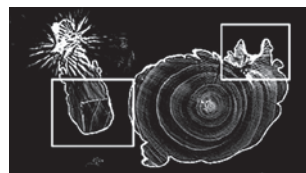
Per últim, amb aquest tipus de tall, s'observa la presència de l'atac xilòfag, amb nombroses galeries en forma de orificis, alguns d'ells es troben en estat actiu.

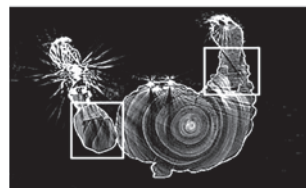
Fotografia sagital: encaix per acoblament a una ranura (braç esquerre).

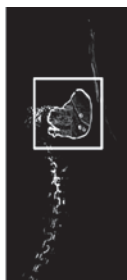
Fotografia sagital: tres orificis de les corones, en total.

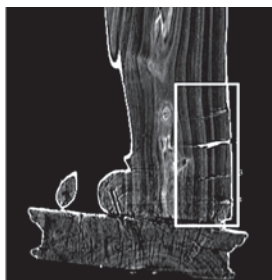
Fotografia axial, a la dreta observem el tipus d'encaix, i a l'esquerra la unió de dos blocs de fusta.

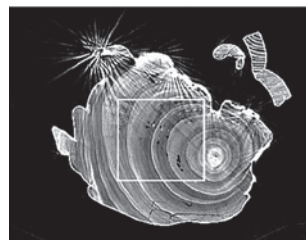
Fotografia axial, es pot observar la unió de les dues peces.

Fotografia sagital: unió de tres espigues al braç dret.

Fotografia sagital: quatre claus, en total, per ajuntar un fragment del revers.

Fotografia axial, atac de xilòfag actiu.

9. Conservació curativa

Tal com defineix les directrius professionals de la Confederació Europea d'Organitzacions de Conservadors-Restauradors:

La conservació curativa consisteix principalment en l'acció directa realitzada sobre el patrimoni cultural amb l'objectiu d'estabilitzar el seu estat i retardar posteriors deterioracions.³

La tasca de conservació curativa de la talla de Sant Bartomeu, es va dur a terme al Taller de Restauració del Bisbat de Mallorca (Palma) el maig de 2016. L'objectiu va ser retardar les degradacions existents a l'escultura i estabilitzar el seu estat. Aquesta conservació curativa es va centrar bàsicament a:

- Realitzar una neteja superficial en sec amb pinzell per tal d'eliminar els dipòsits de brutícia que hi havia a la superfície.
- Fixar la capa de preparació i la capa pictòrica.
- Eliminar la cera existent a la capa superficial.
- Dur a terme una neutralització de l'òxid.
- Fer una desinfecció d'atac biològic.
- Eliminar els elements metàl·lics existents a la corona, d'una intervenció anterior.
- Netejar la policromia amb aigua àcida tamponada.

Abans de la intervenció.

Després de la intervenció.

10. Breus recomanacions per a la conservació preventiva de la talla

Condicions ambientals òptimes després del tractament: La fusta és un material orgànic molt susceptible a l'atac de xilòfags; per aquest motiu sempre s'hauran d'evitar humitats relatives superiors al 55-65% ± 5%. En relació amb la temperatura s'aconsella uns intervals entre 18-20 C° ± 2 C°. En relació amb la llum, es recomana no superar un nivell d'il·luminació superior als 150 lux. Tot i l'establiment d'uns paràmetres, el més important, és evitar les fluctuacions d'aquests.

Condicions de manipulació: Cal tenir cura a l'hora de manipular l'obra. Es recomana observar i revisar l'estat de la peça abans de moure-la del lloc on es troba. Ja que estem parlant d'una escultura que es venera i com a tal, s'exposa al públic dos dies a l'any (23-24 d'agost), a l'hora de transportar la peça des del lloc on es guarda habitualment (la sagristia de l'església) fins al presbiteri on es realitza el culte, cal

³ Extret de: <<http://www.ecco-eu.org/>>.

transportar-la com si d'un bloc és tractes; és a dir, mai agafar l'obra pels braços, ja que és la zona més delicada i es podria trencar.

Material de protecció: Pel seu emmagatzematge, es recomana com a mínim que es mantingui ubicada en sentit vertical i protegida de paper *Reemay*[®], per tal d'evitar l'acumulació de brutícia en la seva superfície.

Seguiment després del tractament: S'hauran de realitzar revisions periòdiques per tal de comprovar el seu estat i efectuar la neteja periòdica de l'escultura.

Altres consideracions: Ja que es tracta d'una escultura que es venera a l'església, és convenient fer algunes consideracions per tal de salvaguardar la imatge. Se suggereix intentar col·locar la talla el màxim lluny possible de ciris i espelmes, ja que la cera pot fer malbé l'obra, i afectar-ne la policromia, i fins i tot cremar-la, en el cas més greu.

Igualment, mencionar la importància de la col·locació floral el dia de la veneració i situar les plantes a una distància que no intercedeixi ni posi en perill l'escultura, com per exemple fregaments per culpa de rames i flors, vessaments d'aigua, etc.

11. Conclusions

El patrimoni cultural és el conjunt de béns i valors culturals que representen l'expressió d'identitat d'un poble, com és el cas de la talla de Sant Bartomeu. El sant, junt amb els Cossiers, són símbols del poble de Montuïri i a la vegada de les seves arrels històriques. És la gent que any rere any ret culte al seu patró, el qual cal conservar i protegir per a les futures generacions. Per això no es pot deixar de banda la investigació i la redacció d'estudis junt amb la seva divulgació per donar a conèixer el que és el nostre patrimoni, perquè les generacions futures el puguin seguir valorant i estimant.

S'ha partit d'una recerca exhaustiva de la informació sobre l'obra de Sant Bartomeu. La revista de la Bona Pau des de 1952 fins al dia d'avui ha servit per a poder realitzar una tasca informativa important per a conèixer l'estat de la imatge i la seva evolució. A través de les fotografies que apareixen a la revista, s'ha pogut observar que la primera fotografia data de l'any 1986. Aquesta imatge ja presentava diferents pèrdues de policromia, les quals segueixen presents el dia d'avui.

Una altra observació ha estat una intervenció portada a terme a l'empunyadura del ganivet de Sant Bartomeu. Si bé es desconeix l'autor i la data d'aquesta intervenció, es podria datar l'any 2003, gràcies a les imatges de la revista, si les comparem amb altres de dates posteriors.

Cal destacar que, d'acord amb l'estudi realitzat fins ara, hem pogut comprovar que l'escultura inicial no es correspon amb la imatge actual. No obstant això, caldria realitzar més proves per saber l'estat en el qual es troba la pintura subjacent, així com una anàlisi de les diferents capes estratigràfiques que conformen l'escultura. Malgrat que sempre hem potenciat la recuperació de la policromia original hem de considerar l'estat de la policromia original de Sant Bartomeu i realitzar cales a llocs estratègics per a conèixer millor la situació en la qual es troba aquesta capa i corroborar els resultats obtinguts amb el TAC. En el cas que l'estat de conservació de la policromia origi-

nal fos bo, això ens podria indicar que la intervenció que es va dur a terme a la figura va ser per adaptar-se a una nova estètica o tendències de l'època més acord amb els gustos de la societat.

És important mencionar el concepte d'art religiós amb caràcter funcional i la importància d'aquest art com a culte, ja que gràcies a ell se segueix conservant aquest tipus de patrimoni. La devoció popular fa que la figura de Sant Bartomeu es mantingui avui en dia viva, la qual cosa no passa amb altres escultures o retaules que antigament eren de gran importància cultural o artística, com per exemple la capella del Nom de Jesús de Montuïri.

Mencionar la importància de la documentació i divulgació dels estudis realitzats a la peça en el cas que es dugués a terme la intervenció de restauració de la policromia original de l'escultura de Sant Bartomeu. S'han de tenir en compte diferents factors i a la vegada diferents àmbits:

En primer lloc, valorar si es pot o no eliminar la policromia actual per recuperar l'original. Per això caldria fer un examen exhaustiu amb la col·laboració d'altres professionals. Un cop realitzat és el moment de difondre els estudis, educar i informar a la gent dels resultats i d'allò que suposa una intervenció d'aquest tipus.

El següent pas seria la tasca administrativa. Mencionar que el grau de protecció de l'escultura obliga a donar a conèixer la intervenció que es vol realitzar al Departament de Patrimoni del Consell de Mallorca. Seguidament s'hauria de consultar al Bisbat de Mallorca a fi d'obtenir el vistiplau de la restauració de l'obra.

Bibliografia

- Arxiu de la Diòcesi de Mallorca, documents relacionats amb la construcció del retaule major de l'església parroquial de Sant Bartomeu de Montuïri. Registre 1/89/1 i 1/88/10.
- BERARD, Gerónimo (1983). *Viaje a las Villas de Mallorca*. Palma: Ajuntament de Palma.
- CENNINI, Cennino (2008). *El libro del arte*. Valladolid: Argos.
- COMPANY, Arnau (1993). "Montuïri" a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Consell de Mallorca, volum 11. *Cossiars de Montuïri*. Ajuntament de Montuïri, Mallorca, 1992.
- GONZÁLEZ-ALONSO MARTÍNEZ, Enriqueta (1997). *Tratado del dorado, plateado y su policromía: tecnología, conservación y restauración*. València: Universidad Politécnica de Valencia, Servicio de Publicaciones, DL.
- MARTORELL NICOLAU, Bernardo (1992). *Siguiendo mi camino*. Barcelona.
- MOLL RIBAS, Bartomeu (2007). *Les visites pastorals a la parròquia de Montuïri*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri.
- PEDROLA, Antoni (2004). *Materiales, procedimientos y técnicas pictóricas*. Barcelona: Ariel.
- RÉAU, L. (1997). *Iconografía del arte cristiano. Iconografía de los santos. De la A a la F*. Tom 2, vol. 3. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- Revista de la Bona Pau: núm. 66, agost 1958; núm. 390, agost 1985; núm. 487, setembre 1993; núm. 571, setembre 2000; núm. 595, setembre 2002; núm. 618, agost 2004. Montuïri.
- VERGER FERRER, Catalina (2001). *Montuïri. Passatges d'història. Segles XIII-XIX*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri.
- XAMENA, Pere (1977). *Resum de història de Mallorca*. Palma: Ed. Moll.

COMUNICACIONS SOBRE PATRIMONI

EVOLUCIÓ DE LA MÚSICA DELS COSSIERS

BENJAMÍ SALOM MIRÓ

Introducció

El present treball pretén presentar els canvis que ha sofert la música dels cossiers de Montuïri al llarg del temps, d'ençà que en tenim constància, a través de notacions en forma de partitura i enregistraments d'àudio i vídeo. A la vegada, aquest estudi ens pot servir per relacionar tots els aspectes que tenen relació amb la festa, com el ball, el vestuari i la música per entendre l'evolució que han patit.

L'explicació es centrarà en esmentar les diferències musicals, generals i concretes, que hi ha entre les distintes èpoques. Prèviament s'exposaran característiques de l'instrument amb el qual s'interpreten els cossiers, el flabiol, ja que resulta un factor important dins l'evolució de les toques. Els documents que s'han emprat són les partitures recollides de Joan Castellà Manera "Pellusco", flabioler anterior a Joan Grimalt "Niu", que es troben al llibre de Josep Massot i Planes titulat *Cançoner musical de Mallorca*, les quals van acompanyades d'algunes descripcions dels balls; les transcripcions publicades al llibre *Cossiers de Montuïri* del 1992 per l'Ajuntament de Montuïri, realitzades pel musicòleg Xavier Carbonell Castell a partir d'unes gravacions de Joan Grimalt i Pocoví "Niu"; i enregistraments de l'actual flabioler Tomàs Salom Rossinyol, el qual ha ajudat amb explicacions sobre la seva forma d'aprendre les toques, i la forma d'entendre la música dels cossiers. No cal oblidar l'anterior flabioler, el seu mestre, Toni Mateu "Rei", qui recull la forma de tocar de Joan Grimalt "Niu". A partir d'aquí es farà una valoració a través d'altres coneixements del ball per observar si l'evolució entre música i dansa és un fet únic o segueix camins distints. Existeixen altres documents com el *Diccionari Català-Valencià-Balear* (DCVB) que ens mostren les partitures dels cossiers de Montuïri. No obstant, es centra l'anàlisi en els llibres ja exposats anteriorment, a través d'una visió de l'actualitat, per observar-ne les diferències i les raons que l'han causat, per seguir amb el treball que va realitzar el P. Antoni Martorell, publicat a les Primeres Jornades d'Estudis Locals de Montuïri.¹

Les toques estudiades són *Flor de murta*, *Mestre Joan*, *El Rei no podia*, *La gentil senyora*, *La gallineta rossa*, *Obriu-nos*, *Dansa nova*, *Mitjanit*, *Mercançó*, *L'oferta* i *Els mocadors*.

¹ *Montuïri: terres i gent*. Primeres Jornades d'estudis locals [en línia] (2010). Edició a cura de Maria Salvà i Joan Miralles i Monserrat. Montuïri: Ajuntament de Montuïri, <http://www.ajmontuiri.net/wms/ofo/imgdb/archivo_doc323162.pdf> [consulta: 18/10/2018].

El flabiol

No podem entendre des d'un punt de vista històric el flabiol sense les xeremies. Són instruments de carrer que troben el seu lloc dins acompanyaments de balls de figures, balls de pagès, cercaviles i festes tradicionals i populars. A més, tenen cabuda a actes protocol·laris civils i religiosos. Malgrat tots els àmbits amb què se'ls podia relacionar, arriben al segle xx gràcies als pastors que guardaren la tradició de la cornamusa a Mallorca, com bé explica Cándid Trujillo al seu treball.² És gràcies a persones com Antoni Artigues, Joan Morey, Pep Toni Rubio i Josep Rotger, que a partir dels anys 70 del segle xx es va dur a terme un treball de recuperació dels instruments que formaven la colla de xeremiers. Com apunta Xavier Carbonell,³ es va dur a terme “una labor transcendent de dignificació tècnica i interpretativa, d'estudis organològics i d'inventaris de les peces encara vives del repertori de les colles tradicionals”.

Una tasca de la recuperació que resulta important pel present treball va ser conèixer l'afinació dels instruments. Joan Morey afirmà que l'afinació dels antics instruments estaven entorn del re menor i el do major, evidentment sense tenir en compte aquells que no seguien cap criteri.⁴ L'objectiu principal era aconseguir un instrument únic amb una afinació concreta. Tenint en compte, com s'ha dit abans, que són instruments de carrer, el do natural ofereix poca sonoritat, fet pel qual actualment trobem els instruments en do sostingut, malgrat se'n puguin trobar en distintes tonalitats (re, do, sol, fa, etc.). No és estrany que s'augmenti mig to als instruments, ja que com es pot observar a les bandes de música quan fan un cercaviles,⁵ es produeixen les mateixes circumstàncies on es cerca la sonoritat 'extra' que aporten les tonalitats més agudes. Malgrat es conegui que l'afinació actual dels flabiols és de do sostingut, re, sol, etc., les partitures escrites per a aquest instrument es troben amb l'armadura pròpia de do major o fa major, ja que es tracta d'un instrument transpositor.

Evolució en aspectes generals

Per començar amb l'explicació de les diferències en concret de cada tocata, cal esmentar-ne algunes observades que es repeteixen amb freqüència a quasi totes.

Un fet a destacar és la tonalitat amb la qual estan escrites les partitures. A les del llibre recopilatori de Josep Massot i Planes es troben amb l'armadura de la tonalitat de do major; a les transcripcions de Xavier Carbonell es troben en re major; mentre que actualment, malgrat que no hi hagi partitures, se sap que s'interpreten amb un flabiol en do sostingut. És un fet important, ja que demostra una primera evolució de l'instrument, fet que ens condueix a pensar que el que sonava no era exactament el que apareix a la partitura per les raons aportades a l'anterior apartat. Escoltant gravacions de Joan Grimalt “Niu”, el seu flabiol no es troba afinat en la mateixa tonalitat que el que s'empra actualment, en do sostingut. A més, cal des-

² TRUJILLO (2014: 11).

³ HUGUET (2007), citat al pròleg.

⁴ TRUJILLO (2014: 14).

⁵ ARTIGUES & MOREY (1989: 33)

tacar la mala qualitat amb la qual estan gravades les tocatas, ja que pot dificultar la seva comprensió. Així i tot, es percep un canvi en l'instrument que ha pogut influir les tocatas, perquè la construcció del mateix va lligat a la comoditat del bufar, important a l'hora de projectar el so. Segons explica l'actual flabioler, Tomàs Salom Rossinyol, tenir instruments que presentin major comoditat i sonoritat proporciona més facilitats al músic a l'hora d'interpretar, fet que pot ajudar a resoldre en les variacions tant rítmiques com melòdiques, que diferencien les èpoques musicals esmentades. És destacable la quantitat d'alteracions accidentals (impròpies de la tonalitat) que hi ha a les partitures transcrits per X. Carbonell, produïdes per una falta d'afinació concreta tal com la coneixem actualment a les cultures occidentals. Aquest detall, comú als instruments antics, com s'ha esmentat anteriorment, no provoca una variació important en el resultat final, ja que clarament s'identifica la melodia gràcies al fet que les notes amb més pes melòdic i rítmic es conserven intactes.

S'observa un canvi en la representació de la melodia amb ritmes de mateixa durada. En alguns casos hi ha una substitució de les dues corxeres per la corxera amb punt i semicorxera. Amb aquest canvi es pot parlar d'un ritme més marcat i contundent. Tal com s'ha fet amb l'exemple aportat, també es pot parlar d'altres formes rítmiques que varien i que resultarien a la mateixa conclusió. Sembla curiós que la música dels cossiers hagi evolucionat cap a formes que ja es contemplaven a les partitures de J. Massot dels cossiers d'Algaida, fet que ens indica que el mateix transcriptor sabia diferenciar perfectament les figures interpretades per fer ballar els cossiers. Ara bé, no cal fer un judici absolut d'aquestes observacions, ja que les diferències rítmiques i/o melòdiques que es poguessin esdevenir entre les distintes transcripcions queden obertes a un estudi més concret.

Seguint l'estructura que va marcar el P. Antoni Martorell,⁶ la cadència de les tocatas dels cossiers, a les partitures del llibre de J. Massot (fotografia 1) segueix el mateix compàs de ritme ternari que es marca amb el tambor durant tota la cançó, mentre que a les transcripcions de X. Martorell (fotografia 2) hi ha una diferència, ja que el toc de la percussió s'intercala amb un silenci, malgrat es segueixi amb el mateix compàs.

(1)

(2)

⁶ MARTORELL (2010: 20).

Aquest fet pot haver suposat un canvi amb la forma de fer els passos de la dansa corresponents amb la música. El que sembla és que actualment sí hi hauria variacions del compàs passant del 3/4 de tota la tocata a un 2/4 al començament de la cadència, per acabar passant a un 3/8 quan la dama es disposa a trepitjar el dimoni.⁷

The image shows a musical score for two instruments: Flute (Fl.) and Bombard (Bmb.). The score is divided into two systems. The first system starts with a 2/4 time signature. The Flute part has a melodic line with various ornaments and rests. The Bombard part has a rhythmic accompaniment of quarter notes. The second system changes to a 3/8 time signature. The Flute part continues with a melodic line, and the Bombard part has a rhythmic accompaniment of quarter notes.

Una característica de la música tradicional són els ornaments, “reguinyols”, sobre la melodia, els quals adopten formes de brodadura, mordent, etc. i que aporten una sonoritat especial. Les tocatas dels cossiers no s’escapen d’aquestes formes, que són personals i de lliure interpretació del músic. Les partitures que trobem al *Cançoner Musical de Mallorca* mostren aquests ornaments aïllats de la mètrica real del compàs, mentre que a les transcripcions dutes a terme per Xavier Carbonell, els “reguinyols” adopten un valor mètric dins la partitura. Amb el que s’ha pogut observar, hi ha clares diferències ornamentals, però no afecten directament la intenció musical ni al ball. Ara bé, sí que hi ha una sèrie de notes estranyes, les quals han evolucionat cap a una identificació clara amb la melodia, per tant, han passat a formar part d’aquesta, com bé pot ser el principi de la tocata de *Flor de Murta*.

The image shows a musical score for two instruments: Flauta (Flute) and Bombo (Drum). The score is in 3/4 time signature. The Flauta part has a melodic line with various ornaments and rests. The Bombo part has a rhythmic accompaniment of quarter notes.

Partitura (inici *Flor de murta*) de Josep Massot i Planes.

The image shows a musical score for two instruments: Fl. (Flute) and Bmb. (Drum). The score is in 3/4 time signature. The Fl. part has a melodic line with various ornaments and rests. The Bmb. part has a rhythmic accompaniment of quarter notes.

Partitura (inici *Flor de murta*) de Xavier Carbonell Castell.

⁷ Transcripció realitzada per Benjamí Salom Miró amb ajuda del professor Antoni Rodríguez Sabanes

Evolució en aspectes específics

Cal assenyalar les característiques més destacables de cada tocata i que són interpretables com a signes d'evolució que afecten al ball.

A) FLOR DE MURTA

A la dansa mare que serveix d'inspiració per a les altres tocatas, com expliquen Josep Massot i Planes⁸ i el P. Antoni Martorell⁹, s'hi observen tres diferències musicals sense tenir en compte totes les generals que comparteix amb les altres tocatas.

- A les partitures del *Cançoner musical de Mallorca*, els 16 primers compassos es repeteixen, mentre que als documents posteriors, gràfics i sonors, com poden ser les partitures de Xavier Carbonell i els enregistraments d'àudio de Tomàs Salom Rossinyol, no es produeix aquesta repetició.
- Al compàs 32 de la partitura de J. Massot i al 16 de la de X. Carbonell hi ha un fet clau per al desenvolupament del ball. En aquest moment es comença una frase diferent a la inicial que correspon actualment amb un silenci interpretatiu on els cossiers no ballen. A les partitures de J. Massot no es reflecteix aquest silenci, ja que la frase s'inicia al segon temps, mentre que X. Carbonell escriu el principi d'aquesta en el tercer temps, indicant que sí que hi ha un silenci.

Josep Massot i Planes

Xavier Carbonell Castell

- Els compassos 53, 57, 61 i els 37, 41, i 45 dels respectius llibres i autors ja esmentats anteriorment, seguint el mateix ordre, demostren un canvi a la melodia. A les partitures del *Cançoner musical de Mallorca* hi ha una menor quantitat de notes respecta a les transcripcions de X. Carbonell. El canvi s'enfoca amb la integració de la nota d'ornament (fa sobre mi) a la melodia, establint-la al segon temps del compàs i proporcionant al tercer temps una variació que actualment ha arribat amb forma d'escala descendent.

⁸ MASSOT, Josep (1984). *Cançoner musical de Mallorca*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

⁹ Conferència inaugural de Montuïri: *terres i gent. Primeres Jornades d'estudis locals*.

B) MESTRE JOAN

Hi ha diferències que no influeixen aparentment el ball, però que sí tenen notable pes dins la melodia.

- Com explica el P. Antoni Martorell, la partitura de J. Massot està composta per una única fórmula musical que es repeteix fins a quatre vegades; en canvi, a l'altra partitura estudiada apareix repetida dues vegades per acabar amb la cadència comuna, tal com s'interpreta actualment.
- El primer compàs adquireix una nova forma respecte de la partitura del *Cançoner musical de Mallorca*. S'incorpora al segon temps la nota fa en tonalitat de do major per anar a un re al tercer temps. Actualment, el tercer temps té una petita variació en forma de corxera amb punt i semicorxera amb les notes re i fa, respectivament, que resolen al primer temps del segon compàs.
- El quart compàs és igual en quant a notes (no a ritme) a ambdues partitures estudiades. A partir de Toni Mateu "Rei" pateix una diferència al segon temps que es conserva actualment amb Tomàs Salom Rossinyol. Es canvia el sol en tonalitat de do major per un la. Rítmicament adopta una fórmula semblant a la del primer compàs.
- Igual que el quart compàs, el vuitè es manté semblant a les dues partitures esmentades, però a les gravacions de Tomàs Salom s'observa que el segon temps previ a una seqüència de notes ascendents en forma d'escala del tercer temps del compàs, elimina el sol en tonalitat de do major i hi deixa un silenci (semblant a una "respiració" del músic).¹⁰

Partitura Josep Massot. 3

Partitura Xavier Carbonell.

Tomàs Salom Rossinyol.

C) EL REI NO PODIA

S'hi observen dues diferències notables entre les partitures de Xavier Carbonell i Josep Massot que es mantenen actualment.

- Al *Cançoner musical de Mallorca* trobem 4 frases idèntiques de 16 compassos, mentre que als altres documents només hi trobem 3 frases, on les dues primeres són iguals i l'última presenta algunes variacions.
- Els compassos 20 i 28 de les partitures de X. Carbonell presenten canvis respecte dels compassos 4 i 12 d'ambdues partitures (X. Carbonell i Josep Massot i Planes). Aquests canvis poden servir d'avís als dansaires del termini de la tocata o ser resultat de la relació amb el punt de la dansa que s'interpreta, ja que es produeix exclusivament a la darrera frase.

¹⁰ Transcripció de l'enregistrament d'àudio de Tomàs Salom Rossinyol feta per Benjamí Salom Miró.

X. Carbonell (compàs 4 i meitat del 5).

J. Massot i Planes (compàs 4 i meitat del 5).

X. Carbonell (compàs 20 i meitat del 21).

D) LA GENTIL SENYORA

Aquesta dansa es va recuperar el 15 d'agost de 2011 juntament amb tots els aspectes corresponents que envolten la festivitat de la Mare de Déu Assumpta de Montuïri.¹¹ Així, es va dur a terme una investigació de la dansa i de la música des d'un punt de vista històric. Malgrat tot, sembla que no es va fer una recuperació fidedigna, ja que hi ha alguns factors de discòrdia entre alguns documents antics.¹² La música, igual que la dansa, va haver de ser estudiada i interpretada dècades després que es deixés de tocar, raó que ha facilitat l'aparició de canvis entre períodes. La partitura de Xavier Carbonell que correspon a un enregistrament de Joan Grimalt "Niu", editat i publicat per l'Ajuntament de Montuïri, té una estructura que s'exposa posteriorment, però cal destacar que un altre enregistrament del mateix músic que no està editat ni publicat i que es troba en mans de Tomàs Salom Rossinyol, estableix l'estructura igual a l'actual; per tant, cal demanar-se si el fet de trobar dues versions distintes del mateix músic és resultat de l'evolució o d'una errada interpretativa que ha arribat fins a l'actualitat.

El fet més destacable d'aquesta tocatà és la gran similitud de la primera frase amb la primera de *Flor de murta* com es pot observar al *Cançoner musical de Mallorca*. Ara bé, l'inici de les partitures de Xavier Carbonell és diferent, de forma que canvia el ritme però mantén la intenció musical de la frase. Actualment, la interpretació d'aquest inici és exacte al de *Flor de murta*.

L'estructura es veu modificada segons l'interpret al que ens referim:

- Com bé explica el P. Antoni Martorell, la partitura del llibre de J. Massot i Planes està formada per 4 frases, les dues primeres són idèntiques entre si, i les dues següents, iguals entre elles, presenten modificacions sobre la primera. Per tant, podem trobar la següent estructura: A A B B + cadència (B presenta similituds amb les frases A).
- A les transcripcions de Xavier Carbonell trobem una estructura diferent. La primera frase és igual a la de *Flor de murta*, seguit d'una segona igual a l'anterior

¹¹ MAS; MAYOL & SOCIES (2016: 79).

¹² MAS; MAYOL & SOCIES (2016: 81).

excepte pels quatre primers compassos que s'ometen. La tercera i darrera frase és igual a la tercera de les partitures de J. Massot i Planes. Per acabar, trobem la cadència comuna que ens indica el final. L'estructura de la tocata quedaria de tal forma: A A' B + cadència. Es posa A' per indicar que els quatre primers compassos de la frase A (que també podem trobar a *Flor de murta*) s'ometen, potser pel fet que siguin interpretats de forma introductòria pel ball.

- L'estructura actual és diferent a les dues ja esmentades. La primera frase, com als altres casos, és exacta a la de Flor de murta, seguit de les frases 3 i 4 de les partitures de Massot. Per tant, l'esquema quedaria de la següent forma: A B B + cadència.

E) LA GALLINETA ROSSA

Aquesta tocata és un exemple clar de la relació que hi ha entre la música i el ball. S'hi realitza el punt de la dansa anomenat "titoieta", que consisteix a pegar un bot mentre es gira per tornar a caure en el mateix lloc i posició. Segons explica Tomàs Salom Rossinyol, hi ha una adaptació del músic a la dansa, ja que ha d'esperar que el punt es realitzi segons les pulsacions rítmiques del compàs. Assegura que el punt ha evolucionat cap a bots més alts i físics segons les generacions de cossiers, més notable a partir de l'any 2009, i en conseqüència provoca que la música experimenti un canvi. S'observa com el tercer temps del compàs és més llarg en el moment de realització del punt (bot), sense escapar del ritme ternari de la tocata.

S'hi observen dues diferències, més totes les generals que comparteix amb les altres tocatas.

- A partir de la partitura anotada al llibre de Josep Massot i Planes, el P. Antoni Martorell estructura la cançó en 5 frases iguals, a excepció de la darrera, que té una petita variació, on es repeteix el punt de la "titoieta" (5 frases / 6 "titoietes"). A la partitura de X. Carbonell hi trobem una reducció del nombre de frases a un total de 3, amb la mateixa característica a la darrera (3 frases / 4 "titoietes"). Actualment amb el flabioler Tomàs Salom Rossinyol, qui reconeix aprendre la tocata tal com la va ensenyar Toni Mateu "Rei", es redueixen el nombre de frases a 2, la darrera d'aquesta igual que en els altres casos (2 frases / 3 "titoietes").
- Els principis de frase han patit canvis rítmics. Es tracta d'una brodadura que assumeix un ritme distint segons l'època. A diferència de les partitures de Xavier Carbonell, tots els altres documents mantenen sempre el mateix ritme a principi de la frase: Joan Massot i Planes, negra en punt + corxera + negra; Xavier Carbonell, negra amb punt + corxera + negra (frase 1) i negra + negra + negra (frases 2 i 3); posterior a Joan Grimalt 'Niu', negra + negra + negra.

F) OBRIU-NOS

Es tracta d'una tocata amb melodia repetitiva que permet a la Dama ballar amb cada un dels cossiers de la forma que s'hagi acordat prèviament al ball. S'hi poden observar diferències que afectarien la dansa:

- L'inici de la tocatà a la partitura de J. Massot conté un compàs menys en relació amb la partitura de X. Carbonell i als músics posteriors. Aquest compàs, que comença amb una anacrusi, és important pels dansaires, ja que és el moment on la Dama i els cossiers es col·loquen en posició per ballar. Sembla, doncs, que l'absència d'aquest compàs provocaria que els cossiers ja haguessin d'estar preparats fent que la posició inicial del ball no fos l'actual. Musicalment s'entén que l'anacrusi del primer compàs de la partitura de J. Massot correspon a la meitat del segon i al tercer temps del primer compàs de les partitures de X. Carbonell.

Josep Massot i Planes
Xavier Carbonell

- A partir dels enregistraments d'àudio s'ha vist que posteriorment a Joan Grimalt "Niu" es produeix un canvi cap al final de la cançó. A la partitura del *Cançoner musical de Mallorca*, el motiu de 4 compassos que comença al compàs 92 es repeteix una vegada, igual que a les partitures de X. Carbonell on comença al compàs 29. Així doncs s'interpreta en la totalitat de dues vegades. A partir de Toni Mateu "Rei", segons ens conta l'actual flabioler, s'interpreta en una totalitat de tres vegades per acabar amb la cadència final.

G) DANSA NOVA

A pesar de les diferències generals que comparteixen la majoria de tocatès, aquesta dansa manté la seva estructura¹³ intacta sense mostrar gaire evolució. Les principals característiques que s'han observat en forma de canvi són les diferències rítmiques en els principis de frase, igual que es dona a la *Gallineta Rossa*.

H) MITJANIT

Aquesta dansa presenta dues variants com indica el P. Antoni Martorell. La primera i l'estudiada al present treball forma part del repertori dels cossiers, actualment només interpretada en dues ocasions, abans de començar la volta pel poble després de sortir de l'església dia 15 i 23 d'agost; i la segona, que s'interpretava per a les corregudes dels cossiers, fet que ja no es dona.

Hi ha una diferència entre la partitura recollida al llibre de J. Massot amb els altres documents. El P. Antoni Martorell estructura la tocatà en 6 estrofes, on la quinta presenta una variació en forma de repetició dels darrers cinc compassos. Actualment d'ençà Joan Grimalt "Niu" s'interpreten 7 estrofes idèntiques.

¹³ Vegeu l'estructura explicada a la Conferència inaugural de *Montuiri: terres i gent. Primeres Jornades d'estudis locals*.

I) MERCANÇÓ

Aquesta tocata només es representa dia 24 d'agost davant les autoritats a l'Ajuntament i davant el poble damunt l'escenari col·locat a la Plaça Major.

L'estructura d'aquesta no ha canviat gaire, però sí que ha patit una evolució dins la seva forma melòdica i rítmica que pot haver influït els cossiers.

- Ambdues partitures que s'han estudiat, els compassos 9, 10 i 13, 14 fan referència als bots laterals que duen a terme els cossiers. Les notes d'aquest compàs es disposen en tres negres (X. Carbonell escriu una negra i dues corxeres repartides de tal forma que a la caiguda de cada temps del compàs canvia de nota), però actualment la seva disposició ha variat: negra amb punt + corxera + negra. Aquest canvi pot estar relacionat amb la dansa directament, ja que la negra amb punt pot estar sotmesa a la lliure interpretació del músic, allargant el seu valor real. D'aquesta forma s'aconsegueix modificar lleugerament el ball cap a moviments més bruscs i contundents.
- Al llibre de J. Massot s'hi observen notes a peu de pàgina que ens indiquen algunes variacions a les repeticions. Resulta que una d'aquestes dues variacions que anomena és l'opció que més s'assembla a la transcripció de Xavier Carbonell i la que ha perdurat fins a l'actualitat. Fa referència al compàs 11 on es canvia un si4 per un sol4.

J) L'OFERTA

Aquesta dansa, de compàs binari durant tota la seva durada, no ha patit gaire canvis significatius que afectin el ball. A continuació s'esmenten algunes de les diferències trobades.

- Els compassos 11 i 12 d'ambdues partitures han patit un canvi que ha derivat a l'actual interpretació. El compàs 11 de la partitura de J. Massot està compost per una negra (sol en tonalitat de do major) i un treset (sol - la - si) que conclou en el compàs 12 en una blanca (do). En canvi, la partitura transcrita de la interpretació de Joan Grimalt "Niu", exposa que el treset desapareix per mantenir la nota la resta del compàs 11, en aquest cas un la en tonalitat de re major, i afegeix al següent compàs dues fuses (si - do) per arribar a un re. Actualment es manté aquesta darrera fórmula rítmica amb una excepció en el compàs 11, on divideix el sol sostingut en tonalitat de do sostingut major en dues negres.

Josep Massot i Planes
Xavier Carbonell
Tomàs Salom Rossinyol

- La percussió també experimenta canvis com n'és el cas del darrer compàs. En el *Cançoner musical de Mallorca* la percussió marca una negra i dues corxeres, mentre que actualment i com es mostra a l'altra partitura d'anàlisi, marca dues negres.

K) ELS MOCADORS

Podem separar aquesta tocata en dos temes diferents, on el ritme canvia de binari a ternari. El primer tema que anomenem “Tema A” presenta una frase que s’interpreta de forma repetitiva abans de sorgir el segon tema, “Tema B”.

- Segons com està escrita la partitura de J. Massot, no es produeix la sensació de repetició contínua, ja que el primer compàs, que no indica una interpretació de la percussió, no queda exclòs de la repetició. En canvi, a la partitura de Xavier Carbonell, sí que hi ha la sensació de repetició contínua, “en cercle”, a causa del fet que situa la repetició del tema A al compàs 7 mentre que J. Massot la situa al compàs 11. Aquest fet és important, ja que els tres compassos restants, apareixen com a transició cap al tema B. Així doncs, el compàs d’inici, que sí inclou percussió, queda inclòs dins la repetició formant part de la melodia i no com a mode introductor, com sembla que s’interpreta a la partitura de J. Massot. En el *Cançonero Musical de Mallorca*, l’equivalent als mocadors, anomenat ses Bombes pels cossiers d’Algaida, és més semblant al tema A actual i al de la partitura de Xavier Carbonell.
- Quant al tema B, el ritme ternari és més viu. Al llibre de J. Massot apareix en forma de 3/4, mentre que a les transcripcions de Xavier Carbonell es manté el compàs binari de 2/4. A la vegada es produeix una diferència de compassos: de 22 (fora comptar repeticions), es passa a 16 compassos escrits per Xavier Carbonell.
- Tomàs Salom Rossinyol interpreta el tema A de la mateixa forma que apareix a la partitures de Xavier Carbonell. En quant al tema B, actualment no s’interpreta a la festivitiat, però a un enregistrament d’àudio de l’any 1995, la seva forma és més semblant a la del llibre de J. Massot, sense tenir en compte algunes diferències melòdiques.

Conclusions

No es pot entendre els cossiers de Montuiri fora la seva música, element primordial per a l’execució del ball. Com s’ha pogut observar, l’evolució de les toques fins a l’actualitat ha estat un procés conjunt cap a una mateixa direcció provocant canvis notables dins la dansa. Sembla doncs que, de forma general, no ha estat causat per un sol element, sinó resultat d’una sèrie de factors implicats en la música i la festa, com són els instruments, l’aprenentatge de les toques o la influència del ball. S’ha de tenir en compte que es tracta de música tradicional que es va transmetent de forma oral, fet que fa augmentar les possibilitats d’error ja que qualssevol dels documents escrits són simples transcripcions les quals recullen el que s’interpreta i no intervenen en el moment de transmissió i d’aprenentatge.

De la mateixa manera, el ball ha experimentat canvis que han afectat les toques. Un clar exemple és l’adaptació interpretativa que du a terme el músic observant el ball en punts com la “titoieta”, ja que la música està al servei de la dansa quan aquests s’executen alhora.

Parlant sobre el tema amb el professor Antoni Rodríguez Sabanes, del Conservatori Professional de Música i Danses de Mallorca, s’arribà a la conclusió de la dificultat que suposa el fet de transcriure música tradicional i la impossibilitat existent per evitar qualsevol influència de músiques majoritàries, desitjades o no, que afecten la seva interpretació.

Malgrat tot, el procés evolutiu que han sofert les tocatas dels cossiers de Montuïri en els períodes estudiats no ha estat exagerat si es tenen en compte tots els factors implicats en ell, i el resultat obtingut actualment. A més, el fet que la dansa s'hagi adaptat a la música, i viceversa, ha estat determinant per a entendre que la festa evoluciona per si tota sola a través de les generacions que hi participen activament, sense rebutjar les novetats però sempre conservant la identitat tradicional.

Bibliografia

- ARTIGUES, Antoni & MOREY, Joan (1989). *Repertori i construcció dels instruments de la colla de xeremiers catalans a Mallorca*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- CARBONELL CASTELL, Xavier (1992). Transcripció manuscrita de les tonades dels cossiers de Montuïri a partir d'enregistraments a casset magnetofònica del flabioler i mestre de cossiers Joan Grimalt Pocoví "Niu", publicades a *Els cossiers de Montuïri*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri
- HUGUET, Francesc (2007). *La música dels xeremiers de Mallorca. Cap a la creació d'un corpus documental per a la recerca i l'ensenyament del repertori*. Fundació del Conservatori Superior de Música i Dansa de les Illes Balears.
- MARTORELL, Antoni (2010). "El ball dels cossiers". A: Maria Salvà i Joan Miralles (ed.). *Montuïri: terres i gent. Primeres Jornades d'estudis locals*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri, p. 13
- MAS, Catalina; MAYOL, Gabriel & SOCIES, Joan (2016). "La recuperació de la festa de la Mare de Déu Assumpta". A: Maria Salvà i Joan Miralles (ed.). *Montuïri: Patrimoni i Festes. Segones Jornades d'estudis locals*. Montuïri: Ajuntament de Montuïri, p. 79.
- MASSOT, Josep (1984). *Cançoner musical de Mallorca*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra". *Montuïri: terres i gent. Primeres Jornades d'estudis locals* [en línia] (2010). Edició a cura de Maria Salvà i Joan Miralles i Monserrat. Montuïri: Ajuntament de Montuïri. En línia a: <http://www.ajmontuiri.net/wms/ofo/imgdb//archivo_doc323162.pdf> [consulta: 18/10/2018].
- TRUJILLO, Càndid (2014). *La cornamusa mallorquina: una visió retrospectiva de l'instrument*. En la base de dades del Conservatori Superior de Música de les Illes Balears.

Material sonor extret d'enregistraments editats

- Cossiers de Montuïri, 1992*. Editat per l'Ajuntament de Montuïri.
- HUGUET, Francesc (2007). *La música dels xeremiers de Mallorca. Cap a la creació d'un corpus documental per a la recerca i l'ensenyament del repertori*. [DVD]. Palma: Ona Digital.

Material sonor no editat

- SALOM, Tomàs (?). *Flabioler: Tomàs Salom "Bou" Gravet a una caseta un horabaixa d'estiu*.
- SALOM, Tomàs (?). *Toni Rei Cossiers*.
- SALOM, Tomàs (1978) *Els cossiers de Montuïri: Per lamo'n Joan Grimalt (A) Niu Mori l'any 1988*.
- SALOM, Tomàs (?). *Cossiers Montuïri*. Enregistrament de les tocatas *El rei no podia, Mestre Joan, Gentil Senyora, La flor de murta* per Joan Grimalt "Niu".

Fonts orals

- Antoni Rodríguez Sabanes [entrevista: 8/10/2018].
- Elisabet Sales Cirer. Participació activa en l'anàlisi de les tocatas *La gentil senyora* i *Mestre Joan*.
- Tomàs Salom Rossinyol [entrevista: 3/10/2018].

COMUNICACIONS SOBRE PATRIMONI

EL LÈXIC DE MONTUÏRI AL DICIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR. ESTUDI, CLASSIFICACIÓ I POSADA EN VALOR.

CRISTIAN RAÚL SÁNCHEZ CURTO¹

1. Introducció

La llengua i la cultura formen part del patrimoni dels territoris i dels pobles i, per extensió, de les persones que els habiten. D'una banda, la llengua constitueix el «dipòsit d'un ric patrimoni cultural amuntegat segle rere segle».² De l'altra, la cultura popular material comprèn els objectes i les activitats que hom fa servir per a «viure, treballar, relacionar-se, divertir-se, els vestits, la casa, la barraca, el mobiliari, els atuells de cuina, les eines agrícoles, els pesos i mesures, la moneda, etc.»³

Si la llengua i la cultura són part essencial del patrimoni, també ho són les obres que en parlen i, en aquest sentit, el *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni Maria Alcover i de Francesc de Borja Moll (en endavant, *DCVB*) ocupa un lloc destacat com a obra cabdal de la lingüística en llengua catalana.

És per això que el *DCVB* proporciona un marc excepcional per a investigar sobre el patrimoni lingüístic associat a Montuïri.

2. Objectius i metodologia

Amb relació als objectius, aquest treball té per objecte analitzar, classificar i posar en valor el lèxic que el *DCVB* vincula al municipi de Montuïri.

- a) Pel que fa a la metodologia, l'estudi s'ha realitzat a través d'una doble via:
- b) Metodologia qualitativa. D'una banda, s'ha cercat al *DCVB* la totalitat dels lemes recollits al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans i, de l'altra, s'hi han cercat els topònims de Montuïri recollits al *Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears* (NOTIB) de l'Institut d'Estudis Catalans. En segon lloc, s'han seleccionat els continguts del *DCVB* que fan al·lusió a Montuïri.

Metodologia quantitativa. A partir de les dades obtingudes a través de la metodologia qualitativa, se n'han obtingut les freqüències i els percentatges corresponents.

¹ Graduat en Llengua i literatura catalanes.

² Joan VENY (2001), p. 19.

³ Joan VENY (2001), p. 28.

3. Resultats

Considerant els objectius i la metodologia descrita, els resultats s'han classificat en lèxic amb correspondència formal normativa, toponímia, antroponímia i, finalment, referències i altres.

3.1. Lèxic amb correspondència formal normativa

Aquest apartat consigna les unitats lèxiques i la fraseologia contingudes dins les entrades del *DCVB* que tenen correspondència amb un lema normatiu.

3.1.1. Relació de mots

Bastaix.⁴ Amb la categoria gramatical de substantiu masculí, aquesta accepció designa el bracet del carretó de batre, significat que està relacionat metafòricament amb el significat normatiu del mot, relatiu a la persona que transporta objectes feixucs a coll.

Quant a l'àmbit territorial, el mot es vincula exclusivament al municipi de Montuïri.

Blatera.⁵ Aquest substantiu femení fa al·lusió al camp extens i abundant de blat, significat que coincideix essencialment amb el significat normatiu. No obstant això, el *DCVB* només associa el mot de manera genèrica a Mallorca i a Menorca, de manera que la referència a Montuïri es limita a la pronúncia.

Cabestrell o cabrestrell.⁶ Una de les accepcions d'aquest nom masculí designa el conjunt de cabestre i regnes que guien les bísties durant la batuda, això és, durant l'operació que separa el gra de la palla. Aquest significat està relacionat amb la segona accepció del diccionari normatiu, que té a veure amb la fusta emprada per fer obeir les bèsties, si bé no hi coincideix plenament. Pel que fa a l'àmbit territorial, a part de Montuïri, l'accepció comentada s'associa a Campos, Lluçmajor i Sineu.

Cadena.⁷ Amb relació a aquest substantiu femení, una de les accepcions del *DCVB* designa «la fila de garbes situada a la part més alta de la garbera»,⁸ significat que no coincideix amb cap accepció del diccionari normatiu. Territorialment, a més de Montuïri, l'accepció s'associa a Lluçmajor, Santanyí i Vilafranca de de Bonany.

Cocó.⁹ A part del clot natural obert en la roca, el *DCVB* presenta una accepció que designa la superfície limitada de terra productiva situada dins un terreny més extens que no és tan productiu. Aquest significat no coincideix amb el sentit normatiu del mot, si bé cal entendre que l'accepció del *DCVB* deriva, per extensió, del sentit expressat pel diccionari normatiu. Amb relació a l'àmbit territorial, a part de Montuïri, l'accepció s'associa a Lluçmajor i Sencelles.

⁴ ALCOVER & MOLL (1964), TOM II, P. 351-352.

⁵ ALCOVER & MOLL (1964), TOM II, P. 519.

⁶ ALCOVER & MOLL (1964), TOM II, P. 776.

⁷ ALCOVER & MOLL (1964), TOM II, P. 806-807.

⁸ En el camp semàntic de l'agricultura, la *garba* designa el feix d'espigues tallades, mentre que la *garbera* fa al·lusió al conjunt de garbes apilades.

⁹ ALCOVER & MOLL (1968), TOM III, P. 246.

Coll.¹⁰ Amb relació a aquest substantiu masculí, una de les accepcions del *DCVB* fa al·lusió al lloc d'on ve el vent a l'era, sentit que no apareix recollit al diccionari normatiu.

L'accepció té un àmbit territorial limitat a Mallorca, tot esmentant expressament els municipis de Montuïri, Lluçmajor, Manacor i Sineu.

Contravent.¹¹ La segona accepció d'aquest substantiu masculí al *DCVB* fa al·lusió a un tipus de vent massa calent, que perjudica els cereals, en no deixar-los madurar. Cap de les accepcions del diccionari normatiu recull el significat exposat. Pel que fa a l'àmbit territorial, l'esmentada accepció s'associa únicament a Montuïri.

Corbella.¹² Una de les accepcions d'aquest substantiu femení al *DCVB* constitueix un sinònim de *dalla*, és a dir, l'eina de segar herba formada per una fulla corbada d'acer unida a un mànec llarg de fusta. En canvi, el diccionari normatiu descriu el mot com a sinònim de *falç*, tot constituint un significat diferent a la *dalla*, però dins el mateix camp semàntic. Territorialment, el *DCVB* vincula l'esmentada accepció amb els municipis de Montuïri, Lluçmajor i Costitx.

Cossier.¹³ La segona accepció del *DCVB* fa al·lusió al substantiu masculí que designa cadascun dels sis homes que participen als balls de cossiers, «les danses més típiques que es conserven a Mallorca» i que se celebren a determinades poblacions, com ara Montuïri. En aquest cas, l'accepció comentada coincideix amb el significat normatiu del mot. Pel que fa a Montuïri, el *DCVB* relaciona i descriu els ballets que hi tenen lloc: *Mestre Joan*, *Gentil Senyora*, *Obriu-mos*, *Flor de murta*, *La gallina rossa*, *El rei no parla*, *La mitjanit*, *L'oferta*, *Els mocadors*, *El mercansó* i *La dansa nova*. Complementàriament, s'hi consignen totes les melodies i s'hi representen gràficament les figures dels balls, excepte *Flor de murta*, *La gallina rossa* i *El rei no parla*.

Coure.¹⁴ Conformant la darrera accepció d'aquest mot al *DCVB*, aquest substantiu masculí designa la beina que cobreix l'espiga naixent del blat. En aquest sentit, cal destacar que cap accepció normativa del mot es correspon amb el significat esmentat. Amb relació a l'extensió territorial, el mot es relaciona amb Mallorca, on l'expressió «s'espiga ha quedada dins es coure» apareix testimoniada als municipis de Montuïri, Lluçmajor, Manacor, Sant Joan, Santa Margalida, Sencelles, Sineu i Vilafranca de Bonany.

Dansa nova.¹⁵ Dins l'entrada relativa al substantiu *dansa*, el *DCVB* descriu aquest compost com «un dels ballets que fan els cossiers de Montuïri». Sobre això, el diccionari normatiu no recull cap subentrada o accepció amb el significat esmentat. Com s'ha comentat anteriorment, l'entrada *cossier* del *DCVB* descriu el ballet de la *Dansa nova*, tot proporcionant-ne la melodia i la representació gràfica de la figura.

¹⁰ ALCOVER & MOLL (1968), TOM III, p. 289.

¹¹ ALCOVER & MOLL (1968), TOM III, p. 474.

¹² ALCOVER & MOLL (1968), TOM III, p. 520.

¹³ ALCOVER & MOLL (1968), TOM III, p. 638-648.

¹⁴ ALCOVER & MOLL (1968), TOM III, p. 682-683.

¹⁵ ALCOVER & MOLL (1968), TOM IV, p. 16.

Delmar o deumar.¹⁶ Una de les accepcions del *DCVB* defineix aquest verb com a sinònim de *sostreure* o de *fer desaparèixer per furt, per mort, pèrdua*, etc., significat que es relaciona, per extensió, amb l'accepció del *DIEC* que expressa el dany o mal causat per alguna cosa. Pel que fa a l'àmbit territorial, l'accepció s'associa a les comarques catalanes de l'Alt Empordà i el Baix Empordà, així com a Mallorca, on l'expressió «m'han deumada una pesseta» es vincula a Montuïri i a Mancor de la Vall.

Encadenar.¹⁷ El *DCVB* inclou una accepció del verb *encadenar* que fa al·lusió a col·locar les garbes que formen el cim de la garbera, la qual no està recollida a l'entrada homònima del diccionari normatiu. Pel que fa a l'àmbit territorial, l'esmentada accepció només apareix vinculada al municipi de Montuïri.

Encadenat.¹⁸ En consonància amb les explicacions anteriors sobre els mots *cadena* i *encadenar*, el *DCVB* inclou una accepció que descriu aquest nom masculí com la «filera de garbes que corona el cim de la garbera», que sembla sinònima de l'accepció comentada abans del mot *cadena*. En qualsevol cas, el sentit esmentat no té cap correspondència amb els significats normatius del mot. Territorialment, l'accepció es relaciona amb els municipis mallorquins de Montuïri, Sencelles i Vilafranca de Bonany.

Flor de murta.¹⁹ Dins l'entrada relativa al substantiu *flor*, la unitat lèxica *Flor de murta* designa una de les danses que fan els cossiers de Montuïri. Com s'ha exposat anteriorment, l'entrada del *DCVB* corresponent a *cossier* descriu el ballet de la *Flor de murta*, tot proporcionant-ne la melodia, però no la representació gràfica de la figura.

Gentil Senyora.²⁰ Dins l'entrada de l'adjectiu *gentil*, la unitat lèxica *Gentil Senyora* constitueix el nom d'un dels ballets que fan els cossiers de Montuïri i també d'Alaró. Novament, cal destacar que l'entrada del *DCVB* del mot *cossier* descriu el ballet de la Gentil Senyora, la melodia i les figures.

Girador.²¹ La primera accepció d'aquest substantiu al *DCVB* designa l'home que volta les garbes damunt l'era mentre són batudes. Tot i que aquest sentit no es recull expressament al diccionari normatiu, cal relacionar-lo amb el mateix origen semàntic. Territorialment, l'accepció s'associa a Montuïri, Petra i Vilafranca de Bonany.

Gojar.²² La segona accepció d'aquest verb al *DCVB* és sinònima de *gaudir* i, per tant, no es correspon amb el significat normatiu del mot, que significa *fadar* o *embriuar*. L'accepció de referència és pròpia de Mallorca, on l'expressió «amb això hi gojava molt es meu padrí» apareix testimoniada a Montuïri i Lluçmajor.

Oferta, l'.²³ En el marc de l'entrada del nom *oferta*, el sintagma designa un dels balls que fan els cossiers. Com s'ha comentat prèviament, el *DCVB* conté més informació

¹⁶ ALCOVER & MOLL (1968), TOM IV, p. 108.

¹⁷ ALCOVER & MOLL (1968), TOM IV, p. 832-833.

¹⁸ ALCOVER & MOLL (1968), TOM IV, p. 833.

¹⁹ ALCOVER & MOLL (1968), TOM V, p. 921-922.

²⁰ ALCOVER & MOLL (1968), TOM VI, p. 266-267.

²¹ ALCOVER & MOLL (1968), TOM VI, p. 295.

²² ALCOVER & MOLL (1968), TOM VI, p. 327.

²³ ALCOVER & MOLL (1969), TOM VII, p. 867.

sobre aquest ball, la melodia i la figura a l'entrada corresponent al mot *cossier*. Territorialment, el *DCVB* vincula la unitat lèxica als municipis de Montuïri i Alaró.

Trava.²⁴ Amb la categoria gramatical d'adjectiu, una de les accepcions del mot fa al·lusió a la persona de poc esperit per a fer les coses i amb poca iniciativa. Tot i compartir l'origen semàntic, les accepcions d'aquesta forma al diccionari normatiu no es corresponen amb el sentit esmentat. Pel que fa a l'àmbit territorial, aquest significat es limita al municipi de Montuïri.

Veràl.²⁵ La primera accepció d'aquest substantiu masculí designa aquella part d'un sembrat que es distingeix de la resta perquè és més alta o més granada. Aquest significat està relacionat parcialment amb la primera accepció recollida al diccionari normatiu, «partida del terme», però no n'és sinònima. L'àmbit territorial de l'accepció s'associa a Montuïri, Manacor i Sineu.

Xeixell o xixell.²⁶ La segona subentrada d'aquest nom masculí al *DCVB* designa el cisell que servei per a fer les dents de la falç, tot diferint completament del significat que el *DIEC* atribueix al mot *xixell*. L'àmbit territorial del significat s'estén a Mallorca, de manera que la referència a Montuïri es limita a la pronúncia del mot [ʃəféʎ], la qual difereix de Campos [səʃéʎ] i de Sencelles [ʃəséʎ], així com de Felanitx i Vilafranca de Bonany [ʃiféʎ].

3.1.2. Classificació

En primer lloc, i amb relació a l'àmbit material, els resultats posen de manifest que el 61% de les freqüències obtingudes pertany a l'àmbit de l'agricultura, el 22% a la cultura popular i el 17% restant al lèxic comú, tal com recull la figura 1. La preponderància del lèxic adscrit a l'àmbit agrícola és congruent amb la importància d'aquest sector durant la primera meitat del segle XX, tot coincidint amb la data de confecció del *DCVB*.

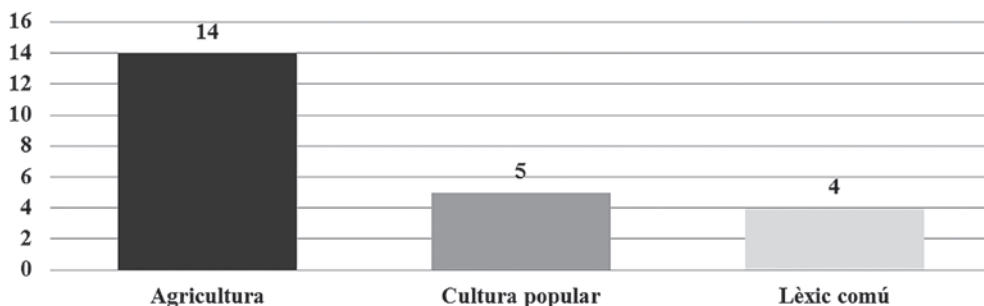

Figura 1. Distribució dels àmbits materials

²⁴ ALCOVER & MOLL (1969), TOM X, P. 462-463.

²⁵ ALCOVER & MOLL (1969), TOM X, P. 724.

²⁶ ALCOVER & MOLL (1969), TOM X, P. 956.

En segon lloc, i pel que fa al grau de correspondència semàntica entre el significat constatat a Montuïri i el significat normatiu, un 56% dels mots i expressions recollides no presenten cap associació semàntica amb el significat normatiu, tal com indica la figura 2. Al contrari, un 35% del lèxic presenta almenys una correspondència parcial, mentre que només un 9% coincideix plenament amb el significat de les formes recollides al diccionari normatiu.

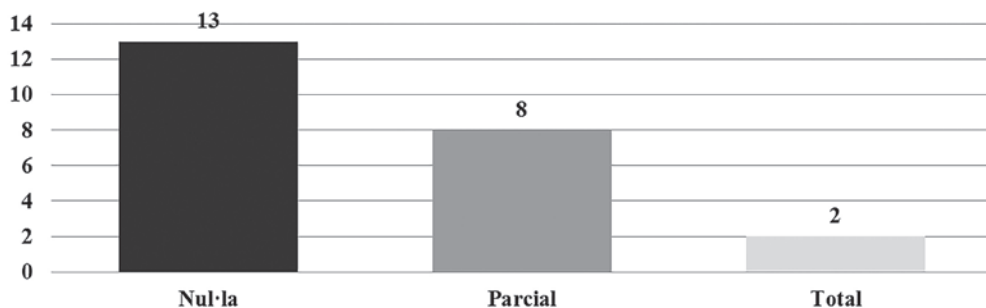

Figura 2. Distribució de la correspondència semàntica normativa

En tercer lloc, i quant a l'àmbit territorial del lèxic, la figura 3 indica que els mots i expressions associats a Montuïri es vinculen a la part central i oriental de Mallorca. Segons aquests resultats, el municipi que comparteix més accepcions amb Montuïri és Lluçmajor, seguit conjuntament per Sineu, Vilafranca de Bonany i Manacor.

Figura 3. Distribució dels municipis que comparteixen les accepcions esmentades amb Montuïri

3.2. Toponímia

Considerant els noms de lloc recollits al *Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears*, la toponímia de Montuïri recollida al DCVB és la següent:

- a) *Alcoraia*.²⁷ S'hi defineix com a alqueria del municipi de Montuïri, amb etimologia procedent, probablement, de l'àrab *al-quráy'a* (*la carabasseta*).
- b) *Mianes*.²⁸ El nom de lloc s'hi defineix com un caseriu del terme de Montuïri.
- c) *Montuïri*.²⁹ El topònim hi és descrit com a vila de 3000 habitants situada a Mallorca, a 20 km de Palma.
- d) *Sabor*.³⁰ Sobre aquest nom de lloc, s'hi indica que és una alqueria de Montuïri, fent derivar l'etimologia del nom propi personal àrab persa *xābūr*.
- e) *Tagamanent*.³¹ Aquest topònim s'hi defineix com una possessió del terme de Montuïri, tot destacant la presència d'un altre lloc homònim a la comarca catalana del Vallès oriental.
- f) *Velar de sa Torre, es*.³² A Mallorca, el topònim es *Velar* s'aplica a diversos sementers i terrenys on s'han localitzat construccions megalítiques prehistòriques. Fonèticament, a Montuïri, Santanyí i altres indrets es pronuncia es *Velar*, mentre que a Manacor, Felanitx, Artà, Sa Pobla, Binissalem, etc., es produeix un tancament de la E en I (*ES Vilar*). Val a dir que el DCVB recull la forma genèrica es *Velar*, que contrasta amb la forma es *Velar de sa Torre* recollida al *Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears*.

Sobre això, la figura 4 representa la distribució territorial dels sis noms de lloc de Montuïri recollits al DCVB, quantitat que contrasta amb els 755 noms de lloc que el *Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears* identifica actualment a Montuïri.

Figura 4. Distribució dels topònims de Montuïri recollits al DCVB

²⁷ ALCOVER & MOLL (1968), TOM I, p. 458.

²⁸ ALCOVER & MOLL (1969), TOM VII, p. 409.

²⁹ ALCOVER & MOLL (1969), TOM VII, p. 559.

³⁰ ALCOVER & MOLL (1969), TOM IX, p. 647.

³¹ ALCOVER & MOLL (1969), TOM X, p. 102.

³² ALCOVER & MOLL (1969), TOM X, p. 688.

Paral·lelament, i en relació al topònim llucmajorer de *Mina*,³³ el *DCVB* destaca que el *Llibre del Repartiment de Mallorca* fa al·lusió a l'alqueria *Minur*, situada llavors dins el terme de Montuïri.

3.3. Referències i altres

A part dels antropònims, dels topònims i dels lemes normatius vinculats geogràficament a Montuïri, cal esmentar altres mots i sintagmes que hi fan al·lusió directa o indirecta.

Corbeller.³⁴ En consonància amb el mot *corbella* esmentat a l'apartat 3.1.1, el *DCVB* descriu la forma no-normativa *corbeller* com a sinònim de *dallaire*, això és, com a «segador que empra la corbella o dalla». L'àmbit territorial del mot s'associa únicament al municipi de Montuïri.

Sant Joan Pelós.³⁵ Dins l'entrada relativa a l'antropònim *Joan*, s'hi destaca que determinats municipis de Mallorca —com ara Montuïri, Pollença, Felanitx o Son Servera— celebren el dia de Sant Joan amb la intervenció del personatge anomenat *Sant Joan Pelós*, portador d'un anyellet i d'una creu, que dansa i salta al compàs d'una melodia, tant al carrer com a l'església.

Tot el món és món, fora Montuïri.³⁶ Dins l'entrada corresponent al substantiu *món*, aquesta dita mallorquina fa un joc de paraules entre la síl·laba inicial de *Montuïri* i el substantiu *món*, la qual continua viva entre la població.³⁷

Paral·lelament, hi ha una altra variant testimoniada al municipi, però no inclosa al *DCVB*, que diu «tot el món és món, manco Montuïri, que és un altre món».³⁸

Vilafranca de Bonany.³⁹ Per a contextualitzar geogràficament el municipi esmentat, s'hi indica que el topònim se situa entre Montuïri i Manacor. La resta de municipis limítrofes amb Montuïri no hi fan al·lusió.

4. Discussió i conclusions

Amb relació a la discussió, cal considerar en primer lloc que la investigació s'ha limitat al lèxic que té correspondència amb formes normatives, tot assumint que l'anàlisi exhaustiva del *DCVB* proporcionaria altres formes no-normatives associades a Montuïri. En segon lloc, cal destacar que l'estudi presenta una perspectiva sincrònica, definida per les dates d'elaboració i publicació del *DCVB*, per la qual cosa aquesta investigació pot servir com a base per a estudis addicionals que comprovin la pervivència del lèxic assignat a Montuïri.

³³ ALCOVER & MOLL (1969), TOM VII, P. 429.

³⁴ ALCOVER & MOLL (1968), TOM III, P. 521.

³⁵ ALCOVER & MOLL (1968), TOM VI, P. 755.

³⁶ ALCOVER & MOLL (1969), TOM VII, P. 528-530.

³⁷ Joan MIRALLES (2010), P. 292.

³⁸ *Bona Pau* (maig 1993), p. 24.

³⁹ ALCOVER & MOLL (1969), TOM X, P. 806.

Pel que fa a les conclusions, i amb relació al lèxic que té correspondència amb formes normatives, s'ha posat de manifest que la majoria pertany a l'àmbit de l'agricultura, encara que també hi destaca la presència d'unitats lèxiques relacionades amb la cultura popular, a causa de la transversalitat del ball dels cossiers. Paral·lelament, la gran majoria dels significats que el *DCVB* atribueix a Montuïri difereixen dels sentits recollits al diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Pel que fa a l'àmbit territorial, s'ha evidenciat que el lèxic assignat a Montuïri és compartit principalment amb municipis de la part central i oriental de Mallorca.

Quant a la toponímia, s'han relacionat i comentat els sis topònims de Montuïri recollits al *DCVB*, tot destacant-ne el caràcter testimonial en comparació amb els 755 noms de lloc que hi recull el recent *Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears*.

Per tot això, i d'acord amb els resultats exposats, aquesta investigació ha analitzat i classificat el lèxic de Montuïri que recull el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, tot contribuint a la posada en valor del patrimoni lingüístic del municipi.

5. Bibliografia

- ALCOVER, Antoni Maria & MOLL, Francesc de Borja (1968). *Diccionari català-valencià-balear (tom I, A-ARQ)*. Palma: Moll.
- (1964). *Diccionari català-valencià-balear (tom II, ARR-CAR)*. Palma: Moll.
- (1968). *Diccionari català-valencià-balear (tom III, CAS-CUY)*. Barcelona: Moll.
- (1968). *Diccionari català-valencià-balear (tom IV, D-ENN)*. Barcelona: Moll.
- (1968). *Diccionari català-valencià-balear (tom V, ENO-FORM)*. Barcelona: Moll.
- (1968). *Diccionari català-valencià-balear (tom VI, FORN-LLEX)*. Barcelona: Moll.
- (1969). *Diccionari català-valencià-balear (tom VII, LLI-OM)*. Barcelona: Moll.
- (1969). *Diccionari català-valencià-balear (tom VIII, ON-PU)*. Barcelona: Moll, 1969.
- (1969). *Diccionari català-valencià-balear (tom IX, Q-SOM)*. Barcelona: Moll, 1969.
- (1969). *Diccionari català-valencià-balear (tom X, SON-ZU)*. Barcelona: Moll, 1969.
- Bona Pau [Montuïri] (maig 1993). També disponible en línia a: <http://ibdigital.uib.es/greentone/collect/premsaForanaMallorca/index/assoc/Bona_Pau/_1993_me/s05_n048.dir/Bona_Pau_1993_mes05_n0483.pdf> [consulta: 5 setembre 2018].
- MIRALLES, Joan (2010). *Antologia de textos de les Illes Balears. Volum VI. Segle XIX. Quarta part*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MIRALLES, Joan. (coord.); CANUTO, Francesc; GOMILA, Antoni; NICOLAU, Melcion; RIGO, Miquel & ROSCAR, Pau (2016). «Montuïri». A: *Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears* [En línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans., 3 de març 2017. <<https://notib.recerca.iec.cat/2016/10/04/montuiri/>> [Consulta: 10 setembre 2018].
- VENY, Joan (2001). *Llengua històrica i llengua estàndard*. València. Universitat de València.

COMUNICACIONS SOBRE HISTÒRIA LOCAL

LA DEPURACIÓ DEL MAGISTERI. MESTRES DE LES ESCOLES PÚBLIQUES DE MONTUÏRI (1936-1943)

ANTONI AULÍ GINARD (AMEIB)
AINA MARIA TORRES FLORES (AMEIB)
JOAN PONS JULIÀ

Introducció

La rebel·lió militar de juliol de 1936 contra la Segona República va donar pas immediatament a les depuracions republicana i franquista, segons les zones ocupades, que es van aplicar als docents, així com als alumnes que estudiaven magisteri, durant els tres anys que va durar la confrontació armada.

La depuració franquista fou un tipus de repressió que es va donar durant la Guerra Civil Espanyola i que va afectar tots els funcionaris de l'Estat, inclosos el personal administratiu, els subalterns, els funcionaris municipals i tots els treballadors relacionats amb institucions o organismes oficials. La Depuració va ser també un procés de selecció de mestres de les escoles públiques que, segons les autoritats franquistes, constituïen un vertader perill per a la pàtria, ja que podien propagar als alumnes les seves idees "disolventes". Aquesta primera mesura també afectà els centres privats per evitar que el personal docent separat de l'ensenyament oficial pogués ser admès en els centres privats.

Respecte dels mestres de les Balears, la depuració franquista fou selectiva amb els docents de les escoles públiques com a forma eficaç de sancionar i paraitzar els no addictes al nou règim, així com de premiar els incondicionals. Foren un instrument per a la sanció d'idees i conductes inconvenients, així com per adequar el perfil ideològic dels funcionaris i treballadors al servei de l'Estat. El concepte "rojo" implicava tenir qualsevol actitud, costum o manifestació de simpatia cap a les polítiques republicanes, les quals es considerava que anaven contra la societat conservadora, recolzada pel l'Església. En algunes ocasions, el simple fet de pertànyer a un sindicat o d'haver votat i defensat els canvis legislatius dels governs republicans eren motiu suficient perquè es catalogàs el mestre de "rojo".

Molts mestres, homes i dones, foren castigats en el terreny personal. Alguns acabaren a la presó i altres sotmesos a judicis sumaríssims o afusellats, malgrat que oficialment, les raons sempre fossin alienes a l'educació.

La depuració del cos docent de l'Estat fou una de les moltes mesures de repressió que va dur a terme el nou règim per sanejar el que es considerava un problema social i, fins i tot, de salut pública.¹

¹ COMAS, F. & MIRÓ, M.L.: «Rosa Roig, o l'exili dels vençuts». A: *MESTRES I EXILI: JORNADES D'ESTUDI I REFLEXIÓ*, p.108.

La repressió va formar part de l'estratègia pels sollevats per aconseguir el poder i per mantenir-se indefinidament en ell. Es pretenia crear un ambient de control polític i ideològic de forma generalitzada que produís un efecte intimidador, podríem dir aterrador, que deixàs ben clar que ningú quedava fora de l'acció repressora de l'Estat. El procés de depuració va ser legalment establert amb la publicació del decret de 8 de novembre de 1936. Prèviament, s'havia realitzat una purga realitzada per les autoritats acadèmiques de cada districte universitari, seguint les directrius de les autoritats, militar i civil, de cada província, segons la legislació castrense d'urgència. Posteriorment, la depuració es va regular per lleis i normes establertes pel "decret 108" que diu:²

Artículo tercero:

Los funcionarios públicos y los de empresas subvencionadas por el Estado, la provincia o el municipio, o concesionarias de servicios públicos, podrán ser corregidos, suspendidos y destituidos de los cargos que desempeñen, cuando aconsejen tales medidas sus actuaciones antipatrióticas o contrarias al movimiento nacional.

Artículo cuarto:

Las correcciones y suspensiones a que se refiere el artículo anterior, serán acordados por los jefes del centro en que preste sus servicios el funcionario, y en su defecto, por el superior jerárquico del corregido, y aquellos, en su caso, previa la formulación del oportuno expediente, propondrán la destitución a la autoridad, empresa o corporación a quien correspondiera hacer el nombramiento.

Per tant, la depuració va passar de ser en mans militars a convertir-se en competència del Ministeri d'Educació, el qual va establir una sèrie d'organismes oficials, creats específicament per a gestionar l'enorme volum de feina administrativa que provocava la selecció dels treballadors de l'ensenyament. Els més importants foren les Comissions Depuradores, formades per funcionaris ja depurats.

A Mallorca es donaren dos processos de depuració. A Eivissa es creà un Tribunal semblant al de Mallorca, mentre que a Menorca hi va haver primer una depuració republicana i posteriorment una depuració franquista.

El primer procés de depuració franquista es va donar entre setembre de 1936 i març de 1937. Donat el fet que pel juliol del 36 molts de mestres es trobaven de vacances a l'inici del curs, amb el conflicte armat estès arreu de la geografia de l'Estat, hi havia moltes escoles sense mestre. L'inspector Joan Capó i Valls de Padrines va rebre la missió d'organitzar tot el sistema educatiu de les Illes segons les necessitats del nou règim franquista. D'aquesta manera, el 19 de setembre de 1936 es va establir el primer tribunal depurador, format per Mateu Torres Bestard, Antoni Nicolau i Alfredo Llompart com a president, que havien d'examinar les fitxes dels mestres nacionals. A Mallorca cessaren tots els mestres, que per reingressar havien de sol-

² Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España – Burgos 16 de Septiembre de 1936. Núm. 22.

licitar i presentar la seva adhesió al “Movimiento Nacional”, per demostrar la seva fidelitat al nou règim.

Cada un dels mestres rebia les fitxes, que s’havien de retornar emplenades, una per al mateix mestre i les altres amb els informes del batlle, el capellà, el comandant de la guàrdia civil i un pare de família, de reconeguda solvència moral, tots ells veïns del poble on estava ubicada l’escola. Es calcula que entorn del 25 % del magisteri no superà aquest primer procés.

La segona depuració, més dura i contundent que l’anterior, comptava amb una Comissió Depuradora que tenia com a funció demanar informes del comportament privat i públic dels docents, recollir informació sobre la seva conducta professional, particular i religiosa; les seves actuacions polítiques; si havien format part d’associacions secretes; l’orientació de l’ensenyament i si havien simpatitzat amb partits nacionalistes. Tota la informació i documentació recollida s’enviava després a Burgos, seu del Tribunal Nacional.

El segon tribunal depurador va durar del març de 1937 fins el desembre de 1943 i estava format per Bartomeu Bosch, president i capellà; Lluís Maria Mestras, inspector en cap d’educació; José Ramis de Ayreflor, president de l’Associació Catòlica de Pares de Família; Rafael Ysasi Ransomé, coronel d’artilleria retirat i Gabriel Morell Font, persona de reconeguda solvència moral. Aquest tribunal va formular en molts de casos acusacions genèriques i vagues, la qual cosa provocà que els interessats ignorassin de què se’ls acusava.

En cas que els membres de la Comissió considerassin que hi havia suficients proves en contra del mestre/a depurat/da, es formulava un plec de càrrecs amb totes les acusacions rebudes, que s’enviaven a l’acusat, el qual tenia dret de fer constar la seva defensa —en un plec de descàrrecs— i entregar-ho en un termini no superior a deu dies, demanant ajuda als veïns, a representants de professions prestigioses i autoritats, argumentant la seva innocència i exaltant la seva fidelitat al “Movimiento Nacional” i al “Caudillo”

Les decisions del Tribunal Depurador podien tenir diferents resolucions:

1. Sense sanció.
2. Trasllat a un altre destí, dins la mateixa o a una altra província.
3. Jubilació anticipada.
4. Inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança.
5. Suspensió d’ocupació i sou per un o més períodes.
6. Separació definitiva del servei i baixa a l’escalafó.

La Comissió Depuradora va revisar més de 500 expedients i varen ser sancionats el 35 % del nombre de mestres. A més a més, es revisaren els noms dels centres escolars que constaven abans del 18 de juliol de 1936, arreu de totes les escoles de l’Estat. Aquesta tasca, realitzada pels ajuntaments, tenia la intenció d’adequar tots aquests noms als principis ideològics de la “Nueva España liberada” i era destinada, també, a perpetuar la memòria dels herois del “Movimiento Nacional”.

Mestres de les escoles públiques de Montuïri (1936-1943)

Quan va esclatar la Guerra Civil, al terme municipal de Montuïri hi havia una escola graduada mixta on exercien els i les mestres següents:

- Joan Català Alemany. Escola Graduada Mixta (direcció).
- Sebastià Perelló Llull. Escola Graduada Mixta (secció primera).
- Miquel Gelabert Serra. Escola Graduada Mixta (secció segona).
- Mariano Torri Llobet. Escola Graduada Mixta (secció tercera).
- Jerònia Juan Cerdà. Escola Graduada Mixta (pàrvuls).
- Neus Piqué Valls. Escola Graduada Mixta (pàrvuls).

I també una escola nacional unitària de nines, regentada per la mestra Francesca Vidal Oliver.

Escola Graduada mixta

Joan Català Alemany³

Nascut a Alaró el 27 de gener de 1906. Mestre de Primer Ensenyament (26-06-1929). Va exercir com a mestre interí a les escoles de Lluçmajor, Santa Catalina (Palma) i Isabel II (Maó).

Dia 16 d'abril de 1936 prengué possessió com a interí d'una secció de nins de l'Escola Graduada mixta de Montuïri.

Dia 1 d'octubre de 1936, a conseqüència del primer procés, fou destinat a l'Escola Graduada de Lluçmajor, també com a interí, però un any després el nomenaren propietari provisional.

L'11 de gener de 1938, la Comissió Depuradora Provincial va decidir no formular cap càrrec contra ell i per aquest motiu fou depurat sense sanció amb molt bons informes. Com a mostra, l'opinió que expressa el batle de Montuïri sobre el mestre:⁴

(...) buena conducta profesional, religiosa y social (...) Durante su permanencia en esta villa no actuó en política ni se manifestó en ningún sentido.

Romangué a la Graduada de Lluçmajor fins al mes de desembre de 1943. A partir d'aquests anys, el mestre Català no ens consta que tornàs exercir a cap escola pública de Montuïri.

³ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient del mestre Joan Català Alemany.

⁴ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – GUERRA CIVIL – FONTS LLEONARD MUNTANER. Expedient de depuració del mestre Joan Català Alemany.

Sebastià Perelló Llull⁵

Va néixer a Manacor dia 23 de desembre de 1903. Mestre de Primer Ensenyament en concepte de Batxiller (03-08-1926) i Batxiller.

El seu primer destí com a mestre interí fou l'Escola Unitària de nins núm. 1 de Montuïri on exercí des del 3 de gener a l'1 de setembre de 1928.

Després de passar per les escoles de Manacor (núm. 1 i 3) i Villamoñico (Santander), per oposicions, tornà a Montuïri.

El 1931, dia 19 de novembre, prengué possessió de l'Escola Unitària de nins núm. 1 de Montuïri i posteriorment, l'any 1934, passà a la Graduada mixta.

Dia 16 d'abril de 1936, fou nomenat director de la Graduada de Montuïri.

L'1 d'octubre de 1936, durant el primer procés de depuració, fou suspès d'ocupació i sou per estar afiliat a Esquerra Republicana i a l'ABTE.⁶

El 14 d'abril de 1937, se li aixecà la suspensió i tornà a l'Escola de Montuïri, però el 14 de desembre del mateix any, es va resoldre el seu expedient de depuració:

(...) Ordenándose que fuera repuesto en su cargo con pérdida de doce meses de los que dejó sin percibir, inhabilitado para cargos directivos y traslado dentro de la provincia⁷ (...)

En un primer moment, la Comissió Provincial el va assignar a l'Escola Unitària de nins de Campanet, però no hi va arribar a anar. Fou traslladat definitivament a l'Escola de nins núm. 1 de Capdepera, on va exercir fins dia 1 de juny de 1939. Durant els primers mesos feia feina sense cobrar, fins que va complir totalment el temps de suspensió.

Dia 2 de juny de 1939, prengué possessió d'una secció de l'Escola Graduada de nins de Santa Margalida on exercí fins l'any 1950 que, per CGT,⁸ va passar a Manacor.

Durant els anys 50 també fou suspès d'ocupació i de sou, però no va ser per motius de depuració del Magisteri.

Miquel Gelabert Serra⁹

Nasqué a Petra el 8 de gener de 1905. Mestre de Primer Ensenyament en concepte de Batxillerat (12-03-1934) i Batxillerat.

Va ser mestre interí substituït de l'escola Graduada de nins de Son Servera del 28 de novembre de 1934 al 30 de novembre de 1935.

El 7 de maig de 1936, prengué possessió com a interí d'una secció de l'Escola Graduada mixta de Montuïri.

⁵ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient del mestre Sebastià Perelló Llull.

⁶ Associació Balear de Treballadors de l'Ensenyament.

⁷ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – GUERRA CIVIL – FONS LLEONARD MUNTANER. Expedient de depuració del mestre Sebastià Perelló Llull.

⁸ Concurs General de Traslats. Adjudicació de les destinacions atorgades als funcionaris docents del cos de mestres a partir dels seus mèrits.

⁹ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient del mestre Miquel Gelabert Serra.

Dia 1 d'octubre de 1936, a causa del primer procés, fou destinat a una secció de l'Escola Graduada de Petra. Posteriorment va ser mestre de les escoles de Can Picafort i Pina abans de partir cap a l'Escola Graduada de nins d'Olot (Girona).

El 18 de gener de 1938, la Comissió Depuradora va decidir no formular cap càrrec contra ell i, per tant, fou depurat sense sanció amb molt bons informes.

A un d'aquests informes favorables, el capellà de Montuïri explicava:

(...) su conducta religiosa ajustada a la moral catòlica (...) no llamó la atención por si sintiese simpatías por el Frente Popular (...)

No consta que tornàs a exercir a cap escola pública de Montuïri.

Mariano Torri Llobet¹⁰

Nascut a Eivissa el 22 de juny de 1903. Mestre de Primer Ensenyament (06-11-1928) i Batxillerat.

Des de l'any 1924, era sergent de complement de l'exèrcit. I després l'any 1925, va ascendir a Brigada.

Fou mestre interí de les escoles de Santa Gertrudis a l'illa d'Eivissa i de Maó.

El 4 de juny de 1936, prengué possessió com a interí d'una secció de l'Escola Graduada de Montuïri.

Dia 1 d'octubre de 1936, fou suspès d'ocupació i de sou pel primer tribunal depurador. Pel mes de novembre del mateix any, es va incorporar com a Brigada de complement a l'exèrcit franquista durant uns 7 mesos.

El 14 d'abril de 1937, la Comissió Depuradora Provincial va decidir aixecar-li la suspensió, però no va exercir a cap centre i tampoc s'incorporà a cap altra escola.

L'11 de gener de 1938, el tribunal va decidir no formular cap càrrec contra ell. En conseqüència, va ser depurat sense sanció, amb honors de militar.

Jerònia Juan Cerdà¹¹

Nascuda a Montuïri dia 27 de febrer de 1905. Mestra de Primer Ensenyament (22-10-1925).

Va ser mestra interina de les escoles de Sant Josep (Eivissa), Formentera, Algaida, Tózar (Granada) i Alaró.

El 28 de maig de 1935, prengué possessió, a través d'una permuta amb la mestra Francesca Bosch Terrassa, d'una secció de pàrvuls de la Graduada mixta de Montuïri.

L'1 d'octubre de 1936, fou suspesa d'ocupació i de sou durant el primer procés de depuració amb els càrrecs:

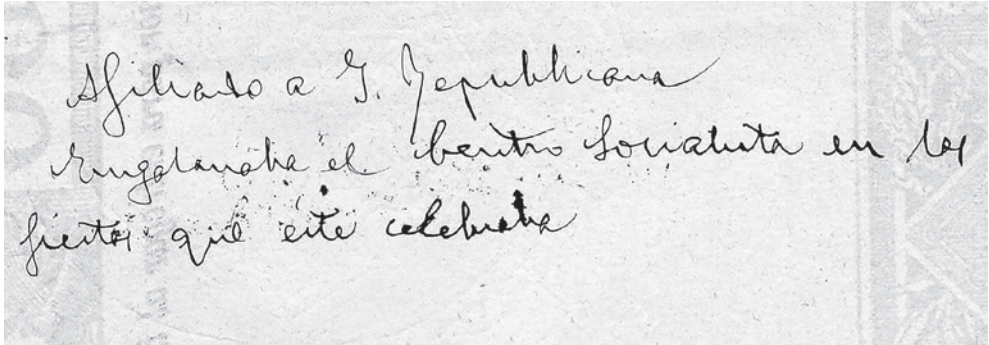
1º- Ser simpatizante con Izquierda Republicana y haber votado la candidatura del Frente Popular en las últimas elecciones.

¹⁰ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient del mestre Mariano Torri Llobet.

¹¹ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient de la mestra Jerònia Juan Cerdà.

Dia 16 de novembre de 1937, es resolgué el seu expedient de depuració, fou reintegrada en el seu càrrec i deixà de percebre el sou corresponent al període en què va ser suspesa.

El 18 de novembre de 1937, es va reincorporar a la seva plaça. Va exercir com a mestra de Montuiri fins al dia de la seva jubilació, 27 de febrer de 1975.

Nota manuscrita anònima que formava part de l'expedient de depuració de la mestra.

Neus Piqué Valls¹²

Nascuda a Les Borges del Camp (Tarragona) dia 6 d'octubre de 1885. Mestra Elemental de Primer Ensenyament (20-12-1916).

Els seus primers destins com a mestra a les Illes Balears foren l'Escola Unitària de nines núm. 2 d'Alaior (1933) i Escola Graduada de nins (secció de pàrvuls) de Ciutadella (1934).

Dia 13 de febrer de 1936, prengué possessió d'una secció de pàrvuls de la Graduada mixta de Montuiri.

El 15 de juny de 1937, la Comissió Depuradora va decidir remetre-li el plec de càrrecs següent:

- 1º- *Ser simpatizante con los partidos del Frente Popular.*
- 2º- *Ser de ideario irreligioso, pero acomodaticio.*
- 3º- *Dejar mucho que desear su conducta particular.*

El 10 d'agost de 1937, es va proposar la seva separació definitiva del servei per desconèixer-se el seu domicili, malgrat haver estat requerida a través del Butlletí Oficial de l'Estat.

Fou separada definitivament del servei i donada de baixa de l'escalafó del magisteri dia 27 de juliol de 1940.

¹² AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient de la mestra Neus Piqué Valls.

Altres mestres que van exercir a la Graduada i afectats pel procés de depuració

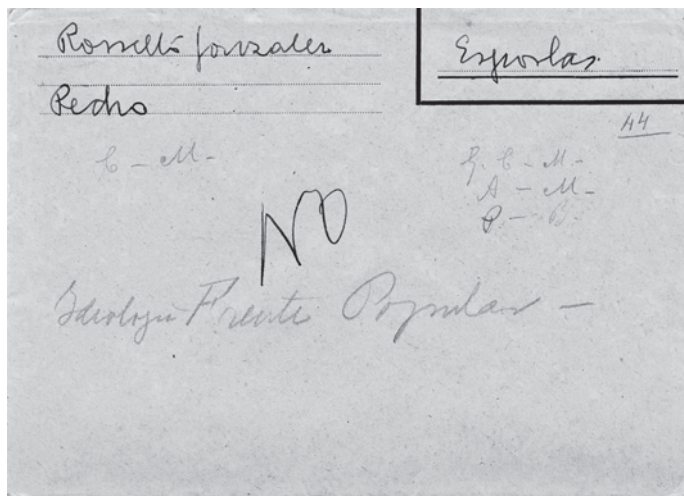
Pedro Rosselló González¹³

Nascut a Esporles dia 19 de d'abril de 1909. Mestre de Primer Ensenyament (12-07-1927).

La seva primera destinació com a mestre fou l'Escola Annexa a la Normal de Terol (1929) i, posteriorment, la de Bronchales (Terol) durant el curs 1930-1931.

Dia 1 de novembre de 1931, prengué possessió de l'Escola Unitària de nins d'Esporles.

L'1 d'octubre de 1936, fou suspès d'ocupació i de sou pel primer tribunal. Els informes emesos foren tots desfavorables, exceptuant el del Pare de Família, que sí va ser molt positiu, a causa de la gran tasca pedagògica que va realitzar al seu poble d'Esporles.

Sobre dels informes del primer tribunal depurador sobre el mestre.

El 27 de juliol de 1937, el segon tribunal depurador va aprovar el plec de càrrecs i li van remetre el dia 2 d'agost:¹⁴

- 1º- *Haberse afiliado a la Sociedad Balear de Trabajadores de la Enseñanza.*
- 2º- *Ser francamente simpatizante con los partidos del Frente Popular, incluso durante los primeros días del movimiento.*
- 3º- *Haber orientado la enseñanza en sentido disolvente.*
- 4º- *Ser irreligioso.*

Durant els 10 dies preceptius, el mestre va presentar les seves al·legacions a través d'un plec de descàrrecs, on destacava que no figurava com a membre de

¹³ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient del mestre Pedro Rosselló González.

¹⁴ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – GUERRA CIVIL – FONTS LLEONARD MUNTANER. Expedient de depuració del mestre Pedro Rosselló González.

l'ABTE, ni associat a cap partit del Front Popular. També presentà els quaderns de rotació dels seus alumnes.

No va aportar altres al·legacions que poguessen influir en les decisions dels tribunals, perquè les considerava innecessàries, ja que va donar més importància a les qüestions pedagògiques que a les morals. Per exemple, no va exposar que el seu matrimoni fou per l'estat civil, ni que la seva filla no va ser batejada. I tampoc va presentar cap certificat de bona conducta moral.

Dia 12 d'agost de 1937, es va decidir, per unanimitat, enviar a Burgos la proposta per a la separació definitiva del servei i baixa a l'escalafó.

El 12 de juny de 1939, la Comissió Depuradora ratificà la suspensió d'ocupació i de sou.

Dia 21 de setembre de 1940, es va resoldre el seu expedient de depuració amb la sanció de suspensió d'ocupació i de sou durant un any, trasllat dins la província, prohibició de sol·licitar vacants durant dos anys i inhabilitació per a càrrecs directius en institucions culturals i d'ensenyament.

Dia 22 de gener de 1941, fou rehabilitat i prengué possessió d'una secció de l'Escola Graduada de Montuïri.

Va ser director interí del Grup Escolar Mixt de Montuïri, per desdoblament en dues graduades de tres seccions cada una (de nins i de nines), entre el 15 de maig i el 15 de juliol de 1953.

Fou mestre de Montuïri des de l'any 1941 fins 1975, prop de 34 anys.

Dia 15 de febrer de 1975, a punt de complir 65 anys, li van concedir la jubilació forçosa per incapacitat permanent.

Miquel Moll Coll¹⁵

Nascut a Capdepera dia 24 d'octubre de 1909. Mestre de Primer Ensenyament (24-04-1931).

Després d'exercir poc més d'un any com a interí, a una escola de Barcelona, el 12 de novembre de 1934 prengué possessió de l'Escola Unitària de nins núm. 1 de Capdepera, gràcies a unes oposicions.

L'1 d'octubre de 1936, fou suspès d'ocupació i sou pel primer tribunal, per no ser al seu destí (estava mobilitzat).

Dia 17 de novembre de 1937, se li aixecà la suspensió i va ser destinat de forma provisional a l'Escola Graduada de Montuïri malgrat seguia amb excedència forçosa per ser oficial de l'exèrcit.

Dia 14 de desembre de 1937, es va resoldre el seu expedient de depuració:¹⁶

(...) disponiendo quede repuesto en su cargo con pérdida de los haberes que dejó de percibir, inhabilitado para cargos directivos y de confianza y traslado dentro de la provincia (...)

¹⁵ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient del mestre Miquel Moll Coll.

¹⁶ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – GUERRA CIVIL – FONTS LLEONARD MUNTANER. Expedient de depuració del mestre Miquel Moll Coll.

Dia 1 de maig de 1938, es va anular el trasllat a Montuïri i fou reintegrat a l'Escola de Capdepera a pesar de seguir en situació d'excedència forçosa. Per tant, no queda clar si va arribar a prendre possessió de l'Escola Graduada de Montuïri.

Va seguir com a mestre de Capdepera fins que es va jubilar.

Altres mestres que exerciren a l'escola i no van ser sancionats/des¹⁷

Javier de la Fuente Pausa, Jaume Perelló Arbona, Rafel Bennàssar Manresa, Francesca Vidal Oliver, Gabriel Ramis Crespi, Cristòfol Binimelis Bennàssar, Margalida Font Riutort, Francesc Pomar Bonnín, Carolina Cabello Gil, Josefa Picó Martí, Josep Reinés Reus, Bartomeu Vicens Sagrera, Damià Vidal Orfila, Josep Verger Nadal, Pere Joan Deyà Falorsi, Pere Mascaró Mascaró, Mateu Pascual Salvà i Antoni Fiol Morlà. També els mestres en pràctiques Francesc Aloy Manresa i Pere Sampol Cerdà.

Escola Nacional Unitària de nines

Francesca Vidal Oliver¹⁸

Nascuda a Lluçmajor dia 20 d'agost de 1913. Mestra de Primer Ensenyament (14-10-1932).

Va exercir com a mestra a les escoles de Muro i Ses Salines (1933-1934).

Dia 12 de novembre de 1934, prengué possessió de l'Escola Unitària de nines de Montuïri.

L'1 d'octubre de 1936, fou destinada a una secció de pàrvuls de l'Escola Graduada de Montuïri.

Pel mes d'octubre de 1937 va tornar a la Unitària de nines.

L'any 1943 encara exercia com a mestra del mateix centre educatiu.

Depurada sense sanció amb molt bons informes.

¹⁷ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Llibres de nòmimes 1936-1943.

¹⁸ AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – PERSONAL. Expedient de la mestra Francesca Vidal Oliver.

COMUNICACIONS SOBRE HISTÒRIA LOCAL

50 ANYS DE CORRESPONSALIA DEL *DIARIO DE MALLORCA* A MONTUÏRI (I PART)

BIEL GOMILA

Introducció

S'ha complert més de mig segle com a corresposnal de premsa a Montuïri. Des de 1967 fins ara (i encara segueix) he redactat les notícies locals i, les cròniques quinzenals de futbol. He col·laborat en tots els diaris de Palma, Bona Pau (34 anys) i Ràdio Popular. He retransmès en directe les connexions al partits del Club Esportiu Montuïri a diferents emissores de ràdio. L'any passat (2017) vaig complir els 50 anys d'informacions al *Diario de Mallorca* on sortí la meva primera crònica el 10 de setembre de 1967.

La comunicació global recull els titulars de les notícies més destacades que he publicat en aquest diari durant els cinquanta anys. A causa de la gran extensió que suposaria referir-me als esdeveniments de les cinc dècades completes, en aquestes III Jornades d'Estudis Locals (octubre, 2018) faré referència a la I part que comprèn els primers 25 anys (1967-1992). Observareu com era Montuïri des de 1967 —precisament l'any que vaig acabar magisteri i vaig començar a fer escola a Porreres— fins a 1992, l'any de les Olimpíades de Barcelona. A les properes IV Jornades, presentaré la II part, els restants 25 anys.

Per altra part, vull remarcar que a la comunicació que vaig fer el dissabte 27 d'octubre de 2018, només vaig poder assenyalar els fets més destacats dels dotze anys primers a causa del temps que els ponents teníem assignat. Foren els primers anys, i per tant el més llunyans i més oblidats o desconeguts per al públic assistent a la presentació.

Remarques

- A la comunicació només he reproduït fidelment els titulars de la notícia i no els he traduït al català, tot respectant la forma d'escriure d'aleshores i el fet que els diaris eren tots en castellà.
- He inclòs subtítulars i pretítulars, si aquests eren interessants.
- Si escau, el document escrit reproduïx entre parèntesis algun contingut inclòs en el text de la notícia
- Al llarg de la comunicació només em referesc al *Diario de Mallorca* i més concretament a les meves informacions; és a dir, les que jo he signat. De vegades, altres periodistes de la redacció han fet informacions de Montuïri. Aquestes no les incloc.

- No és una història de tots els esdeveniments o fets de Montuïri dels 50 anys. Això no és el tema. És la selecció i reproducció de les notícies més destacades que jo he publicat.

1967

- 10 setembre
PRIMERA CRÒNICA A *DIARIO DE MALLORCA*.
El Montuïri ante la Virgen de la Bona Pau.
- 15 setembre
Juan Miralles, un montuirense en primera división.
- 17 setembre
Importantes obras en la parroquia.
Reforma del presbiterio y embaldosado del templo.
- 23 octubre
Esta semana ha sido inaugurada la nueva plaza.
- 29 diciembre
Este año habrá cabalgata de Reyes.

1968

- 9 gener
Benaplácito a la supresión del tren de Felanitx.
- 16 gener
Inauguración de las nuevas casas consistoriales.
La Cruz de la Orden de Cisneros al Alcalde.
- 28 març
Suerte en las quinielas.¹
- 7 abril
Se está abriendo una nueva calle.²
- 17 abril
Próximo homenaje a D. Juan Bautista Munar.
- 29 agost
La Misa polifónica “Pau als homes” del montuirense P. Martorell.
Puede interpretarse “ad libitum” con un equipo de trompetas, saxofones, guitarra y batería.
- 5 setembre
Próxima edificación de un complejo deportivo.
Se ha llegado a un acuerdo para adquirir el terreno “Es Revolt”.

¹ Francisco Jiménez González, de 24 anys: un 14 d'entre 542 encertants, 62.525 pts.

² L'actual Gaspar Oliver.

- 21 setembre
45 años de “fobiole” (*sic*).
Lleva Juan Grimalt Pocoví.

1969³

- 21 gener
Dos jóvenes sacerdotes marcharon a América.
(B. Gomila y J. Martorell).
- 18 juny
Inauguración de “Villama Artesanía”.

1970⁴

- 12 agost
Urge dar solución inmediata a la peligrosidad de la curva de “Sa caseta des tren”.
Son demasiados los vehículos que semana tras semana se salen de la curva y caen en el contiguo terraplén.
- 28 agost
Supresión de dos secciones en la Escuela Graduada.
- 5 novembre
Entrada oficial del nuevo párroco. (G. Rigo por M. Vallespir).
- 11 novembre
Importantísimas mejoras.
Una nueva plaza, asfaltado de varias vías, etc.
(Plaza Es Dau) (Camí Vell de Porreres, tramo es Pou del Rei).
- 17 diciembre
Bendición de la nueva capilla de las HH de la Caridad.

1971

- 8 gener
Gran éxito en Granada de un farmacéutico montuirense.
(Joan Oliver Verd – Inaugurada planta industrial Servicio Farmacéutico Hospital San Juan de Dios – prensa granadina).
- 25 abril
Batería y guitarra en música religiosa.
(Coro parroquial – Baltasar Fiol - “Kubbayá”, “Dau-me la fe del meu pare”...)
- 4 agost
Nuevo local de la Hermandad Sindical de Labradores.
- 25 agost
Fiestas de la ancianidad.

³ Vaig escriure poc a causa de les oposicions de mestre.

⁴ Vaig escriure poc a causa de les oposicions de mestre.

- 7 setembre
Gran actividad en el Tele-club.

1972

- 8 gener
1972: Asfaltado de siete caminos vecinales.
Son Manera, Molí de'n Gospet, S'Amarador, Pont d'en Tamarell, sa Sort Nova, Camí Pelut, cuartel Guardia Civil.
- 8 abril
Montuïri deportivo – Cuatro equipos federados.
(Primera regional, Educación y Descanso, infantiles y alevines).
- 14 abril
Baloncesto, Minibásket y balonmano en Montuïri.
(Baloncesto y minibásket setenta muchachas montuirenses de entre ocho y veinte años, maestros Mateo Rigo y Gabriel Gomila -miembros del tele-Club-; balonmano veinte jugadores masculinos Antonio Tous – Es Dau marcados campos tenis, baloncesto, minibasket y balonmano - Labor Tele-Club).
- 28 maig
Montuïri deportivo – Presentación del nuevo equipo de balonmano.
(Contra Prebetong – Juan Dueñas jugó en el Montuïri).
- 29 juny
Medio millón para instalaciones deportivas.
(Es Revolt propiedad Parroquia y Club Deportivo Montuïri - Iluminación eléctrica Es Revolt).
- 6 agost
Montuïri deportivo: I Torneo San Bartolomé de tenis.
- 19 agost
El Porreres ganó por penaltis el torneo de fútbol juvenil.
- 10 setembre
Montuïri deportivo: Un nuevo equipo de aficionados a la palestra.
- 19 novembre
Montuïri deportivo. Tres equipos de fútbol y tres de baloncesto.
(Fútbol infantil, amateur y I regional; baloncesto infantil femenino, juvenil masculino y juvenil femenino).
- 29 novembre
Juan Miralles y las letras mallorquinas.

1973

- 7 febrer
I campeonato local de billar.

- 10 febrer
Inauguración del servicio automático de teléfonos.
Es posible un aumento de 200 abonados.
- 17 febrer
Montuïri deportivo: Sebastián Llull, mejor futbolista infantil de Balears.
- 17 març
Montuïri deportivo: El equipo infantil de baloncesto femenino campeón de su grupo.
- 21 març
Ha mort es metge de Meià.
- 7 abril
Montuïri deportivo. Amalgama bàsket – fútbol , siete equipos en acción.
(Récord histórico con nueve equipos. Hoy sábado y mañana domingo siete equipos disputarán encuentros).
- 7 abril
Excursión a Lourdes.
(Mayo – Lourdes, San Sebastián y Madrid).
- 7 agost
Fútbol: En Montuïri del 11 al 25 de agosto – I Torneo de la Luz-San Bartolomé.
- 1 setembre
Brillantes fiestas patronales.
Positiva labor de las comisiones de festejos.
(I elección de Miss Montuïri).
- 9 setembre
“Els Cossiers”, en la TV japonesa.
Un equipo de la N.H.K. Filmó un largo documental en Montuïri.

1974

- 12 gener 1974
Tres certámenes escolares.
VI Dibujo – III Belenes – II Tarjetas navideñas.
- 10 abril 1974
Organizada por la Parroquia San Bartolomé – Excursión a Fátima.
- 20 abril 1974
Teatro y deporte escolar.
(Conde Olinos, balontiro, balonmano...).
- 1 maig 1974
I torneo escolar de ajedrez.
- 3 maig 1974
Representaciones de ballet y teatro.
Importantes actividades culturales.

- 21 juliol 1974
Murió Gaspar Oliver Barceló.
Era alcalde de Montuïri desde hace quince años.
- 3 setembre 1974
Éxito del festival de la «Cançó d'es Camp».
B. Munar y las «xeremies» de Sancellas, ganaron la «Flor de Llis d'or».
- 15 setembre 1974
Presentación del CC Montuïri.
(Nuevo club ciclista).
- 22 setembre 1974
Campeonato de Baleares de Fondo (Aficionados).
El día, 29 en Montuïri.
- 6 desembre 1974
Montuïri. Premio Nacional a la Escuela Graduada.
(Premio Nacional Educación Física por curso 1973-74).

1975

- 6 març 1975
Jubilación de los maestros Pedro Rosselló y Jerónima Juan Cerdà.
Cuarenta aniversario de la Escuela Graduada.
- 9 abril 1975
Juan Miralles, nuevo alcalde de Montuïri.
- 2 maig 1975
Actividades de la Obra Cultural Balear.
(Labor desde creación en el verano del pasado año ... Representaciones teatrales – Antonia Mateu).
- 8 maig 1975
La Graduada transformada en Colegio Nacional Mixto de E.G.B.
- 11 juny 1975
Proliferación de concursos escolares.
(Dibujos y murales deportivos, macetas, flores, trabajos literarios, cross).
- 1 agost 1975
Inauguración del campo de fútbol.
Mañana sábado, en Montuïri, a las 21'30 horas.
- 26 octubre 1975
Apertura de la calle «Alcalde Gaspar Oliver».
- 21 desembre 1975
Nueva ordenación del tráfico.
Con el fin de regular el caso circulatorio.
(Calles García Ruiz, General Franco, Plaza España dirección única).

1976

- 4 gener 1976
Festival por los alumnos de E.G.B.
(Sala Mariana).
- 14 febrer 1976
Asamblea popular sobre ordenanzas de tráfico.
(Votación: Calles García Ruiz y General Franco en contra y sin efecto sentido único).
- 2 maig 1976
2.419 habitantes, último censo.
- 17 juliol 1976
Mañana sábado, recital a cargo de Raimon.
- 30 juliol 1976
Visita del Gobernador Civil.
Le fueron formuladas urgentes peticiones.
- 13 agost 1976
Mañana, presentación de la Asociación de Vecinos.
La bandera de Mallorca, presente en las fiestas patronales.
- 24 novembre 1976
La «Associació de Veïns», aprobada por el Gobierno Civil.
Se estudió gran parte de la problemática de la localidad.

1977

- 12 gener 1977
El pleno del día 15 tratará sobre el conflicto de los accesos a la villa.
Informe de fin de año del Ayuntamiento.
- 27 gener 1977
La revista «Bona Pau» cumple 25 años.
Con un número extraordinario.
- 26 febrer 1977
«Els Darrers Dies», una fiesta que revive.
Con un programa de actividades culturales y recreativas.
(Ha renacido este año y debe hacerse todo lo posible para que continúe).
- 16 març 1977
Los niños afectados por la procesionaria.
- 19 març 1977
Presentación oficial de la «Unió de Pagesos».
Ayer en Montuïri.
(Por teléfono de nuestro corresponsal).
- 26 març 1977
Obras de mejora y asfaltado en los accesos a la villa.

(S'Hostal, Es Revolt y desde «Es Crevés» hasta la confluencia con la carretera a Sant Joan).

La sequía preocupa a los agricultores.

– 29 abril 1977

Homenaje a «L'Amo En Biel Badia».

(Cumplió los 100 años).

– 12 juny 1977

Supresión de las promociones y dieciocho equipos en la categoría.

Propuesta del CD Montuiri a los clubs de I Regional.

– 14 juliol 1977

Ha muerto el centenario «En Biel Badia».

– 7 setembre 1977

Clases de catalán en el colegio nacional de Montuiri.

– 20 novembre 1977

Adiós a Don Guiem.

(Tras dos años como vicario y siete como ecónomo ha cesado don Guillermo Rigo).

– 4 novembre 1977

Indignación ante el peligro del cruce de «Es Revolt».

(En el transcurso de dos años, tres han sido las vidas de ciudadanos de Montuiri...).

– 23 novembre 1977

Cuatro millones para las obras del colegio nacional.

(El 24 de febrero de 1935 fue inaugurado... El deterioro a lo largo de estos 42 años..).

– 27 novembre 1977

Homenaje popular a la banda de música de Montuiri.

Durante el verano pasado ofreció más de cuarenta actuaciones.

(Por parte del Congrés de Cultura Catalana y pueblo).

– 27 desembre 1977

«Puput Xerrador», revista escolar.

(Por primera vez ha visto la luz).

1978

– 28 gener 1978

En Montuiri, cincuenta cuarteradas afectadas por las lluvias.

Graves pérdidas por las aguas embalsadas.

– 24 març 1978

Los vecinos contra el proyecto de asfaltado del Camí d'es Puig y Ses Rotes.

– 4 juny 1978

Curso de iniciación deportiva en Montuiri.

- 16 juliol 1978
«Son Fornés», el talaiot más completo de Mallorca.
(Por cuarto año consecutivo. Estas excavaciones comenzaron en 1975).
- 4 agost 1978
Primeros contactos para la creación de un museo arqueológico.
- 22 agost 1978
Próxima reunión de UPM para tratar de la Seguridad Social Agraria.
(Una reunión que empezó a las 11,30 horas de la noche y terminó a las 1:30 de la madrugada. Unió de Pagesos de Mallorca).
- 12 octubre 1978
«Unió de Pagesos» protesta por la suciedad de los torrentes de Montuïri.
- 30 novembre 1978
Reforma del alumbrado público.
(Asciende a 6.548.131 pesetas).

1979

- 23 gener 1979
El domingo, el Obispo visitó Montuïri.
- 24 gener 1979
La Avenida Es Dau, iluminada.
- 23 febrer 1979
Carmen Robles, campeona balear de cross.
(Nuestra primera campeona).
- 1 març 1979
Próxima representación de «Sant Antoni al viu».
(sábado día 3 y domingo día 4).
- 17 març 1979
Diada de la Sociedad de Cazadores.
- 20 març 1979
Aumenta del número de mítines en la «part forana».
- 31 març 1979
Ampliación de la capacidad telefónica.
(Ha quedado ampliada en una capacidad de 300 líneas).
- 3 maig 1979
Tres equipos locales campeones de ajedrez de Balears.
(...regresaron de Tarragona las componentes del equipo infantil femenino).
- 9 maig 1979
El Ayuntamiento tiene seis millones pendientes de cobro.
- 14 juny 1979
Hundido el techo de una escalera del Ayuntamiento.

- 15 juny 1979
Destacada intervención deportiva en el Colegio Nacional.
(Balonmano infantil femenino y alevín masculino a Valencia).
- 14 octubre 1979
Hoy, homenaje a los «cossiers».
(A las personas que han sido cossiers y a l'amo en Joan Niu, «flabioler»).
- 14 octubre 1979
Próximo curso de catalán.
(Organizado por el Ayuntamiento, para adultos en el colegio).
- 5 desembre 1979
«I Fira i Mostra de sa Perdiu a Mallorca».
(El sábado 8 de diciembre).

1980

- 11 gener 1980
Malestar en Montuïri.
Ante la falta de seguridad ciudadana.
- 8 febrer 1980
Homenaje a Pere Capellà.
- 10 gener 1980
Concedida la ayuda económica para el archivo municipal.
- 12 març 1980
Comenzaron los trabajos en el archivo municipal.
- 11 abril 1980
El «I Mini-maratón de Montuïri».
(El próximo domingo 20 abril).
- 12 abril 1980
Presentado el proyecto para la pista polideportiva.
(Traslado peso municipal al matadero y construcción vestuarios).
- 23 abril 1980
Más de mil atletas en el «I Semi-maratón Montuïri 80».
- 21 maig 1980
Segunda parte de los «Jocs Esportius de la Part Forana».
(Comarca Montuiri).
- 26 agost 1980
«I Setmana Poliesportiva Sant Bartomeu 80».
- 3 setembre 1980
Homenaje a «es vicari Caló».
- 6 setembre 1980
La organización de las verbenas, motivo de polémica.

- 16 setembre 1980
Importante mejora del edificio municipal.
(En los bajos de la casa consistorial).
- 23 octubre 1980
Excelente campaña vinatera.
(A Montuïri s'han acabat els barrals).
- 24 octubre 1980
El Coro Parroquial de Montuïri, una tradición musical que perdura.
- 31 octubre 1980
Recuperación de «Sa Fira».
(El día 23 de noviembre. Hacerla coincidir con la correspondiente «Segunda Fira de sa Perdiu»).
- 22 novembre 1980
Extra de 5 pàgines sobre sa Fira.
- 24 desembre 1980
«Es Mercat». Montuïri, récord de puestos de venta.

1981

- 3 gener 1981
La pista polideportiva necesita vestuarios.
- 3 juny 1981
Emotivo homenaje a Gabriel Miralles.
(Músico montuirense).
- 13 juny 1981
El domingo, referéndum sobre «Es Revolt».
(La parroquia pulsará la opinión acerca de que el campo de fútbol pase a ser propiedad del pueblo).
- 2 juliol 1981
La nueva etapa de «Bona Pau», consolidada.
(Entrevista al director Onofre Arbona).
- 2 agost 1981
Excavado un segundo talaiot en Son Fornés.
- 9 agost 1981
Montuïri, elegida para instalar una planta transformadora de basuras.
- 10 setembre 1981
Diversidad de opiniones sobre los sistemas de eliminación de basuras.
- 16 setembre 1981
Antonio Martorell, gran impulsor de la música religiosa en Mallorca.
(Entrevista. Estreno del himno a la «Verge de la Bona Pau»).
- 29 setembre 1981
A Montuïri no le interesa la planta transformadora de basuras.

- 16 octubre 1981
Más de tres millones para el alcantarillado de «Na Païssa» en Montuïri.
- 25 octubre 1981
El proyecto del nuevo centro sanitario ya está confeccionado.
Demasiados desplazamientos a Ciutat para una simple consulta de minutos de duración.
- 6 novembre 1981
Preocupación en Montuïri por la posible ubicación de la planta de basuras en Algaida.
A dos kilómetros del casco urbano montuirense.
(En la finca de Son Sastre).
- 14 novembre 1981
Mañana se inaugura la Biblioteca Municipal de Montuïri.
- 21 novembre 1981
Extra de 5 pàgines sobre sa Fira.
- 11 desembre 1981
Proyecto de construcción de vestuarios en la pista polideportiva de Montuïri.

1982

- 7 gener 1982
Falta espacio: Problemas en el mercado de los lunes.
- 28 gener 1982
El Ayuntamiento tratará hoy sobre el Centro Médico municipal.
- 28 gener 1982
Vuelve el teatro mallorquín.
(«Aigua de pluja»).
- 4 febrer 1982
Joan Mas i Verd, nombre propuesto para el Colegio Nacional de Montuïri.
Solicitada la autorización a la Delegación de Educación.
- 27 febrer 1982
Homenaje a Melchor Matas en Montuïri.
Mañana se descubrirá la placa que da nombre de «Joan Mas i Verd» al colegio de EGB.
- 14 abril 1982
El Montuïri eleva recurso a la Real Federación Española de Fútbol.
El Comité de Competición ha ordenado repetir mañana jueves el partido contra el Bunyola.
- 16 juliol 1982
Iluminación para el campo de deportes Es Revolt de Montuïri.
(Han comenzado las obras).

- 15 agost 1982
Con el «X Torneo de La Luz» se inaugura la iluminación del campo de fútbol de Montuïri.
- 24 setembre 1982
Aprobada la construcción de un centro sanitario en Montuïri.
- 6 octubre 1982
Crece la oferta de productos de la Cooperativa Artesanal de Montuïri.
Con la apertura de una tienda en Palma.
- 7 octubre 1982
Importantes mejoras en el campo municipal de deportes de Montuïri.
- 11 novembre 1982
Nuevos descubrimientos en las excavaciones de Son Fornés.

1983

- 9 març 1983
Dos años de granja experimental en la granja de Montuïri.
- 12 maig 1983
Un solo voto decidirá el alcalde de Montuïri.
(A la espera de lo que decida la junta electoral...)
(Número 6 de AP, Gabriel Ferrer Sampol, número 3 del PSOE, Miquel Roig Mestre).
- 7 agost
Últimas visitas de Gabriel Cañellas.
En Montuïri lo recibieron con banda de música.
- 14 setembre 1983
Polémica en torno al cambio de alcalde.
- 24 setembre 1983
Montuïri, cinco meses de continuas disputas políticas.
A la espera de la voz del magistrado.
- 9 octubre 1983
Montuïri tendrá alcalde socialista.
Después de la resolución de la Audiencia Territorial.
(Juan Miralles Julià, número uno de la candidatura del PSOE, primeramente; al cabo de unos dos años, Xesc Trobat, que encabeza la lista del PSM).

1984

- 4 gener 1984
El colegio público de EGB será remodelado.
Obras Públicas ha asfaltado casi dos kilómetros de calles.
(Joan Alcover, Gaspar Oliver, Ramon Llull hasta cruce carretera Manacor).
- 22 abril 1984
Montuïri celebra su primera diada automovilista.

- 14 març 1984
Montuïri peregrinará a Lluc el domingo.
- 10 maig 1984
El Ayuntamiento de Montuïri informa a los ciudadanos con la publicación de un folleto.
(L'Ajuntament informa...)
- 11 maig 1984
Ca s'Escolà, local para la tercera edad en Montuïri.
Inaugurado días pasados.
- 31 agost 1984
Inaugurado el consultorio médico de Montuïri.
Es el primer centro sanitario abierto en la «part forana» en la etapa autonómica.
- 22 setembre 1984
Normalidad en el inicio del curso en el «Joan Mas i Verd» de Montuïri.
La baja de los alumnos de Lloret, novedad más destacada.
- 8 octubre 1984
Aprobadas las Normas Subsidiarias de Montuïri.
En la primera fase.
- 10 octubre 1984
Malestar en Montuïri por los continuos accidentes en el cruce de carreteras.
Numerosos vecinos deben cruzar la carretera Palma-Manacor para ir al trabajo.
Habría que limitar la velocidad.
- 14 octubre 1984
EL CIM concede más de seis millones de pesetas de subvención a Montuïri.
Para construcción de depuradora y asfaltado del camino de «Son Vaquer».
El centro sanitario ya entró en servicio.
(Andreu Genovart a la parroquia de Montuïri).
- 1 desembre 1984
Especial/Montuïri.
(Suplemento de 4 páginas en torno a la Fira).

1985

- 1 març 1985
Brillante conmemoración del cincuentenario centro de enseñanza público Joan Mas i Verd.
Asistieron diversas autoridades docentes.
- 2 març 1985
La flama de la lengua catalana llega hoy al colegio Joan Mas i Verd.
- 5 març 1985
Inauguración de una nueva pista de Minibasket.
(En el colegio público).

- 24 març 1985
Aprobación de las normas subsidiarias de Montuïri.
Ahora sólo faltan los informes del CIM, Defensa y CA.
- 1 maig
Actos en Montuïri por el cincuentenario de «la Caixa».
- 14 abril 1985
Más de cinco millones para arreglos diversos en el edificio del colegio público de Montuïri.
(Se repararán y pintarán todas la fachadas exteriores y ventanales en los servicios sanitarios).
- 21 abril 1985
Empiezan las obras de construcción del nuevo parvulario en Montuïri.
- 25 abril 1985
Amplia actividad de los colegios de EGB de la comarca de Montuïri en los «jocs escolars».
Hasta junio habrán participado ciento treinta y cinco equipos.
- 4 maig 1985
Presentación en Montuïri de la última obra de Joan Miralles.
Titulada: «La història oral: qüestionari i guia didàctica».
- 11 maig 1985
El Consistorio de Montuïri aprueba los estatutos del patronato de la tercera edad.
El «carrer des Mig» será asfaltado.
Adhesión a la campaña lingüística de la CA.
- 18 maig 1985
Avanzan las obras del polideportivo de Montuïri.
(Local social y vestuarios).
Vecinos de la calle Joan Alcover protestan por el tráfico rodado.
- 24 juny 1985
El Montuïri consiguió el ascenso a Tercera División.
Ganó ayer al Peña Deportiva Santa Eulalia de Ibiza por 2-1.
- 25 juliol 1985
El PSM asumirá a primeros del mes de agosto la alcaldía de Montuïri.
En la persona del nacionalista Francesc Trobat Garcias.
El cambio de presidente de la corporación ya estaba previsto hace dos años.
- 26 juliol 1985
Empiezan los trabajos de diversas obras de construcción en Montuïri.
(Vestuarios y local social Es Dau, pintura fachada colegio, vallado pista es Dau y colegio, planta depuradora, asfaltado caminos).
La plaza del Ayuntamiento será embaldosada.

- 30 juliol
Montuïri podrà escuchar un programa de radio hecho por escolares relativo a los «cossiers».
En una audición durante las próximas fiestas de Sant Bartomeu.
Obtuvo el tercer premio en un certamen sobre cultura autónoma.
- 6 agost 1985
Los «cossiers» de Montuïri limitarán sus actuaciones.
Sólo podrán actuar por Sant Bartomeu.
Tampoco podrán bailar fuera del pueblo.
- 8 agost 1985
Francesc Trobat será hoy el nuevo alcalde de Montuïri.
- 9 agost 1985
El ministro Pons, pregonero de las fiestas patronales de Montuïri.
- 29 agost 1985
El Ayuntamiento de Montuïri solicita al CIM el asfaltado del camino viejo de Porreres.
Además de la iluminación del cementerio nuevo y el bacheo de Ses Rotes.
- 6 agost 1985
Solicitada una subvención para nuevos vestuarios de «Es Revolt» de Montuïri.
La inversión alcanza casi los cinco millones.
- 19 octubre 1985
«Es carter» de Montuïri se jubila.
Veintitrés años repartiendo correo.
- 17 octubre 1985
Inaugurado un edificio en la pista «Es Dau» de Montuïri.
(Dedicado a centro social y cultural y a vestuarios).
- 25 octubre 1985
Mejoras en el colegio de Montuïri.
(239 alumnos, creación unidad 4 años, guardería 2 y 3 años en Es Dau; el curso por primera vez en muchísimos años ha comenzado con la ausencia de las Hermanas de la Caridad, de gran labor educacional; han dejado definitivamente nuestra localidad).
- 19 desembre 1985
Pare Antoni Martorell será declarado mañana Hijo Ilustre de Montuïri.
Ha contribuido a la «mallorquinización» de la iglesia.

1986⁵

- 21 juny 1986
El «Premi Baldiri Rexach» para el colegio Joan Mas i Verd de Montuïri.
Por su labor educativa en nuestra lengua.

⁵ Feia el curs de francès i anglès a Palma i vaig escriure poc.

- 18 novembre 1986
Inauguración del nuevo parvulario.

1987

- 24 abril 1987
El edificio de «Ca Ses Monges ha pasado a ser propiedad del Ayuntamiento de Montuïri.
(Adquirido por doce millones de pesetas. La Congregación dejó el convento en julio de 1984).
- 27 juny 1987
El C.D. Montuïri, cantera de regidores.
Cinco de los nuevos concejales han jugado juntos en el equipo.
(Debut del CDS).
- 4 juliol 1987
Oferta de diálogo del alcalde de Montuïri a los nuevos concejales.
(Joan Antoni Ramonell Amengual, alcalde).
- 18 juliol 1987
La oposición ocupará cargos de responsabilidad en la gestión del nuevo consistorio de Montuïri.
Los socialistas presidirán la comisión de Bienestar Social y el CDS, la de cultural. Los nacionalistas del PSM han desestimado la invitación del Alcalde hasta conocer la redacción de los presupuestos municipales del próximo año.
- 21 juliol 1987
El proyecto de un vedado particular hace peligrar la Societat de Caçadors de Montuïri.
Joan Beltran ocupará la presidencia de la entidad que agrupa a más de trescientos socios.
- Agost 1987
Inminente inicio de las obras de construcción de los nuevos vestuarios del campo «Es Revolt» de Montuïri.
- 4 agost 1987
Ambiente de cordialidad en el desarrollo del primer plenario del Ayuntamiento de Montuïri.
La próxima edición del Rallye des Pla se celebrará a mediados del próximo mes de diciembre.
- 8 agost 1987
Diversos caminos de Montuïri serán asfaltados.
El presupuesto de dotación de nueva capa de rodadura para las calzadas supera los catorce millones de pesetas.
(Caminos s'Avenc, Vell de Porreres y Alcoraia).

- 9 agost 1987
El Ayuntamiento de Montuïri no paralizará las obras ilegales.
No se ha respetado el acuerdo de la Comisión Instructora.
- 19 agost 1987
Los vestuarios del campo de fútbol de Es Revolt de Montuïri no podrán terminarse completamente.
La tercera fase de la construcción quedará paralizada por problemas económicos y judiciales.
- 16 setembre 1987
Numerosos inscritos en la tercera edición del Raid Hípico Montuïri-87.
- 15 octubre 1987
El presidente del Consell Insular de Mallorca será homenajeado el día 30 en Montuïri.
Joan Verger Pocoví es el primer montuirense que accede a un puesto tan alto de un ente público.
- 17 octubre 1987
Ciclo de conferencias en Montuïri con motivo de la celebración de la segunda «Setmana Cultural».
La emisora local Ràdio Murta emitirá hoy un programa dedicado al acontecimiento.
- 21 octubre 1987
El Ayuntamiento de Montuïri intenta poner en marcha un plan de seguridad ciudadana y de tráfico en breve.
Últimamente se han incrementado los robos tanto en la *part forana* como en el casco urbano.
- 31 octubre 1987
La tercera edad de Montuïri cuenta ya con local propio y servicio de comedor.
- 14 novembre 1987
Un equipo sacerdotal se hace cargo de las parroquias de Montuïri, Algaida y Porreres.
(Los párrocos Tomeu Tauler a Porreres y Pere Orpí a Montuïri).
- 24 novembre 1987
La Banda y Coral mantienen la tradición musical de Montuïri.
El repertorio políptico popularizó la Banda durante la transición.
L'Escola de Música, el futur de la banda.

1988

- 23 gener 1988
La imagen de la virgen de la Bona Pau retorna a Montuïri.
- 15 març 1988
Ràdio Murta reanuda sus emisiones.

(Tras dos meses de paréntesis a causa de de la renovación y mejora de sus instalaciones...).

La planta superior del edificio municipal de «Es Dau» será para actividades juveniles.

– 20 març 1988

El colegio público de Montuïri, cantera de jóvenes agricultores.

Cultivan diferentes plantaciones en su invernadero escolar.

– 30 març

Iniciadas las obras de los nuevos vestuarios del campo de fútbol «Es Revolt» de Montuïri.

El presupuesto de las nuevas instalaciones se eleva a más de siete millones de pesetas.

– 9 abril 1988

Los «Jocs Escolars de la Comarca de Montuïri» cumplen este año su decimoquinto aniversario.

– 16 abril 1988

Montuïri estrena su «local jove» con las finales de ajedrez escolar.

Participan los primeros clasificados de las fases comarcales.

– 5 juliol 1988

La «Sala Mariana» de Montuïri abrió sus puertas tras la reforma.

(Ampliación escenario, instalación eléctrica, pintadas las paredes y nuevas cortinas y butacas).

– 28 agost 1988

El «Maestro» se va.

José Sampol, uno de los históricos, quiere cerrar su carrera entrenando al Montuïri.

En los últimos treinta y tres años jamás ha dejado de entrenar.

– 12 setembre 1988

Son Fornés, eje central de una ruta turístico-arqueológica en Montuïri.

Este año se ha invertido un millón de pesetas en los trabajos de excavación del importante conjunto talayótico.

– 24 setembre 1988

Protestas en Montuïri por las averías eléctricas y telefónicas que se producen los días de lluvia.

Días pasados el pueblo quedó incomunicado.

– 26 setembre 1988

El colegio «Joan Mas» completa este curso toda la enseñanza en catalán.

– 6 octubre 1988

Montuïri cuenta desde el mes pasado con un servicio de ayuda domiciliaria para los ancianos.

– 27 octubre 1988

Más de 13 millones en obras de alumbrado y pavimentación el el término de Montuïri.

– 4 novembre 1988

El alcalde de Montuïri decide que la piscina municipal se construya en «Es Revolt».

– 27 setembre 1988

La tradicional «Fira de Sa Perdiu» de Montuïri acogerá este año la «I Fira de Caça».

1989

1989 i 1990, Esport a la Comarca – Edició setmanal.

– 21 febrer 1989

Montuïri rinde homenaje a «Doña Jerònia» por sus 40 años de magisterio en el pueblo.

El próximo domingo y por iniciativa de sus antiguos alumnos.

El MEC invertirá tres millones y medio para reformar el colegio público de Montuïri.

El Ayuntamiento bonificará la rotulación comercial en catalán.

(Nuevos servicios higiénicos en las dos plantas y se arreglarán diversas paredes del edificio. Accésit en el «Premio Francesc de Borja Moll»).

– 19 febrer 1989

Radio Murta tiene aprobadas las bases de funcionamiento.

Volverá a emitir tras medio año de silencio informativo.

(Antena instalada en el Puig de Sant Miquel en lugar del campanario; instalaciones totalmente renovadas gracias a los dos millones por el concierto del pasado verano con Duncan Dhu; estudio moderno y mayor potencia; Antonio Mayol, director).

– 28 març 1989

Esta tarde en Montuïri, partido homenaje a Miguel Miralles Rigo.

(Jugador y expresidente del CD Montuïri).

– 23 abril fins a desembre 1990⁶

– 23 abril 1989

Tercera dimisión, en menos de un año, en el Ayuntamiento de Montuïri.

(Guillem Ferrer del CDS, ayer; Joan Rosselló del Partido Liberal, el pasado verano y Bartomeu Amengual, en enero).

– 18 abril 1989

Edición especial suplemento comarca Manacor Diario de Mallorca.⁷

– 4 maig 1989

Montuïri contará en breve con una gasolinera en su término municipal.

– 21 maig 1989

El «molí des Fraret» será restaurado y rehabilitado como escuela-taller de oficios.⁸

⁶ Primera publicació de la secció “Esport a la Comarca” (coordinada per Biel Gomila), al suplement setmanal de la comarca de Manacor.

⁷ Una página descriptiva de Montuïri juntament amb els altres pobles de la comarca.

⁸ Sortí la notícia i foto a 1a pàgina.

- 28 maig 1989
La oposició denuncia al alcalde de Montuïri por construir casas sin licencia municipales.
Su empresa lleva a cabo obras que no se ajustan a la legalidad.
- 11 juny 1989
El invernadero y la granja sirven de aula a los escolares de Montuïri.
- 13 juny 1989
La Casa Cuartel de la Guardia Civil de Montuïri presenta un estado ruinoso.
El edificio no dispone de servicios de agua potable.
- 22 juny 1989
La biblioteca de Montuïri supera los cinco mil volúmenes.
Fue inaugurada en 1981 y cuenta con cuatrocientos socios.
- 8 juliol 1989
En Montuïri se lleva a cabo la reforma de la avenida del cementerio.
(Acera, alumbrado. Diez millones de pesetas).
- 11 juliol 1989
El Ayuntamiento de Montuïri expedienta dos obras promovidas por el alcalde.
(Portada diari).
- 29 juliol 1989
Libro sobre los «cossiers» de Montuïri.
(Y una cinta de cassette).
- 22 juliol 1989
El ayuntamiento de Montuïri pone en funcionamiento un servicio funerario.
- 26 juliol 1989
Solicitan calefacción central para el colegio público de Montuïri.
- 27 juliol 1989
Los torrentes de Montuïri en mal estado.
No están incluidos en el plan de limpieza de Obras Públicas.
- 1 agost 1989
Exceso de construcciones en la zona de Son Miró de Montuïri.
La comisión instructora ha encontrado otras posibles irregularidades.
- 2 agost 1989
Montuïri equipa sus instalaciones deportivas antes de 1990.
(Inauguración de los nuevos vestuarios del campo de fútbol Es Revolt el próximo domingo 6 agosto con motivo de la jornada inicial del *XVII Torneig de sa Llum*. El *Torneig de sa Llum*, en su jornada inaugural ha sido en dos anteriores oportunidades motivo de inauguraciones. La del campo de fútbol y de la nueva iluminación eléctrica).
- 10 agost 1989
Montuïri contará con un nuevo edificio para el servicio de Cruz Roja.

- 11 agost 1989
Importantes mejoras en la emisora Ràdio Murta de Montuïri.
(Serán inauguradas el 19 de agosto).
- 15 agost 1989
El Ayuntamiento de Montuïri promueve la rehabilitación de los molinos.
- 16 agost 1989
Montuïri quiere rentabilizar la carretera Palma-Cala Rajada.
Construirán un centro recreativo y deportivo, restaurantes y una gasolinera.
- 17 agost 1989
El Club Colomòbil Missatger de Montuïri satisfecho por esta temporada.
- 23 agost 1989
El PSM de Montuïri recurrirá a los tribunales para hacer cumplir la disciplina urbanística.
Si el comité local del PP no rectifica la actitud del alcalde Ramonell.
- 31 agost 1989
Instalada una fábrica de espuma en la zona «es Dau» de Montuïri.
- 14 octubre 1989
La experiencia evangélica de Montuïri, Porreres y Algaida cumple dos años.
- 26 octubre 1989
La Guardia Civil deja el cuartel de Montuïri para trasladarse a Algaida.
El estado ruinoso de las dependencias ha obligado al abandono del destacamento.
- 26 novembre 1989
La buena labor del «Patronat de Música» de Montuïri.
- 29 novembre 1989
Los escolares reciben hoy el premio Francesc de Borja Moll.
- 3 desembre 1989
Bartomeu Ramonell, l'home que exsecallava amb els guants de Ramon Franco.
Fou jutge de pau de Montuïri durant més de vint-i-cinc anys.
- 3 desembre 1989
«Son Bascós», en Montuïri, acoge la única granja de codornices de toda Mallorca.
Joan Miralles ha instalado incubadoras capaces de albergar hasta 37.000 huevos.
- 22 desembre 1989
Quieren calificar el Puig de Sant Miquel como «Paraje reservado».
(Cinco votos favorables del PP y cuatro votos en contra de los regidores socialistas asistentes).

1990

Del 23 abril 1989 fins al desembre 1990 (data cessament de la publicació)⁹

⁹ Coordinació de la secció "Esport a la Comarca", al suplement setmanal de la comarca de Manacor.

- 11 gener 1990
Sólo hubo diez nacimientos durante el año pasado.
- Febrer 1990
Pere Sampol amenaza con declararse objetor fiscal si el Ayuntamiento de Montuïri no cobra los impagados.
- 21 febrer 1990
Este año Montuïri tendrá «batlessa» en la fiesta de «Es Dia d'Es Puig». (Por primera vez en la historia. Rosa Nicolau, concejala del PP).
- 6 març 1990
Montuïri construirá la piscina municipal junto al campo de fútbol.
- 27 març 1990
Nuevo edificio para la Cruz Roja de Montuïri.
- 15 març 1990
En Montuïri ultiman los detalles de la grabación del cassette de los «cossiers».
- 22 març 1990
EL PSOE homenajea este domingo a Mateu Miralles.
- Març 1990
El Ayuntamiento aprueba el cambio parcial del actual planeamiento.
- 3 agost 1990
El Ayuntamiento tiene más de cinco millones pendientes de cobro.
- 17 maig 1990
Quejas en los pueblos del Pla por los horarios de los transportes públicos. La salida tardía del primer autocar impide muchas veces llegar a tiempo al trabajo.
- 19 maig 1990
Rehabilitarán el edificio de «Ca Ses Monges» de Montuïri para ubicar una residencia de ancianos.
- 7 juny 1990
Próxima representación teatral a cargo de un grupo de jóvenes de Montuïri. («El diluvio que viene», dirigido por Honorat Moll).
- 3 juliol 1990
Montuïri recibirá 2.000.000 del Inerser para la tercera edad.
- 5 juliol 1990
La rehabilitación del Molinar de Montuïri, un proyecto arquitectónico. Joan Bauçà es el ganador de un concurso de ideas.
- 31 juliol 1990
A la busca del Son Fornés perdido.
Varios expertos trabajan en el yacimiento arqueológico más importante de Mallorca.

- 1 agost 1990
Una multa de tráfico de la Guardia Civil provoca tensión e insultos en el último pleno municipales.
(Joan Miralles Servera deberá pagar 35.000 pesetas por aparcar en doble fila en la calle más ancha).
- 20 setembre 1990
La biblioteca de Montuïri cuenta con casi quinientos socios.
Ha tenido que ser ampliada para poder acoger a más de 5.000 libros.
- 9 octubre 1990
Montuïri tendrá instalada su red de agua potable a finales de 1992.
- 24 octubre 1990
Falta iluminación en el camino hacia el campo «Es Revolt» de Montuïri.
- 26 setembre 1990
Los padres a favor del cambio de horario escolar en Montuïri.
- 17 octubre 1990
Una obra obstruye el «Camí del Rei», con 600 años de historia.
- 17 octubre 1990
Acoso del PSOE de Montuïri al alcalde Ramonell por las principales polémicas urbanísticas.
- 18 octubre 1990
El «talaiot» de Son Fornés precisa de la colaboración técnica internacional.
- 21 octubre 1990
La legislatura pueblo a pueblo.
Entre dimisiones, obras ilegales y descontrol económico.
La existencia de cinco millones pendientes de cobro ha sido duramente criticada por la oposición.
Un consistorio dominado por la tensión.
- 26 octubre 1990
La Mancomunidad gestionará el servicio de asistencia domiciliaria de Montuïri.
- 26 octubre 1990
Reparan el campo de fútbol de Montuïri.
- 30 octubre 1990
El alcalde de Montuïri justifica las obras ilegales con la creación de puestos de trabajo.
- 4 novembre 1990
Viviendo al compás de la buena música.
Pere Miralles es el director de la Banda de Música de Montuïri desde el año 1969.
- 11 novembre 1990
Los viejos molinos de Montuïri se convertirán en aulas.
El «Molí des Fraret» servirá como escuela taller de la Mancomunidad des Pla.

- 20 novembre 1990
Las obras de la residencia a punto de iniciarse.
- 22 novembre 1990
Montuïri vive una intensa semana musical.
El Patronat Local de Música vierte sus esfuerzos para despertar y canalizar la afición.
- 25 novembre 1990
Enseñar a los niños leyendo novelas.
Dos profesoras de Montuïri, Magdalena Mayol y Cati Martorell, galardonadas con el premio «Francesc de Borja Moll».
- 28 novembre 1990
EL PSM de Montuïri propone una lista conjunta de izquierdas para hacer frente al PP.
- 30 novembre 1990
La avenida «Es Dau» mantiene de momento su denominación popular.
Se discute cambiarlo por «Avinguda Batle Joan Miralles Riera».
- 6 desembre 1990
Han retornado las emisiones de Ràdio Murta.

1991

- 9 gener 1991
El pleno de Montuïri muestra su apoyo a Macià Manera.
- 27 gener 2019
Cundió el pánico en Campos y Montuïri al quedarse aislados por el agua.
(115 litros).
- 31 gener 1991
Sesenta payeses de Montuïri evalúan en 45 millones las pérdidas por las inundaciones.
Culpan a Obras Públicas del mal estado de los torrentes.
- 24 febrer 1991
Ochocientos vecinos protestan contra la ubicación del PAC en Vilafranca.
- 1 març 1991
Una particular cede los terrenos para construir la piscina en Montuïri.
Ramonell criticado por cambiar su postura sobre el PAC de Vilafranca.
- 6 març 1991
Montuïri cede los terrenos para construir una escuela de agricultura.
(En la finca de Son Moià).
- 8 març 1991 (Portada DM)
Estrechan una carretera de Montuïri para legalizar una obra particular.
Fuerte polémica en el último pleno municipal.

Dos meses de debates y duras acusaciones entre políticos.
 Sampol: «Se ha regalado a un particular varios metros de acera».
 Munar: «Aquí primero se ha construido y luego se ha alineado».

- 14 març 1991
«Es Molí des Fraret se convertirá en «Escola Taller».
- 17 març 1991
Más de ciento cuarenta equipos participan en las actividades del deporte escolar de la comarca de Montuïri.
- 29 març 1991
Montuïri recuperará la tradición de «cantar panades per Pasqua».
- 7 abril 1991
Montuïri se clasifica para las finales del Campeonato de Baleares de Baloncesto Femenino.
El equipo cadete ha conseguido el subcampeonato de Mallorca.
(Por segundo año consecutivo).
- 19 abril 1991
Montuïri, subcampeón de Baleares en la categoría de baloncesto femenino cadete.
- 28 maig 1991
El PP se impone en Montuïri para gobernar con mayoría absoluta.
- 15 juliol 1991
Un recurso del PSM obliga al alcalde de Montuïri a crear una comisión informativa.
Han sido anulados los acuerdos plenarios desde la constitución del nuevo consistorio.
Las actas se redactan sólo en castellano.
- 28 juliol 1991
Nueva iluminación para el campo de deportes «Es Revolt» de Montuïri.
- 31 juliol 1991
La reforma de la residencia de Montuïri no se investigará.
(PSM y PSOE denuncian posible irregularidades al adjudicar las obras).
- 1 agost 1991
Montuïri tendrá su piscina en la zona deportiva «Es Revolt».
- 2 agost 1991
El equipo juvenil del Barça, el único equipo foráneo invitado.
Fútbol/ Torneig de la Llum, del 10 al 18.
- 2 octubre 1991
La propuesta sobre autodeterminación no prospera en Montuïri.
(Pere Sampol, PSM).
- 2 octubre 1991
Ràdio Murta de Montuïri volverá a emitir a partir del viernes.

- 9 octubre 1991
Montuïri prepara una guía sobre sus talayots.
Un equipo de veinticinco arqueólogos realizará nuevas excavaciones en el poblado de Son Fornés.
- 29 octubre 1991
Montuïri dispone de un centro de toxicomanías.
(En el edificio de la Cruz Roja).
- 30 octubre 1991
Conferencia de Joan Miralles en Inglaterra.
- 31 octubre 1991
Montuïri destinará 7 millones en la construcción de un pozo en Son Costa.
- 9 novembre 1991
Legalizadas dos obras expedientadas en Montuïri.
(Son Moià y Son Miró).
- 28 novembre 1991
Dos profesoras premiadas con el «Borja Moll».
(Francisca Bauzá y Catalina Martorell).

1992

- 10 gener 1992
Quica Bauçà del Montuïri cadete ostenta el récord femenino en un solo partido (77 puntos).
- 20 gener 1992
«Bona Pau» celebró su cuarenta aniversario.
- 20 gener 1992
Dos estudiantes de Montuïri disputarán la final del concurso «Todos contra el fuego».
El 6 de febrero viajan a Madrid para representar a Baleares en el juego que organiza ICONS.
(Antoni Cerdà y Guillem Andreu).
- 14 febrer 1992
Margalida Vidal de Porreres,¹⁰ primera en la categoría cadete.
La campeona viaja a Santander.
- 19 febrer 1992
El Patronat de Música crea un grupo excursionista.
(La primera excursión, el veinticuatro de octubre, al barranco de Biniaraix).
- 21 febrer 1992
Montuïri busca agua en la zona del «Pou del Rej».
El caudal de Son Costa es insuficiente.

¹⁰ És casada i viu a Montuïri i és mare de la campiona balear d'atletisme Joana Maria Rigo.

- 23 febrer 1992
Los «Cossiers» de Montuïri actuarán en la Expo de Sevilla.
- 7 març 1992
Montuïri dispondrá de una aula para educación infantil.
(Tres años).
- 19 març 1992
El comedor social de Montuïri sirve a domicilio a la tercera edad de Porreres.
- 10 abril 1992
Truc: Ribas-Fornés se adjudican el campeonato de Montuïri.
- 17 abril 1992
El Patronat de Montuïri recupera el «cantar panades».
- 25 abril 1992
El PP de Montuïri pide reducir el área protegida del Puig de Sant Miquel.
- 30 abril 1992
Un turista alemán fallece, a causa de un infarto, en la cumbre del Galatzó.
(El traslado a hombros se realizó a hombros de voluntarios *-eren de s'Esbart des Pla-*)
- 5 maig 1992
La parroquia de Montuïri cede Ca s'Escolà al Ayuntamiento.
El edificio se destinará al uso de la asociación de la tercera edad.
(El período de cesión será de 30 años) .
- 9 maig 1992
El PSOE de Montuïri alerta de que el agua municipal contiene gérmenes fecales.
- 14 maig 1992
Montuïri aplicará un 1,4% en el IAE y cede el cobro a Hacienda.
El Ayuntamiento dejará de ingresar 600 mil pesetas.
- 29 maig 1992
El juvenil Montuïri jugará la temporada 93 en I regional.
- 17 juny 1992
Gabriel Gomila celebra sus bodas de plata en la revista «Bona Pau» de Montuïri.¹¹
- 21 juny 1992
Multitudinaria reunión de la tercera edad.
En Montuïri se juntaron mil personas.
- Juny? 1992
Montuïri alcanza las primeras categorías del fútbol regional.
Nunca antes había ocurrido algo semejante en su historia deportivas.
(I Preferente, juveniles I regional, cadetes I regional, infantiles I regional).¹²

¹¹ Escrit per Llorenç Riera.

¹² A benjamins no hi ha categories.

- 4 agost 1992
Fútbol sala: Ses Canyes, campeón del Torneig Estiu en Montuïri.
- 14 agost 1992
El PSM rechaza la gestión privada para el polideportivo de Montuïri.
- 14 agost 1992
Nueva iluminación para la fachada de la iglesia.
- 21 agost 1992
Montuïri edita un estudio sobre el poblado talayótico de Son Fornés.
- 10 setembre 1992
Biel Gomila cumple sus bodas de plata en *DIARIO DE MALLORCA*.¹³
- 19 novembre 1992
El colegio de Montuïri gana su quinto galardón con el premio Francesc de Borja Moll.

Fotografies

1967/1968. El CD Montuïri, campió de Segona Regional.

¹³ Text escrit per la redacció del diari: «Tal día como hoy, hace 25 años...»

Col·legi públic de Montuïri.

Jaciment arqueològic de Son Fornés.

1988. X Fira de sa Perdiu.

1992. 25 anys de correspondència de Biel Gomila per a *Diario de Mallorca*.

Club Esportiu Montuïri (Mallorca)

Maig-Juny 1994

EL MONTUÏRI FA HISTÒRIA

El Club Esportiu Montuïri s'ha classificat per disputar la lligueta d'ascens a II divisió-B. Un somni que, jornada rera jornada, s'ha arribat a convertir en realitat.

"L'equip revelació" ha estat el qualificatiu que durant tota la temporada li han assignat els mitjans de comunicació balears. Realment així ha estat. Havia acabat d'ascendir de I Preferent a III divisió. La marxa de l'equip des del passat novembre fins a la fi del campionat ha esdevingut increïble i espectacular. Com increïble és el fet que un poble amb un cens de 2.165 habitants participi amb els millors clubs de III divisió de Catalunya, València, Múrcia i Balears.

El Montuïri, en aquest any 1994, fa història.

1994. El CE Montuïri en fase d'ascens a Segona B.

2017. 50 anys de corresponsalia de Biel Gomila per a Diario de Mallorca.

COMUNICACIONS SOBRE HISTÒRIA LOCAL

LA PARTIÓ NORD-ORIENTAL DEL TERME DE MONTUÏRI. SON MIRALLES, *OLIM* LA TORRASSA

ANDREU RAMIS PUIG-GRÒS

ANTONI GINARD BUJOSA

Introducció

Les terres de Son Miralles se situen a la confluència dels termes municipals de Llorito (al sector occidental de l'antic terme de Sineu), Montuïri i Sant Joan. Essencialment ubicades a l'extrem de migjorn del terme de Llorito, poden compartir la denominació toponímica amb altres terres contigües a la part de tramuntana del terme de Montuïri, en particular per la presència dels Miralles a Montuïri.

Aquesta àrea del Pla de Mallorca té una ocupació molt antiga. És una zona on actualment hi predomina la petita propietat que prové de propietats grans. Una anàlisi de l'evolució del territori topa amb l'inconvenient —també comprovat en altres casos semblants— de l'escassa documentació anterior al segle XVI. A partir de la segona meitat d'aquesta centúria hom disposa dels estims i dels cadastres municipals que aporten una noció general per al seguiment de l'estructura de la propietat. Malgrat tot, a través de la informació conservada i localitzada, hi ha diversos aspectes de detall que és possible concretar, mentre que d'altres qüestions són més enigmàtiques.

Un indret de confluència

L'àrea d'estudi és un indret on actualment conflueixen quatre termes municipals. A través del Llibre del Repartiment (1232) és possible entreveure que aquest espai era el límit dels antics districtes islàmics de Yîynau i de Muntuy, amb el rafal Benigalip i l'alqueria Atturr dins el districte de Muntuy. Les terres conreades d'aquests assentaments prefeudals ocupaven les parts baixes de les petites depressions, amb espais de transició (incultes?), amb coberta forestal i amb límits difusos. Per tant, s'ha de tenir en compte el medi físic per ubicar aquestes unitats. A Son Miralles, la corba de nivell dels 150 m marca una fita natural que pot haver influït en la posterior estructura del territori i en la definició dels diferents termes municipals. Així, Benigalip (Manresa) i Atturr (La Torrassa → Son Miralles) acaben dins l'antic terme de Sineu, mentre que les terres de Son Fred, Son Munar i Son Brondo s'assignen a Sant Joan i les de Son Toni Coll, Sabor, Son Berenguer i Son Boivàs acaben assignades al terme de Montuïri.

Un aspecte poc conegut és la gènesi de la nova estructura territorial que, a partir del repoblament, donarà lloc als actuals termes municipals. Una primera definició s'hauria de remuntar al segle XIII. Quant a l'organització eclesiàstica, l'any

1236, s'hauria produït la dotació de les parròquies de Mallorca, atribuïda a Ferrer de Santmartí, paborde de Tarragona. La nòmina de parròquies es confirma per la butlla del papa Innocenci IV de 1248.

Pel que fa a l'antic districte de Muntuy, l'any 1247, Martí Ferrándiz, cavaller, era batliu de Montuiri i Capocorp. El 1254, Garcia de Randa, ho era de Lluçmajor i Castellitx, però, entre 1270 i 1274, Eiximenis de Riglós consta com a batliu de Montuiri, Castellitx, Lluçmajor, Petra i Sineu, càrrec que és ocupat per Sanç de Sadoa entre 1274 i 1280 (FONT, 1972: 100-113). L'any 1285 (*nono i octavo kalendas decembris*), arran de l'elecció de síndics de les parròquies de la part forana per prestar fidelitat i homenatge a Alfons III d'Aragó com a rei de Mallorca, en nom de la respectiva Universitat, apareixen per separat el *Sindicatus parrochie de Luchmajori* i el *Sindicatus parrochie Sancte Marie de Muntueri* (AGUILÓ, 1901: 23 i 49). La primera referència a un batliu de Lluçmajor és de Guillem Llorenç, ciutadà, l'any 1286. Tanmateix, és difícil fixar la divisió civil entre Montuiri i Lluçmajor, tot i que, l'any 1284 se cita el *termino de Lucmaior*. Font Obrador esmenta dasset documents, datats entre 1240 i 1291, en referència al «terme» de Lluçmajor, mentre que nou documents es refereixen a Lluçmajor com a terme de Montuiri, datats entre 1231 i 1299 (FONT, 1972: 100-113). La separació de la parròquia de Sineu i la de Sant Joan és de 1298. Les ordinacions de Jaume II, del 1300, fonamenten l'estructura territorial a partir de les viles. Concretament, a l'àrea que ens ocupa, afecta les viles de Lluçmajor, Montuiri i Sant Joan, a més de la preexistent de Sineu.

Pel que fa a la delimitació física de Montuiri, Sant Joan i Sineu, les característiques del relleu poden definir l'altiplà de Son Miralles, clarament definit en el seu vessant oriental per la timba dels 150 m. L'orografia s'accentua encara més amb el turó de Son Daviu (162 m) i el molí d'en Nina (154 m). A migjorn –a tocar amb el terme de Montuiri– destaca l'elevació de Son Toni Coll i Sabor i, a ponent, sa Talaia (181-187 m). La resta del territori està dominada per un comellar de terres fèrtils que s'estén de llevant a ponent i que aporta excessos hídrics cap a la capçalera del torrent de Llorac. Pel que fa a disponibilitat d'aigua, a més de pous de greixina a la part baixa del comellar central, hom ha de destacar la font Figuera en el límit nord oriental i el pou de Son Miralles a la part central. Són terres de cultiu, intensament i llargament ocupades, destinades sobretot a la producció cerealícola a la part central i a l'arbrat –a hores d'ara residual– a les zones perimetrals. Romanen restes d'alzinar i pinar (petites clapes) als indrets més aturonats i, especialment, al desnivell oriental.

La toponímia més primerenca ens ajuda a constatar i comprendre aquesta realitat. L'any 1578, a Sant Joan, hi consta el rafal *Lojus*, mentre que el 6 de maig de 1583 es documenta el rafal dit *LaJus* [sic], propietat de Mateu Gomila.¹ La interpretació del topònim s'avé amb les característiques de la topografia. La discontinuïtat en el relleu permet explicar la diferència entre *Aturr* (turó, alt, roca, torre) i *Lo Jus* (baix, avall). La continuïtat amb Son Fred, nom que apareix a principis del segle XVII, és demostra per la família propietària.² *Lo Jus* hauria pogut donar lloc també al genèric «camp

¹ En els estims generals de 1578, hi consta: *Mateu Gomila, rafal dit Lojus, alou Jordi de Santacília, 1.000 lliures* (ROSSELLÓ, 1985: 100).

² Vegeu GINARD, RAMIS, Vanrell (2018). «Aportació a la microtoponímia de la possessió de Son Miralles, olim La Torrasa (Llorito)» a *xxviii Jornada d'Antroponímia i Toponímia*. Valldemossa, 5 d'octubre de 2018 [en premsa].

Jus» que, amb posterioritat, en una ultracorrecció o per atracció formal, hauria pogut derivar en el topònim, actualment viu, del *camp de Jesús*, situat dins la possessió de Son Brondo. El 27 d'agost de 1612, la possessió de Mateu Gomila, hereu de Mateu Gomila de Sant Joan, situada en el terme de la parròquia de Sant Joan, confronta amb el camí de Montuïri i *amb vinyet d'Antoni Miralles* (ARM T-71, f. 210), identificable amb Son Toni Coll, dins Montuïri.

La mateixa documentació també genera dubtes sobre la definició dels termes. Així, unitats repartimentals, dins Ýiynau, com l'alqueria *Almodayne*, de vuit jovades, que correspongué a Berenguer de Parets, que s'ha identificat amb l'actual possessió de s'Almudaina dins Montuïri, a tocar amb el terme de Sant Joan. El dubte també s'estén al cas de l'alqueria de Sabor (dins Muntuy),³ cedida a Pere de Comabella de Vic, de 10 jovades (ARM 18, f. 22ra). Aquesta alqueria, el 7 de març de 1348, podria identificar-se amb *la alcharia, dita Sabor en la parrochia de Sant Joan de Sineu* (*Documenta*, 1944, 200: 378). Posteriorment, l'any 1395, les terres de l'antiga Benigalip formen part de la parròquia de Sineu (ARM RP 2006 f. 781r).

El 14 de setembre de 1472, *en la vila de Muntuhiri*, la possessió *apellada Sabor*, que és contigua *una coma apellada de Ventós*, confronta amb l'alqueria de *Jacme Baussà*, amb *lo rafall d'en ... Barcelló*, amb *hun reffall qui fonch d'en Poll e ara és de la dita heretat*, amb l'alqueria de *Bartomeu Guall apellada l'Almudayna* i amb l'alqueria de Jaume Brondo (Barceló, 2010: 168).

Les discrepàncies sobre la jurisdicció territorial continuen durant segles. Les fites de delimitació dels termes de Sant Joan i Sineu es fixen dia 30 de setembre de 1652 (*Documenta*, 1943, 126: 253-254). En un litigi de 1749, el rector de Montuïri defensa que Joan Miralles *Gadet* pertanyia a la seva parròquia, mentre que el rector de Sant Joan al·lega que vivia a unes cases i terres de pertinença de Son Toni Coll del districte de Sant Joan; la sentència declara que tant Joan Miralles *Gadet* com també Antoni Miralles de Son Toni Coll són parroquians de Sant Joan (*Documenta*, 1944, 189: 355-359). Per altra part, el 1799, Antoni Miralles *de Son Toni Coll* contribueix a la talla per a les guardes de mar a Sineu (AMS 1799. Talla guardes de mar, f. 66).

Fins i tot, el 1889, es fixen les fites entre els termes: quatre fites (46-49) per definir els termes de Sineu i Sant Joan, situades al carreró de Sóller / Camí de Son Fred i tres a Son Miralles; altrament, cinc fites més defineixen els termes de Sineu i de Montuïri (50-54). Potser la més detallada i significativa és la de Son Vent / Son Toni Coll (...) *en una peña existente al extremo de la pared divisòria de Son Vent y Son Toni Coll, se encuentra gravado un angulo recto y es el punto divisorio de los términos de Sineu, San Juan y Montuïri* (...). Segueixen les fites de Son Vent / Son Toni Coll, Sabó / Son Berenguer, Camí de Sineu a Algaida i Son Miralles / sa Talaia / Son Boivàs (Vanrell, 2015: 55). El criteri de fitació es trasllada a la definició de Llorito amb Montuïri i amb Sant Joan. Segons un mapa topogràfic del *Instituto Geográfico y Catastral* de 1954, la confronta amb Sant Joan s'assenyala a través dels topònims de Son Fred i Son Vent, alhora que amb Montuïri es prenen de referència els topònims de Son Vent, Son Miralles, Son Boivàs, sa Talaia, can Moreno, es Figueral, sa Casa Nova, Son Florit, sa Casa Nova i es camp de Pina.

³ Segons Joan Binimelis (circa 1601), l'alqueria *Xabor* "ara es diu Sabor".

Atturr → La Torrassa. Herència islàmica i etapa medieval

En el Repartiment de Mallorca, l'alqueria *Atturr*, de vuit jovades, correspongué a Berenguer de Santa Coloma i a Mateu de Cella. Situada dins el districte islàmic de Muntuy, s'ha identificat amb l'antiga possessió de la Torrassa, actualment Son Miralles dins el terme de Llorito. El nom *Atturr* és una possible pervivència de toponímia pre-catalana, que hauria donat lloc a *La Torrassa*. El 20 de setembre de 1231, el lloctinent del Rei dóna a Berenguer de Santa Coloma i a Mateu Cella el rafal Benigalip i el rafal Axabet, de 8 jovades, tots situats en el terme de Montueri. El 1232, l'alqueria *Atturr* confrontava amb el *rahal Beni Galip*, que fou igualment assignat als dos beneficiaris de l'alqueria *Atturr*. De fet, les terres de *Benigalip* i *Atturr*, del districte de Muntuy, configuren una franja que marca el límit entre aquest districte i la part occidental del districte de Sineu, amb una certa indefinició que podria mantenir-se fins al segle XVI.

Les referències a l'alqueria *Atturr* posteriors a la conquesta catalana són escasses. El setembre de 1247, Mateu de Cella establia a Arnau Rotland, des de la festa de Sant Miquel a tres anys, l'alqueria *Tur* [sic], del terme de Montueri, amb l'obligació de conrar les vinyes. L'agost de 1249, Berenguer Serra feia donació entre vius a Pere de Saboreda [sic] del dret que li pertanyia a dos rafals, un anomenat *Achur* [sic] i l'altre *Benigaug* [sic, Benigalip ?], terme de Montueri, que foren adquirits pel seu pare Pere Serra a Mateu Coll, i que són tenguts en nom seu (Rosselló Vaquer, 1983, 363: 2).⁴

Altres pervivències medievals sorgeixen a través de la xarxa viària, com el camí Vell d'Algaida, també camí de Castellitx, o camí de Sineu a Algaida (o a Lluçmajor), a la part nord occidental de les terres de Son Miralles. És un dels eixos de comunicació més antics, potser preexistent al segle XIII. És el mateix *camino de Sisneu*, citat com a confronta el 8 de febrer de 1279 (ARM ECR-348, f. 336r). El pou de Son Miralles és un altre element específic. Altres pous públics propers s'han considerat d'època medieval i de possible origen islàmic. El pou de Son Miralles no en seria una excepció, tal com el pou de Llorac, el de Guatners o de Son Estela i la Font Figuera. El pou de Son Miralles comparteix amb el de Guatners la forma del clot gairebé quadrada.⁵

⁴ En una altra referència de 1249, en Berenguer [de Santa Coloma?] dóna a Jacme Serra una porció de terra que té en el Rahal Athur, alqueria del terme de Montuiri. Aquesta imprecisa referència l'aporta VERGER (2001: 323).

⁵ El pou de Guatners s'ha documentat l'any 1279, la qual cosa confirmaria un possible origen islàmic (ARM ECR-348, f. 336r). El pou de Son Miralles té accés al camí d'Algaida pel camí de Son Miralles; per la proximitat al camí d'Algaida, a uns 125 metres de distància, el pou ha donat servei tant a la via pública com a les cases de la seva pròpia alqueria o possessió. El pou excavat de Son Miralles té 11,3 m de profunditat. Està paredat en sec, amb pedres de grans dimensions. La planta és rectangular (110 cm x 250 cm aproximadament). El pou és culminat amb un basament format per quatre grans blocs de pedra de 30 cm de gruixa. El coll és de paret de pedra en verd i té dues columnes amb un travesser de llenya d'ullastre i una corriola de fusta; vora el coll hi ha dues piques (ORDINAS, 1999: 263). Restaurat l'any 2003, hi ha una làpida de pedra amb el nom "Pou de Son Miralles"; a l'extrem de llevant de la petita explanada, adossada a la paret d'un marge, hi ha un pedris. El conjunt del pou és un bé patrimonial etnològic protegit pel Catàleg del patrimoni històric, arquitectònic i paisatgístic del municipi de Lloret de Vistalegre (PO-06).

Segles xv- xvi. La Torrassa → Son Miralles

La possessió de la Torrassa, dins el terme de Sineu, confrontava amb Son Bauló, la Font Figuera i Llorac i amb els termes de Sant Joan (Son Fred) i Montuïri (Son Toni Coll, Sabor, Son Berenguer i Son Boivàs). Des del segle *xvi* era propietat de la família Miralles de Montuïri, de qui prengué el nom. Al llarg dels segles *xvi* i *xvii* apareixen indistintament l'antiga denominació de la Torrassa i la nova de Son Miralles, nom que no s'imposa definitivament fins al segle *xviii*.

Les primeres referències a La Torrassa les podem situar en el segle *xv*, a través del llinatge Mayol. El 1472, la propietat de Bartomeu Mayol confrontava amb la de Sebastià Armadams, propietari de Manresa *olim* Benigalip (Barceló, 1999, nota 4). L'any 1497, Esteve Maiol de Montuïri seria el propietari de Sabor. El dimecres 14 de febrer de 1504, Bartomeu Ribes de Montuïri havia venut les pastures de l'alqueria de Sabor i de la Torrassa, que eren d'Esteve Maiol. En el litigi, atès que un i altre se les disputaven, Ribes considerava que Maiol sols tenia la tanca de darrere la vinya de Sabor (ARM M-609, 43-44, citat per Barceló, 2010: 167). L'any 1512, Pere (?) Maiol es vincula a la possessió de Sabor (Verger, 2001: 363).

Per altra part, des de principis del segle *xvi* (1514), els censos de La Torrassa pertanyien a la família Morlà, mercaders, encara que en acabar el segle els censos i l'alou haurien passat a la família Miralles. Segons un document de 11 d'agost de 1581, l'honor Antoni Morlà les posseïa per títol de donació feta per dona *paretam uxorem guillermi vilasclas*,⁶ en mans del discret Alexandre Brondo, notari, el 27 de maig de 1514, quan Pereta *vilasclas* establí la possessió a *Stephano mayol cum onere dicta sexe quarterias frumenti censualis...* (ARM A-433, f. 57v-59 i ARM B-133, f. 29).

D'acord amb els documents precedents, l'any 1514, Pereta *Vilasclar* hauria fet l'establiment de la possessió a Esteve Maiol, abans esmentat en relació a Sabor l'any 1504. El 16 de març de 1522, a l'inventari del magnífic Sebastià Armadams, ciutadà de Mallorca, difunt, hi consta la possessió anomenada Manresa (Benigalip). Els límits d'aquesta alqueria apareixen definits, continuen essent una de les confrontes la propietat de Pere Maiol (*et ex alia parte cum possessione Petri Mayol*), que és possible identificar amb la Torrassa (ARM T-498 f. 178-182v, citat per Mulet, Rosselló, Salom, 1996: 461-462; i transcrit a Barceló, 1999: 87-88).

Una referència primerenca als Miralles és del 3 d'abril de 1538, quan Miquel Miralles, que té una possessió en el terme de Montuïri, manumet [dóna llibertat a un esclau] quatre infants de *Caterina Serne*, de nació de moros (ARM N-38, f. 42). Desconeixem si es tracta dels Miralles de La Torrassa, tot i que és una possibilitat per la indefinició dels límits entre Montuïri i Sineu. El 15 de gener de 1543, la possessió de Manresa confrontava [...] *et ex eadem parte cum possessione Anthonii Miralles de montuerio dicta la torrassa* [...] (ARM N-42, f. 33). Confronta que se ratifica quatre dies més tard, el 19 de gener del mateix any, en un altre document d'establiment de l'esmentada possessió de Manresa per part de Joanot Bauló a favor de Marc Torelló

⁶ Sembla ésser que aquesta Pereta era la vídua del picapedrer Guillem Vilasclar. Hi ha una referència del 24 de gener de 1511 en el qual ella dona en emfiteusi a l'honorable Gabriel Santmartí, lapiscida de Mallorca, i a la seva esposa Bàrbara, un rafal situat en la parròquia de Sant Joan de Sineu (ARM, B-129, f. 143-144).

(ARM N-37, f. 103). Més endavant, sense poder concretar ni quan ni com els Miralles assumeixen el control de La Torrassa, sabem que, l'any 1545, la possessió de Manresa –traspassada per Joanot Bauló a Martí Font, alias *Roig*– confrontava amb la possessió de La Torrassa de l'honor Antoni Miralles (Ginard; Ramis, 2016).

Segons els estims de Sineu, l'any 1565, Miquel Miralles posseïa cases, 72 quarterades de terra, una vinya, 150 moltons, bestiar de feina, una bota i un cup (AMS 1/26, f. 67). Les propietats en terres es mantenien els anys 1566 (AMS 2/1, f. 40), 1570 (AMS 2/1, f. 98v) i 1577. Aquest darrer any, figuren com a titulars Miquel Miralles i el seu fill, Antoni Miralles (AMS 2/1, f. 150v). La titularitat de La Torrassa per part de *Michel Miralles* i el seu fill Antoni es confirma el 9 de març de 1577, quan Mateu Torelló, en nom d'Antoni Miralles, fill de Miquel, de la possessió de la Torrassa ven a Miquel Sabater prevere, quatre lliures censals (ARM R-47, f. 43).

En els estims de Sineu de 1578, el titular era el pare, *Michel Miralles*, de les cases i terres de la possessió dita *La Torrassa*, en alou de mossèn Rafel Morlà, mercader, valorada en quatre mil lliures, sense que hi consti l'extensió (AMS 2/2, f. 124 i 126). Tot i que mossèn Rafel Morlà era el titular de l'alou de La Torrassa (1578), tots els indicis condueixen a pensar que els Miralles, des de la dècada de 1570, havien anat adquirint, venent (9 de març de 1577) o quitant censals i, fins i tot, l'alou de la possessió. Així, el 15 d'octubre de 1580, Miquel Miralles, *civis major*, quita dues lliures censals davant el notari Joanot Genovard [7 de setembre de 1571 (?)] (ARM A-433, f. 61).

El 1578, les propietats confrontants dins Montuïri queden reflectides als primers estims d'aquesta vila (ARM D-1251):

f.	Propietat	Titular	valor
473	Sabor	Jordi Miquel Brondo	2.500 £
473	possessió dita Sabor	Jordi Miquel Brondo en alou propi	7.000 £
473	possessió junt a Sabor	Antoni Miralles maior en alou propi	2.000 £
473	possessió dita Son Berenguer	Berenguer Bauçà menor	2.000 £
473	possessió dita son Boyvas	Barthomeu Ribes alias <i>Boyvas</i>	5.500 £
474	un rafal	Joan Gomila fill de Matheu	1.800 £

En aquest cas, la propietat d'Antoni Miralles, major, correspondria a l'actual possessió de Son Toni Coll i la propietat del rafal de Joan Gomila, s'identificaria amb terres del rafal *Jus*, posteriorment Son Fred. Pel que fa al terme de Sant Joan, juntament amb el ja esmentat rafal *Lo Jus* de Mateu Gomila. La propietat confrontant de Son Brondo era de Joan Julià Garriga, valorada en 9.000 £ (Rosselló, 1985: 100).

Els anys 1581 i 1582, Miquel Miralles manté la propietat dita *la Torrassa*, valorada en 4.000 £. El dia 11 d'agost de 1581, es documenta una transacció entre els Miralles i els Morlà, titulars de l'alou de la possessió:

Ego Catherina [Serra] uxor que fui in primis nuptiis honor gabrielis morla mercatoris maiori q. in secundis vero discreti gabrielis serra nott. maiori q. reconeix a vosaltres honor michaelis miralles et antonio miralles eius filios parrochie de Sineu liter absentibus ut presentibus (?) in mantamen et posse nott. infrascripti que volen quitar i redimir sis quarteres de forment censals que fan cada any per la festa de Sant Pere i Sant Feliu del mes d'agost per la seva possessió dita la

Torra [sic] in parrochia de sineu situat atenta sub alodio honor raphaelis morla filii mei et heretis universalis dictis q. gabrielis morla patris sui, primi viri mei q. ad mercedem de laudimio que sex quarterie frumenti fuerunt mihi girare per honor --- davant el discret --- almanara notari q. signat dia --- mes --- any MD (?) quaquisdem sex quarterias frumenti censales, el dit Gabriel morla, meu marit, posseïa com a hereu universal de la sra. Antonina morlana, la seva mare, mitjançant el seu últim testament davant el discret perot genovard notari q. dia 7 de gener de 1542. La dita antonina les posseïa com a hereva de l'honor antoni morlà, marit seu, i sogre meu. q. segons el seu últim testament davant el discret Francesc de Millia notari, el dia 2 de setembre 1514. El dit Antoni Morlà les posseïa per títol de donació feta per dona paretam uxorem guillermi vilasclas en mans del discret Alexandre Brondo, not. q. dia 27 de maig de 1514 que la dita Pereta vilasclas establia la dita possessió a Stephano mayol cum onere dicta sexe quarterias frumenti censualis ... (ARM A-433, f. 57v-59).

El 21 d'agost de 1582, els Miralles continuen quitant censals de La Torrassa: Pere Antoni Axeló, *domicellus*, com a hereu universal del magnífic Antoni Axeló, *domicello q.*, reconeix que Miquel Miralles i el seu fill Antoni, redimeixen i quiten quatre quarteres de forment censals que li feien per la festa de Sant Pere i Sant Feliu ... *pro quadam vestra possessione vestra dicta la torrassa situata in dicta parrochia de sineu tenta sub alodio honor Raphaellis morla mercatoris Maioricarum ...* Percep 400 £ i set sous (ARM A-433, f. 90).

El 6 de maig de 1583, *Michael Miralles i Raphaello morla, mercator*, permuten l'alou de *La Torrassa*, situada a la parròquia i terme de Sineu. S'especificuen les confrontes amb diverses propietats, situades dins els termes actuals de Llorito, Montuïri i Sant Joan: [...] *confrontata ex una parte cum possessionis vocata Lorach, Joannis Antich notarii, et ex alia parte cum quodam itinere quo itur a Fonte nominata la Font Figuera ad vilam de Algayda et ex alia parte cum possessione Petri Antonii roig als. Font, dicta son Baulo [...] et ex alia parte cum possessioni Antoni Miralles [...] et ex alia parte cum refallo vocato LaJus [sic] Matthei Gomila [...]* (ARM. A-433, f. 95v-98).⁷

El 8 de febrer de 1596, per una venda de censals efectuada per Antoni Miralles de la Torrassa, hi ha constància de les confrontes de la possessió, l'alou de la qual ha passat a mans dels Miralles: Antoni Miralles de la possessió de la Torrassa ven a Marianna Garriga i Miralles, vídua de l'honor Joan Garriga, 8 lliures censals. Confrontes de la possessió de la Torrassa que onera. La Torrassa està sota alou i directe domini del magnífic Miquel Miralles V. I. A. *fratis mei quam alodium habet et possidet virtute concambii interes et honorem Raphaellem morla mercatorem*, feta davant notari *Petrum artigues* [6 de maig de 1583]. Confrontes: d'una part amb possessió d'Antoni Font i Roig; i amb possessió de Bartomeu Ribes *boyvas*; possessió *berengarii bausa*, et possessió *nuncupata Sabor, magnif. --- brondo; et cum possessione Antonii Miralles, et cum refallo mathei gomila, et possessione de lorach gisti. Joannis Antich, notarii* (ARM T-66, f. 30).

En l'aspecte social, a les acaballes del segle XVI, el protagonisme dels Miralles de la Torrassa entre els notables locals es manifesta a través de la seva vinculació

⁷ Les referències a la família Miralles continuen el 21 d'agost i el 10 de desembre de 1589 i el 27 de juliol de 1596 (ARM. A-433, f. 154 v., 161v. i 255).

amb el lloc de Llorito, en concret per la seva implicació amb el foment de la fàbrica de la nova església conventual del monestir de Nostra Senyora de Loreto. Jerònia Mesquida i Miralles assumí el finançament d'una de les parts més representatives de l'obra: la construcció del presbiteri i del retaule major.

Primer terç del segle XVII

Durant el darrer quart del segle XVI, els Miralles de la Torrassa no tan sols ostenten la propietat de les terres, sinó que també és possible pensar en una certa bonança econòmica que fa possible a la família l'adquisició i la quitació de censals i de l'alou de la possessió. Tot un conjunt de circumstàncies, que només podem intuir, però que fan que en el canvi de centúria es constatin diversos canvis significatius.

L'any 1601, la titularitat havia estat traspassada a mossèn Antoni Miralles. La possessió havia experimentat un increment d'una trentena de quarterades, sumant cent quarterades de terra, amb cases, més una quarterada de vinya i un molí de vent fariner,⁸ tot valorat en 5.000 £ (AMS 2/4, f. 64). Segons el cadastre de Sineu de 1607 (AMS 2/5, f. 119), el propietari continua essent Antoni Miralles de la Torrassa, valorada en 6.500 £.

En aquest temps, hom disposa de diverses referències relatives a la família. El 9 de gener de 1611, Antoni Miralles de la Torrassa i la muller Margarita col·loquen en matrimoni la filla Francina amb Cristòfol Bennassar, de la possessió de Santiani del terme de la parròquia de Campanet, 300 £. Antoni i el seu fill Marc Miralles accepten el deute davant Cristòfol Bennassar, 1.000 £ de dot (ARM T-71, f. 89). Potser per fer front al deute generat pel dot de la filla i germana respectiva decideixen vendre alguns censos. El 18 d'octubre de 1611, Antoni i Marc Miralles de la Torrassa venen a Joan Riera de la possessió de Son Riera, 24 £ censals (ARM T-71, f. 144).

El cadastre de Sineu de 1615 ens informa d'un canvi en la titularitat de la propietat de *La Torrassa*, valorada en 8.000 £, a nom de Marc Miralles, fill i hereu universal d'Antoni Miralles de la Torrassa (AMS 1/7, f. 690v). El nou propietari –en una data sense determinar– adquireix una petita peça de terra:

Franciscus Gelebert cultor loci de Manresa, ven a l'honor Marc Miralles, mitja quarterada de terra. Affrontatur ex una parte cum Camino tendenti a presenti loco ad possessionem de Llorach, et ad villam Sancti Joannis et ex alia cum terris Joannis Jaume et ex restantibus duabus partibus cum terris mehii ... (ARM ECR-98 [1601-1644], f. 45).

El 21 de febrer de 1629, per les confrontes de Son Bauló, coneixem els propietaris de Son Boivàs i de la Torrassa: [...] *ab possessió de Barthomeu ribes dita son boyvas del terme de muntuyri y de altre part ab possessió de m^o march miralles dita la torrassa del terme de Sineu...* (ARM C-710, f. 1-1v). El 7 de setembre de 1631, la possessió de Son Bauló confrontava amb La Torrassa de Marc Miralles (Ginard; Ramis, 2016).

⁸ La construcció i la presència del molí de vent fariner, donarà lloc a una nova denominació toponímica.

Primers establiments (segon terç del segle xvii)

Si bé durant una cinquantena d'anys –finals del segle xvi i principis del segle xvii– és possible especular en una conjuntura familiar relativament favorable per l'adquisició de l'alou, de censals i de terres, juntament amb la construcció d'un molí de vent fariner, aquesta situació sembla que comença a decaure cap al començament del segon terç del segle xvii, sobretot a causa dels primers establiments de les terres procedents de La Torrassa o Son Miralles. Un fet que, lògicament, provocarà canvis en l'estructura de la propietat, transformarà el paisatge i serà l'origen de noves denominacions toponímiques.

Cap a l'any 1635, en el cadastre de Sineu, la possessió dita *la torrassa* de mossèn Marc Miralles manté el mateix valor assignat l'any 1615 (8.000 £) (AMS 2/8, f. 690v). Això no obstant, ja hi ha constància d'una dotzena de peces de terra establida «a Son Miralles», els titulars de les quals són persones majoritàriament del lloc de Llorito. La suma total d'aquestes peces és de 11 quarterades i 3 quartons.

Probablement a causa de les circumstàncies desfavorables, siguin econòmiques o per disputes familiars, Son Miralles és objecte de diversos traspassos de terres. El 12 de novembre de 1638, Marc Miralles, ciutadà militar, ven a Jaume Joan Riera de l'Alcaria una peça de terra, de pertinències de la seva possessió Son Miralles, que afronta *cum via transversalis emti de villa Sancti Johannis ad villam de Soller; cum terris Bartholomei Daviu*. El mateix dia, Jaume Joan Riera la traspassa a Julià Ferragut, fill de Julià, del lloc de Llorito. Igualment, el 12 de novembre de 1638, Marc Miralles estableix a Joan Estela 5 quartons de terra de pertinències de Son Miralles; confronten amb *via de la serra de Llorach*; segons testament d'Antoni Miralles davant el notari Gabriel Coll i capbreu fet davant Jaume Soler, notari (ARM T-87, f. 135v i 138v).

En relació a altres Miralles, de Montuïri, el 30 desembre de 1650, *Paulus Ribes, filius Antonius, et Joanna Miralles, conjuges oppidi de Muntuirri, habitatores possessionis de Sabor*, reclamen a Antoni Miralles, fill i hereu de Llorens Miralles de la possessió de Son Toni Coll, *frati et leviro nostro* respectivament, 400 lliures de Joana per legitima herència del seu pare i per dot en contemplació de matrimoni (ARM E-58 (4522), f. 4).

L'any 1638, ja s'havia segregat una part de la possessió de Son Miralles a favor de Bartomeu Daviu, origen del qual, en posterioritat, seran les terres dites Son Daviu. La divisió de la propietat s'incrementa cap a mitjans del segle xvii. Així, el 24 febrer de 1662, un grup d'adquisidors de terres de *la Torrassa den Miralles* nomenen procurador Miquel Pons per litigi a l'Audiència contra Joana Julià i Garriga, viuda, i altres hereus. Hi consten 14 compradors: Joan Amengual, dit de Binifat, habitador del lloc de Llorito, Antoni Gili, Joan Alorda, Miquel Deviu, Bartomeu Deviu, Francesc Pou, Joan Real, Joan Jordà, Miquel Jordà, Antoni Bertran, Pere Florit, Gabriel Coll, Antoni Llabrés, i Antonina Gelebert i Simó, viuda, tots del lloc de Llorito (ARM R-1126, f. 1). El mateix any, terres de pertinències de la possessió de Llorac també eren objecte d'establiment per part de Joan Antic de Llorac, confrontaven amb camí de Sineu a Algaida, amb possessió nomenada *la Torrassa* d'Antoni Miralles, amb terres d'Antoni Gili i amb camí reial de Sant Joan al lloc de Llorito (ARM R-1126, f. 8).

Son Miralles es veu afectada per una sèrie d'establiments, paral·lelament al traspass de l'alou de la propietat al Reverend Comú de Sineu (1662). Al mateix temps, el 29 de novembre de 1663, a través del fideicomís disposat per Miquel Miralles a favor d'Antoni Miralles sobre la possessió, es confirma la disgregació de la propietat, en part establida, tot i que hi havia un romanent d'unes 60 quarterades (ARM. E-137, f. 235-236v), la qual cosa suposa una reducció del 40% respecte a l'extensió de 1601.

El procés de disgregació de la propietat es reflecteix en el cadastre de 1675 (AMS 2/13), amb 22 parcel·les de propietaris de Llorito, que sumen una superfície de 23 quarterades. S'hi ha d'afegir una quarterada a *Son Valent* [sic], que podria identificar-se amb Son Vent. En el mateix registre, la propietat matriu de Marc Miralles s'inscriu en dues entrades: *per la sua possessió Son Miralles*, 24 quarterades valorades en 1.500 £, que es devia reservar i, per altra part, *la possessió de Son Miralles*, de 64 quarterades, valorada en 3.500 £, traspasada al Comú de Preveres de Sineu.

Els confrontants dins el terme de Montuiri es reflecteixen al cadastre de 1685 (ARM D-1253):

foli	propietat	valor £
718v	Son Boyvas vell de hereus de la Sra. Amengual es diu Magdalena Ribas	3.200
	Son Boyvas nou de Rafel Ribes	1.400
	La Casa nova de la Sra Francina Parets v ^a	4.700
	Son Barenguer de Juan Bauça	2.800
	Son Toni Coll de Antt Coll	
719	Las Barracas de Son Barenguer de hereus de Miquel Barenguer	1.000
719v	Sabor, el Rafal y la Viña de dit convent [Sant Domingo de Ciutat]	13.800

Segles XVIII i XIX. Reducció de la propietat

L'11 de maig de 1702, el Comú de Preveres de Sineu capbreva la propietat de Son Miralles i del seu alou:

[...] *denuncien y confessen que dit Rd. Cumu te y posseheix un predio rustich anomenat Son Miralles, olim la Torrassa y lo Alou propi sobre de ell, com també sobre qualsevols altres terras de pertinències de dit predio, possehidas per qualsevols adquirentors de ellas, salvo aquelles cuios adquirentors havien adquirit també la portio de Alou antes del dia 4 de Fabrer de 1662, segons se troba expressat ab acta infra calendador. Esta situat dit Predio ab ses pertinències en lo terme de dita vila i part ab lo terme de la vila de Muntuiri, y altres segons mes abax se declara i declaren també dits denunciants que en compra de dit predio infra calendadora no estaria compresa una portio de tenor de 24 qdas. y part de las casas del matex predio que ja se havia separat de aquell y dita portio de terra y casas possehia Michel Miralles i axi be no foren compresas en dit acta, las portions de terras fins a las hores stablertas ha diferents particulars i encara que hera tingut dit predio a diferents partides de cens axi propietaris am reservat en lo acta dels 10 de Juny 1675 del qual se fara mensio [...]*

Confrontava dit Predio en ocasió de la sua adquisitio, ab camí Reial qui va des de la vila de Sineu a la de Algaide, i partim ab la posso dita Son Baulo, de altra ab la posso dita Son Boivas nou del terme de Muntuiri i de la matexa part ab altres pos-

sessions de dit terme de Muntuirí com son Berenguer de la heretat de Joan Berenguer bauça ab el predio sebor del Convt St. Domingo, ab predio Son Antoni Coll del hereus de Antoni Miralles; ab lo Rafal dit Son fret del terme de San Juan vuy posseït per Matheu Gomila, ab stablidors de pertinències del matex rafal Son fret; y ab camí qui va de la vila de Sant Joan envers lo lloch de Llorito y ab terras de la possessió dita Llorach (ARM. ECR 1052, f. [39]).

Segons aquest capbreu, les pertinences se situen dins Sineu i part dins Montuïri (*en lo terme de dita vila i part ab lo terme de la vila de Muntuirí*). A més a més, a partir de les confrontes del 1662, es pot establir la divisòria dels termes de Sineu, Sant Joan i Montuïri: el camí Reial de Sineu a Algaida, la possessió de Son Bauló [Sineu], la possessió de Son Boivàs Nou del terme de Montuïri; altres possessions de Montuïri (Son Berenguer, Sabor, Son Toni Coll), més el rafal Son Fred i establiments d'aquesta possessió dins el terme de Sant Joan; el camí de Sant Joan a Llorito i terres de la possessió de Llorac (dins Sineu).

En resum, parlam de 22 parcel·les de propietaris de Llorito que assoleixen una superfície de 23 quarterades, a les que s'hi afegeix una quarterada a Son Valent que podria ser Son Vent. La propietat matriu de Marc Miralles s'inscriu amb dues entrades: *per la sua possessió Son Miralles 24 q. valorades en 1.500 £ i, per altra part, la possessió de Son Miralles de 64 quarterades valorada en 3.500 £.*

El cadastre de 1724, on hi consten una desena d'establits, reflecteix la notable reducció del valor de propietat dels hereus de Marc Miralles (AMS 2/18, f. 386v). El mateix valor (1.400 £) es manté l'any 1759 (AMS 2/19/III). En el cadastre d'aquest any ja apareixen gairebé un centenar de parcel·les procedents dels establiments. D'acord amb el mateix registre, Son Miralles i les terres establides marquen la divisió del terme de Sineu amb Sant Joan i Montuïri: *Sector 4 Proseguint del Camí dels Jonchs a la part de Llorach y son Miralles del Camí de Algayde a má esquerra fins a la diffinició del terme de St. Joan y Muntuirí*. La definició del terme de Sineu amb Montuïri prossegueix cap al nord amb terres de La Talaia.

El 5 d'agost de 1778, la possessió de sa Casa Nova confrontava amb Son Miralles de la Torrassa, dels successors d'Antoni Miralles, mentre que, el 20 de setembre de 1780, la possessió de Son Bauló confrontava amb Son Miralles de la Torrassa (Ginard; Ramis, 2016).

A causa de la minva del pes específic de Son Miralles, el topònim no apareix al mapa de Mallorca de 1785, que, en canvi, registra altres propietats dins els tres termes municipals implicats. A Sineu, Son Bauló i Llorac; a Sant Joan, Son Munar i Son Bron-do; i a Montuïri, sa Casa nova, Son Cuca, Son Boivàs, Son Berenguer, Son Toni Coll, Sabor, s'Almudaina i Son Gadet (per Joan Miralles *Gadet*, documentat l'any 1749).

A principis del segle XIX, l'impacte dels successius establiments redueix la propietat matriu a 18 quarterades i mitja, menys del 20% de l'extensió de 100 quarterades que tenia el 1601. Segons l'Apeo de Llorito de 1818-1823 (ARM D-1297, f. 42v), Antoni Miralles de Son Miralles posseïa 18 quarterades de camp de 3^a, 1 quartó de camp de 1^a i un quartó de camp de 2^a.

En aquell moment, hi havia unes 80 quarterades establides. L'Apeo de 1818-1823 inclou 162 registres de diferents qualitats de terra, dels quals –tan sols comp-

tant els que tenen un qualificatiu toponímic explícit– se n'identifiquen 117 amb el topònim Son Miralles; 20 amb el de la Talaia; 8 amb Son Vent; 4 amb Son Daviu; 4 amb Son Ros/can Ros i una amb el molí. Les terres es reparteixen en 100 propietaris, tenint en compte que a una sola parcel·la hi poden figurar diversos registres en funció de la qualitat de la terra.

Finalment, d'acord amb l'amillament de Sineu de 1864, la propietat relictiva de Son Miralles (parcel·la L-1704) tenia una extensió de 14 quarterades, dels hereus de Nadal Miralles i Miralles. Els establiments sumaven fins a 214 parcel·les.

Bibliografia

- AGUILÓ, E. (1901). «Actes de la elecció de Sindichs de la Ciutat y de les parroquies foranes per fer sagrament y homenatge a n'Alfons III d'Aragó com a rey de Mallorca (1285)». A: *BSAL*, IX, 23 i 49.
- BARCELÓ CRESPI, Maria (1999). «Alguns aspectes de la vida quotidiana a Manresa (1522-1579)». A: *3 Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 Març 1998*. (p. 85-95). Mallorca: Mancomunitat Pla de Mallorca - Di7 Edició.
- (2010). «Inventaris de la possessió de Sabor (1472) i de la possessió d'Alcoraia (1548)». A: Salvà, Maria; Miralles i Monserrat, Joan (ed.). *Montuiri: terres i gent. Primeres Jornades d'estudis locals*. Montuiri: Ajuntament de Montuiri, p. 167-173.
- FONT OBRADOR, Bartolomé (1972). *Historia de Lluçmajor. Volumen primero (De la prehistòria al siglo xiv)*. Mallorca: Gráficas Miramar.
- GINARD BUJOSA, Antoni; RAMIS PUIG-GRÒS, Andreu (2008). *Toponímia històrica i territori. Benigalip, Manresa, Llorito, Lloret*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; UIB (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 32).
- GINARD BUJOSA, Antoni; RAMIS PUIG-GRÒS, Andreu (2016). «Propietat i territori: Son Bauló i sa Casa Nova, entre Llorito i Montuiri». A: Mayol Arbona, Gabriel; Miralles i Monserrat, Joan (ed.) *Montuiri: Patrimoni i festes. Segones Jornades d'estudis locals*. Montuiri: Ajuntament de Montuiri, p. 247-276.
- GINARD BUJOSA, Antoni; RAMIS PUIG-GRÒS, Andreu; VANRELL TORELLÓ, Joan (2018). «Aportació a la microtoponímia de la possessió de Son Miralles, *olim* La Torrassa (Llorito)». A: *xxviii Jornada d'Antroponímia i Toponímia*. Valldemossa, 5 d'octubre de 2018 [en premsa].
- ORDINAS MARCÉ, Gabriel (1999). «Els pous públics de Llorito». A: *3 Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 Març 1998*. (p. 259-265). Mallorca: Mancomunitat Pla de Mallorca - Di7 Edició.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1983). «Resum dels principals documents històrics. Documents del segle XIII». A: *Bona Pau* (Montuiri), núm. 363, 2.
- (1985). *Noticiari de Sant Joan Segles XIII-XX*. Mallorca: Ajuntament de Sant Joan.
- VANRELL I TORELLÓ, Joan (2015). «El terme municipal i la seva delimitació (1889)». A: *Díngola*. 16, 53-55.
- VERGER FERRER, Catalina (2001). *Montuiri. Passatges d'història. Segles XIII-XIX*. Montuiri: Ajuntament de Montuiri.

COMUNICACIONS SOBRE HISTÒRIA LOCAL

MONTUÏRI A LA HISTÒRIA DE LLUCMAJOR DE BARTOMEU FONT OBRADOR

PAU TOMÀS RAMIS

La *Historia de Llucmajor*, del desaparegut Bartomeu Font Obrador, és una obra que consta de 9 volums, més de 5.200 pàgines en total de texts, llistats, transcripció de documents, mapes, plànols, dibuixos... que recullen la història de la ciutat des de temps prehistòrics fins al segle XX. Evidentment la història de la vila llucmajorera està relacionada amb la història dels altres pobles, ciutats i viles de Mallorca. El propòsit d'aquest treball, que es presenta aquí, és extreure de l'obra de Font Obrador aquelles notícies que facin referència a Montuïri i classificar-les segons la graella que es presenta a continuació. És cert que el novè volum de la *Historia de Llucmajor* és el volum que recull els índexs de la resta de 8 toms, però simplement s'hi reflecteix la pàgina i tom on es poden localitzar entrades com per exemple *Montuïri*. En aquest treball, per facilitar d'alguna forma la recerca a altres investigadors interessats en temes concrets, en èpoques concretes, en fets específics... s'ha intentat, de forma breu i concisa, recollir aquestes notícies i exposar-les de forma classificada i codificada.

L'accés a l'obra *Historia de Llucmajor* es senzilla a moltes biblioteques de Mallorca, però considero que tenir aquest índex de notícies relacionades amb Montuïri pot facilitar, en un futur, la consulta de l'obra a aquells punts específics que en cada moment es vulguin estudiar.

En total he localitzat 133 entrades on es recull el topònim *Montuïri*, que potser serveixin per acabar de conformar o completar altres històries, altres estudis, altres investigacions.

Al capdavant de la graella podreu trobar també la correspondència de les abreviatures que fan referència a la temàtica o temàtiques on s'emmarquen cada una de les notícies localitzades i consignades.

Graella de classificació de notícies relacionades amb Montuïri

VOLUM PÀGINA	ÈPOCA	CLASSIFICACIÓ	TIPUS DE TEXT	DESCRIPCIÓ
V. I, entre les pp. 48 i 49	Prehistòria	ARQ DIV TOP	Mapa	El límit entre els termes municipals de Llucmajor i Montuïri al Mapa Arqueològic de Mallorca. Terme Municipal de Llucmajor de J. Mascaró Pasarius.
V. I, p. 84	Època musulmana	MUS	Text	El districte de <i>Montuïri</i> en època musulmana comprenia al voltant de 112 finques i agrupava les actuals poblacions i termes de Montuïri, Algaida, Llucmajor, Campos, Ses Salines i Santanyi.
V. I, p. 84	Època musulmana Conquesta de Mallorca	MUS	Peu de pàgina	La distribució dels <i>juz'u</i> de Mallorca segons el <i>Códice lat. Jaime I en Feits darm., 42</i> .
V. I, p.85	Època musulmana	MUS	Mapa	Mapa de J. Mascaró Pasarius on es representa el districte musulmà de <i>Montuïri</i> .
V. I, p. 88	1235	PRO REP	Peu de pàgina	Document redactat poc després del <i>Llibre del repartiment</i> on es fa referència a terres del terme de Llucmajor on s'anomena: «(...) <i>Raymundus de Sancto Martino per francum alodium habet in termino de Muntueri sicut tibi assignavi et terminavi</i> ». Extret d' <i>AHM, Prot, T. 187</i> .
V. I, p. 90.	Època musulmana	BIB MUS	Text	Es fa referència a l'extensió de Llucmajor (25 jovades) i d'Algaida (29 jovades) dins el districte de <i>Montuïri</i> . Extret de <i>Jean Bisson, Note statistique sur le repartiment de Majorque (1232), BSAL (1968), XXXIII, 52</i> .
V. I, p. 92	Repartiment de Mallorca	PRO REP	Text	Propietats que varen correspondre a Ramon de Sant Martí. Segons Bover li correspongueren dues cases a la porció reial de L'Almudaina de la ciutat, tres finques a Petra, quatre a <i>Montuïri</i> (una d'elles a Llucmajor) i tres en el districte de les montanyes.
V. I, p. 95	1248	PRO REP REPB	Peu de pàgina	Uns colons, propietaris de part de l'alqueria de Llucmajor, entregaven la seva propietat a caràcter perpetu i sense obstacle, excepte els drets de <i>semoratico y fatica</i> a Pedro Pons i la seva dona Berengaria. Al document s'anomena: «(...) <i>et habemus per Ferrarium de Sancto Martino in termino de Muntueri in alqueria de Luchmaior prout in cartis inde acquisitionis continetur, (...)</i> ». Extret d' <i>AHM, Prot, T. 187, guard perg</i> .
V. I, p. 97	1289	CAM COM	Text	Per un establiment de cases i hort de la ciutat sabem que devora la Porta de Mermelet hi havia « <i>illo entreforch cerrarie de Lucmaior et de Montueri</i> ». Extret d' <i>AHM, Prot (352) 99 v</i> .

V. I, p. 100	1270 - 1280	GOV	Text	Martín Ferrándiz, cavaller, batle de Montuïri i Capocorb l'any 1274. Extret d' <i>AHM, Prot (343) 181 v.</i> Exemeno de Riglos, falconer de l'infant Jaume, batle de Montuïri, Castellitx, Lluçmajor, Petra i Sineu els anys 1270, 1271, 1272 i 1274. Extret d' <i>AHM, Prot (347) 201 (348) 163 v., 85 v. (347) 95.</i> Sancho de Sadoa, propietari del Rafal La Mata, batle de Sineu, Petra, Lluçmajor, Montuïri i Castellitx els anys 1274 i 1276. Extret d' <i>AHM, Prot (348) 238 v., 286.</i> Batle de Castellitx, Lluçmajor i Montuïri al 1278. Extret d' <i>AHM, Prot (348) 292.</i> Batle de Sineu, Petra, Lluçmajor, Montuïri i Castellitx al 1280. Extret d' <i>AHM, Prot (350) 7.</i>
V. I, p. 103	1273	AGR	Text	A la <i>Lista general de diezmos o de cereales</i> referent a extensió de gra cultivat es fa una comparativa de diverses zones. Pel que fa a Montuïri hi diu: « <i>En el caso específico de Petra y Sineu con un territorio de solo unas 14.215 hectáreas, representando una tercera parte del conjunto de Lluçmajor, Montuïri y Castellitx, entregaron 460 cuarteras más que éstas últimas.</i> ». Extret de <i>AHM, Prot (343) 410 v., 411, 411 v.</i>
V. I, p. 105	1250 - 1281	AGR	Graella	<i>Derechos de cereals</i> , referits a drets reials. És fa referència a aquest concepte on s'engloba en una sola unitat a Lluçmajor, Montuïri i Castellitx, dels anys 1250, 1252, 1265, 1266, 1267, 1271, 1273 (any del que es fa una graella més detallada i on es referencien altres localitats), 1274, 1275, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281. Extret d' <i>AHM, Prot.</i>
V. I, p. 105	1280	AGR	Graella	<i>Derechos del vino</i> , referits a drets reials. Montuïri, Lluçmajor i Castellitx 16 lliures (moneda reial de València). Extret d' <i>AHM, Prot.</i>
V. I, p. 106	1287 - 1299	ECO	Graella	<i>Derechos reales (moneda)</i> . Relació de Lluçmajor, Montuïri i Castellitx (de forma conjunta) dels anys 1287, 1289, 1292, 1295, 1296, 1297, 1298 i 1299.
V. I, p. 107	1248	ESG	Peu de pàgina	Transcripció de la butlla del Papa Innocenci I, que posa sota la seva protecció i la de Sant Pere totes les parròquies de l'illa amb els seus béns annexos. S'anomena <i>S. Mariae et S. Petri de Muntueri</i> , més una altra referència posterior a Montuïri. Extret d' <i>Armario LV, Tabla III, n.20 del ACM. Catálogo Capitular, III, 22.</i>
V. I, p. 112	1332 i posterior	CAM COM CONC OBR	Peu de pàgina	Una sentència de l'any 1332 té aplicació a un plet entre els habitants de la ciutat que tenien propietats a Montuïri i els jurats montuïrers on es declara que els ciutadans han de contribuir a la reparació de camins, ponts, calçada i aqüeductes. Extret de <i>Forteza, Carreteras Bal., 12.</i>
V. I, p. 113	1231 - 1299	MUN	Text	9 documents on apareix Lluçmajor com a terme de Montuïri. Extret d' <i>AHM, Prot y ASCLA, Prot.</i>
V. I, p. 114	1232	REP TOP	Text	Els topònims del districte de <i>Montuïri d'alqueria Benicomparat Azenja i Benicomparat</i> , quan es fa la transcripció pel <i>Liber del Repartiment</i> , apareixen com a topònims molt similars. Extret de <i>Código lat., 35.</i>

V. I p. 115 - 118	1232	REP	Text	S'ofereix un llistat dels terrenys (alqueries i rafals) que corresponien al rei dins el districte <i>Montuheri</i> segons el Repartiment de Mallorca. Extret de <i>Códice lat.</i> , 29-36.
V. I, p. 122	1247	GOV	Text	Martín Ferrándiz entregava a A. de Fonte els drets reials de <i>tota baiulia de Muntueri et Cabocorp</i> . Extret d' <i>AHM, Prot. (343) 181 v.</i>
V. I, p. 155	1300	FUN ORD	Text	Ordinacions de Jaume II. Creació entre d'altres de Lluçmajor, Montuïri, Castellitx, Porreres, Sant Joan, Sa Pobla, Binissalem, Selva i Petra.
V. I, p. 156- 157	Segona dècada del segle XIV	CON	Text	Part del document encarregat per Jaume II al dominic Padre Marsilio, en el qual es reconstruïren els fets de la Conquesta de Jaume I. Montuïri és inclosa en el conjunt de viles que formaven part de les que estaven de la part del peu de las montanyas. Extret de <i>Conquista Mall.</i> , 81-2.
V. I, p. 170	1388-89	ALI COMÇ	Text	Es consignen tres viatges de J. Cardell a Ciutat i a Montuïri per abastir la botiga de blat de Lluçmajor: « <i>J. Cardell per tres jorns que ana en ciutat e a Montuiri per cercar e comprar blats</i> ». Extret d' <i>AMLL, Clavariato, 1388-89, 12.</i>
V. I, p. 176	s. XIV	DEF	Text	Existència d'un projecte on es preveïa construir una murada a Montuïri que no es va arribar a fer.
V. I, p. 178	1368 - 1369	CAM COM TOP	Text	S'anomena el <i>camino quo tenditur ad locum de Montuiri</i> . Extret d' <i>AHM, Prot, 1368-1369.</i>
V. I, p. 186	1386	BIB GEO	Text	Composició del que es considerava marina i el que no al segle XIV a partir d'un document de F. Çagarriga. Extret de <i>Reino siglo XV, 15.</i>
V. I, p.190	1342	GEO CON (vt) DIV PRO	Text	Possessió de Sa Maimona (Lluçmajor) com a limitrofa, entre d'altres, amb una alqueria de Pedro Real de Montuïri a un contracte de venda d'aquella. Extret d' <i>AHM, Prot (365), 221-23.</i>
V. I, p. 234	1334	BES ECO	Peu de pàgina	Els prelats cedien en comanda 80 lliures del delme de bestiar de Lluçmajor, Montuïri i Felanitx. Extret d' <i>AHM, Prot. T. 207, 146.</i>
V. I, p. 235-236	1350	AGR BES	Text	Totals dels delmes reials. Desglossat de blat, vi, bestiar i hortalisses. Montuïri i Castellitx (consignats conjuntament); <i>blats: CCXIII ll.; vi: XXXX ll.; bestiar: XXX ll.</i> X s. Total de Montuïri i Castellitx en el delmes reials: 293 lliures i 10 sous. Extret d' <i>AHM, RP (3789), VII-XXI v.</i>
V. I, p. 237	1350	AGR	Text	Montuïri i Castellitx (consignats conjuntament) en el setè lloc en producció de vi amb 40 lliures. (Calculat a partir dels delmes reials).
V. I, p. 241	1329	DEM	Gràfic	Índex general de població. Gràfic de J. Mascaró Pasarius. Montuïri està en 19è lloc amb més o manco 650 habitants.
V. I, p. 244	1329	ECO	Text	Transcripció de <i>Reebuda del Monedatge de la ciutat e de fora. Montuheri CXLV Mor(ebatins)</i> . Extret d' <i>AHM, RP (3772), 130-54.</i>
V. I, p. 246	1350	ECO	Text	Transcripció del llistat <i>Modedatge (1350)</i> . Montuïri hi figura amb <i>CXVIII Mº XXXXVII lliures</i> . Extret d' <i>AHM, RP (3788), 32-46.</i>

V. I, p. 247	1364	ECO	Text	Transcripció del llistat <i>Morabatí del 1364</i> . Montuïri hi figura amb <i>CVIII Morabatins</i> . Extret d' <i>AHM, RP (3797), 119-129 v.</i>
V. I, p. 250	Segle XIV	DEM NOT	Text	Bartolomé Despuig de Lluçmajor va a viure a Montuïri. Extret de <i>Datos procedentes de notarios de Lluçmajor (XIV): Bernardo y Miguel Tomàs, G. Cardell, Estrany Bonet y J. Despuig del AHM</i> .
V. I, p. 266	1360	CAS	Graella	<i>Algunos nombres femeninos</i> . Fa referència al matrimoni d'Angelina de Montuïri casada amb P. Beniagol. Extret d' <i>AHM, Prot. LC. i AMLL, Clavariato</i> .
V. I, p. 278	1329	JUE NOT	Text	Maymonus ben Jacob que vivia a Montuïri, representava Boneti Salomon, havia rebut doblers de Ceprià. Extret de <i>Protocolos de notarios de Lluçmajor</i> .
V. I, p. 310	Segle XIV	ESG	Text	Almoines donades per llucmajorers a diverses esglésies de Mallorca, entre elles la de Sant Bartomeu de Montuïri.
V. I, p. 322	1359	ESG	Text	<i>Clero de Lluçmajor sirviendo otras Iglesias</i> . Es cita a Jaume Arbones, beneficiat de Montuïri. Extret de <i>Documentos procedentes del AHM, Prot., AMLL, ADM., ACM</i> .
V. I, p. 367	1359	DEF	Text	Homes d'armes. Montuïri comptava amb 130 homes d'armes. Extret d' <i>ADM, Sección Sueltos Manuscritos, sig. (28) 2931</i> .
V. I, p. 373	1358	DEF	Peu de pàgina	Obligació de Montuïri, entre d'altres viles, a pagar 82 lliures al rei per 300 homes a cavall per qüestions defensives i bèl·liques. Extret d' <i>AHM, LC (20), 147 v.</i>
V. I, p. 374	1358	DEF MON OBR	Peu de pàgina	Participació de Montuïri a la construcció de les murades d'Alcúdia (26 homes i 3 animals). « <i>Similis litera fuit directa bajulo et juratis de Montuerio XXVI hominibus et III animalibus</i> ». Extret d' <i>AHM, LC (19), 164 r-v.</i>
V. I, p. 378	1392	DEF	Peu de pàgina	Contribució per armar galeres davant un possible atac sarraí. Montuïri ha d'aportar 15 homes. Extret d' <i>AHM, LC (64), 202v – 203</i> .
V. I, p. 379	1398	DEF ECO	Peu de pàgina	Despeses per pagar galeres armades. Montuïri 125 lliures. Extret de d' <i>AHM, LC (73), 50-52</i> .
V. I, p. 380	1398	DEF ECO	Peu de pàgina	Despeses per defensa. Obligació de pagar un emprèstit de deute. Montuïri 91 lliures. Extret d' <i>AHM, LC (19), 52-53</i> .
V. II, p. 10	1405	ALI		Translat des de Montuïri a Lluçmajor d'un cup per vi de grans dimensions. Extret d' <i>AMLL, RP (3498)</i> .
V. II, p. 145	1232	BIB PRO REP TOP	Text	En el <i>Llibre del Repartiment</i> apareixen, en el districte de Montuïri, dues distintes alqueries amb el nom de Binicomprat, una de 4 jovades que correspongué a Joan Tomàs i una altra de 8 jovades que fou de l'Hospital. Extret d' <i>Hist. Lluç. I, 118</i> .
V. II, p. 190	1484	BES ECO CONb	Text	Antoni Ballester i el seu fill, de Montuïri, devien 14 lliures i 10 sous al ferrer Jaume Clar per la compra d'un cavall rogenic. Extret d' <i>AHM, Prot., Manual 1484, XXXXVI</i> .

V. II, p. 197	S. XV	AGR ECO	Text	Montuïri com una de les viles que iguala o passa la quantitat d'entre 500 i 126 lliures de delme per cereals.
V. II, p. 214	1469	DEM	Graella	<i>Llucmajorenses avencindados fuera de su villa y termino</i> . Trobam a Guillem Tries amb lloc de residència a Montuïri.
V. II, pp. 215-216	1437, 1497	DEM	Graella	<i>No naturales vecinos de Llucmajor</i> . De Montuïri residint a Llucmajor hi trobam Antoni Forner any 1437 i a Joan Company any 1497.
V. II, p. 217	1498	DEM ECO	Gràfica	<i>Morabatin de toda la Isla correspondiente al año 1498</i> . Montuïri aproximadament 130. Gràfic de J. Mascaró Pasarius.
V. II, p. 221	1422-1496	ECO	Taula	<i>Computo del morabatin equivalente al número de fuegos de la población mallorquina</i> . Extret d' <i>AHM, RP (187)</i> , f. 1-195v
V. II, p. 272	1506	TES	Text	Geralda, vídua d'Antoni Mut (batle, jurat i sindic conseller forà de Llucmajor), fa llegat de part de la legítima, entre d'altres, a Margalida, esposa d'Antoni Miralles de Montuïri. Extret d' <i>AHM, Prot. Testamentos de 1480-1509, CXXXVII-CXXXVIII</i> .
V. II, p. 392	1464	BAN	Text	Cas d'ofenses on prenen part Andreu Mascaró i Guillem Campmar, integrants d'un grup de bandera amb membres de Llucmajor, Montuïri, Algaida i Porreres. Extret d' <i>ADM, Litterarum Homagiarum 1462-73</i> .
V. II, p. 416	S. XV.	ECO GGC GOV	Text	Montuïri compta amb 1 sindic a la composició del Gran i General Consell.
V. II, p. 422	1451	ESCR RVF	Text	En el procés per deserció en contra de Blai Mataró, de Llucmajor, per deserció es diu: « <i>La maior part de las scrivianias de la part forana son regides per homens lechs i inliterats ço es les scrivianies de Campos de Santanyi de Alguayda de Munthuhiri e de moltes daltres segons es notori</i> ». Extret d' <i>AHM, Cod. 2 v-13</i> .
V. II, p. 427	1451	RVF	Text	40 homes de Montuïri s'afegeixen a les tropes reclutades per ordre del Governador Olms i comandades pel lloctinent Jaume Cadell per tal d'enfrontar-se a Simó Ballester durant el conflicte de la revolta forana.
V. II, p. 434	1405	FES	Text	Enviament d'homes per part de Montuïri, 10 en total, a l'homenatge que es reté a Martí el jove, rei de Sicília. Extret d' <i>AHM, AGC (1)</i> , 73 r-v.
V. II, p. 439 - 440	1414	ESG SVF	Text	Publicació al full Bona Pau de Montuïri al març de 1954 de dues referències de despeses del Llibre del Clavariat d'Andreu Pallisser de 1414 mencionant l'estrada aixecada <i>ad hoc</i> des d'on va predicar Sant Vicenç Ferrer.
V. III, p. 4	1578-1579	EST	Text	Montuïri recollit a l' <i>Estim General</i> a AH-2058. Aquest volum comprèn Ciutat i el seu terme, Esporles, Marratxí, Calvià, Andratx, Puigpunyent, Valldemossa, Alcúdia, Pollença, Sencelles, Santa Maria, Alaró, Bunyola, Sòller, Santanyi, Campos, Montuïri, Algaida i Llucmajor. Extret d' <i>ARM, AH-2058 i AH-2059</i> .

V. III, p. 29	1578	ESG EST PRO	Text	Als estims de la vila de Lluçmajor es consigna: « <i>M.º Pere Thomas prevere Rector de la villa de Montuyri stimaren vinya per cent liures C l.</i> ».
V. III, p. 32	1578	ESG EST PRO	Text	Als estims de la vila de Lluçmajor es consigna: « <i>M.º Pera Thomas prevera rector de Muntuyri stimaren vinya y camp per trenta sinch liures XXXV l.</i> ».
V. III, p. 44	1578	ESG EST PRO	Text	Als estims de la vila de Lluçmajor es consigna: « <i>M.º Pera Thomas prevera rector de la villa de Muntuyri stimaren cases y corral per doscentes sinquanta liures CCL l.</i> ».
V. III, p. 58	1578	EST	Text	Apareix el Magnífic Bernat Ribes de la vila de Montuïri com un dels estimadors elegits <i>per lo consell de la part forana</i> per realitzar els estims fets a la vila de Lluçmajor.
V. III, p. 117	S. XVI	AGR CONm MOL	Text	A la possessió de Galdent es lloga un molí a Joan Mas i la seva dona de Montuïri, amb tots els estris i forniments per moldre en bon estat. Cobrant 15 lliures i molturant dues quarteres de blat al canonge. Extret d'ARM, Prot. M-915, 218-229.
V. III, p. 192	1535	CONp	Text	Es parla de Miquel Font, procedent de Montuïri, que arribà a la possessió llucmajorera de Míner el 1535 i llogà les pastures d'aquesta finca, les de Sa Maimona i les de La Talaya. Extret d'ARM, Prot. M-568, 14-15v.
V. III, p. 212	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume Sastre Moll. Bestiar de llana. Montuïri hi surt consignat amb aproximadament 1.100 animals.
V. III, p. 212	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume Sastre Moll. Mules i ases. Montuïri hi surt consignat amb aproximadament 90 animals.
V. III, p. 213	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume Sastre Moll. Bestiar porquí. Montuïri hi surt consignat amb aproximadament 150 animals.
V. III, p. 213	1585	BES	Gràfica	<i>Ganadería local (relación de Vic en 1585)</i> de Jaume Sastre Moll. Vaques. Montuïri hi surt consignat amb aproximadament 60 animals.
V. III, p. 283	1505	ESC NOT	Text	Venda d'un esclau anomenat Simón per part del notari Gabriel Salvà a Antoni Miralles de Montuïri per 150 lliures. Extret d'ARM, Prot. M-334, 112.
V. III, pp. 290-294	1500, 1568, 1570, 1594	DEM	Graella	<i>Lluçmayorers avecindados fuera de su villa y termino</i> . Jordi Mas, any 1500. Llorenç Sastre i Antoni Sastre, any 1568. Bartomeu Sastre, any 1570. Mossèn Pere Tomàs (rector), any 1594. Tots ells afincats a Montuïri.
V. III, pp. 295-297	1554, 1573	DEM MAL	Graella	<i>Los forasters de Lluçmajor</i> . Joan Mas (alias Lobet), any 1554. Pere Ribas, any 1573. Tots dos procedents de Montuïri. Extret d'AMLL, LA-3, 307 bis.
V. III, pp. 353-354	1546	BES COMÇ CONb	Text	Conflicte sorgit per un concanvi entre un llucmajorer, Antoni Güells, i un montuirer, Mateu Rosselló, d'un mul per una mula durant el primer any que es celebren fires a Lluçmajor. Hi ha transcrita tota la diligència. Extret d'AMLL, CR.

V. III, p. 369	1523	GER	Llistat	El montuïrer <i>Sabastia Vey</i> , com un dels caporals a les Germanies.
V. III, p. 376	1524	GER	Text	Informes de Gabriel Tomàs menor en relació a la mort d'uns montuïrers durant el conflicte de les Germanies. Multa de 200 lliures. «(...) <i>molt afectat y que seria stat en la mort dels Maneras de Montuiri y sobre Alcúdia tostemps, es vingut a obediència en Lluçmajor.- CC I</i> ». Extret d'una carpeta sense classificar de l'ARM.
V. III, p. 378	1524	GER	Text	Informes de Nicolau Guells, amb relació a les Germanies. Multa de 50 lliures. «(...) <i>molt afectat de germania y es stat a Alcúdia y a Montuyri per matar y en fi ha seguit tostemps fins que es mort reclús en la ciutat. Bona sunt sequestrata.- L I</i> ». Extret d'ídem.
V. III, p. 387	1524	GER	Text	Informe de Jaume Romaguera en relació a les Germanies. Multa de 150 lliures. « <i>Jaume Romaguera de 30 anys: molt mal home y ha seguit la germania en tot y per tot, molt sermonador y suscitor de tot mal, es anat a Alcúdia, Felanitx, Campos, Montuiri y Manacor y fins ací nunca es vingut a obediència perque s'es fet soterrador per las vilas - CL I</i> ». Extret d'ídem.
V. III, pp. 390 - 391	1524	GER	Text	Informe de Jaume Contestí en relació a les Germanies. Multa de 100 lliures. « <i>Jaume Contestí de 35 anys: molt mal home, sermonador, suscitor que matassen tots los feels y ha seguit la germania per tot a Alcúdia, Felanitx, Montuiri; presentat a Lluçmajor. Habet tres liberors, vivit infirmus.- C I</i> ». Extret d'ídem.
V. III, p. 404	1524	GER	Text	Informe d'Antoni Rubí en relació a les Germanies. Multa de 25 lliures. « <i>Antoni Rubí: de germania, fonch a Alcúdia y per tot y es stat a matar a molts; presentà's a Lluçmajor, apres fugi y reclogue's en la ciutat, es mort. Ha una rota a Montuiri y casa.- XXV I</i> ». Extret d'ídem
V. III, p. 470	1590	ESG	Text	El prevere llucmajorer Pere Tomàs com a rector de Montuiri.
V. III, p. 477	1507	BIB ESG FES	Text	Sermó del canonge Genovart al Santuari de Gràcia amb assistència en processó de gent de Lluçmajor, Algaida i Montuiri. «(...) <i>al lloc de les ermites i que allí hi hagué processó de Lluçmajor, d'Algaida i de Montuiri e feu sermó lo dit canonge, e fet lo sermó, se'n tornaren les processons</i> ». Extret de <i>P. Gaspar Munar, La Muntanya dels tres Santuaris, 1973, 88</i> .
V. III, p. 501	1535	ESG	Text	Francesc Tomàs Taixequet, destacat eclesiàstic del seu temps, arribà a ser bisbe d'Ampúries (Sardenya), va obtenir al 1535 el benefici de Sant Esteva de Montuiri.
V. III, p. 517	Segle XVI	COR DEF RAZ	Text	S'eviten incursions corsaries a la marina de Lluçmajor gràcies a l'ajuda de milícies d'Algaida, Montuiri i Binissalem.
V. III, p. 534	1551	DEF MON OBR	Text	Contribució de 60 montuïrers a les obres de fortificació de Ciutat. Extret d'ARM, <i>AH-315, 53 r-v</i> .

V. III, p. 535	1575-76	BES DEF MON OBR	Text	Contribució de 40 homes i 8 ases procedents de Montuïri a les obres de fortificació de Ciutat. Extret d' <i>ARM, AH-344, 170 r-v i 171.</i>
V. III, p. 536	1585	DEF	Text	El virrei Luis Vic i Manrique ordena a Diego de Salcedo que reunís en esquadra la gent de Lluçmajor, Algaida i Montuïri per una visita i revista que hi havia de fer.
V. III, p. 537	1585	DEF	Text	Visita del virrei Luis Vic i Manrique, dia 28 de gener, a Lluçmajor, Algaida i Montuïri.
V. III, p. 554	1540	DEF	Text	Creació del terç de milícia conformat per Lluçmajor, Campos, Santanyí, Algaida, Montuïri, Sencelles, Porreres i Santa Maria.
V. III, p. 555	1570	DEF	Text	Reforç de les forces de socors i citació a les <i>mostres</i> on hi acudien, quan eren locals, les forces d'Algaida, Montuïri i Porreres.
V. IV, p. VIII	Època musulmana	MUS REP	Text	Segons el <i>Llibre del Repartiment</i> l'illa de Mallorca es dividia en dotze districtes. El territori de Lluçmajor pertanyia al de <i>Montueri</i> .
V. IV, p. X	Segle XVII	GGC	Text	Montuïri forma part de la segona categoria de les viles de Mallorca a l'hora d'anomenar jurats pel Gran i General Consell.
V. IV, p. 18	1685	CAD EST	Text	Miquel Sociés de Tagamanent, de la vila de Montuïri, com a estimador de la part forana.
V. IV, p. 193	1666	GOV	Text	Gaspar de Puigdorfila com a Governador de Lluçmajor, Porreres, Montuïri i Algaida.
V. IV, p. 259	S. XVII	AGR PRO TOP	Text	Miquel Trobat havia adquirit sorts de 13 quarterades, entre el camí de Montuïri, Binificat i terres de Pere Gener de Randa, més 8 quarterades que llindaven amb Barcaix, Pola de Joan Vallespir i Joan Cirerols, Son Sastre, Miner, Binificat, terres de Pons Carbonell, camí de Montuïri i sorts de Gabriel Garau, fins a formar un conjunt de 60 quarterades.
V. IV, p. 302	S. XVII	BES	Text	Bartomeu Ferrando de Montuïri, com a missatge de la possessió llucmajorera de sa Torre, fa testificació referida al bestiar de la possessió. Extret d' <i>ARM, Prot., P-1039, 675-680.</i>
V. IV, p. 387	1592	ALI	Text	Nombre de persones a les quals corresponien 9 unces de pa diàries. A Montuïri hi havia 560 persones en aquesta situació. Extret de <i>Lo que se es menester cada dia en la part forana donant un pa per persona de 9 unzes tant home com dona, ARM, 89 r-v.</i>
V. IV, p. 532	1682	BIB ESG MIS	Peu de pàgina	Miquel Miralles de Montuïri com un dels 13 frares que dia 6 de novembre s'embarquen cap a Mèxic acompanyant el Pare Antoni Llinàs « <i>per efecte de fundar una provincia en el reyne de Mexico</i> ». Extret d' <i>Olla podrida de varias noticias... anotades por D. Juan Torrella y su hijo Agustín. Villafranca XII, 238.</i>
V. IV, p. 553	1603	BIB ECO	Llistat	Talla general de 1603. Montuïri 43 ll., 13 s., 6 d. Extret d' <i>Estudio Archivístico-Histórico de las fuentes fiscales de Mallorca, desde el siglo XV al XIX. Gabela de la Sal, Tallas y Derechos del Aceite. Palma 1981. ARM.</i>

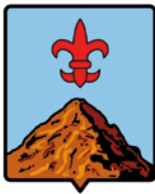
V. IV, p. 555	1601	ECO	Listat	«Lo que han de girar en taules las villes als Sindichs clavaris per los Coronatges del rey». A Montuïri li corresponen 110 lliures, 14 sous i 3 diners. Extret d'AMLL, Bandos.
V. IV, p. 559	1681	EPI ESG REL	Text	Escrit del pare Basilio Nicolau que conta com la relíquia de Sant Sebastià que es trobava a la parròquia de Montuïri fou donada a la de Lluçmajor per part del rector Pere Joan Manera.
V. IV, Làmina 23	1681	EPI ESG REL	Fotografia	Imatge del reliquiari del màrtir Sant Sebastià, advocat celestial contra la pesta, donat per la parroquia de Montuïri a l'església de Lluçmajor al 1681. Fotografia d'A. Monserrat-A. Oliver.
V. V, p. 32	1707	COND	Text	En el <i>Noticiari de Matia Mut</i> , escrit entre l'any 1700 i el 1715, dia 3 de novembre de 1707 Mut escriu: «(...) <i>sentenciaren a Gabriel Mayol de edat de vint anys fetes y feya 8 dies que li havien denunciada la mort, cosa que no s'era vista may; de la vila de Montuïri</i> ».
V. V, p. 91	1715	GSE MONQ	Text	Aspectes relacionats amb la Guerra de Successió de 1715, quan Montuïri ja ha acudit a Binissalem a prestar obediència al rei.
V. V, p.176	1710	GRE MOL	Text	Conflicte del gremi de moliners (Lluçmajor, Montuïri, Felanitx i Manacor). Extret d'ARM, A. <i>Presidal Decrets 1710, 51 y ss.</i>
V. V, p. 266	S. XVIII	CONt	Text	Un llucmajorer té arrendada la possessió d'Alcoraia de Montuïri, entre d'altres llucmajorers que també tenen possessions importants arrendades a Sant Joan, Alaró, Campos, Santanyí, es Coll d'en Rebassa o Palma. Extret d'ARM, <i>Prot. S-493, 42; 3703, 468-73 v.; 3777, 96; T-372, 306; 6834, 212 v.; S-493, 96 y 154 v.</i>
V. V, p. 372	1714	GRE	Text	Reunió del gremi de ferrers de Lluçmajor, Algaida, Montuïri i Porreres per votar l'adhesió d'aquests al gremi de ferrers de Palma. Extret d'ARM, <i>A-Presidal Decrets 1712-14, 588 r.-v.</i>
V. V, p. 500	1766	ESG	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura i 10 sous per <i>Sermo de la Creu de Muntuyri</i> on predicà el P. Guardià (Fr. Miquel Socies), fet dia 3 de maig. Extret d'ARM, <i>C-1061, C-1063, C-1064.</i>
V. V, p. 500	1766	ESG	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura i 7 sous per «1 <i>misa y sermó del B. Ramon predicà en Muntuyri el predicador Nicolau</i> », feta dia 11 de maig. Extret d'ARM, <i>C-1061, C-1063, C-1064.</i>
V. V, p. 500	1766	ESG	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura i 4 sous pel <i>Sermo del llamp en Muntuyri y Misa Predicador Nicolau</i> , fet dia 19 de setembre. Extret d'ARM, <i>C-1061, C-1063, C-1064.</i>
V. V, p. 500	1766	ESG	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament de 2 lliures i 14 sous per « <i>dos Sermons un de Sta. Barbara en St. Juan y un de la Purisima en Muntuyri</i> », fets dia 31 de desembre. Extret d'ARM, <i>C-1061, C-1063, C-1064.</i>

V. V, p. 501	1767	ESG SVF	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura per « <i>caritat de1 sermo de St. Vicens Ferrer en Muntuyri</i> », fet dia 28 de maig. Extret d'ARM, C-1061, C-1063, C-1064.
V. V, p. 501	1767	ESG	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura i 5 sous per caritat d'un sermó de Sant Joan fet a Montuïri dia 24 de juny. Extret d'ARM, C-1061, C-1063, C-1064.
V. V, p. 501	1767	ESG	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura i 10 sous per caritat d'un sermó de Sant Pere fet a Montuïri dia 29 de juny. Extret d'ARM, C-1061, C-1063, C-1064.
V. V, p. 503	1779	ESG	Text	Acció pastoral i homilètica del Convent de Lluçmajor. Cobrament d'1 lliura « <i>per caritat de Sermo de St. Pere en Muntuyri</i> », fet dia 29 de juny. Extret d'ARM, C-1061, C-1063, C-1064.
V. V, p. 555	1788	ESG STCT	Text	Contribució de 50 lliures per part de la parròquia de Montuïri pels actes de beatificació de Sor Catalina Tomàs. Extret d' <i>Archivo Parroquial de Felanitx, Llibre 3 de Determinations y capitulars resolucions del Molt Rd. Comú de Preveres de la Parroquial Iglesia, 165-66.</i>
V. VI, p. 2	Segle XIX	ALI COMÇ	Text	Comerciants de Montuïri que passen o venen a Lluçmajor tant per proveir-se com per vendre gra, llegums, fruita i tota casta de verdures i hortalisses.
V. VI, p. 20	1896	COMÇ MER	Text	Proposta de la creació d'un mercat setmanal a Lluçmajor el divendres « <i>en atención a los días en que se celebran los de Montuiri, Sineu, Inca i Palma</i> ». Extret d'AMLL, LA-29, 649-650.
V. VI, p. 98	1807	CEM	Llistat	Import dels cementiris de l'illa. Montuïri 12.669 reials de velló. Extret de BAP, Ms. 3, t. X.
V. VI, p. 387	S. XIX	BAN DUR	Text	Lluçmajor, Algaida i Montuïri, àmbit d'acció del bandoler Joan Puig (a. Durí).
V. VI, p. 456	1814	CONS DEM	Text	Divisió dels partits en què podrien dividir-se les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa. Montuïri, que es consigna amb 524 habitants, pertanyia al partit de Lluçmajor. Extret d'un « <i>Documento impreso cortesía del professor J. Lladó Ferragut</i> ».
V. VI, p. 559	1890	TEL	Text	Referència a la futura instal·lació d'una estació microtelefònica a Montuïri. Extret d'AMLL, LA-27, 34v.-35.
V. VI, p. 594	Segle XIX	BIB ESG EXC	Text	Darrers menors observants sacerdots del Convent de Sant Bonaventura de Lluçmajor. S'anomena a Lluís Miralles Company nascut el 23 d'abril de 1808, que fou ordenat el 1832 i que morí als 66 anys a Montuïri dia 12 d'abril de 1874. Extret de <i>José Planas, Exclaustrados Franciscanos. Convento de Lluçmajor, BSAL 18 (1820), 145-147.</i>
V. VI, p. 677	1844	EPI ESG REL	Text	Construcció a l'església de Lluçmajor del retaule per ubicar la relíquia de Sant Sebastià procedent de Montuïri.

V. VI, p. 708	1888	EDU ESG	Text	S'anomena Sor Francisca Oliver, abans Magdalena, filla de Sebastià Oliver i Francisca Julià, nacuda el 18 de juliol de 1884, ensenyant a Biniraix, després de passar per Lluçmajor i Felanitx és destinada a Montuïri com a Superiora de les Germanes de la Caritat.
V. VI, p. 710	1902	ESG	Peu de pàgina	Menció de la casa que tenien a Montuïri les Germanes de la Caritat. Extret d' <i>ARM, S, C-117, núm. 358-400</i> .
V. VII, p. 141	1912	BES COMÇ GCV MER	Text	Al corral de Can Blau (Lluçmajor) a una dona de Montuïri que venia hortalisses els diumenges a la plaça llucmajorera li varen canviar una somera jove per una de vella. Es va posar en coneixement de la Guàrdia Civil, però mai no es recuperà la somera jove.
V. VII, p. 204	Segle XX	DIV GEO	Mapa	Mapa de Lluçmajor amb consignació de límits amb altres municipis. Entre ells el terme de Montuïri.
V. VII, p. 325	1917-18	EPI SAN	Llistat	Número de morts els mesos d'octubre de 1917 i octubre de 1918 a causa de la grip del 18. A Montuïri 8 i 10 respectivament. Extret de <i>La Almudaina</i> , 13 de novembre de 1918.
V. VII, p. 342	1933	EDU ESCO	Text	Presència del batle de Montuïri a la col·locació de la primera pedra d'un nou grup escolar a Lluçmajor. Extret de <i>La Almudaina</i> de 23 de maig de 1933.
V. VII, p. 459	1934	FES MUSI	Text	La llucmajorera Orquestina Marvel actua els dies 17, 21 i 28 de gener a Montuïri. El mes de febrer, coincidint amb les festes de Carnaval, va tornar a actuar a Montuïri.
V. VIII, pp. 337-338	1916	ESG POE	Text	Transcripció del poema de Maria Antònia Salvà <i>A la Mare de Déu de la Bona Pau (Montuïri)</i> , que fou publicat al <i>Sóller</i> dia 3 de juny de 1916.

Llegenda temàtica

AGR: Agricultura	FES: Festa
ALI: Alimentació	FUN: Fundació
ARQ: Arqueologia	GCV: Guàrdia Civil
BAN: Bandejats, bandolerisme	GEO: Geografia
BES: Bestiar	GER: Germanies
BIB: Bibliografia	GGC: Gran i General Consell
CAM: Camins	GOV: Govern
CAS: Casaments	GRE: Gremis
CAD: Cadastre	GSE: Guerra de Successió espanyola
CEM: Cementiris	JUE: Jueus
COM: Comunicació	MAL: Malnom
COMÇ: Comerç	MER: Mercat
CON: Conquesta	MIS: Missió / Missioners
CONb: Contracte per bestiar	MOL: Molí
CONm: Contracte molí	MON: Monuments
CONp: Contracte pastures	MONQ: Monarquia
CONt: Contracte terres	MUN: Municipalitat
CONvt: Contracte venda de terres	MUS: Època musulmana
CONC: Contribució ciutadans	MUSI: Música
COND: Condemna	NOT: Notaris
CONS: Constitució	OBR: Obres
COR: Corsarisme	ORD: Ordinacions
DEF: Defensa	POE: Poesia
DEM: Demografia	PRO: Propietaris
DIV: Línia divisòria	RAZ: Razzies
DUR: Durí	REL: Relíquia
ECO: Economia	REP: Repartiment
EDU: Educació	REPB: Repoblació
EPI: Epidèmia	RVF: Revolta forana
ESC: Esclaus	SAN: Sanitat
ESCR: Escrivanes	STCT: Santa Catalina Tomàs
ESCO: Escola	SVF: Sant Vicenç Ferrer
ESG: Església	TEL: Telèfon
EST: Estim	TES: Testament
EXC: Exclaustració	TOP: Toponímia

Ajuntament de Montuïri